

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Veszprém középkori piacterei és Szenttamásfalva városrész helye	3	Solymosi László
A Polgármester. Világégéstől a megerősödésig – korrajz dr. Komjáthy László polgármesterről	17	Földesi Ferenc
A veszprémi „Virradás a Bakony alján” Szabadkőműves Páholy működése (1902–1905)	48	Hudi József
KÖZLEMÉNYEK		
A veszprémi piarista könyvtárak adományozói II. Kisovics József kanonok	74	Pákozdi Éva Szilvia
Bronzkori temető a Cserháton Ami előkerült és ami előkerülhetett volna	87	Regenye Judit
Adalékok a Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetének történetéhez	97	Irányi László
ÉVFORDULÓK		
Harmincegyes honvédek – Hivatásos tiszték (IV.)	108	Rainer Pál
150 esztendeje született Szomaházy István veszprémi író	116	Poór Ferenc
Szemelvények a Veszprémi „Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjai Baráti Körének” 25 éves történetéből. III. rész	124	Varga Miklós
VESZPRÉMI KUTATÓK ÉS MŰHELYEK III.		
Dákától Veszprémig. Beszélgetés Tóth Dezsővel	135	Somfai Balázs
NEKROLÓGOK		
Búcsú Molnár Jánosnétól	140	Somfai Balázs
Vándor András	144	Csiszár Miklós
KÖNYVSZEMLE	147	Balla Emőke, Szabóné Vörös Györgyi, Tölgyesi József, Ács Anna, Sebő József
FELHÍVÁS	160	Porga Gyula

---

16. évfolyam, 2. szám 33. 2014.

Várostörténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostörténeti Közhasznú
Alapítvány
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar_miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

DR. ÁCS ANNA muzeológus, Veszprém; BALLA EMŐKE újságíró, a NAPLÓ hírszerkesztőség vezetője, Veszprém; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; ELEK MIKLÓS ny. könyvtáros, Balatonfüred; DR. FÖLDESI FERENC nyá. ezredes, hadtörténet-kutató, Veszprém; DR. HUDI JÓZSEF történész, levéltárigazgató, Pápa; IRÁNYI LÁSZLÓ helytörténet-kutató, igazgató, Ipari Szakközépiskola és Gimnázium, Veszprém; PÁKOZDI ÉVA SZILVIA könyvtáros, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém; POÓR FERENC helytörténet-kutató, Veszprém; RAINER PÁL történész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; DR. REGENYE JUDIT régész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF irodalmár, középiskolai tanár, Veszprém; DR. SOLYMOSI LÁSZLÓ történész, egyetemi tanár, Budapest; SOMFAI BALÁZS ny. főlevéltáros, Veszprém; SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF főiskolai docens, Veszprém; DR. VARGA MIKLÓS p. con-frater, ny. bankigazgató, egyesületi elnök, Veszprém

Illusztrációk:

Irányi László, Oszkó Zsuzsa, Rainer Pál, Solymosi László, Varga Miklós, Zachár Zsolt és archív dokumentumok

Támogatóink:

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI
MINISZTERIUM

8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

A Veszprémi Szemle 33. szám megjelenését támogatták:

dr. Csiszár Miklós, dr. Csuka Gyöngyi, Hideghéthy Csaba, dr. Herth Viktória, Hontai László, Rainer Pál, Rakos Miklós, Ráczné Gubicza Aranka, dr. Simon Katalin, Sipos Imréné, Solymosi Klára, Somfai Balázs, Somfai Katalin, dr. Tölgyesi József, dr. Varga Miklós, Wágner Lászlóné, Veszprém
dr. Moser Miklós, Budakeszi; Répás József, Zirc

A borító képei:

címlapon: Veszprém középkori térképe (Solymosi, 2000)

2. oldalon: Veszprémi börtönpénzek

3. oldalon: Veszprémi börtönpénzek

háttul: Az Angolkisasszonyok intézetének építéstörténete

TANULMÁNYOK

**Veszprém középkori piacterei
és Szenttamásfalva városrész helye***

SOLYMOSI LÁSZLÓ

A VÁRHEGYET KÖRÜLÖLELŐ VÁROSRESZEK EGYIKÉT SZENTTAMÁSFALVÁNAK HÍVTÁK. A püspöki városrészt eddig mindenki a Várhegytől északra, közelebről a Szent Benedek-sziklától északra helyezte.¹ (1. és 2. ábra) A szerzők egymást ismételték, de a lokalizálás indoklásával adósak maradtak. Az azonosítást kétségekívül nehezíti, hogy a XVI. század derekán Szenttamásfalva templomával együtt elpusztult. A településnek nevet adó Szent Tamás-templom helyét sem ismerjük.² A püspöki levéltárnak Veszprém városára vonatkozó oklevelei jelentős részben megsemmisültek, ezért a püspöki városrészre és még inkább templomára alig van adatunk. A káptalani levéltár gazdagabb anyaga magától értetődően csak utalásokat tartalmaz a püspöki birtokról. Az ismert információk összességükben mégis lehetővé teszik a városrész hozzávetőleges elhelyezését a városszerkezetben.

A források a püspöki falu helyét a veszprémi váralján (1370: *in suburbio castris Wesprimiensis*)³ vagy a vár alatt (1503: *sub dicto castro Wesprimiensi*)⁴ határozták meg. Ebből következően a püspöki városrész nem a Várhegyet északon mintegy meghosszabbító Szent Benedek-sziklához, hanem magához a várhoz kapcsolódott. Erre alkalmas szabad hely, amint a város ismert topográfiai vázlatán (1. és 2. ábra) jól látható, csak a vártól délre és nyugatra fekvő váralján, a Várhegy, valamint a Szentmiklósszeg és Szentmargitszeg nevű városrészek közti területen lehetett.

Ennél kisebb térségben jelöli ki Szenttamásfalva helyét egy régóta ismert, de topográfiailag még nem hasznosított oklevél. Veszprém különféle rendű és rangú

* Veszprém korai történetének néhány kérdése címmel tanulmány jelent meg 2000-ben egy veszprémi konferenciakötetben. A tanulmány Szenttamásfalva városrész helye című fejezetét olvashatja itt a tisztelt olvasó. Újbóli közlését az indokolja, hogy eredményei, melyek módosítják a középkori város hagyományos helyszínrajzát, csak szűk körben váltak ismertté. Ebben bizonyára annak is része volt, hogy a tanulmány általános címe a közelebbi tartalomról nem tájékoztat. A fejezet újraközlése során a szöveg lényegében nem változott. Mindössze kiegészült a címe, továbbá a jegyzetekben a felhasznált oklevelek kiadásai között Veszprém Város Okmánytárának azóta megjelent két kötete is helyet kapott.

lakói 1237-ben eladtak egy nagyobb kúriahelyet (*locum curie*) és mellette még két kisebb földdarabot (*particulam terre*) Favus veszprémi főesperesnek. Lényegében tagosítás történt. A három adásvétel nyomán jelentősebb birtok alakult ki: a megvásárolt terület szélessége és hosszúsága egyformán 120 ölt tett ki. Az oklevél szerencsére az egyes részek fekvéséről is megemlékezett. Szükszavúan három fontos viszonyítási pontot jelölt meg. Eszerint a kúriahely Szenttamás mezeje mellett (*iuxta campum Sancti Thome*) feküdt, míg az egyik földdarab a Szent Miklós-templom (*versus Sanctum Nicolaum*), a másik pedig a Szent Mihály székesegyház (*versus ecclesiam Sancti Mychaelis*) irányában terült el.⁵ Az utóbbi két objektum helyének pontos ismeretében egyértelmű, hogy Favus főesperes szerzeménye Szenttamás mezejével együtt a két egyházi intézmény, közelebbről a Várhegy és a Szentmiklósszeg közti térségben helyezkedett el. A Várhegytől délre esett az a Szentmiklósszeg felé kissé emelkedő terület, ahonnan a Szent Mihály székesegyház és a Szent Miklós-templom egyformán látható volt. (A Várhegytől északra fekvő földbirtok esetében ennek a két viszonyítási pontnak nem volt értelme.)

A mindössze csak 1237-ben előforduló Szenttamás mezeje (*campus Sancti Thome*) és az 1370-től adathozható Szenttamásfalva (*villa episcopalis Sancti Thome*)⁶ elnevezés kétségkívül egy töről fakadt, mindegyik ugyanarra a templomra utal. Ahogyan topográfiailag Szenttamásfalva település, ugyanúgy Szenttamás mezeje sem választható el templomától. Egyik esetben sem valami térben távoli templom birtokáról vagy tulajdonáról: falujáról, illetve mezejéről volt szó, hanem egyházas helyről. Az egyházi intézmények egy része Európa-szerte lakatlan területen létesült. A híres párizsi Saint-Germain-des-Prés apátság vagy Esztergomban a zöldmezei Szent György-egyház neve egyaránt őrzi, hogy valaha mezőn épült.⁷ Szenttamás mezeje és Szenttamásfalva településtörténeti szempontból egymás folytatásai voltak. A lakott váralja szélén fekvő mezőn 1237 előtt emelt Szent Tamás-templom környéke fokozatosan benépesült. A XIV. században település – falunak nevezett városrész – feküdt ezen a területen.

Szenttamásfalva fekvésének meghatározásánál lényeges körülmény, hogy a település vásáros hely volt, vagyis piactérrel kellett rendelkeznie. Régóta ismert, hogy 1370-ben szokásosnak mondott hetivásárait szombati napon, 1489-ben említett országos vagy éves vásárát pedig Szent György napján (április 24-én) tartották. Sőt, 1503-ban II. Ulászló királytól a veszprémi püspök engedélyt kapott arra, hogy Szenttamásfalván Áldozócsütörtök ünnepén is országos vásárt tartson.⁸ A változó ünnep évtől függően az április 30. és június 3. közti időszak más-más napjára esett. Hetipiacával és évi két országos vásárával gazdasági szempontból Szenttamásfalva volt Veszprém legjelentősebb városrésze.⁹ Ennek ellenére mindössze egyetlen kísérlet történt, hogy Szenttamásfalva helyét valamilyen konkrét piactérrel hozzák összefüggésbe. A Szent Benedek-sziklától északra helyezett települést természetesen csak a Várhegytől északkeletre fekvő Papvásár-térrel lehetett kapcsolatba hozni.¹⁰ A Papvásár-tér elnevezés azonban csak a XVIII. század végén bukkan fel, és egyébként is ez a rövidéletű piachely nem a püspök, hanem a káptalan birtokán létesült.¹¹

Tabuként kezelve Szenttamásfalva régi lokalizálását nem is lehetett más eredményre jutni.

Veszprém, mint ispáni székhely Szent István-kora óta vásáros hely volt. Az 1055. évi tihanyi alapítólevél néhány évtizeddel későbbi hátlapi feljegyzése említett először veszprémi vásárt.¹² A piac helyéről a veszprémi káptalan 1295-ben kötött adásvételi szerződése tartalmaz topográfiailag értékesíthető adatot. A káptalan két hold terjedelmű telket vásárolt egy veszprémi személytől. A tekintélyes nagyságú telek két út között terült el. Ezek egyike északi irányból a vásárhelyről vezetett a Komakút felé (*a loco fori descendit a parte septemtrionali versus puteum Kama*).¹³ Az ismert kút a Szentmiklósszeg városrésznek nevet adó egykori Szent Miklós-templom maradványai közelében ma is létezik. A Komakúttól északra fekvő piactér a Várhegytől délre, a vár és a Szentmiklósszeg között terült el. Azon a tájon tehát, ahová Szenttamásfalvát helyezték.

A középkori Veszprémben azonban nemcsak itt volt piactér. Először 1318-ban említették a Beszédkő nevű piacteret (*locum fori Bezedkeu dictum*).¹⁴ Az érdekes elnevezés már önmagában is két piacot tételez fel a városban, hiszen egyetlen vásárhely esetében erre a sajátos megkülönböztetésre nem lett volna szükség.¹⁵ De adatok is bizonyítják a két piactér egyidejű létezését. A felek megidézése a bíróságra gyakorta úgy történt, hogy három különböző vásáron kikiáltották az illető nevét. Ezáltal a vásáron megjelent sokaság előtt közhírré tették, kinek, hol, mikor és ki előtt kell megjelennie. Hasonlóan jártak el 1325-ben Köcski Sándor országbíró birtokügyében is. I. Károly magyar király megbízásából János győri kanonok, a győri káptalan biznysága jelenlétében Halastói Márkus fia János királyi ember három helyen idézte meg az országbíró lehetséges ellenfeleit: a vasvári, a körmendí és a veszprémi vásáron. Vasvárott 1325. június 3-án hétfőn, Körmenden június 5-én szerdán, Veszprémben pedig június 8-án szombaton és június 12-én szerdán történt a vasvári kikiáltás.¹⁶ Az eddig még nem értékesített adat szerint tehát hetente két vásár volt Veszprémben. A szerdai és a szombati hetivásárral összhangban a nemesi vármegye hatósága is rendszerint ezeken a napokon tartotta törvényszéki üléseit Veszprémben.¹⁷ Mint láttuk, a szombati hetipiac Szenttamásfalva vásárterén volt. De hol tartották a szerdai vásárt? Kézenfekvő a válasz: a Beszédkő nevű piactéren, ahol valamelyik kiemelkedő szikla alkalmas volt arra, hogy onnan szóljanak a vasvári sokasághoz.

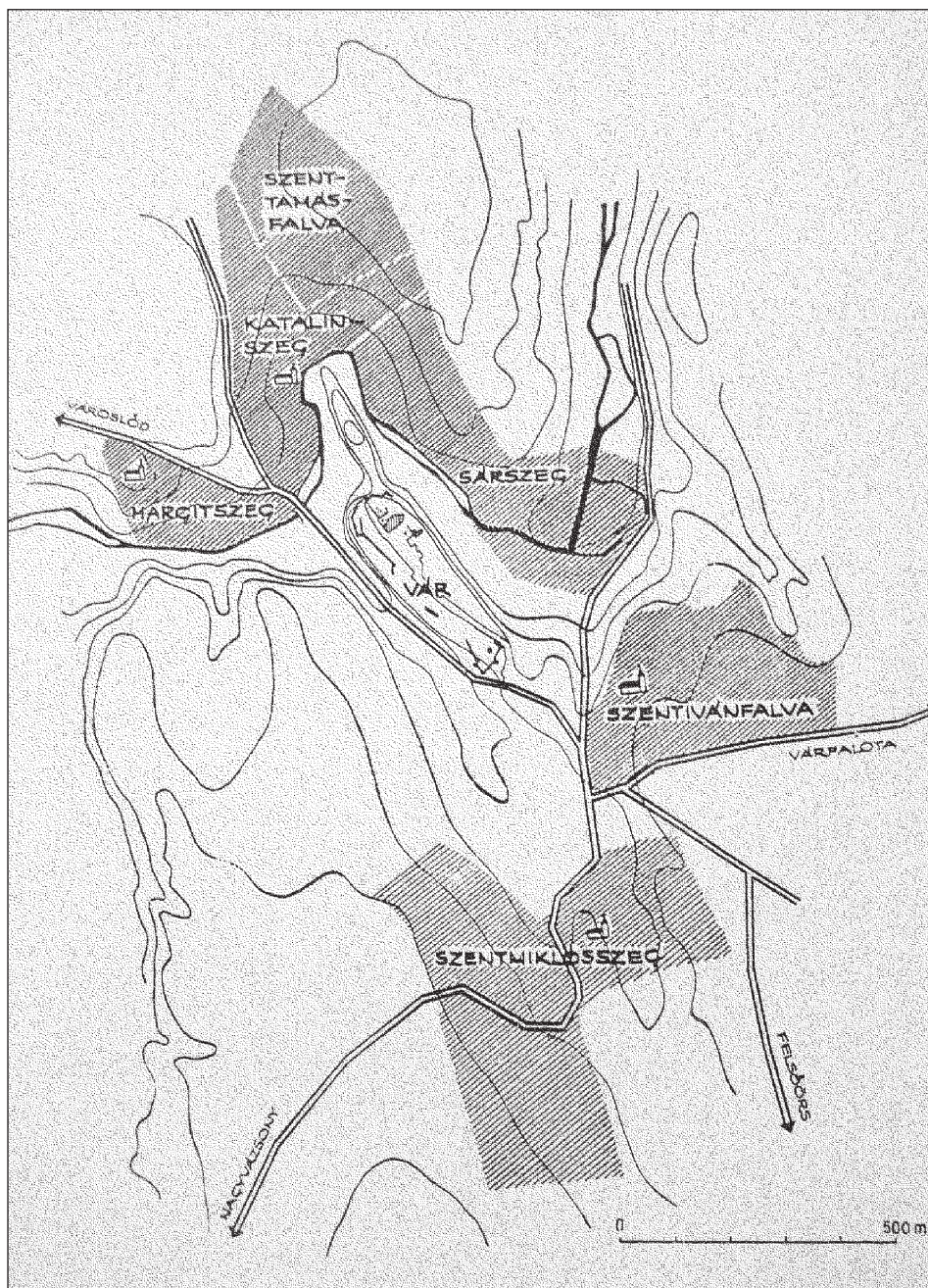
A Beszédkő nevű vásártér helyét két oklevélcsoport régóta ismert adatai határozzák meg. Az egyikben a Beszédkő nevű szikla, illetve sziklacsoport, a másikban a Beszédkő-piac szerepel viszonyítási pontként. Nem kétséges, hogy egymással összefüggő, egymást feltételező elnevezésekről van szó, amelyek a város egyazon terével állnak szoros kapcsolatban. A névadás gyakorlata, megkülönböztető funkciója kizárja, hogy a település különböző pontjain azonos földrajzi nevek keletkezzenek és létezzenek. Az egyazon térségre vonatkozó elnevezések helyét az eddigi kutatás a Várhegy és a Szentmiklósszeg közti területen kereste, vagyis ott, ahová Szenttamásfalvát és piacát lokalizáltuk.¹⁸

Az egyik forráscsoport (1293–1355) Veszprémi Mihály fiainak: János ispánnak és Márton felsőörsi prépostnak, valamint János ispán utódainak öt vásárolt veszprémi telkével foglalkozik.¹⁹ Ezek egyike a birtokba iktató 1332. évi oklevél szerint a Beszédkő mellett (*prope Bezedkw*) terült el. Pontosabban dél és nyugat felől Veszprémi Mihály fia és unokája: János ispán és Miklós veszprémi kanonok és királyi jegyző kúriája között, észak felől a Beszédkőnek nevezett kövek mellett (*prope lapides vulgariter Bezedkw dictos*) feküdt, a keleti oldalon pedig szomszédosai a veszprémvölgyi Szent Katalin apácakolostor jobbágyainak a telkei voltak.²⁰ Mivel a többi vásárolt telek biztosan a Szent Miklós-templom alatti völgyben, a Szentmiklósszeg településrészben foglalt helyet, a Beszédkő melletti telket is erre a tájra helyezték. Ez a lokalizálás azonban kétségbe vonható. Egyfelől a kérdéses telek helyét éppen azért határozták meg másképpen, mert a többivel ellentétben nem a Szent Miklós-templom környékén feküdt. Másfelől a Szent Katalin domonkos kolostor itteni birtoklásának nincsen nyoma. Jobbágytelkeik a kolostor környékén, a róla elnevezett Szentkatalinszeg városrészben, a Szent Benedek-szikla és a Várhegy északnyugati töve közti területen, illetve az ezzel határos Szentmargitszegen, egy telkük pedig a Várhegy keleti oldalán fekvő Sárszegen foglalt helyet.²¹ Az apácáknak jobbágytelkei tehát csak a Várhegy északnyugati tövénél voltak. A velük és a Beszédkővel szomszédos telek helye és természetesen maga a nevezetes kő is csak itt lehetett.

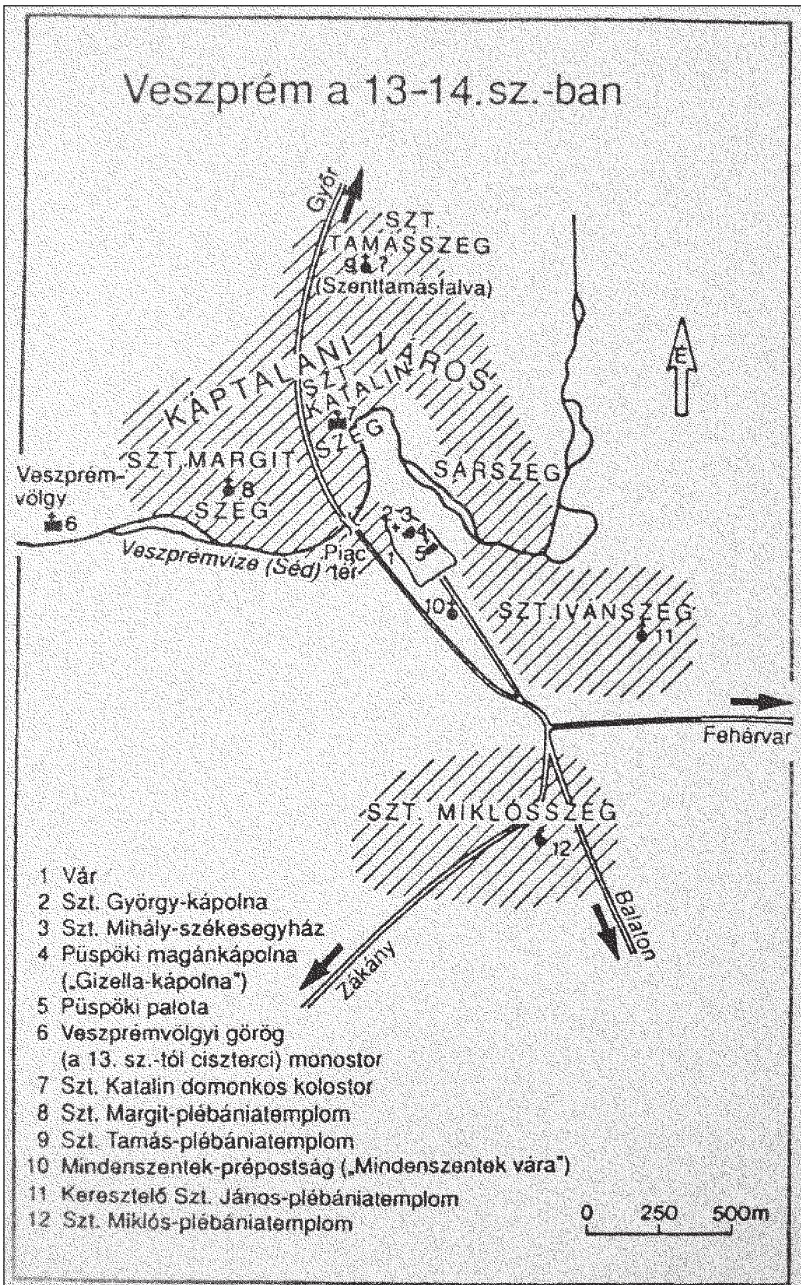
A másik forráscsoport szerint a veszprémi váralján (*in suburbio*) fekvő birtok: négy telek (*sessio*) tartozékaival együtt 1318 és 1339 között kétszer cserélt gazdát, s került világi kézbe a veszprémi káptalan tulajdonába. A négy telek, amely mintegy osztódva utóbb már nem négy, hanem nyolc családnak adott szállást, a Mindenszentek vára alatt (*sub castro Omnium Sanctorum*) dél felől a Csetekő nevű nagy szikla mellett az út két oldalán feküdt. Az út a Mindenszentek várából (*de eodem castro*) a Beszédkő nevű piacra vezetett.²² Ez a külső vár, amely a veszprémi vár keskenyebb déli felét foglalta magában, az itt álló egyházi intézményről, a Mindenszentek tiszteletére 1276 előtt alapított prépostságról vette sajátos nevét.²³ Az említett út a déli várkaputól a mai Sziklai János és Jókai Mór utca nyomvonalán haladt és elvezetett a Várhegy északnyugati tövénél fekvő Beszédkő-piacra, a mai Patak térre. A megkülönböztetés különösen fontos volt, mert a déli várkaputól induló út másik ága a közeli másik piachelyet, a mai Óváros teret kötötte össze a várral.

Veszprém városában 1318-ban már biztosan két piac létezett. A Várhegy északnyugati tövénél fekvő téren, a mai Patak téren a Beszédkő nevű piac és a Várhegytől délre, a mai Óváros téren a másik piac. A Beszédkő-piacon szerdán, az utóbbin – Szenttamásfalva piacán – szombaton tartották a hetipiacot és Szent György napján, illetve 1503-tól Áldozócsütörtök ünnepén a két országos vásárt. A középkori gyakorlat továbbélését mutatja az 1855-ben készült városi térképen a mai Patak tér helyén a *Kispiacz*, illetve a mai Óváros téren a *Nagypiacz* elnevezés.²⁴ (4. ábra)

A két középkori piac keletkezésének időrendjét nem ismerjük. A Beszédkő-piac régisége, elsőbbsége mellett védettebb fekvése és talán archaikus elnevezése szól. A másik régebbi voltára viszont a megkülönböztető megnevezés hiánya és szombati

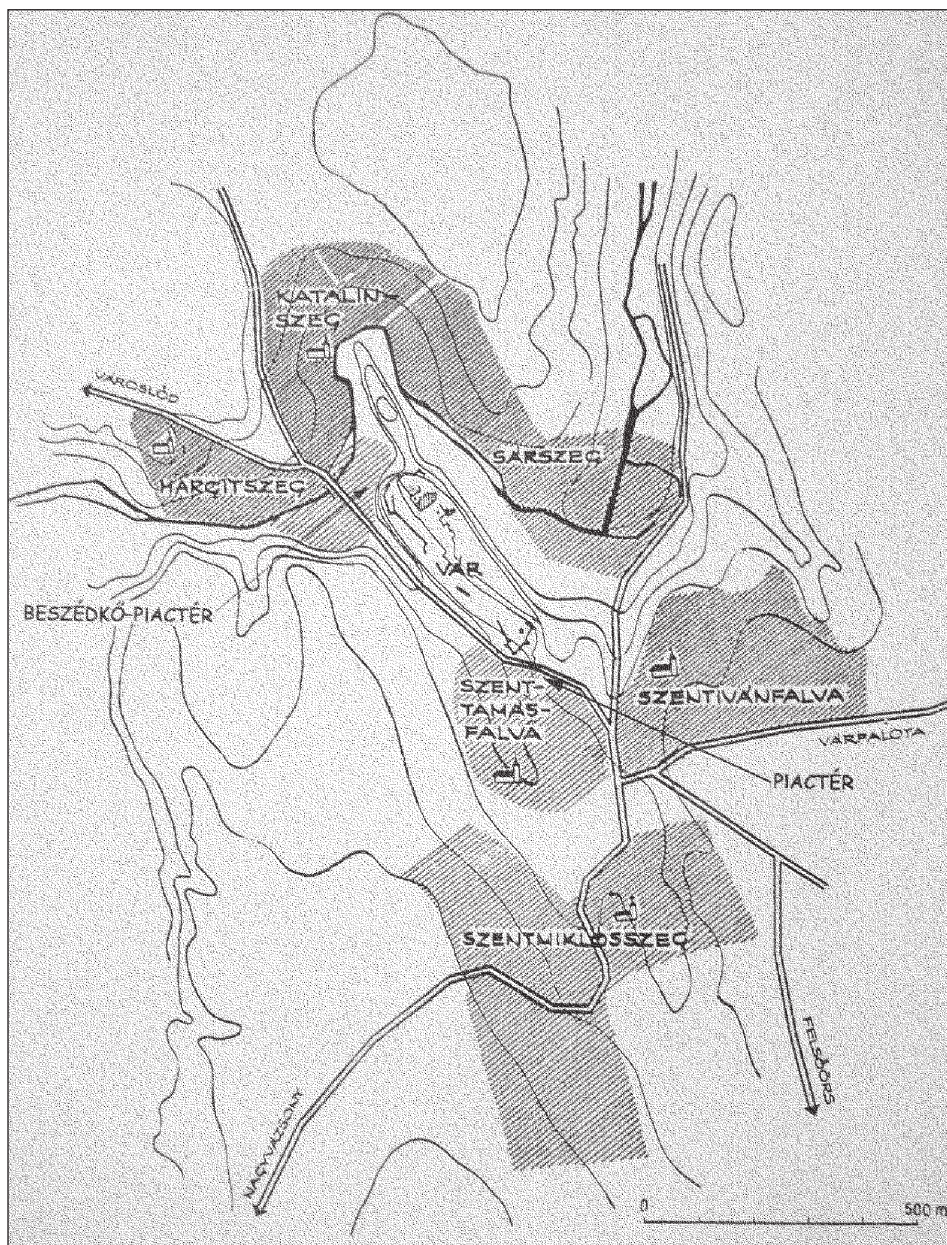

1. ábra: Veszprém hagyományos középkori települési vázlata (MRT II. 233)

2. ábra: Veszprém egyházai, települési egységei és piactere
(KRALOVÁNSZKY 1994, 727)

3. ábra: Veszprém középkori városrészei és piacterei (SOLYMOSSI 2000, 155)

4. ábra: Veszprém város térképe 1855-ből
(HUNGLER J. 1988, 208–209.)

piaca enged következtetni. A XI. század derekáig a vásárokat vasárnap tartották. A XI. század második felében a vásár- és ünnepnapok megszentelését hirdető keresztény tanítással összhangban nemcsak megtiltották a vasárnapi vásározást, hanem meg is akadályozták azzal, hogy a vásár napját áttették szombatra.²⁵ Ez a változás elsősorban a várspáni székhelyeken, mint legrégebbi vásárhelyeken ment végbe. Ennek alapján valószínűbb, hogy Veszprémben a déli várkapu előtti tér szombati piaca volt a régebbi. Jelentősége mindenképpen nagyobb volt a szerdai piacnál. A káptalan ezért kísérelte meg, hogy a szombati piacot felváltva tartsák a káptalan, illetve a püspök birtokán. Zsámboki László püspök azonban 1370-ben királyi ítélettel biztosította, hogy a szombati piac mindenkor a püspök birtokán, Szenttamásfalván legyen.²⁶

Szenttamásfalva püspöki városrész nem a Szent Benedek-sziklától északra, hanem a Várhegy déli végénél fekvő piactér, a piacdomb környékén alakult ki. Ezen a tájon, minden bizonnyal a piacdomb délnyugati²⁷ részén, 1237 előtt templom épült az 1170-ben megölt és 1173-ban szentté avatott Becket Szent Tamás tiszteletére.²⁸ Anglia primás érsekének kultuszát Margit, VII. Lajos francia király leánya és II.

Henrik angol király fiának, az ifjú Henrik trónörökösnek az özvegye, terjesztette el Magyarországon, miután 1186-ban III. Béla király felesége lett. Esztergomban III. Béla és felesége, Capet Margit idejében (1186–1196) kezdték meg a canterbury érsekről elnevezett prépostság építését.²⁹ Feltehető, hogy Veszprémben is ekkortájt épült a vértanú érsek tiszteletére a Szent Tamás-templom. A kultusz veszprémi jelentkezését a székesegyház és a mindenkori királyné sajátos kapcsolata és az a körülmény magyarázza, hogy a királyné volt a település egy részének birtokosa.³⁰ A kultusz terjesztésére nyilvánvalóan kitűnő lehetőséget kínált, ha az uralkodó és környezete Veszprémben időzött. Az ilyen alkalmak egyike lehetett, amikor III. Béla király és kísérete, valamint Gergely bíboros pápai legátus valamikor 1192-ben Veszprémben tartózkodott.³¹ Az uralkodó itt tájékoztatta mágnásai jelenlétében a pápai követet, mi volt a szándéka a szebeni prépostság alapításával.

Veszprém eddig ismert középkori városképét a fenti vizsgálódás több ponton módosítja. (3. ábra) Egyfelől igazolja, hogy a városnak két piaca volt. Szerdai napon a Várhegy északnyugati tövénél fekvő Beszédkő-piacon (a mai Patak téren), míg szombaton a déli várkapu alatti téren (a mai Óváros téren) tartottak vásárt. Másfelől a Várhegy déli végénél fekvő piacteret és Szenttamásfalvát összekapcsolja egymással. A korábbi felfogással szemben bizonyítja, hogy a püspöki városrész a déli piactér környékén és nem a Szentbenedek-hegytől északra alakult ki. Szenttamásfalva így valóban gazdasági súlyának (két országos vásár, szombati hetipiac) megfelelő helyet foglalt el a középkori városszerkezetben.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- BEDY 1934 = Bedy Vince: A felsőörsi prépostság története. (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 3.) Veszprém, 1934.
- BÉKEFI 1907 = Békefi Remig: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. (Különlenyomat "A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei" harmadik kötetéből.) Budapest, 1907. (Utánnyomás: 2009.)
- CSÁNKI = Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III, V. Budapest, 1890–1913.
- DF = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény. Budapest.
- DHA = DHA = Diplomata Hungariae antiquissima. I. Ab anno 1000 usque ad annum 1131. Edendo operi praefuit Georgius Györffy. Adiuverunt Johannes Bapt. Borsa, Franciscus L. Hervay, Bernardus L. Kumorovitz et Julius Moravcsik. Budapestini 1992.
- DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár. Budapest.
- ÉRSZEGI–SOLYMOSI 2010 = Veszprém Város Okmánytára. Pótkötet. Supplementum ad Monumenta civitatis Vesprimiensis (1000–1526). Összeállította Érszegi Géza és Solymosi László. (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 20.) Veszprém, 2010.
- FEJÉR = Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. I–XI. Budae 1829–1844.
- GUTHEIL 1940 = Gutheil Jenő: Mátyás korának veszprémi emlékei. Dunántúli Szemle 7 (1940) 119–134.
- GUTHEIL 1977 = Gutheil Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. Sajtó alá rendezte Kredics László.

- (Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 1.) Veszprém, 1977. (Második kiadása: 1979, harmadik: 2008.)
- GUTHEIL 2007 = Gutheil Jenő: Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárakból (1002–1523). Kiadásra előkészítette Kredics László. A kézirat kiadásának előkészítésében közreműködött Érszegi Géza és Solymosi László. Szerk. Hermann István. (A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 18.) Veszprém, 2007.
- GYÖRFFY 1970 = Györffy György: Becket Tamás és Magyarország. Filológiai Közlöny 16 (1970) 153–158.
- GYÖRFFY 1997 = Györffy György: Pest-Buda kialakulása. Budapest története a honfoglalástól az Árpád-kor végi székvárossá alakulásig. Budapest, 1997.
- HAGENEDER–HAIDACHER 1964 = Die Register Innocenz' III. I. Bd. 1. Pontifikatsjahr: Texte. Bearbeitet v. Othmar Hageneder und Anton Haidacher. (Publikationen der Abteilung für historische Studien des österreichischen Kulturinstituts in Rom. II. Abteilung. Quellen. I. Reihe.) Graz-Köln, 1964.
- HO = Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius (a 4. kötettől még) Hungaricus. I–V. Kiadják: Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly és Véghely Dezső. Győrött 1865–1873. VI–VIII. Kiadják: Ipolyi Arnold, Nagy Imre és Véghely Dezső. Budapest, 1876–1891.
- HUNGLER 1988 = Hungler József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988.
- JAKÓ 1997 = Erdélyi Oklevéltár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. I. (1023–1300.) Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Jakó Zsigmond. Budapest, 1997.
- KOPPÁNY 1967 = Koppány Tibor: Középkori templomok és egyházas helyek Veszprém megyében. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 6. (1967) 117–150.
- KOROMPAY 1957 = Korompay György: Veszprém. 2. átdolgozott, bővített kiadás. (Városképek – Műemlékek.) Budapest, 1957.
- KOROMPAY 1969 = Korompay György: Veszprém város településtörténeti kialakulása. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 8. (1969) 257–264.
- KRALOVÁNSZKY 1984 = Kralovánszky Alán: Újabb adatok Veszprém és Székesfehérvár településtörténetéhez. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 17. (1984) 189–207. (1985-ben jelent meg.)
- KRALOVÁNSZKY 1990 = A. Kralovánszky: The Settlement History of Veszprém and Székesfehérvár in the Middle Ages. In: Towns in Medieval Hungary. Ed. b. L. Gerevich. Budapest, 1990. 51–95.
- KRALOVÁNSZKY 1991 = A. Kralovánszky: Neuere siedlungs- und baugeschichtliche Daten aus dem 10. Jahrhundert in Ungarn. In: Baiern, Ungarn und Slawen im Donauraum. Red. v. Willibald Katzinger-Gerhart Marckhgott. (Forschungen zur Geschichte der Städte und Märkte Österreichs 4.) Linz, 1991. 173–194.
- KRALOVÁNSZKY 1993 = Kralovánszky Alán: A magyar társadalom szervezésének elve az államalapítás korában. Honismeret 21 (1993) 3. sz. 10–16.
- KRALOVÁNSZKY 1994 = Kralovánszky Alán: Veszprém. In: Korai magyar történeti lexikon. (9–14. század.) Főszerk. Kristó Gyula, szerk. Engel Pál és Makk Ferenc. Budapest, 1994. 726–727.
- KREDICS–SOLYMOSI 1993 = Kredics László–Solymosi László: A veszprémi püspökség 1524. évi urbáriuma. Urbarium episcopatus Vesprimiensis anno MDXXIV. (Új Történelmi Tár, Fontes minores ad historiam Hungariae spectantes 4.) Budapest, 1993.
- KREDICS–MADARÁSZ–SOLYMOSI 1997 = A veszprémi káptalan számadáskönyve. (Liber divisorum capituli Vesprimiensis.) 1495–1534. Krónika (1526–1558). Javaldalmasok és java-

- dalmak (1550, 1556). Közzéteszi Kredics László, Madarász Lajos, Solymosi László. (Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 13.) Veszprém, 1997.
- KUMOROVITZ 1953 = Veszprémi regeszták. (1301–1387.) Összeállította Kumorovitz L. Bernát. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 2.) Budapest, 1953.
- MÁLYUSZ 1953 = Mályusz Elemér: A mezővárosi fejlődés. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. Szerk. Székely György. Budapest, 1953.
- MEZŐ 1996 = Mező András: A templomcím a magyar helységnevekben. (11–15. század) (METEM Könyvek 15.) Budapest, 1996.
- MRT II. = Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás. Írta Éri István, Kelemen Márta, Németh Péter, Torma István. (Magyarország Régészeti Topográfiája 2.) Budapest, 1969.
- MRT V. = Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a dorogi járás. Írta Horváth István, H. Kelemen Márta, Torma István. (Magyarország Régészeti Topográfiája 5.) Budapest, 1979.
- NÉMETH 1967 = Németh Péter: Az első magyar egyházmegye kialakulásának kérdéséhez. In: Székesfehérvár Évszakai 1. Az államalapítás kora. Szerk. Kralovánszky Alán. Székesfehérvár, 1967. 117–124.
- SOLYMOSI 1984 = Solymosi László: Veszprém megye 1488. évi adórajstroma és az Ernusz-t-féle megyei adószámadások. In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk. Kredics László. (Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3.) Veszprém, 1984. 121–239.
- SOLYMOSI 1995 = Solymosi László: A veszprémi székesegyházi könyvtár és kölcsönzői a középkor végén. Veszprémi Szemle 3 (1995) 1. sz. 3–14.
- SOLYMOSI 1997 = A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai. (Constitutiones synodales ecclesiae Vesprimiensis anni MDXV.) Közzéteszi Solymosi László. Budapest, 1997.
- SOLYMOSI 2000 = Solymosi László: Veszprém korai történetének néhány kérdése. In: Válaszúton. Pogányság–kereszténység, Kelet–Nyugat. Konferencia a X–XI. század kérdéseiről. Veszprém, 2000. május 8–10. Szerk. Kredics László. Veszprém, 2000. 129–157.
- SZATHMÁRI 2000 = Szathmári István: Milyen elemekből áll a Hegykő falunév? Magyar Nyelvőr 124 (2000) 177.
- TÓTH 1969 = Tóth Sándor: Adalékok a veszprémi váralja településtörténetéhez. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 8. (1969) 269–278.
- WENZEL = Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közzé teszi Wenzel Gusztáv I–XII. (Monumenta Hungariae historica. Diplomata 6–13, 17–18, 20, 22) Pest, Budapest, 1860–1874.
- ZALA = Zala vármegye története. Oklevéltár. Szerk. Nagy Imre, Véghely Dezső és Nagy Gyula. III. Budapest, 1886–1890.

JEGYZETEK

¹ BÉKEFI 1907, 14.; GUTHEIL 1940, 131 (rajz), 133.; MÁLYUSZ 1953, 164, 166.; KOROMPAY 1957, 24–25 (rajz is); NÉMETH 1967, 121 (rajz is); KOPPÁNY 1967, 146.; MRT II. 233 (rajz), 235.; KOROMPAY 1969, 258.; GUTHEIL 1977, 184–185 (rajz), 191–192.; KRALOVÁNSZKY 1984, 191 (rajz), 195.; HUNGLER 1988, 67, 129, 170.; KRALOVÁNSZKY 1990, 62 (rajz), 70 (rajz); KRALOVÁNSZKY 1991, 190 (rajz); KRALOVÁNSZKY 1993, rajz a 13. lapon, illetve a folyóirat hátsó belső borítóján; KRALOVÁNSZKY 1994, 727 (rajz).

² NÉMETH 1967, 121.; KOPPÁNY 1967, 146.; MRT II. 235.; KRALOVÁNSZKY 1984, 195.

³ A Szentamásfalvára vonatkozó 1370. évi oklevelet az eddigi kutatás csak két régi, egy rövidebb, illetve egy bővebb kivonatból ismerte. CSÁNKI III. 216.; BÉKEFI 1907, 14 (3. jegyzet). Azóta nem volt alkalom az oklevél tanulmányozására. Gutheil Jenő okmánytárának kiegészítésekor is

- meg kellett elégedni a két kivonatban idézett szöveg mellett az oklevél XVIII. században készített regesztájával, amit a püspöki levéltár elenchusa tartott fenn. Az 1940-es évek közepén eltűnt és közel négy évtizedig lappangó oklevél más forrásokkal együtt szerencsére az 1980-as évek elején megkerült és visszakerült Veszprémbe. Jelzete: DF 200266 (Veszprémi Érseki Levéltár, Veszprém 1).
- ⁴ DF 262505 (Vasvári kápt. orsz. lt., Ecc. et fam. C-1–16). Lényegét idézi BÉKEFI 1907, 14 (5. jegyzet). Vö. CSÁNKI III. 217. Az oklevél kiadása: ÉRSZEGI–SOLYMOSI 2010, 277–279.
- ⁵ DF 200802 (Veszprémi kápt. mlt., Veszprém oppidum 14), kiadásai: HO V. 17–18. és GUTHEIL 2007, 40–42. Lényegét mellőzve kivonatát közli WENZEL II. 76. Az oklevélben szereplő *cubitus* rendszerint könyök vagy rőf mértékegységet jelent. Ez esetben a vásárolt terület nagysága olyan jelentéktelen lenne, hogy a *cubitus* alatt itt minden bizonnyal ölt kell érteni.
- ⁶ Lásd a 3. jegyzetet!
- ⁷ A zöldmezei Szent György-prépostság a ma Szentgyörgymezőnek nevezett területen 1200 táján létesült. MRT V. 209.
- ⁸ Lásd a 3–4. jegyzetet! Az 1489. évi oklevél: DF 201508 (Veszprémi kápt. mlt., Veszprém oppidum 65), kiadása: GUTHEIL 2007, 288–290. Vö. CSÁNKI III. 217.; BÉKEFI 1907, 14 (4. jegyzet).
- ⁹ Szenttamásfalva lakóinak helyzetéről és a település nagyságáról tájékoztat DF 262614 (Vasvári kápt. orsz. lt., Litt. Instr. 85–25), kiadása: ÉRSZEGI–SOLYMOSI 2010, 439–440.; SOLYMOSI 1984, 131.; KREDICS–SOLYMOSI 1993, 81–82.
- ¹⁰ GUTHEIL 1977, 192. A Papvásártér helyét ábrázoló rajz: BÉKEFI 1907, 13.
- ¹¹ HUNGLER 1988, 322.
- ¹² DHA I. 152. Keltezése uo. 149. Vö. KOROMPAY 1957, 26.
- ¹³ DF 200737 (Veszprémi kápt. mlt., Veszprém oppidum 6), kiadásai: FEJÉR IX/7. 714., WENZEL V. 139. és GUTHEIL 2007, 97.
- ¹⁴ DF 200803 (Veszprémi kápt. mlt., Veszprém oppidum 13), kiadásai: ZALA I. 148–150. és GUTHEIL 2007, 115–117, kivonata: KUMOROVITZ 1953, 94. sz. Vö. SZATHMÁRI 2000, 117.
- ¹⁵ Vö. KOROMPAY 1957, 28. A Várhegytől északra helyezett Szenttamásfalva piaca mellett még egy veszprémi piaccal számolt a kutatás. Ennek helyét a Várhegy délnyugati végén, a mai Óváros téren, kivételesen a Várhegy északnyugati tövénél, a mai Patak téren kereste. (Lásd az 18. jegyzetet!) Ezzel szemben Korompay György azt is lehetségesnek tartotta, hogy a középkorban a Várhegy mindkét végén piac működött. KOROMPAY 1957, 27–28.; KOROMPAY 1969, 260, 264. A feltevést némi korrekcióval elfogadta TÓTH 1969, 271–273, 274 (30. jegyzet).
- ¹⁶ HO I. 145. A kiadásnak az eredeti oklevél alapján javított részlete: *in tribus foris provincialibus, scilicet secunda feria proxima post octavas festi Penthecostes in foro Waswaryensi, item quarta feria sequenti in foro Kurmund, demum sabbato et quarta feria sequentibus in foro Wesprimyensi manifeste fecisset proclamari*. DF 278138 (Győri kápt. mlt., Pápóci prépostság). Mivel az okmánytár mutatójába ezt a veszprémi adatot nem vették fel, a kutatók eddig nem szereztek róla tudomást. Magam az Árpád-kori történeti földrajz cédulaanyagában figyeltem fel rá. Ezúton is köszönöm Györfy Györgynek, hogy a Veszprém megyére vonatkozó anyagot rendelkezésemre bocsátotta.
- ¹⁷ DL 40453, 40645, 40689, 66122. További adatok: SOLYMOSI 1984, 218 (19. jegyzet).
- ¹⁸ MÁLYUSZ 1953, 164, 166.; KOROMPAY 1957, 27–28.; KOROMPAY 1969, 260, 264.; GUTHEIL 1977, 197–200, 211.; HUNGLER 1988, 70, 72, 74–75, 132. Az azonosítást mellőzte BÉKEFI 1907, 16–17. Kralovánszky Alán más véleményt képviselt. Igazán csak a legkorábbi piac érdekelte, és azt (Korompay Györgyöt és minden bizonnyal Major Jenő hivatkozott szóbeli közlését követve) a Várhegy északnyugati töve és a Séd közti területre, a mai Patak térre helyezte. Sajátos módon ezt a piacot a tőle igen messze fekvő Szentmiklósszeg városrészhez

kapcsolta. Lexikoncikkében pedig szűkszavúan azt írta erről a piactérről, hogy „valószínűleg a kora Árpád-korra visszanyúló királyi kikiáltó hely (= Beszédes kő)”. KRALOVÁNSZKY 1984, 195.; KRALOVÁNSZKY 1990, 63 (ábra), 70 (rajz), 71.; KRALOVÁNSZKY 1991, 187 (ábra); KRALOVÁNSZKY 1993, rajz a folyóirat hátsó belső borítóján.; KRALOVÁNSZKY 1994, 726, 727 (rajz). A piac és Szentmiklósszeg összekapcsolását Mályusz Elemér vetette fel, de ő nem a mai Patak téri, hanem az Óváros téri piacot kapcsolta az említett városrészhez. MÁLYUSZ 1953, 164.

¹⁹ Az oklevelek Ágoston veszprémi kanonok rokonától vásárolt telekre, illetve további négy telekre vonatkoznak. Az utóbbi négy telek közül az egyiket, sorrendben a harmadikat, később két telekre osztották. DF 200730 (Veszprémi kápt. mlt., Veszprém oppidum 5), kiadásai: FEJÉR VII/2. 174–175., WENZEL V. 94–95. és GUTHEIL 2007, 94–95.; DF 200933 (Veszprémi kápt. mlt., Veszprém oppidum 20), kiadása: GUTHEIL 2007, 119–122., kivonata: KUMOROVITZ 1953, 245, 246, 248, 265, 266, 467. sz. Vö. DL 40689. Márton örsi prépostról és családjáról tájékoztat BEDY 1934, 43–44.

²⁰ *Item quarta sessio prope Bezedkw inter curiam eorundem comitis Iohannis et Nicolai a parte meridiei et occidentis, a parte vero aquilonis prope lapides vulgariter Bezedkw dictos, a parte autem orientis sessiones iobagionum sororum Sancte Katherine de valle Wesprimiensi vicinanter consistit.* DF 200933 (Veszprémi kápt. mlt., Veszprém oppidum 20). Az idézett részlet közli KUMOROVITZ 1953, 246. sz. és GUTHEIL 1977, 293 (61. jegyzet), illetve GUTHEIL 2007, 121.

²¹ GUTHEIL 1977, 167, 169, 189–191, 193.

²² DF 200803 (Veszprémi kápt. mlt., Veszprém oppidum 13), kiadásai: ZALA I. 148–150. és GUTHEIL 2007, 115–117, kivonata: KUMOROVITZ 1953, 94. sz.; DF 200863 (Veszprémi kápt. mlt., Badacsony 2), kiadásai: HO IV. 161–164. és GUTHEIL 2007, 124–126, kivonata: KUMOROVITZ 1953, 305. sz.; DF 200867 (Veszprémi kápt. mlt., Badacsony 3 A és B), kiadása: ÉRSZEGI–SOLYMOSI 2010, 229–237, kivonata: KUMOROVITZ 1953, 322, 323. sz. Az említett oklevelek mindegyike ugyanazt mondja a telkek helyéről. A vonatkozó szövegrész legkorábbi (1318. évi) változata a következő: *cum ... quatuor sessionibus sub castro Omnium Sanctorum a parte meridionali prope lapidem magnum Ceteku vocatum existentibus ex utraque [parte] vie, que de eodem castro versus locum fori Bezedkeu dictum transitur.* DF 200803. Vö. ZALA I. 149, GUTHEIL 2007, 115–116.; HO IV. 162, GUTHEIL 2007, 125.; ÉRSZEGI–SOLYMOSI 2010, 231–232.

²³ A Mindenszentekről elnevezett Veszprém várbeli kisprépostság Árpád-kori létre abból következtethetünk, hogy egy oklevél 1276 ban több veszprémi prépostot említ, pontosabban a szót többes számban használja, 1277 ben pedig a székesegyházat egyben a nagyobb jelzővel különbözteti meg: *ecclesia Vesprimiensis maior et cathedralis.* FEJÉR VII/2. 48. és V/2. 379., illetve GUTHEIL 2007, 68, 78. Vö. SOLYMOSI 1995, 14 (7. jegyzet).

²⁴ A város 1855. évi térképének fényképe: HUNGLER 1988, 208. lap utáni színes melléklet.

²⁵ Vö. GYÖRFFY 1997, 92–93.

²⁶ DF 200266 (Veszprémi Érseki Levéltár, Veszprém 1). Az oklevél kiadásai: SOLYMOSI 2000, 149–150. és ÉRSZEGI–SOLYMOSI 2010, 174–175.

²⁷ A templom helyét illetően két forrás ad némi támpontot. Egyfelől tudjuk, hogy hegyen, pontosabban dombon (1556: *in monte prope ecclesiam Sancti Thome*) állt az egyházi intézmény. Másfelől az úrnapi körmenet útvonalának ismert első szakasza (székesegyház ► Keresztelő Szent János-plébániatemplom ► Szent Miklós-plébániaegyház) valószínűsíti, hogy az útvonal első állomásainak sorából azért hiányzott a Szent Tamás-templom, mert nem a piactomb délkeleti, hanem délnyugati részén állt, és így a Szent Miklós-egyházról visszatérőben esett útba. KREDICS–MADARÁSZ–SOLYMOSI 1997, 326.; SOLYMOSI 1997, 27, 49.

²⁸ Szenttamásfalva templomának védőszentjét pontosan csak a többször említett 1370. évi oklevél

nevezte meg, és tette egyértelművé, hogy a templomot nem az apostol, hanem a vértanú Szent Tamás tiszteletére építették. Nem valószínű, hogy a templomcím megváltozott volna, s az apostol helyett utóbb a vértanút kezdték volna tisztelni. Vö. Gutheil Jenő könyvéről írt ismertetéssel: Századok 113 (1979), 551–552. Lásd még KRALOVÁNSZKY 1984, 202 (55. jegyzet); KRALOVÁNSZKY 1993, 13, 15.; HUNGLER 1988, 290.; MEZŐ 1996, 197, 198, 244.

²⁹ GYÖRFFY 1970, 156–157.; MRT V. 157–158.

³⁰ GUTHEIL 1977, 113, 167, 203. Felvetődött a Veszprém megyei Borszörcsök esetében, hogy templomát azért szentelték Becket Szent Tamás tiszteletére, mert a település részben királynéi birtok volt. GYÖRFFY 1970, 157.

³¹ A legátus oklevelében az eddig még nem hasznosított veszprémi vonatkozású szövegrész a következő: *prefatus illustris et gloriosus rex ad interrogationem nostram hanc interpretationem Vesprimii in presentia magnatum suorum promulgavit*. HAGENER–HAIDACHER 1964, 377. Keltezéséről uo. 376 (4. jegyzet). Vö. ÉRSZEGI–SOLYMOSI 2010, 56. Az oklevél kivonatát adja, hagyományosan 1191 és 1196 közé datálja, korábbi kiadásait felsorolja: JAKÓ 1997, 129.

A Polgármester

Világégéstől a megerősödésig – korrajz
dr. Komjáthy László polgármesterről

FÖLDESI FERENC

„KITŰNŐ, ENERGIKUS, TISZTA KEZŰ VEZETŐ VOLT” – írta a „szomszédvár” hetilapja dr. Komjáthy László halálakor, aki Veszprém polgármesteri székében a leghosszabb időt töltötte.¹ Dacára a város szolgálatában hosszú időt eltöltött időnek, dacára a rendkívüli jelentőségű városi fejlődésnek, a megyei és a városi lapok igen visszafogottan emlékeztek meg Komjáthyról. Igaz, életében sem voltak tele a lapok hasábjai tetteinek, tevékenységének, netán a számtalan egyesületi tagságából eredő jótéteményeinek ismertetésével. A távoli szemlélőnek, a kutatónak olyan benyomása támadt: Komjáthy László kínosan ügyelt arra, hogy csak a hivatalos és kötelező megjelenéséről írjanak a tudósítók. Magánélete ismeretlen volt a város, a megye közössége előtt – hiszen a lapokban nem olvashatott róla. Talán nem véletlen, hogy egy 1929-ben megjelent, és a vármegye neves személyiségeit bemutató albumban a róla szóló részben nem olvashatunk részletes életrajzi adatokat.² Ez viszont azzal járt, hogy mai tisztelője csak igen aprólékos kutatás után tudja munkásságát bemutatni. Pedig tevékenysége a város egyik legmeghatározóbb időszakára esik: polgármesterré választása után három évre rá kitör az I. világháború. A háború okozta nehézségeket tetézte az 1919. évi vörös uralom, majd a román megszállás. A város túlélte mindezeket, ha nélkülözve is. Tulajdonképpen Veszprém a háború után lépett a polgári fejlődés útjára, amelyben a város polgármesterének, dr. Komjáthy Lászlónak – a tősgyökeres veszpréminek – jelentős, kiemelkedő szerepe volt

Dr. Komjáthy László
polgármester³

E minőségében vett részt 1895-ben abban a városi küldöttségben, amelyik az akkori főispánnak, Fenyvessy Ferencnek vitte el a város díszpolgári oklevelét Pápára.⁷ Komjáthy Lajost 1896-ban ismét nagy többséggel választották a képviselő-testület rendes tagjának.⁸ A testületi tagság mellett apja a veszprémi evangélikus gyülekezet vezetőségének is tagja volt, először 1889-ig mint pénztáros, majd mint gondnok,⁹ továbbá tagja volt a városi színházépítési mozgalom végrehajtó bizottságának.

Komjáthy László alapfokú iskolai tanulmányait Veszprémben kezdte, majd a kegyes-tanítórendiek főgimnáziumában, Veszprémben folytatta az 1886/87. tanévtől. A tanulmányokat 68-an kezdték, hogy majd a záró, az 1893/94. tanévben az érettségi vizsgára jelentkezett 26 főből 21-en tegyenek eredményes záróvizsgát. Az évközi tanulmányi eredményeit látva, a legjobb tanulók egyike volt. Olyan tanárok tanították – többek között – mint Bolgár Mihály, Tölcséry Ferenc, Körösi Albin vagy Laczkó Dezső. Osztályfőnökük Keller János volt.

VI. osztályos tanulóként a magyar nyelvből legjobb előmenetelt tanúsító tanulóként a Vallás- és Közoktatási minisztérium jutalomkönyvét¹⁰ vehette át. Ettől a tanévtől volt a főgimnázium segélyegyletének is a rendes tagjai. Komjáthy VIII. osztályos végzős tanulóként elnyerte a 84 forintot kitevő Lánicz-féle ösztöndíjat is.¹¹ Komjáthy évközi munkájával is kitűnt. Az összesen 430 koronás jutalomalapból, ezen belül, a Devics József kanonok alapítványból szorgalmas munkájáért, jó magaviseletéért 10 koronát, az Ányos önképzőköri tevékenységéért a 60 koronás jutalomalapból ugyancsak 10 koronát kapott. A magyar nyelvből legjobb három diáknak kiosztott Vallás- és Közoktatási Minisztérium ajándékkönyvei közül a Pór Antal által írt Csák Máté című kötetet jutalmazták.¹²

Az 1893/94. tanévben mindössze ketten értek el jeles érettségit: Komjáthy László és Erhardt Gyula.¹³ A sikeres érettségi után Budapesten megkezdte jogi egyetemi¹⁴ tanulmányait, bár az érettségi vizsga előtti pályaválasztásnál a mérnöki kart jelölte meg. Sajnos ez idáig a jogi tanulmányairól, az egyetem befejezéséről és első munkahelyéről pontos adat nem áll rendelkezésünkre. Ha abban az időben előírt nyolc féléves jogi egyetemi tanulmányi időt vesszük figyelembe, akkor 1897–98-ban végezhetett. De nagy valószínűséggel nem ügyvédi munkával kezdte munkás életét. A már idézett Sziklay János által szerkesztett kiadvány szerint a Veszprémi Takarékpénztár ügyésze és titkára volt,¹⁵ így ez lehetett az első munkahelye, ahol – megismerve a további életpályáját – sok évet nem töltött el a Takarékpénztár hivatalnokai között. A lapok társasági rovatában nem igen lehetett róla, illetve családjáról olvasni, csak akkor, ha jótékonyági eseményen hozzájárult a rendezvény sikeréhez, és ha arról újságíró tudomást szerzett.¹⁶ A XX. század első évében már veszprémi lakos, egy 1907/1908-as házjegyzéken önálló lakással rendelkezett a Deák Ferenc utca 6. szám alatt.¹⁷

Minden bizonnyal a századforduló környékén kötött házasságot Tóth Jolánnal,¹⁸ akitől két leánygyermek született: Olga és Erzsébet.¹⁹

Közéleti szerep

A rendőrkapitány Komjáthy

Az 1905-ös év fordulópontot jelentett életében, mivel ettől az évtől lépett a város szolgálatába és gyakorlatilag haláláig szolgálta azt. A váltás egy lemondással kezdődött: Az 1905. március 14-i városi közgyűlésen a polgármester bejelenti: Fejes Antal városi rendőrfőkapitány lemond, nyugdíjazását kéri. Ezt a képviselő-testület és a polgármester Szeglethy György elfogadta, azonban a rendőrkapitány ideiglenes helyettesítése, valamint a pályázat kiírása miatt megkeresi a főispánt, miután a kinevezési jog őt illette.²⁰ Tenni valamit pedig sürgősen kellett, mivel a városban zavaros, áttekinthetetlen állapotok kezdtek eluralkodni. „Rendőrségünk az utóbbi időben siralmas árvaságra jutott.” – kesereg a Veszprémi Hírlap vezércikk-írója. Júliusra lemondott Horváth Béla rendőrfogalmazó is, a városban csak 14 városi rendőr próbálta a rendet fenntartani, biztosítani a közbiztonságot.²¹ Ezt érzékelve az ügyvezető belügyminiszter miután nem volt főispánja a megyének, felhatalmazta a vármegeye alispánját, hogy helyettes rendőrfőkapitányt nevezzen ki. Az előbb említett

*A városi rendőrkapitány,
Komjáthy László²³*

zavaros állapotnak a lezárása volt a kinevezés, miután Koller Sándor alispán dr. Komjáthy László ügyvédjelöltet kinevezte városi rendőrkapitány-helyettesnek. A veszprémi lapok mindössze egy rövid hírből tudósítottak erről a kinevezésről, megjegyezve: „[...] bízva bízunk benne, hogy dr. Komjáthy erélyes keze, határozott tehetsége és ismert erélye meg fogja szüntetni hamarosan azokat a lehetetlen állapotokat, amikre mai lapunk vezető cikkében rámutattunk.”²² Az újonnan kinevezett kapitány megkezdte a feladatok átvételét, és az ügyek önálló vezetését augusztus 1-től már ő végzi

Az 1905. július 31-én, hétfőn megtartott városi közgyűlésen egy nem várt vita kerekedett a helyettes rendőrkapitány kinevezése miatt. Miután a polgármester bejelentette, hogy nyugdíjazás miatt az alispán – főispáni jogot gyakorolva – kinevezte dr. Komjáthyt, azt a város vegye tudomásul és fogadja el, dr. Csete Antal városi főügyész azt törvénytelennek minősítette. Hosszas vita után sikerült a képviselőket eltéríteni a fellebbezés-

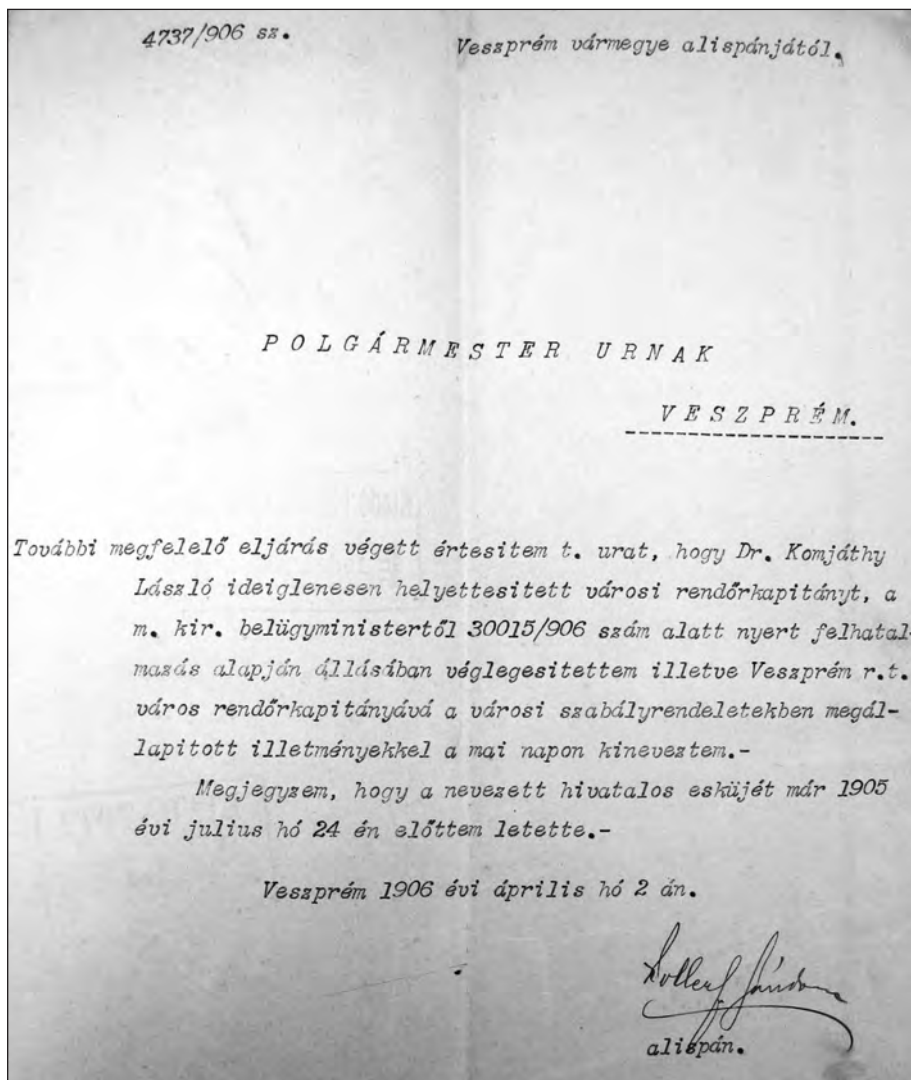
től, tudomásul vették a megye, az alispán döntését és elfogadták dr. Komjáthy László helyettes rendőrkapitányi kinevezését. Bérét 2200 koronában állapította meg, amihez további 350 korona lakbért biztosított évente. A kinevezés, a hivatal elfoglalásának kezdete – mint arról már olvashattak a veszprémi polgárok – augusztus elseje.²⁴

Komjáthy nehéz helyzetben vette át hivatalát. A városi rendőrkapitányi poszt betöltetlen, a városi rendőrök rendkívül leterheltek, sok esetben napi 16 óras szolgálatot teljesítenek. A közbiztonság nem kielégítő, az utcákon kevés a rendőr. Ennek enyhítésére – látva a tarthatatlan állapotot – az új kapitány két új rendőr-őrszemet állított fel a Hosszú (Jókai) utcán és a Kossuth utcán, de világos volt, hogy létszámnövelés nélkül nem lehet tartósan orvosolni a sok panaszt.²⁵ A tarthatatlan helyzet miatt a rendőrök nyílt levelet intéznek a városi tanácshoz, mivel tudomásukra jutott, hogy a tanács csak két fővel akarja növelni a létszámot.²⁶ Mindezzel függött össze, hogy a rendőri szolgálat rossz feltételei miatt a megyei lapok ismét hosszabb írást szenteltek a kérdésnek. Ismét vezércikkben tárgyalták a rendőri szolgálat kimerítő voltát, és kiemelték a pihenőidők szükségességét, hiányának veszélyeit.²⁷ Mindez azt eredményezte, hogy az 1905. augusztus 21-i, hétfőn megtartott rendkívüli városi közgyűlésen Komjáthy helyettes rendőrkapitány nyolc újabb rendőr és két hivatali szolgál felvételét kérte. Komjáthy igen erélyesen fogalmazott: kijelentette, ha kérést nem teljesítik, be fogja vonni az őrszemeket, mert másképp a szolgálatért nem vállalhat felelősséget.²⁸ A jelentés körül igen élénk és szenvedélyes vita alakult ki, miután a pénzügyi bizottság 2 fő alkalmazásához, a jelen lévő képviselők egy része négy fő felvételét, míg mások a kérdés napirendről való levételét javasolták. Sajnos a korábbi elképzelés valósult meg, a közgyűlésen a városi képviselők csak két rendőr felvételét szavazták meg az előre nem látható költségvetés keretére, amit a következő évi költségvetésben már szerepeltetni kell.²⁹

A testületi üléssel egy időben a városi rendőrség új vezetője azonnal hozzálátott a közrend merősítéséhez. Kezdte a kisuvarosok állomáshelyével, ahol rászorította az érintetteket a nagyobb köztisztaság betartására és a rendezett fuvarvállalásra.³⁰ Emellett razziát tartott a kocsmákban, kávéházakban a gyanús személyek kiszűrésére, valamint a piacon, ahol a hamisított termékek kiszűrését végezték.³¹ A razziák eredményeként már javulnak is a viszonyok – olvashattuk a rendszeres rendőrségi hírekben. Októberben már sorra kerültek a hentesek és a szatócsok üzletei, valamint az ipartestületi átmeneti szálló is.³²

Nem egészen egy év múlva a helyettes rendőrkapitányból véglegesített, kinevezett rendőrkapitány lett – meggyőződésem, hogy azt lelkiismeretes munkájával érdemelte ki. Az április 9-iki rendes közgyűlésen Szeglethy polgármester a gyér számú képviselőnek napirend előtt jelentette be, hogy dr. Komjáthy László immár rendőrkapitányi minőségében van jelen a közgyűlésen. Ismertette, hogy a vármegye alispánja belügyminiszteri felhatalmazás alapján „ideiglenesen helyettesített” városi rendőrkapitányt állásában véglegesítette. A polgármester a működéséhez szerencsét, kitartást és türelmet kívánt, a képviselők „[...] a bejelentést örömmel megéljenzvén, polgármester meleg hangon kívánt szerencsét és kitartást a kapitánynak.”³³

A már kinevezett rendőrkapitány Komjáthy „[...] kijelenti, hogy hivatalos kötelességeit a törvények és rendeletek betartása mellett a méltányosságnak is figyelembe vétele mellett fogja teljesíteni.”³⁴

Komjáthy László rendőrkapitányi kinevezési okmánya³⁵

Rendőrkapitányi ténykedése alatt intézkedéseivel a városi polgárok között is elismerést vívott ki magának, amiről egy 1906. évi tudósításban is olvashatunk. Dr. Komjáthy László rendőrkapitány úrnak a nagyvásártéren a heti vásárok alkalmával

a rendre és beosztásra irányuló törekvéseit helyesli, és szabó iparos társai nevében köszöni egy veszprémi szabó iparos.³⁶ De elismerését fejezte ki munkájáért a képviselő-testület is, amikor kijelentette, hogy a betöltetlen rendőrfogalmazói állás béréből 800 koronát utal a kapitány részére (aki egyébként kinevezése óta végezte a rendőrfogalmazói munkát is) – mint írták: „[...] a rendőrkapitány derék munkájáért ezt a kis anyagi kárpótlást megérdemli.”³⁷

Kinevezése után több mint két évre rá került sor Komjáthy kérésének teljesítésére, nevezetesen: emeljék a városi rendőrök számát. 1907 decemberében Komjáthy hat új rendőr esküjét fogadta a polgármester jelenlétében.³⁸ Az 1907-es év még azért is nevezetes Komjáthy László életében, mert ez év végén került az akkori képviselő-testület elé a városrendező bizottság jelentése, amely jelentésben lefektetett elvek és javaslatok alapján indul – többek között az ő polgármestersége alatt is – Veszprém jelenleg is ismert városarculatának a kialakítása. A javaslatot Szegelethy György polgármester, dr. Óvári Ferenc, dr. Komjáthy László rendőrkapitány, Rainprecht Antal, Friedreich Endre városi mérnök és dr. Csomasz Béla jegyezték.³⁹

Az 1908. évben az április 30-iki közgyűlés már értékelte a rendőrség munkáját is. Az elégtelen létszám ellenére az új rendőrkapitány rendkívül sok ügy végére tett pontot. 1907-ben a rendőrség ügyforgalma 4394 darab volt. Közel 3000 korona büntetést szedtek be, 600 ítélettel 727 főt marasztaltak el. Külföldi útlevelet 89 főnek adtak, akik közül 80 fő Amerikába indult.⁴⁰

Komjáthy rendőrkapitányi működési időszakának egyik jelentős eseménye volt a Veszprém környéki 1908. évi nagy hadgyakorlat (ún. Királygyakorlat) biztosítása, amelyen megjelent az uralkodó, Ferenc József is. Erre az időszakra a közgyűlés még szabadságot sem engedélyezett neki. Szeptember 10-én hosszú és részletes rendeletben szabályozta a király látogatásával kapcsolatos biztonsági rendszabályokat, a küldöttség közlekedési útvonalán betartandó korlátozásokat. Így az ebtartást (szeptember 14–19. között az utcán nem lehetnek kutyák), a gyermekek utcára engedését, a díszítéseket és falragaszokat. A Megyeház tér – Szabadi utca – Kossuth utca – Szabadság tér – Horgos utca és a Buhim utca ebben az időben marhahajtó útnak sem volt használható.⁴¹

Komjáthy rendőrkapitányi minőségében – közvetlenül polgármesterré történt megválasztása előtt – még egy jelentős eseményen biztosította személyes jelenlétével is a rendet, a közbiztonságot, illetve szervezte az újjáépített veszprémi székesegyház felszentelésére (dedicatio) érkező főpapak fogadását. 1910. október 3-án hétfőn, a felszentelési ceremóniára négy megyéspüspök is érkezett a városba. Radnay Farkas besztercebányai, dr. Prohászka Ottokár székesfehérvári, dr. Csernoch János csanádi megyéspüspökök és dr. Rajner Lajos cidyessai felszentelt püspök, esztergomi kanonok. A főpapakat a jutasi vasútállomáson – többek között – Sándorfy Ignác helyettes polgármester, dr. Komjáthy László rendőrkapitány fogadta, majd a vendégeket a várban lévő szállásokra kísérte.⁴²

Komjáthy László a városi rendőrkapitányi posztot 1905–1911 között töltötte be. Kétségtelen, hogy működése alatt jelentősen nőtt a város közbiztonsága, munkájá-

val nem csak a közgyűlés, de a város polgársága is elégedett volt. Bizonyára ez az erélyes és határozott fellépése is eredményezte azt, hogy 1911-ben polgármesterré választották.

A veszprémi polgármesteri szék

A sors ajándéka volt Veszprémnek, hogy a XIX–XX. század fordulóján olyan polgármesterek irányították a várost, mint Kováts Imre és Szeglethy György, akik megkezdték a város átalakítását, kidolgozták annak koncepcióját, majd követte őket dr. Komjáthy László, aki élettel töltötte meg az általuk megkezdett, de még javarészt „üresen álló” nagyszabású terveket.

Lehetetlen vállalkozás pontosan, minden részletre menően bemutatni polgármesteri működésének minden olyan mozzanatát, amit városáért tett. Itt most elsősorban megválasztásának körülményeit, működésének néhány fajsúlyos időszakát mutatom be. Ha az olvasó többet is meg szeretne tudni működéséről, elég, ha csak belelapoz az 1911. és 1930. évek között megjelent városi és megyei lapokba, ahol ugyan nevével a társasági rovatokban ritkán találkozik majd, de annál több beszámolóval, ami a város fejlődését mutatja be. Jelenléte, megszólalása elsősorban a hivatalos eseményeken történt. Találón jellemezte működését a „Veszprém-megyei fejek” szerkesztője Veszprémről szóló írásában: *„Mindent feláldoz városáért, amelynek egész életét szenteli és mindenkor kész harcba szállni Veszprémért, amelynek érdekeit féltő gonddal őrzi.*”⁴³

Visszatekintve 20 éves polgármesteri időszakára a kutató meggyőződése: Veszprém Komjáthy polgármestersége alatt – az 1920-as évektől kezdve, a mostoha vasúti közlekedési viszonyai ellenére – ráatalált fejlődése útjára. Veszprémnek a XIX. század végén XX. század elején nem volt számottevő ipara. Polgármestersége alatt – még ha kisebb méretű is – több ipari üzem létesül: közvágóhíd, jéggyár, központi szeszfőző stb. Jelentős városrendezési munkák is megindulnak 1911-től, amikor a tisztújítás után a képviselő-testületben létrehozzák a 4. számú Építészeti és Szépi-tészeti szakbizottságot.

Egy veszprémi egyesület 1920-ban Komjáthyt érdekhajszolással vádolta, és azzal hibáztatta, hogy „tomboló munkakedv”-ét nem a köz javára kamatoztatja.⁴⁴ A válasz a polgármesteri hitvallásának is betudható: *„Ami az 'érdekhajszolás vágyát' illeti [...] én a 15 éves működésem alatt nem hajszoltam az én érdekeimet, hanem a város érdekét, annál többször kellett hajszolnom és hajszoltam is messze túlmenően hivatalos kötelességemen túl [...]”*⁴⁵ – utasítja el a vádakait dr. Komjáthy László. De térjünk vissza polgármesterségének kezdeteire.

Szeglethy utódaként

Szeglethy György veszprémi polgármester 1910. május 19-én történt elhalálozása óta a polgármesteri teendőket – mint helyettes – Vikár Lajos városi főjegyző látta

el. Vikár a helyettesítést nagy ambícióval végezte, és minden jel arra mutatott, hogy régi, hűséges szolgálatait értékelve Veszprém egyhangúlag polgármesternek fogja megválasztani. A sors azonban közbeszólt. A regnáló polgármester-helyettest júliusban súlyos betegség támadta meg, amely miatt augusztus 9-én Budapestre, szanatóriumba szállították. A sajnálatos eset miatt a képviselő-testületnek sürgősen gondoskodni kellett úgy a főjegyző, mint a polgármester pótlásáról. A képviselő-testület 1910 augusztusában összeült, amelyen helyettes főjegyzőnek Komjáthy László rendőrkapitány ellenében nagy szótöbbséggel Sándorfy Ignác árvaszéki ülnököt választották meg. Sándorfy szintén hosszú idő óta állt a város szolgálatában. Miután a város hivatali életét és a város irányítását alapvetően befolyásoló két poszt üresen maradt, mihamarabb sort kellett keríteni a választásra. Egyébként 1911-ben kellett volna megtartani az általános tisztújítást, de az ismert okok miatt valószínűleg már 1910 végén megtartják – vélte a pápai lap tudósítója.⁴⁶

Még az 1910. év végén Koller Sándor alispán pályázatot írt ki a polgármesteri és más városi hivatali tisztségviselői posztok betöltésére. A pályázatok beadásának határideje 1911. január 31-én járt le, addig a várost dr. Sándorfy Ignác helyettes polgármester vezette.

A polgármesteri posztra négyen küldték be pályázatukat a vármegye alispánjához: dr. Sándorfy Ignác helyettes polgármester és árvaszéki ülnök, dr. Komjáthy László városi rendőrkapitány, dr. Csomasz Béla ügyvéd és dr. Kemény Béla Árva megyei szolgabíró. A városi főjegyzői posztra: Dr. Horváth Béla, a Veszprémvármegye főszerkesztője, dr. Kemény Béla, Finke József nagyvázsonyi jegyző és Rosos Károly városi ellenőr. Főügyésznek dr. Csete Antal városi ügyész és dr. Benkő Károly ügyvéd. Árvaszéki ülnöknek dr. Sándorfy Ignác, dr. Rosenthal Sándor ügyvéd, Rosos Károly, dr. Kemény Béla és Sándorfy Dezső joggyakornok „jelentkezett be”.⁴⁷

A polgármester-választást és az általános tisztújítást Veszprém 1911. február 9-én tartotta meg. Komjáthy megválasztása 1911-ben viszonylag „simán” ment végbe. A választás napján 10 órakor Koller Sándor megnyitotta a tisztújító közgyűlést, ahol ismertette a pályázók neveit. Bejelentette, hogy a négy pályázó közül Csomasz Béla visszavonta a pályázatát, illetve ismertette a jelölő bizottság által megállapított „erősorrendet”: első helyen dr. Komjáthy László, második helyen dr. Sándorfy Ignác, míg harmadik helyen dr. Kemény Béla szerepelt. Cholnoky Ferenc – tíz képviselőtársra képviselőtársak – titkos szavazást kért, amit az alispán elrendelt.

A 142 választásra jogosult képviselőből 137-en szavaztak. Ebből 74 szavazatot dr. Komjáthy László, 63 szavazatot Sándorfy Ignác kapott. Az alispán a szavazás eredményének ismeretében bejelentette, hogy dr. Komjáthy László 11 általános szótöbbséggel Veszprém város polgármestere lett, majd felkérte Ádám Iván, Vadnay Szilárd és Weisz Elek képviselőket, hogy a megválasztott új polgármestert hívja be a közgyűlésbe. Komjáthy megérkezése után azonnal letette a hivatali esküt, majd köszönetet mondott a képviselőknek.⁴⁸ Ezután megválasztották főjegyzővé dr. Horváth Bélát, főügyésszé dr. Csete Antalt. Egyhangúlag választották meg Fáró Edét pénztárossá,

Havas Lajost számvevővé, Rosos Károlyt ellenőrré, Sándorfy Ignácot árvaszéki ülnökké, Perlaky Gyulát közgyámmá és Bokrossy Jenőt városi mérnökké.

A polgármester-választás eredménye ellen a vesztes Sándorfy Ignác a választást jóváhagyó II. fokú ítélet ellen fellebbezést adott be, különböző visszaélésekkel – még etetés-itatással (!) is – vádolva Komjáthy pártját. Később beletörődve az eredménybe, Sándorfy visszavonta fellebbezését, így Komjáthy megválasztása jogerőre emelkedett, aki lemondott rendőrkapitányi állásáról.⁴⁹

Alighogy jogerőre emelkedett Komjáthy megválasztása, első hivatali ténykedése egy rendkívüli közgyűlés összehívása lett. Ezen dr. Óvári Ferenc, Veszprém város országgyűlési képviselője és díszpolgára, élesen bírálta Hunkár Dénes főispán döntését, hogy a képzett helyi pályázók mellőzésével Veszprém város rendőrkapitányává Almássy Árpád határrendőrségi fogalmazót nevezte ki. Almássy idegen volt a városban, így nem csoda, hogy a kinevezése általános visszatetszést keltett a veszprémi polgárok körében. Óvári határozati javaslatot nyújtott be, hogy „[...] a közgyűlés a kinevezés fölött fejezze ki mély sajnálatát, egyben pedig mondja ki, hogy az új rendőrkapitány nyugdíj jogosultságát, tekintettel előrehaladott korára, a város el nem ismeri.” A közgyűlés többek hozzászólása után a javaslatot elfogadta – de Almássy maradt a rendőrkapitány, igaz Veszprémben a kinevezés miatt a polgárság az új kapitányt társadalmi bojkott alá akarja helyezni.⁵⁰

A világháború kitöréséig már csak néhány év volt hátra, de a város elkezdte a betervezett városépítést. A Veszprémi Szépítészeti Egyesület 1911-ben hatalmas fásítási akcióba kezdett, melynek választmányában már ott volt az új polgármester, dr. Komjáthy László. A június 22-i tanácsülésen napirendre került dr. Cholnoky Ferenc által javasolt tüdőbeteg-gondozó intézet létesítési javaslata is. Az új városvezetés kiemelten támogatta a kultúrát is. Mint Hungler József írja: „Ez a már modern gondolkodású városvezetés nemcsak szigorúan ellenőrizni tudott; de a város fiaival szemben messzemenő támogatásra is kész volt.”⁵¹ Ennek az elvnek a jegyében nyújtott támogatást a Veszprémbe hazatérő Csikász Imrének, aki díjmentesen kapott helyiséget szobrasműterem céljára.

A Nagy Háború évei – kilépés az elődök árnyékából

A békés építkezésnek hamarosan vége szakadt, a városra – és a világra – rázúdult a háború réme. A város férfiai a frontokon harcoltak, az itthon maradottak nélkülöztek és reménykedtek. Reménykedtek, hogy szeretteik hazatérnek, reménykedtek, hogy túlélik a nélkülözéseket. Rendkívül meghatározóvá vált a polgármester szerepe, hozzáállása a város, a lakosság ügyeihez ebben a nehéz időkből. Nagysága itt mutatkozott meg igazán. A polgármester jellemzésére ismét a már idézett kiadványhoz fordulok: „Komjáthy László volt az, aki a fejvesztett években is erős kézzel és biztonsággal megvédte Veszprém városát a kalandorlépésektől. Vigyázott arra, hogy a rombolás szelleme helyett az építő munka győzzön, örködött városának javaira és régi, nemes tradícióira.”⁵²

A már idézett, és csak később minősített „tomboló munkakedve” itt mutatkozott meg teljes valójában. Naphosszat egyeztetett, alkudozott, erős kézzel tartotta kordába az elszabadulni látszó élelmiszerárakat. És utazott, hogy személyes jelenlétével adjon nyomatékot elképzeléseinek, legyen az élelmiszervásárlás, vagy cipővásárlás a gyerekeknek.

A szarajevói merényletet a rendkívüli közgyűlésen élesen elítélte, a világháború kitörésekor – mint minden veszprémi polgár – üdvözölte a hadüzenetet. A július 29-i hadüzenet után a király általános mozgósítást rendelt el. Veszprém az eseményről péntek délután (1914. július 31.) értesült, ami azonnali cselekvést kívánt. A polgármester ellenőrzése mellett haladéktalanul megkezdődött a katonai ügyosztály munkája: falragaszok, plakátok kiosztása, kifüggesztése, rendőri dobszó (kidobolás) szervezése. Komjáthy a városháza erkélyéről is hirdette, hogy kiknek kell bevonulni. Ezen a napon már szólt az összeverődött tömeghez a főispán Hunkár Dénes, az alispán, az árvaszék elnöke és természetesen fellelkesült önjelölt szónokok is. Komjáthy László csak este 9-kor szólt a városháza előtt összegyűlt városi lakosokhoz, akik a Szabadság téren tüntettek a háború mellett, éltették a katonaságot. Ugyan buzdította a bevonulókat „kötelességük teljesítésére”, de mondandójának lényege az itthon maradtokról való gondoskodás ígérete volt: *„A város nevében ígérem, hogy a harcba vonulók itthon hagyott családtagjai fölött örködünk, jólétükről gondoskodunk éppen úgy, mintha a családfenntartó maga gondoskodnék róluk. Az itthon maradtak a város gyermekei lesznek.”*⁵³

A megígért gondoskodás nem váratott sokáig. Augusztus 2-án ugyan a Szabad Polgári Párt rendezvényen vett rész az alispán Koller Sándorral együtt, de az értekezleten jelentős számú városi képviselő is részt vett. Itt Komjáthy beszámolt a hatósági intézkedésekről, kérte a várost, hogy takarékoskodjon a vízzel (a víznyomás biztosítására ne használjanak el több hajtóanyagot a szivattyúk), illetve – mivel a lovakat elrekvirálták – két pár ökrösfogat beszerzését tartotta szükségesnek a szemétszállítás biztosítására. Tájékoztatta a megjelenteket, hogy elégséges burgonya és búza áll a város raktáraiban, és lépéseket tettek az uzsoraárak letörésére is. Ennek érdekében hívta össze a városi lisztkereskedőket, hogy kordába tartsa az esetleg elszabaduló liszt- és kenyérárakat. Az itthon maradtak segélyezésének összehangolását végezte az ezen a napon megalakult Jóléti Bizottság is, melynek elnöke a polgármester lett. A bizottság munkájában természetesen részt vettek a hölgyek is, akik a gyűjtéseket végezték. De elsőrendű kérdés volt a gyermekekről való gondoskodás: a dolgozó anyák gyermekeiket napközibe adhatják – volt Cholnoky Ferenc javaslata. A javaslatot elfogadták, az első napközi otthon a temetőhegyi óvodában nyílt meg (az irtalmas nővérek és az angolkisasszonyok jelezték, helyet is adnak a napközinek). A polgármester már arról is beszámolt, hogy a város terhére a városi szegényházban már 16 gyermeket látnak el. Komjáthy László legelső teendőinek tartotta a napközi otthon felállítását, és jelezte a testületnek: ha ez megtörténik, felelősége elvállalja a cserhāti otthon vezetését (egyéként a Cserhátan volt a legtöbb gondozásra szoruló gyermek).⁵⁴ Ugyancsak intézkedéseket tett a polgármester az iránt

is, hogy Veszprémben fahiány ne legyen és a fa ára elfogadható szinten maradjon. Az erdőgondnoksággal megállapodott, hogy a szegény lakosság a hét bizonyos napjain száraz faágat szedhessen, illetve, hogy a hasáb és gömbfa, ágfa és tuskó jutányos áron kerüljön forgalomba.⁵⁵

Még igen hosszán lehetne sorolni azokat az intézkedéseket, tetteket, melyeket a háború alatt dr. Komjáthy László polgármesteri minőségében végzett. Munkabírása úgy tűnt, nem ismert határokat. Ígéretéhez híven fő feladatának tartotta az árvák, az itthon maradtokról való gondoskodást. Így a hadiárvákról való gondoskodást szolgálta az az indítványa is – melyet a városi tanács elfogadott –, hogy a háborúban elesett veszprémiek árváinak nevelésére létesítsenek hadiárva-otthont. Az otthon alapítására és fenntartására a városi alapokat használnák fel, továbbá a közadakozásból begyűlő összegeket. Az árvákat az otthonban 7-től 15 éves korukig nevelnék.⁵⁶

Kiterjedt figyelme a városban meghalt katonák és természetesen a város katonáldozatairól való gondoskodásra is. A decemberi közgyűlésen javasolta, hogy a város díszsírhelyet biztosítson az itt meghalt, vagy ideszállított hősi halottaknak. Előterjesztése szerint a sírhely és a sírboltok költségeit a város fogja viselni, az emlékoszlop felállításának költségét pedig gyűjtéssel biztosítják.⁵⁷

Az Osztrák–Magyar Monarchia szövetségésének, Romániának 1916-os hadüzenet nélküli betörése Erdélybe, menekültek ezreit indította el a mai Magyarország területére, így Veszprémbe is. A városba 1916 szeptemberében kb. ezer menekült érkezett Csík és Háromszék vármegyéből. Az érkezők felét helyezték el Veszprémben (a többit a vármegye településein), ellátva élelemmel és szállással a menekülteket. Mint a lap beszámolt róla: „A város közönsége megértő barátsággal és hazafias áldozatkészséggel fogadta a menekülőket. Komjáthy László dr. polgármester napok óta személyesen intézi az elhelyezések ügyét és gondoskodik, hogy panaszra senkinek se legyen oka és mindenki meg legyen elégedve.”⁵⁸

A háború alatt – 1917-ben – került sor a tisztújításra, amibe a polgármester választása is beletartozott. A pályázatokat az alispán február 10-i lejárattal bocsátotta ki. Az alispán elnöklelte alatt 1917. február 21-én tartották a tisztújítást. A választáson „A képviselői közgyűlés a polgármesteri állásra egyhangúlag, közfelkiáltással dr. Komjáthy László urat választja meg, s az elnöklő alispán dr. Komjáthy László urat polgármesterré 6 évre megválasztottnak kijelenti.”⁵⁹ Az alispán üdvözlő beszédében jelentette ki: Az egyhangú felkiáltás kétségtelen bizonyítéka annak, hogy a polgármester a hat év előtt nehéz küzdelem árán elfoglalt szép állásra méltónak bizonyult, hogy az előlegezett bizalmat megérdemelte.

Bár idézhetnék a városi lapból – mégis csak itt olvasható több elismerő sor – most inkább a másik megyei város, Pápa hetilapjából citálom a sorokat, amelyben dicséri Komjáthy és a városi közgyűlés tettet. Dr. Komjáthy László veszprémi polgármester – olvashatjuk – már most megteszi a szükséges intézkedéseket a szegény iskolás gyermekek téli cipővel való ellátása érdekében. A polgármester ugyanis Bécsben személyesen győződött meg arról, hogy kellő időben tett megrendelés útján még most is lehet jó minőségű és aránylag olcsó cipőt beszerezni. Veszprémnek a vásár-

lás 30–35 ezer koronába került. A Pápai Lapok újságírója megjegyezte: Minthogy Pápán az iskolát nem látogató gyermekek ijesztően nagy száma éppen azokból kerül ki, akik lábbeli hiány miatt nem járhatnak iskolába, a veszprémihez hasonló akcióra Pápán is nem csupán égető szükség volna, hanem az a városnak kötelessége.⁶⁰

1918-ban dr. Komjáthy Lászlót a kormány az észak-dunántúli közéletmezési kormánybiztossághoz közéletmezési másod-helyettesnek nevezte ki. Azonban kinevezésétől függetlenül polgármesteri feladatai közül több ügykörben a döntést megtartotta, mint például a segélyezések, a városi gazdasági ügyek. Ezen az 1918. április 10-i közgyűlésen „helyesléssel vette tudomásul”, hogy Komjáthyt a Veszprém-megyei Takarékpénztár igazgatósági taggá választotta.⁶¹

E helyen kell megemlíteni kapcsolatát a Veszprémben települt honvédségi alakulatokkal, a város háziezredeivel: a 82. honvéd gyalogdandárral, a 31. honvéd gyalogezreddel és a 7. honvéd táborigádával. A háziezredek frontra való indulásuk előtti búcsúztatáson minden esetben személyesen képviselte a várost. Először a m. kir. 7. honvéd táborigádától köszönt el sok száz veszprémi polgár jelenlétében. „Komjáthy László dr. polgármester egy pompás kis selyem nemzeti színű zászlót hozott, amelynek szalagjára az 'Istenért, királyért és hazáért – Veszprém 1914. augusztus 18.' – szavakat maga a polgármester felesége hímizte izléses formában arany fonállal.” Másnap – augusztus 8-án – a m. kir. 31. honvéd gyalogezredtől búcsúzott a város, szintén a polgármester jelenlétében, akiknek szintén egy zászlót adományozott Veszprém nevében. „Veszprém város közönsége igaz szeretettel övezi körül a harcba indulókat [...]” – mondta beszédében Komjáthy. „Éljen a király, éljen a haza, éljen a 31. honvéd gyalogezred.” – fejezte be beszédét a polgármester.⁶²

Ugyancsak személyesen vitte ki a frontra a háziezredeknek a város által adományozott ezüst ezredkürtöt a katonai alakulatok hősi helytállásáért, Veszprém hírnevének öregbítéséért. Az elismerést a kostanjevicai csata emlékére szavazta meg a város az 1917. június 6-i rendkívüli közgyűlésen. Komjáthy előterjesztésében mondta: „Ha eddig bámulattal szemléltük háziezredekünk küzdelmeit, most egyenesen csodálatosnak, emberfelettinek látjuk hősiességüket. [...] Jegyzőkönyvbe iktatjuk mély hálánkat és szeretetünket az édes magyar hazát védő háziezredekünk iránt [...] és a nagy napok emlékére mindkét háziezredünknek egy-egy ezüst díszkürtöt ajánlunk fel [...]”⁶³ A küldöttség 1918. június 21-én indult az olasz frontra dr. Komjáthy László és dr. Óvári Ferenc vezetésével.⁶⁴

Veszprém a nagy világégést viszonylag kevés kárral vészelte át. Nem volt kirívó az éhezés, nem voltak elviselhetetlen nagy emberi és anyagi áldozatai. Mindez köszönhető volt a város polgármestere előrelátó munkájának és a városi tanács támogatásának, amiben a XX. század elejei Veszprém nagyformátumú politikusai is ültek.

A vörös uralom és a megszállás hónapjai

Veszprémet 1918 októberében érte el az „Őszirózsás forradalom”. A központi hatalom átvételéről szóló távirat október 31-én érkezett Veszprémbe, aminek vétele

után dr. Komjáthy László érintkezésbe lépett a helybeli honvédcsoportok parancsnokaival és dr. Rainprecht Antal főispánnal. A táviratban foglaltakra tekintettel, Veszprém megyében és Veszprémben is megalakították a Nemzeti Tanácsot, melynek elnöke és a különböző bizottságok elnökei is a főispán lett, tagjai a város neves személyiségei lettek. Nem véletlenül állapítja meg egy 1973-ban készült dolgozat szerzője, hogy „[...] a veszprémi nemzeti tanács irányítása a városban kiemelkedő tekintéllyel rendelkező volt főispán és a mögötte felsorakozó polgári erők kezébe került.”⁶⁵

A városi nemzeti tanács novemberben elsősorban a lakosság ellátásának biztosításról tanácskozott. Szóba került a kenyér-, illetve a liszt beszerzése, a zsír- és a fakészlet felhalmozása. A gyűlés végén „[...] dr. Komjáthy László polgármester a férfias önérzet hangján védekezett azzal a tömegváddal szemben, mely személyét a közellátás háborús hiányai miatt az elégedetlenség középpontjába helyezi.” Beszámolt arról, hogy számtalan népjóléti intézkedést javasolt és valósított meg. Azonban a hiányokat, a nincstelenségeket hatósági intézkedéssel nem tudta megszüntetni. Végül kijelentette: „Személyét, működését nem állítja a békés helyreállítás útjába, de mindaddig, míg az intézőbizottság, melynek tagjai közül többen ismerik az előző évek viszonyait s belátják állítása igazságát – tőle a bizalmat meg nem vonja, az új Magyarország javára megismételt esküjéhez helyén maradván ragaszkodik.”⁶⁶

Még két ok miatt volt nevezetes 1918 novembere. Először, november 19-én a 7. (41.) honvéd tábori tüzérezred megyesi Schwartz Jenő ezredes vezetésével, 21 napi gyalogmenet után, teljesen rendben, összes lovait, ágyúit magával hozva érkezett Veszprémbe. Fogadásukra csak a városban lévő pótütég tisztikara jelent meg.⁶⁷

Pallaghy Dezső ezredes vezetésével 22-én megérkeztek Veszprémbe a 31. honvéd gyalogezred megmaradt katonái. A vonat késve érkezett, így az állomáson csak a gondozó bizottság várta őket.⁶⁸ Persze, ez nem jelentette azt, hogy a város magára hagyta volna a hazatérteket. A városházán intenzív segítő akciót indítottak, adományok gyűjtése mellett.

Gyökeresen megváltozott a helyzet a következő, az 1919. évben. Az eseményeket pontosan követhetjük Gutheil Jenő⁶⁹ és Mihályfi József⁷⁰ írásaiban.

Az 1919-es év bizonytalansággal vegyes, gondokkal terhelt közzöntött be. Munkanélküliség, élelmiszerhiány is sújtotta a városi lakosokat. Ennek enyhítésére „egy eszmével” járult a városi tanács elé Komjáthy László. A város megvásárolt petróleumkészletét teljesen nem használta el. A polgármester terve az volt, hogy a felesleget adja oda a falusi lakosságnak, akik viszont cserébe élelmiszert (tojást, baromfit, zöldséget) adnak a városi lakosságnak. A végeredmény nem ismert, a tanács viszont elfogadta az ötletet.⁷¹

Veszprémben a városi néptanács alakuló ülése 1919. február 24-én történt. Az alakuló ülésen az elnöki tiszttel Komjáthy László töltötte be. A tanács programját a polgármester – figyelemmel főispán-kormánybiztosi levélre – két pontban foglalta össze, melyek közül a legfontosabbnak tartott volt: „A város ügyeinek olyan intézése s olyan intézmények létesítése, amely nem egyes osztályoknak, hanem a nép szé-

les rétegeinek érdekét képviselik; így elsősorban mindenkinek a tisztességes megélhetés előmozdítása, a közegészségügy rendezése s hogy a népnek hasznot tehessenek [...]”⁷²

A megalakult munkástanács márciusban megkezdi „tisztozató” munkáját.

Április 1-jén ezt kiadja rendeletét a túszágról: „Ezennel elrendelem, hogy a proletárdiktatúra biztosítás érdekében a következő burzsoákat jelölöm ki túszoakul, akik napról napra kötelesek a megyei bizottságnál jelentkezni: [...] Komjáthy László, Rott Nándor, Óvári Ferenc [...]. Felhívom nevezetteket, hogy halálbüntetés terhe mellett ezen rendeletemet tartsák be, gondoskodjanak a város és környéke nyugalomáról, mert ellenkező esetben könyörtelenül felelőssé teszem őket személyükben.”⁷³

Majd következett a városi tisztviselők menesztése, köztük a város polgármesterének, Komjáthynek a kényszernyugdíjazása. Az újonnan alakult városi lap közli: „A munkás- és katonatanács határozata alapján Bibó Károly alispán, Komjáthy László polgármester és Török Gyula rendőrkapitány elhagyta állását.”⁷⁴ A polgármesteri hivatal vezetésével Hollósi János városi aljegyzőt bízták meg.

Április 21-én újabb túszkijelölés történt – lényegesen több személlyel –, benne ismét a város polgármesterével, és kötél általi halál fenyegetésével. Április 24-én a személyes megjelenés helyett már a kijelölt egyéneket beszállítják a várban lévő börtönbe. Komjáthyt ugyan május 2-án a városi tisztviselők és alkalmazottak mintegy 70 fős küldöttsége kiszabadította, de május 3-án a politikai biztos visszaérése után túszként ismét börtönbe került.⁷⁵ Komjáthy a „25 napos” túsok közé tartozott, cellája a folyosó bejárati ajtaja mellett volt. Minden bizonnyal az itt eltöltött idő – még ha rövid is volt – hozzájárult későbbi betegségéhez. Mihályfi írta, hogy „A folyosón lakozó túsztársak sajnálattal észleltük, hogy e túsztársunk [Komjáthy] sokat köhög éjjelenként; biztattuk, hogy forduljon orvoshoz és a nagyobb bajok elkerülése végett eszközölje ki elbocsátását. Nem tette meg, hanem inkább lehetővé tette bajának súlyosbodását, de nem teljesítette azt a kérésünket, hogy kevesebbet cigarettázzék.”⁷⁶ A veszprémi túsok 1919. május 20-ig voltak a börtönbe. Kiszabadulásuk egy éves évfordulóján a Méhesben ünnepséget tartottak, ahol felszólalt az egykori tús, dr. Komjáthy László is.

Veszprémet sem kerülte el a tanácskormány bukása utáni román megszállás. 1919. augusztus 16-án vonultak be Veszprémbe a megszálló román csapatok. Parancsnokuk, Totescu őrnagy ugyan arról biztosította a város lakosságát, hogy nem ellenségként jöttek az országba, Veszprémbe. Nem ellenségként, de „győzőként”, ami több esetben rekvirálással is járt. Voltak kirívó esetek is, amikor a városi tanács kényszerhelyzetbe került.

Komjáthyt ugyan „elhagyta hivatalát”, ami ez esetben a kényszernyugdíjazását jelentette. Ezt a kényszernyugdíjazást a belügyminiszter azonban nem ismerte el, és dr. Komjáthy László polgármestert 1919. augusztus végén visszahelyezte hivatalába.

A hivatalába visszahelyezett polgármesternek gyakorlatilag azonnal egy „súlyos ügyel” kellett foglalkozni. 1919. szeptember 9-i tanácsülésen – Totescu ultimátuma után – Komjáthy László polgármester és Török Gyula rendőrkapitány kénytele-

nek voltak egy felhívással a város lakosságához fordulni. A felhívás előzménye az volt, hogy a hírek szerint – Totescu őrnagy állítása alapján – Veszprémben meg akarják támadni a román csapatokat. Totescu kijelentette: amennyiben egy román katonára meghal, 50 veszprémi lakost fog kivégeztetni, illetve minél magasabb rendfokozatú román tisztet ér támadás, arányosan emelni fogja létszámot. Továbbá, amennyiben a város lakossága csatlakozik a támadókhoz, akkor a városi tanács összes tagja halálbüntetést kap, illetve Veszprém városát tűzérséggel löveti.

Komjáthy 24 óras határidőt adott a város lakosainak, hogy a személyes tulajdonban lévő fegyvereket szolgáltatassa be, egyúttal felszólítva a polgárokat a katonai parancsnok parancsainak tegyen eleget.⁷⁷

Trianon után

Októberben már arról kapott hírt a város lakossága, hogy a megszálló román csapatok kivonulnak a városból és helyüket átadják a Nemzeti Hadsereg csapatainak.⁷⁸ Veszprémben 1919. október 4-én vonult be a zalaegerszegi gyalogezred egyik zászlóalja. A városban tartózkodó antant megbízott, Berthom francia tábornok jelenlétében a román csapatok átadták a várost a polgármesternek. Dr. Komjáthy László a nemzeti csapatok megérkezését követően kítűzette a középületekre a nemzeti lobogót, majd az alispán társaságában fogadta a magyar katonai alakulatot.⁷⁹ Természetesen a fogadás sem maradt el, amire október 5-én vasárnap került sor a Korona vendéglő éttermében, amelyen 150 fő vett részt. Legelsőnek Komjáthy polgármester köszöntötte a megjelenteket, kifejezve örömét a nemzeti csapatok megérkezésének.⁸⁰ A bevonult csapatoknak természetesen feladata volt még Horthy fővezér bevonulásának az előkészítése, biztosítása is.

Horthy Miklós a Nemzeti Hadsereg fővezére 1919. október 16-án, csütörtökön vonult be Veszprémben. A Fővezért a jutasi állomáson Török Gyula rendőrkapitány fogadta, majd elkísérte a veszprémi vasútállomásra. Itt a váróterembe találkozott a megye és Veszprém tisztikarával, köztük Komjáthy Lászlóval. Később Rott Nándorhoz ment, majd a megyeházán találkozott a polgári és egyházi hatóságok küldöttségével. Itt hallgatta meg a református, az evangélikus egyház képviselőinek üdvözlését, majd a város nevében dr. Komjáthy László köszöntötte Horthy Miklóst. A polgármester üdvözlése után „Komjáthy Lászlóné a város hölgyeinek nevében csinos beszéd kíséretében szép csokrot nyújtott át a fővezérnek.” Az üdvözlések után Horthy programja a Korona éttermében megtartott fogadással folytatódott. Itt is mondott beszédet Komjáthy, kijelentve: „Nem elég azonban a hadsereget éltetni, azt a polgári társadalomnak támogatni is kell.” A fogadás után délután Horthy elindult Győrbe, a veszprémi vasútállomásra kikísérte az alispán, dr. Komjáthy László és a rendőrkapitány.⁸¹

1919-ben először november 12-én ült össze ismét a város képviselőtestülete Komjáthy László elnöklete alatt. Ugyan kevesen jelentek meg, de „[...] a képviselőtestület tudomásul vette az igazolóbizottság határozatát, mely a polgármester

viselkedését a kömmün alatt, kifogástalannak minősítette. Ellene saját hatáskörben nem kíván vizsgálatot vezetni.”⁸²

A '20-as évek Komjáthynak a város gazdasági és társadalmi állapotának megszilárdításával kezdődött, amihez a szokott lendülettel kezdett. Ezért is volt érthetetlen és nem tudni, hogy mi készítette Komjáthyt arra, hogy megforduljon a fejébe: megváltik a polgármesteri széktől. 1922 novemberében arról olvashattunk, hogy Komjáthy László veszprémi polgármester az ügyvédi vizsgát jó sikerrel letette, majd az újságíró megjegyezte, „[...] hogy Komjáthy, aki egyike a legkiválóbb polgármestereknek, nyugalomba akar vonulni és ügyvédi irodát szándékozik nyitni.”⁸³ Azonban lemondása elmaradt, miután a trianoni diktátum felülírt minden szabályt és rendszert, így a közigazgatási választásokat is. Eredetileg a tisztújításokat 1923-ban kellett volna megtartani.⁸⁴ Viszont 1923. január elsejei keltezéssel megjelent az 1923. évi IV. törvénycikk, amely a közigazgatás újjászervezéséig törölte a törvényhatósági bizottsági tagok választását.⁸⁵ Az új jogszabály megjelenéséig minisztertanácsi rendelettel szabályozták a kérdést. A rendelet kimondta, hogy a „kényszerhelyzetre” tekintettel ideiglenesen hatályban marad azoknak a bizottsági tagoknak a megbízatása, akiket megválasztottak, akiket a hatályos jogszabály értelmében megilletett. E rendeletet utólagosan az önkormányzati igazgatás folytonosságának biztosításáról szóló 1928. évi 36. számú törvénycikk törvényesítette.⁸⁶ Az új jogszabály csak 1929 júniusában jelent meg, ami alapján újraválasztották a képviselő-testületet és a polgármestert is.⁸⁷ Így Komjáthy 1917-től 1929-ig – a tanácsköztársasági időszakot leszámítva – folyamatosan töltötte be a polgármesteri tiszteket.

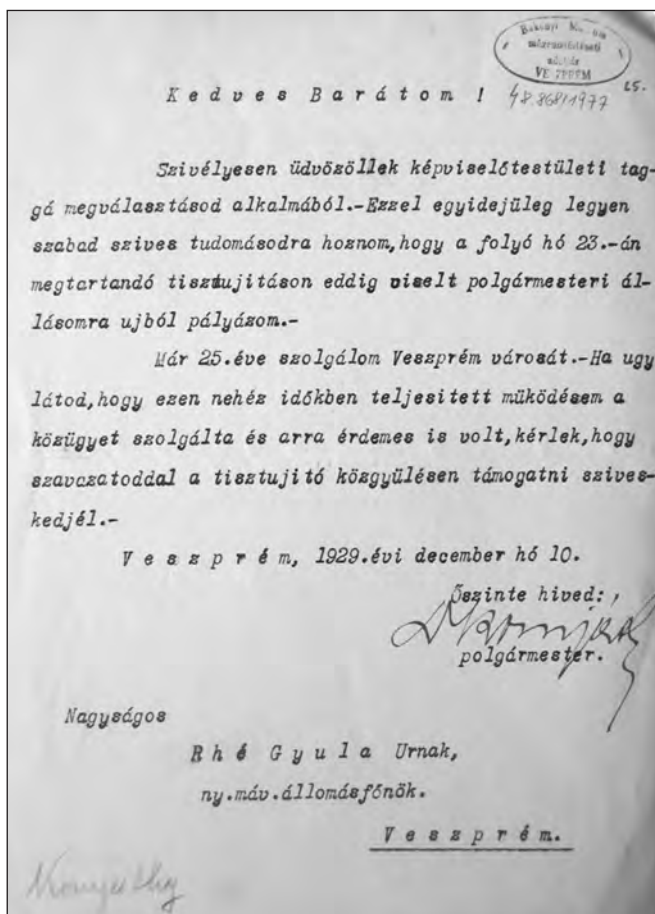

Veszprém városa 1926-ban adományozott csapatzászlót a Veszprém-Jutasi Altisztképző intézetnek. A zászlószentelési ünnepségen Komjáthy László a város nevében ezüstszeget ver a zászlórúdba⁸⁸

Polgármester-választás – felhangokkal

Rendkívül izgalmassá vált az 1929. évi tisztújítás, benne a polgármester megválasztásával, kellemetlen felhangok kíséretében.

1929. november 27-én városi közgyűlést tartottak, a lap tudósítója szerint: hatyúdala is volt a mostani képviselő-testületnek.⁸⁹ December első hetében megtörtént a képviselő-testületi választás, majd a december 8-án megjelenő lapban közzé tették az alispán pályázati felhívását a városi tisztviselői helyekre – köztük a város polgármesteriére is.⁹⁰ A testületi választás után Komjáthy levélben fordult Rhé Gyulához, gratulálva neki képviselő-testületi tagságához, egyben jelzi – kérve támogatását, mivel a „[...] megtartandó tisztújításon eddig viselt polgármesteri állásomra újból pályázom.”⁹¹

Komjáthy László levele Rhé Gyulához⁹²

De ebben a lapszámban kezdődött meg a választópolgárok „megdolgozása” is, hogy kiket válasszanak képviselőnek, és majd végső soron: polgármesternek. Sajnos a vezérlő el első sorban nem az alkalmasság volt, mint inkább a vallási hovatartozás. A Veszprémi Hírlap cikkírója (nem nevezte meg magát írása végén) kijelentette: „Örvendetes jelenség, hogy a kat. tábor ma már nem enged róla nélküle döntení.” A publicista mellőzöttnek érezte magát, még hittársait inkább beletörődött, de abszolút többségnek minősítette. De megjegyezte: „Ráébrednek ezek a rétegek arra, hogy végtére Veszprém ősi kat. püspöki város, sz. Imre és Gizella királyné kedves tartózkodási helye, jelenleg 80, azaz nyolcvan százalékban katolikus [...]” – adja meg a lap tudósítója a polgármester-választás mérgezett alaphangját.⁹³

A december 15-kei lapszámban egy merőben ellentétes hangvételű írás jelent meg – mint egy ellensúlyozva az előző heti kedélyborzoló publikációt – dr. Schreiner Károly tollából. Bár egy alkalommal sem említette Komjáthy László nevét, nem nehéz észrevenni kiről is szól valójában. „A polgármester egyszerű és puritán ember, címek, rang nem vonzó rá, egyetlen kitüntetést visel: polgártársai bizalmát és szeretetét.” – vezeti be írását, majd sorra veszi: milyen is a polgármester. Sűrűbben látják gyalogosan a külső városrészekben is, mint inkább a város díszkocsiján. „A véres világháború és elégedetlen forradalmak tapasztalataival békét teremt a társadalmi osztályok és felekezetek között [...]. Egyszerűsége komoly műveltséget takar, nemesszívű ember [...] Ha újra választás alá esik, nem képelek el, csak egyhangú lelkesedést a személye mellett.”⁹⁴ – sorolja az érveket, melyek mind-mind Komjáthy polgármesteri időszakára utal.

1929. december 18-án összeült az újonnan megválasztott képviselő-testület, ahol még dr. Komjáthy László elnökölt. Ekkor kerítették sort a szabályrendelet megváltoztatására is, majd e változás elfogadása után az új bizottságok megválasztására.⁹⁵ A városi képviselő-testületi választások után – december 23-iki lejárattal – kiírták a pályázatokat a tisztviselői helyek betöltésére. A tisztújítás a lapok szerint érdekesnek ígérkezik, mert a polgármesteri állásra dr. Komjáthy László eddigi polgármesteren kívül dr. Berky Miklós szolgabíró, főispáni titkár és dr. Nagy László városi főjegyző is beadja pályázatát.⁹⁶

A polgármester-választásra 1929. december 23-án délelőtt 10 órakor került sor dr. Horváth Lajos alispán elnöklete alatt. A közgyűlés megnyitása után az alispán bejelenti, hogy három személy pályázott a polgármesteri posztra. A jelölő bizottság első helyen dr. Komjáthy Lászlót, második helyen Berky Miklós főispáni titkárt, míg harmadik helyen dr. Nagy László városi főjegyzőt jelölte. A választás titkos szavazással történt, melynek befejeztével a szavazatszedő bizottság elnöke ismertette, hogy dr. Komjáthy László 32, Berky Miklós 22, míg dr. Nagy László 13 szavazatot kapott. Miután a hatályos jogszabályok szerint egyik jelölt sem nyerte el az abszolút többséget, az alispán ismételt szavazást rendelt el, már csak a két legtöbb szavazatot kapott jelölt között. A megismételt szavazáson Berky Miklós 38, dr. Komjáthy László 29 szavazatot kapott, így az alispán Berky Miklóst hirdette ki a város új polgármesterének. Berky Miklós azonnal letette a hivatali esküt, átvette a város pecsét-

jét és viszonylag hosszú beszédben vázolta programját. Beszédében kérte a testület támogatását, kérte, hogy fogadják jóindulatúan, de egy alkalommal sem említette a volt polgármester, dr. Komjáthy László eddig tevékenységének sem eredményeit, sem az általa vélt hibáit.⁹⁷

És most a szerző dilemmába került: ugyanannak a személynek a tollából, aki két héttel a polgármester-választás előtt egy korrekt és dicséző írást adott közre, benne méltatva – szerintem – a polgármester erényeit, most, december 29-én már Berky Miklósért lelkesedik, tanácsot is osztva. „*Érdeklődj egy kicsit – mondja a cikkíró – ki volt Veszprémben Szeglethy György, akit ezelőtt 30 esztendővel választott a város, szintén a megyétől, polgármesternek. Ha ezt az ideát követed – betöltöd hivatásodat.*”⁹⁸

Dr. Komjáthy László – élve a fellebbezés jogával – megtámadta a polgármester-választás eredményét. A választást azon az okon kívánta érvényteleníteni, hogy az első szavazásnál relatív többsége volt, továbbá mert a megválasztott polgármesternek, Berky Miklósnak nincs jogtudományi, hanem csupán államtudományi képesítése.

Ha kissé késve, de megszólalt a főispán is, mondandóját egy újévi nyilatkozatba „csomagolta” abból az alkalomból, hogy az új polgármester tisztelgő látogatást tett nála. A kötelező dicséretet követően a főispán a lényegre tért: „*Nekem nem az esik rosszul, ami ezen a Veszprém közössége körében is sokaknak visszatetsző külsőségek között lefolyt közgyűlésen történt [...]. De rosszul esik az ok [...] hogy fel tudták tételezni azt az alattomoságot, ostobaságot és gonoszságot, hogy a saját kedves titkárom rovására és egy nagycsaládos szegény tisztviselő ember állásának a fiam részére való megszerzése céljából összepaktáltam Komjáthy polgármesterrel. [...] Komjáthy talán sokak szemében ellenszenves lehet, de akarni tudó, erős egyéniség, aki ennek a városnak kitűnő szolgálatokat is tett, melyeket máról holnapra elfeledni nem lehet.*”⁹⁹ – magyarázza a polgármester-választáson kívüli eseményeket. De lehet, hogy éppen ez a valódinak álcázott hamis hír okozta – vagy inkább közrejátszott benne? – Komjáthy vereségét.

Természetesen erre a főispáni nyilatkozatra a következő heti lapszámomban már megérkezett a válasz is. E helyen most nem térek ki a főispán fia és Biczi tanácsnok álláspályázatára. Maradjunk a polgármester-választási eseményeknél, mert ezen írásban írja le dr. Gludovác József azt az elhíresült mondatot, hogy: „*Nem is tudtuk, hogy az 'felekezeti izgatás' számba megy, ha valaki azt meri mondani, vagy írni, hogy katolikus polgármestert válasszunk.*”¹⁰⁰ – utalt a szerző a már idézett múlt év december 8-iki anonim szerzőtől való és a felekezeti hovatartozást elemző írásra. Arra az írásra és az arra adott válaszokra, amelyek végül is a polgármester-választásnak adtak egy keserű szájját, nehezen feldolgozható mozzanatot.

Meglehetősen nagy érdeklődés kísérte a vármegyei törvényhatósági bizottságnak dr. Körmeny-Ékes Lajos főispán elnöklésével 1930. február 12-én tartott tanácskozását, mely első fokon volt hivatott dönteni dr. Komjáthy László – már volt veszprémi polgármesternek – a veszprémi polgármester-választás ellen beadott fellebbe-

zése ügyében. Az ügy referense, dr. Tóth Béla főügyész megállapította, hogy a második szavazás elrendelése helyes volt, mert a polgármester megválasztásához abszolút többség kell, a második érvet helytállónak nyilvánította. Ezzel szemben dr. Csajághy Károly törvényszéki elnök és dr. Kende Ádám ügyvéd, kifejtették, hogy a fennálló törvényes rendelkezések szerint, annak ellenére, hogy megyei városok polgármesterei egy személyben elnökei az árvaszéknek is, tőlük az államtudományi államvizsgánál magasabb minősítés nem követelmény. Ez alapon a gyűlés a beadott fellebbezést elutasította.¹⁰¹

Komjáthy az elutasító határozat ellen panasszal élt a királyi közigazgatási bíróságon. A közigazgatási bíróság, mint legfelsőbb fórum, eldöntötte a megfellebbezett veszprémi polgármester-választás ügyét, és elutasította dr. Komjáthy László ügyvéd, volt veszprémi polgármesternek a vármegyei kisgyűlés elutasító határozata ellen beadott panaszát. A közigazgatási bíróság megállapította, hogy az elnöklő alispán részéről a három pályázó között elrendelt második szavazás törvényes és helyes volt, mert a polgármester megválasztásához a vonatkozó törvények szerint általános szótöbbség kell. De az állás betöltéséhez jogtudományi végzettség nem követelmény. Ezzel a döntéssel zárult le a veszprémi polgármester-választás 1929. évi aktái. Berky Miklóst – aki megválasztása óta az államtudományi szigorlatokat is letette és a doktori címet is megszerezte – polgármesteri állásában véglegesen megerősítették.¹⁰²

Berky Miklós megválasztott, de még nem megerősített veszprémi polgármester 1930. január 29-én elnökölt első ízben az újjáválasztott testület élén. A szokásos ügymenet szerint zajlott le a közgyűlés, csak Welty Miklós tanácsnok napirenden kívüli felszólalása tért el a többitől. Felszólalásában Welty köszönti az új polgármester, majd így folytatja: *„A volt polgármesterről is meg kell emlékezni, aki 20 évig szolgált a várost, nehéz, háborús, forradalmas és megszállásos időkben, s érdeme, hogy e súlyos években a város szerencsésen átment. Újabbban több utcarendezést eszközölt s a pótló 25–30 %-nál nem magasabb, holott sok városban több ennél. Meg nem választása nem is volt ellene elmarasztaló ítélet, hanem a város a megnövekedett munkára egy fiatal, izmos, tette kész embert keresett. Ez a város akarata, ebbe a kisebbségnek bele kell nyugodni.”*¹⁰³ Ezzel, egy városi tanácsnok felszólalásával emlékezett meg a közgyűlés dr. Komjáthy László 20 éves polgármesteri és 5 éves városi rendőrkapitányi munkájáról.

Életrajzi adalékok

Dr. Komjáthy László nem volt „bizottsághalmazó”, sem állandó szereplője a lapok társasági rovatának. Bizottsági tagságai elsősorban hivatali beosztásából következtek. Önkéntes belépésével, esetleg anyagi támogatásával az általa értékesnek tartott egyesületeket részesítette előnyben. Mint például az 1908-ban alakult *„Veszprémvármegyei magyar közművelődési egyesület”*-et, aminek megalakuláshoz örökös alapító tagként 20 korona befizetésével járult hozzá. Az egyesület 1908. december 14-én tartotta az alakuló ülését a vármegyeháza nagytermében (ma a Szent

István-terem), ahol elnökké választották Hunkár Dénes főispánt, míg a végrehajtott bizottságba beválasztották Komjáthy Lászlót is.¹⁰⁴

Polgármesterként választották a Veszprém vármegyei Tűzoltószövetség választmányi tagjává, amikor a szövetség a XXI. rendes közgyűlését tartotta 1914. június 28-án Enyingen.¹⁰⁵

Már az első világháború közepén jártunk, amikor Veszprémben 1917. október 23-án alakuló közgyűlését tartotta az 1 millió koronás alaptőkével alapított Veszprémmegyei Élelmezési Részvénytársaság. A vállalat általában élelmiszerkereskedéssel – elsősorban mészáros és hentesipari, állatvásárlás, tartás, hizlalás, vágás, feldolgozás, értékesítés –, valamint egyéb kapcsolatos melléktermékek feldolgozásával, mint tej- és tejtermékek foglalkozott. Komjáthy László az alapítók által kinevezett igazgatóság tagja lett, az Rt. elnökének a főispán, dr. Rainprecht Antal választották.¹⁰⁶

1920-ban a Veszprémi Takarékpénztár igazgatósági tagjává is választották, ami miatt a Veszprémi Hírlapban az Ébredő Magyarok veszprémi tagegyesülete megtámadta: mondván álláshalmozó és az igazgatósági tagságából anyagi hasznot húz, elhanyagolva a város ügyeit. Komjáthy a vádakat – szintén a lap hasábjain – terjedelmes írásban visszautasította.¹⁰⁷

Részvétele az 1922. évi Petőfi-ünnepségeken annak szólt, hogy 1922. november 5-én dr. Komjáthy László a város polgármestere a városi tanács nevében a színházat ünnepélyesen Petőfi színháznak nevezte el.¹⁰⁸

Szívén viselte a veszprémi kórusok szerepléseit, büszke volt sikereikre. Különösen akkor, amikor valamelyik városi dalárda díjat nyert az országban megrendezett dalversenyeken. Így, amikor a Veszprémi Dalegyesület Sopronban az országos dalverseny I. csoportjában első díjat nyert, a győzteseket a vasútállomáson cigányzene fogadta és Komjáthy László a városi tanács élén köszöntötte a dalegyüttest.¹⁰⁹ Különösen büszke volt a Veszprémi Dalegyesület 1927. évi sikerére, amikor Szegeden elnyerték a Ferenc József által 1912-ben alapított „Király-díjat”. Ugyanezen a dalversenyen a Veszprémi Iparos Dalárda ezüst serleget kapott. Veszprémben a zuhogó eső dacára óriási tömeg várta a hazatérő dalegyütteseket a vasútállomáson, majd a lap tudósításában olvasható: „*dr. Komjáthy László polgármester a városi tanács élén a II. osztályú váróteremben keresetlen, meleg hangú beszédben köszöntötte a győzteseket.*”¹¹⁰

Adományaival támogatta egyházát is, azonban mint támogató csak halála után vált ismertté. Így az evangélikus Komjáthy László, mint polgármester 1923-ban anyagilag segítette az evangélikus templom elektromos hálózatának a kiépítését, amikor a meglévő gyertyás csillárt alakították át villanygős csillárrá.¹¹¹

Volt piarista diákként, természetesen tagja volt, sőt alapítója a Veszprémi Piarista Diákszövetségnek. A diákszövetség alapítása 1926. november 1-én történt 15 fővel, köztük dr. Rott Nándor megyéspüppökkel, dr. Lukcsics József egyetemi tanárral. 1927-ben dr. Óvári Ferenc elnök mellett Komjáthy László az alelnöki posztot töltötte be.¹¹² Még az 1929. évi tagnévsorban is alelnökként szerepel.¹¹³

A Veszprémi Szépítészeti Egyesület 1911-ben megkezdett fásítási akciójának eredménye nem csak a város „zöldebbé” válásában mutatkozott meg. 1925-ben a földművelésügyi miniszter 74 hold kopár és kopárosodó legelő beerdősítése terén szerzett érdemeikért Veszprémnek elismerő oklevelet adott. Emellett dr. Komjáthy László polgármesternek, dr. Nagy László városi főjegyzőnek, Polakovics György erdőtanácsosnak és Csornai Imre városi gazdának pedig elismerését fejezte ki.¹¹⁴

Még nagyobb sikereket ért el a fásítás terén 1929-ben – fél évvel a választások előtt. A földművelésügyi miniszter rendeletben ismerte el Veszprém erdősítése terén tett erőfeszítéseit. A rendelet szerint a miniszter a „*Kopár- és vízmosásos területek beerdősítéséért*” az elsőrendű nagy jutalmat Veszprém város közönségének ítélte. Dr. Komjáthy László polgármester ismét elismerő oklevelet vehetett át. Egyébként itt olvashatjuk még, hogy másodrendű elismerő jutalmat a veszprémi római katolikus székeskáptalan kapta meg.¹¹⁵

Az 1929. évi polgármester-választás és a fellebbezések után végérvényesen Berky Miklós lett a város választott vezetője. A város költségvetését már az új testület készítette el, de Komjáthy 20 éves polgármesterségének eredményei, költségvetési elvei úgy véljük még éreztették a hatásukat. A szerzők szerint Komjáthy László polgármesternek és az általa 20 évig vezetett testületnek is szólt egy 1931-es tudósítás: Mint olvasható: 1931. szeptember 2. hetében a magyar városok polgármesterei kongresszust tartottak, ahol a belügyminiszter Keresztes-Fischer Ferenc megkérdezte: van-e deficitmentes magyar város? A kanizsai és a szombathelyi polgármester vitték a belügyminiszter elé Berky Miklóst, ajánlva: „*itt van, Veszprém az.*”¹¹⁶ Dr. Berky Miklós Veszprém város polgármestere büszkén számolt be a várható deficitmentességről. Büszkesége érthető – de vajon miért nem említette dr. Komjáthy László nevét, akinek bizonyára jelentős szerepe volt abban, hogy ilyen kijelentést tehetett?

A megyei múzeum átadási ünnepsége 1925-ben. A fotó jobb szélén a hátsó sorban dr. Komjáthy László¹¹⁷

Laczkó Dezső Múzeum múzeumi adattárában található több felvétel, melyek az 1925. évi múzeumátadáson készültek. A városi és megyei lapokban terjedelmes írások olvashatók az átadás menetéről, Horthy kormányzó érkezéséről és fogadásáról. A lapok felsorolják az előkelő vendégeket, még a díszebéd menüjét is közlik. De hiányzik a felsorolásból a város polgármestere (mégis csak a közigazgatási területén épült a múzeum, mégiscsak hozzájárult a város az építkezéshez, az átadáshoz), mint ha nem is lett volna ott. Néhány felvételen azonban felfedezhető: no, nem a kormányzó közelében, mutatva magát a nagyközönségnek, a kíváncsiskodóknak. Hanem a leghátsó sorban, annak is a legszélén, jobboldalt. Mögötte már csak a testőrök vannak. Ott áll kalaplevéve, szerényen, elgondolkozva, szemlélve a népes és nyüzsgő tömeget. Ő megtette a magáét, ettől kezdve beszéljenek a tettek, az eredmények. Tette ezt, mint tette egész polgármestersége alatt.

Epilógus

Komjáthy László – már mint nyugdíjas polgármester – ügyvédi irodát nyitott a városban. Még ereje teljében volt, hiszen az 54. életévet sem töltötte be. Az év közepén az igazságügy miniszter a veszprémi járásbíróvához kinevezte ügyészi megbízottá. Minden úgy tűnt, hogy életének egy új szakaszát is munkával tölti el. Azonban váratlanul, 1930. augusztus 30-án reggel 5 óra 30 perckor meghalt. Halálát a bejegyzések szerint tüdőgyulladás okozta. Hosszabb nekrológot csak a Veszprémvármegye c. hetilap¹¹⁸ közölte, méltatva Komjáthy érdemeit, kiemelve a háború és a tanácsköztársaság alatti tevékenységét. A többi lap csak rövid tudósítást szentel a korán elhunyt veszprémi polgármesternek. És a város vezetése? Nos a jegyzőkönyvben egy rövid, néhány soros megemlékezés olvasható:

„Polgármester az alábbi beszédben jelenti be dr. Komjáthy László volt polgármester elhunytát:

Még egy szomorú gyászestéről kell jelentést tennem a tek. Városi Képviselő-testületnek arról a gyásztól, amely dr. Komjáthy László nyugalmazott polgármester úr közelmúltban történt elhalálózásával városunkat érte. A városunk érdekében hosszú évtizedeken át kifejtett értékes munkássága mindannyiunk előtt ismeretes és azt hiszem, hogy az igen tisztelt Képviselő-testület érzésével találkozom akkor, amidőn indítványozom, hogy dr. Komjáthy László nyugalmazott polgármester úr elhunytá felett érzett részvétünket és gyászunkat mai ülésünk jegyzőkönyvében örökítsük meg és arról a gyászoló özvegyet jegyzőkönyvi kivonat kapcsán értesítsük.”¹¹⁹

Zárjuk e megemlékezést egy nem veszprémi lap írásával: „[...] Komjáthy, aki egy negyed századon állott a város élén, maradandó alkotásokkal örököltette meg nevét a város történetében. Veszprém modern város képét ő teremtette meg. Emellett kitűnő, energikus, tiszta kezű vezető volt, akit három ízben választottak meg polgármesternek [...]”¹²¹

Temetése szeptember 1-jén történt, melyen megjelent Körmeny-Ékes Lajos főispán, a város vezetése, közintézményeinek, iskoláinak képviselői. A gyászszertartást

Özv. dr. Komjáthy Lászlóné, szül. Tóth Jolán felesége és
özv. dabolczi **Fekete Bálintné** szül. **Komjáthy Jolán** egyetlen testvére, megtört
szívvel jelentik, hogy a szeretett jó férj, a drága testvér, a legjobb apa, nagyapa, após és rokon

DR. KOMJÁTHY LÁSZLÓ
— ügyvéd,
Veszprém városának 20 évig volt polgármestere,

augusztus 30.-án reggel 5 óraker élete 54.-ik, legboldogabb házassága 25.-ik évében visszaadta
nemes lelkét Teremtőjének.

Felejthetetlen drága halottunkat az ág. evang. egyház szertartása szerint, szeptember 1-én
d. u. 4 óraker a gyászházból (Füredi-telep 1.) az alsóvárosi temetőben helyezük örök nyugalomra.
Veszprém, 1930. augusztus 30.

Szeretetedért legyen örök békéd!

Olga, özv. Németh Mihályné Erzsébet, Kozderka Lászlóné gyermekei.	Kozderka László veje.	Németh Misike Németh Judit unokái.
---	--------------------------	--

Csepely Kálmán Tert. Váll. Veszprém. Pósa nyomda Veszprém.

A család által kiadott gyászjelentés Komjáthy László halálakor¹²⁰

Hering János evangélikus lelkész végezte, majd a király-díjas Veszprémi Dalegyesület adott elő gyászénekeket. A sírnál a Veszprémi Polgári Dalegyesület búcsúztatta, majd:

*„[...] ráhullottak Komjáthy László koporsójára annak a Veszprémnek a rögei,
amelyet olyan nagyon szeretett, amelyért olyan sokat és lelkesedéssel
dolgozott.”¹²²*

FELHASZNÁLT IRODALOM

Veszprémben megjelenő – az adott évben – városi és megyei lapok

A REFORMÁCIÓTÓL 2011. = A reformációtól – napjainkig. Evangélikus gyülekezetek, egyház-
megyék, kerületek a Dunántúlon. Szerk. Keveházi László et al. Kiadta a Nyugati (Dunántúli)
Evangélikus Egyházkerület, 1–2. kötet, 2011.

BUZÁS 1973. = Buzás József: Veszprém vármegye közigazgatása az 1918–1919. évi polgári
demokratikus forradalom első két hónapjában. Jogtörténeti értekezések, Budapest, 1973.

ÉRTESÍTŐ 1886/87. = A kegyes-tanítörendiek Veszprémi Főgymnásiumának értesítője az
1886-87. tanévről. Közli Takács József főgymn. igazgató Veszprém, Kompolthy T. „Petőfi”
könyvnyomdája, 1887.

- COMPLEX = Corpus Juris Hungarici, KJK Kerszöv CD, Budapest, 2000. január 1.
- CSISZÁR Mné 2006. = Változó Veszprém a 20. század elején, válogatta és szerkesztette Csiszár Miklósné, Veszprém, 2006.
- CSISZÁR 2007. = Veszprém a világháború évtizedében, Válogatta és szerkesztette Csiszár Miklós, Veszprém, 2007.
- CSISZÁR 2008. = A város élni akar – Veszprém 1919–29, Válogatta és szerkesztette Csiszár Miklós, Veszprém, 2008.
- ÉRTESÍTŐ 1893/94. = A kegyes-tanítórendiek veszprémi főgymnasiumának értesítője az 1893–94. tanévről. Közli Takács József főgymn. igazgató. Veszprém, Kompolthy T. „Petőfi” könyvnyomdája, 1894.
- ÉRTESÍTŐ 1907. = A Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1906/1907. évre, Veszprém, 1907.
- GUTHEIL 1920. = Gutheil Jenő: A kommunisták uralma Veszprémben, Veszprém 1920.
- HUNGLER 1988. = Hungler József: Veszprém településtörténete, Veszprém, 1988.
- MIHÁLYFI 1920. = Dr. Mihályfi József (kiegészítette dr. Rupert Rezső): A veszprémi túság története, Stephaneum Nyomda, Budapest, 1920.
- NAGY 2013. = Vörös és fehér. A vörös és a fehér uralom hátországa 1919 vidéken, szerkesztette Nagy Szabolcs, Veszprém, 2013.
- SZIKLAY 1931. = Sziklay János: Veszprém város az irodalomban és művészetben, Celldömölk, 1931.
- PIARISTA 1927. = A Veszprémi Piarista Diákegyesület első évi működése. Az egyesület hivatalos kiadványa (tagilletmény gyanánt), Egyházmegyei könyvnyomda, Veszprém, 1927.
- PIARISTA 1929. = A Veszprémi Piarista Diákszövetség 1928-ban. Az egyesület hivatalos kiadványa (tagilletmény gyanánt), Egyházmegyei könyvnyomda, Veszprém, 1929.
- VESZPRÉMMEGYEI FEJEK 1929. = Veszprém megyei fejek. Emlékalbum a vármegye egyházi, hivatali, tudományos, társadalmi és közgazdasági reprezentánsairól. A bevezető sorokat írták Komjáthy László és Tenzlinger József, szerk. Hahn Ferencz és Zsadányi Oszkár, Veszprém, 1929.
- VETŐ 1998. = Vető Béla: A Veszprémi Evangélikus gyülekezet és 200 éves templomának története, Veszprém, 1998.

A szerző köszönettel tartozik: az Eötvös Károly könyvtár helytörténeti részleg, a Veszprém Megyei Levéltár kutatószolgálat és a Laczkó Dezső Múzeum munkatársainak, valamint Isó Zoltán evangélikus lelkész úrnak, hogy a lehetetlen kérések teljesítésével is segítették munkáját.

JEGYZETEK

- ¹ Pápai Hírlap, 1930. szeptember 06. Dr. Komjáthy László halála, 2. o.
- ² VESZPRÉMMEGYEI FEJEK 1929. 73–74. o.
- ³ VESZPRÉMMEGYEI FEJEK 1929. 72. o.
- ⁴ 1875. július 17-én született bátyja Lajos, aki három nap múlva, július 20-án meghalt. 1879. március 27-én született öccse Béla, aki viszont 1889. július 8-án halt meg. Béla születésekor már a Rozmaring utcában laktak. Csak Jolán nevű testvéréről ismert, hogy megérte a felnőttkort. Forrás: NL Veszprém Megyei Levéltára, (VeML) IV. 482. 466 Ágostai hitvallásuk anyakönyve 1872–1895.
- ⁵ Veszprém megyei Levéltár (a továbbiakban: VeML), XV. 15. E 43. Ágoston hitvallású anyakönyvek, mikrofilm

- ⁶ Veszprém városi evangélikus egyházközség anyakönyv, II. kötet, vegyes 1842–1889
- ⁷ Pápai Lapok, 1895. október 20. Veszprém küldöttsége Pápán, 5. o. A küldöttséget Kováts Imre polgármester vezette, tagja volt – többek között – dr. Óvári Ferenc és dr. Purgly Sándor is.
- ⁸ Pápai Közlöny, 1896. február 16. A néppárt veresége Veszprémben, 5. o.
- ⁹ VETŐ 1998, 39. o.
- ¹⁰ A jutalomkönyv címe: Boissier: Archaeológiai séták.
- ¹¹ ÉRTESÍTŐ 1893/94. 88. o. és 105. o.
- ¹² ÉRTESÍTŐ 1893/94. 115. o.
- ¹³ Erhardt Gyula – aki a Zala megyei Pacsán született szintén 1876-ban – az érettségén választott szakágazatban, 1898-ban diplomázott a József Műegyetemen (ma Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem) gépészmérnöki szakán. Forrás: <http://opac.pim.hu/> (Letöltve: 2014. 05. 05.)
- ¹⁴ SZIKLAY 1931. 197–198. o. A jogi tanulmányaira való utalás – pontos hivatkozás nélkül – csak a Sziklay János által szerkesztett könyvben olvasható. Sziklay kortársa volt Komjáthynek és személyesen is ismerhette.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Egy 1900. évi, a főgimnázium javára rendezett diákkoncerten járultak hozzá szülei a rendezvény költségéhez, illetve Komjáthy László az iparosok bálján felülfizetett a részvételi díjon, támogatva a veszprémi ipart. Veszprémvármegye, 1900. február 25. 7. o.
- ¹⁷ Szülei ekkor Veszprémben a Pacsirta utca 8. szám alatt laktak. Forrás: VeML, Veszprém város házjegyzéke 1907/1908. szn.
- ¹⁸ Felesége 1941. december 24-én halt meg 64 éves korában. Szülei Tóth Péter és Garay Erzsébet voltak.
- ¹⁹ Mindkét lánya az angolkisasszonyoknál kezdte meg polgári iskolai tanulmányait. Olga az 1. polgári osztályt 1906/1907-es tanévben, Erzsébet az 1909/1910-es tanévben. Olga 1910/1911. tanévben megkezdte tanítóképző 1. osztályát. Forrás: ÉRTESÍTŐ 1907.
- ²⁰ Veszprémi Hírlap, 1905. március 19. Városi közgyűlés, 2–3. o.
- ²¹ Veszprémi Hírlap, 1905. július 23. 1. o. A lapok már vezércikket szenteltek a rendőrség helyzetének bemutatására is.
- ²² Veszprémi Hírlap, 1905. július 23. Helyettes rendőrkapitány kinevezése, 3. o.
- ²³ Forrás: Laczkó Dezső Múzeum (LDM), fotótár, 69.2979
- ²⁴ Veszprémi Hírlap, 1905. augusztus 6. Városi közgyűlés 2–3. o. Az állásáról lemondó rendőrfogalmazó kérelmét egyébként nem fogadta el, felmentését a polgármesterre bízta azzal a kitéttel, hogy csak akkor mentheti fel, ha a felmentés a közszolgálat érdekeivel nem ellenkezik, vagyis amikor Komjáthy átveszi a hivatalát.
- ²⁵ Veszprémi Hírlap, 1905. augusztus 6. Kevés a rendőr, 4. o.
- ²⁶ Veszprémvármegye, 1905. augusztus 13. 2–3. o.
- ²⁷ Veszprémvármegye, 1905. augusztus 20. 1–2. o.
- ²⁸ Veszprémvármegye, 1905. augusztus 20. Rendőrök szaporítása iránt, 3. o.
- ²⁹ Veszprémi Hírlap, 1905. augusztus 27. Városi közgyűlés, 4. o.
- ³⁰ Veszprémi Hírlap, 1905. augusztus 27. Újabb rendőrkapitányi rendelet, 5. o.
- ³¹ Veszprémi Hírlap, 1905. szeptember 17. Rendőrségi hírek, 5. o.
- ³² Veszprémi Hírlap, 1905. október 8. Rendőrségi hírek, 5. o.
- ³³ Veszprémi Hírlap, 1906. április 15. Városi közgyűlés, 3. o
- ³⁴ VeML V.172.a 36. kötet, Veszprém város képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve, 45–46. o.
- ³⁵ VeML V.173.b. I. 39/1906 12.d.
- ³⁶ Népakarat, 1906. október 21. 5. o.
- ³⁷ Veszprémi Hírlap, 1906. november 18. Városi közgyűlés, 2–3. o.

- ³⁸ Veszprémi Hírlap, 1907. december 1. Rendőrök esküje, 5. o.
- ³⁹ Veszprémi Hírlap, 1907. október 27. A városrendező bizottság jelentése, 3–4. o.
- ⁴⁰ Veszprémi Hírlap, 1908. május 3. Közgyűlés a városnál, 3. o.
- ⁴¹ Veszprémi Hírlap, 1908. szeptember 13. Rendőrkapitányi rendelet, 5. o.
- ⁴² Veszprémi Hírlap, 1910. október 9. Az újjáépített székesegyház fölszenteléséről, 1–2. o. Lásd még: CSISZÁR Mné 2006. 123–135. o.
- ⁴³ VESZPRÉMMEGYEI FEJEK 1929. 73. o.
- ⁴⁴ Veszprémi Hírlap, 1920. február 22. Utólagos vizsgálat, 1. o. A támadást az Ébredő Magyarok Egyesülete veszprémi csoportja intézte a polgármester ellen. Az Ébredő Magyarok Egyesülete a Tanácsköztársaság bukása után alakult és hamarosan igen népszerűvé vált szélsőjobboldali szervezet. Több KNEP (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja) képviselő is tagjává vált. A mozgalom célul tűzte ki a magyarság védelmét a zsidóság, mint faj ellen. A fajvédő politikusok a KNEP megszűnése után, 1922-től az Egységes Pártban politizáltak tovább, és bár 1920-ban Teleki Pál miniszterelnöksége alatt betiltották, az 1920-as évek meghatározó mozgalma maradt.
Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%89bred%C5%91_Magyarok_Egyes%C3%BClete (Letöltve: 2014. 05. 05.) Az Ébredő Magyarok Egyesülete veszprémi csoportja 1919. október 25-én alakult. Elnöknek Tihanyi Kiss Sándor református lelkészt, választotta. Az elnök többek között kijelentette: a gazdasági életet társadalmi ellenőrzés alá kell vonni s a visszaéléseket keresztény oldalon is kíméletlenül ostorozni kell. Forrás: Veszprémi Hírlap, 1919. november 11. Ébredő Magyarok gyűlése 3. o. és CSISZÁR 2008. 13. o.
- ⁴⁵ Veszprémi Hírlap, 1920. február 24. Válasz, 1. o.
- ⁴⁶ Pápai Hírlap, 1910. augusztus 20. A veszprémi polgármesteri szék, 4. o.
- ⁴⁷ Veszprémvármegye, 1911. február 5. 2–3. o. és Pápai Hírlap, 1911. február 4. Tisztújítás Veszprém-ben, 5. o.
- ⁴⁸ Veszprémi Hírlap, 1911. február 12. Tisztújítás a városnál, 2. o. Veszprémvármegye, 1911. február 12. 1–2. o. Pápai Hírlap, 1911. február 11. Veszprémi tisztújítás, 4. o. Pápai Lapok, 1911. február 12. Tisztújítás Veszprém-ben, 3. o.
- ⁴⁹ Pápai Hírlap, 1911. március 4. Megfellebbezett polgármester-választás, 5. o., Veszprémvármegye, 1911. április 23. 3. o. és Pápai Hírlap, 1911. április. 29. A veszprémi polgármesteri állás, 4. o.
- ⁵⁰ Pápai Közlöny, 1911. június 18. Veszprém város főispánja ellen, 5. o.
- ⁵¹ HUNGLER 1988. 268. o.
- ⁵² VESZPRÉMMEGYEI FEJEK 1929. 74. o.
- ⁵³ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 2. Veszprém és a háború, 3–4. o.
- ⁵⁴ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 9. Veszprém és a háború, 2–3. o. Komjáthy Lászlóné tevékenyen részt vett a vöröskeresztes mozgalomban is, önkéntes ápolónői tanfolyamot is elvégezte. De Komjáthy né vezetése a népkonyhát is, amely elsősorban a gyermekek ételmezését biztosította (szeptember 6-ig 767 gyermeket ételmeztek a cserhádi óvodában. Veszprémi Hírlap, 1914. 09. 20. 3. o.)
- ⁵⁵ Pápai Lapok, 1914. szeptember 13. Gondoskodás lisztről es fáról, 2. o.
- ⁵⁶ Pápai Lapok, 1915. április 4. Hadiárvák otthona Veszprém-ben, 2. o.
- ⁵⁷ Veszprémvármegye, 1914. december 25. Dízsíremlék az elesett hősöknek, 3. o.
- ⁵⁸ Veszprémvármegye, 1916. szeptember 10. Az erdélyi menekültek, 2. o. és CSISZÁR 2007. 143–144. o.
- ⁵⁹ VeML V.172.a 47. kötet, Veszprém város képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve, 6. o., valamint Pápai Lapok, 1917. március 4. Tisztújítás Veszprém-ben, 2. o. Ismét Csete Antal lett a városi

- főügyész, Bokrossy Jenő városi főmérnök, Biczi Károly és Sándorfy Ignác tanácsosok, Perlaky Gyula közgyám és Huber Antal szegényházi gondnok.
- ⁶⁰ Pápai Lapok, 1917. június 3. Iskolás gyermekek cipője, 3. o.
- ⁶¹ Veszprémi Hírlap, 1918. április 14. Városi közgyűlés, 2. o. és Pápai Hírlap, 1918. március 16. Közélelmezési kormánybiztos-helyettesek, 5. o. Ezen a közgyűlésen jelentették be, hogy a város eddig már kiosztott 900 pár cipőt a gyermekeknek, amit folytatni fognak.
- ⁶² Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 23. Elmentek a honvédek, 2–3. o. és CSISZÁR 2007. 125–127. o.
- ⁶³ VeML V.172.a 47. kötet, Veszprém város képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve, 40. o.
- ⁶⁴ Veszprémi Hírlap, 1918. május 26. Díszkürtök átadása, 3. o. valamint egy részletes beszámoló olvasható 1918. június 2. Háziezredeink díszkürtjeinek átadása a fronton, 1. o. és 1918. június 9. 1–2. o. A beszámólót az egyik résztvevő, Radocza Vince városi képviselő készítette.
- ⁶⁵ BUZÁS 1973. 18–19. o.
- ⁶⁶ Veszprémi Hírlap, 1918. november 24. Az intézőbizottság gyűlése, 3. o.
- ⁶⁷ Uo. A hetes (41.) tűzerek hazaérkezése, 3. o.
- ⁶⁸ Uo. Megjötték a 31-esek!, 3. o.
- ⁶⁹ GUTHEIL 1920.
- ⁷⁰ MIHÁLYFI 1920. A könyvet egyébként 1945-ben betiltották, a meglévő példányait össze kellett gyűjteni és megsemmisíteni. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M.E. számú rendelete a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről. Szerencsére néhány példány megmaradt.
- ⁷¹ Veszprémi Hírlap, 1919. február 18. Veszprém város élelmiszerekkel való ellátása, 2. o.
- ⁷² Veszprémi Hírlap, 1919. február 27. A veszprémi városi néptanács, 1–2. o.
- ⁷³ GUTHEIL 1920. 73. o. A túsok voltak még: Rott Nándor, Reininger Dezső, Rada Antal, Radocza Vince, Kelemen Imre, Rothauser Lipót, Óvári Ferenc, Csete Antal, Berger Adolf, Welty testvérek, Engelhardt Ferenc, Gunszt Ignác, Wiener György, Weisz M. Ignác, Schiller Sámuel, Rosenberg Zoltán, Rainprecht Antal, Tauszig Manó.
- ⁷⁴ Vörös Zászló, 1919. április 5. Vezető tisztviselők távozása, 5. o.
- ⁷⁵ MIHÁLYFI 1920. 18–19. o.
- ⁷⁶ MIHÁLYFI 1920. 68. o. A túszságot napokban számolták az érintettek. A legtöbb a 27 napi túszság volt, közülük pl. Óvári Ferenc, Pósa Endre, a Welty testvérek, dr. Rupert Rezső.
- ⁷⁷ Veszprémi Hírlap, 1919. szeptember 11. Hirdetmény, 2. o. és CSISZÁR 2008. 8–9. o.
- ⁷⁸ Veszprémi Hírlap, 1919. október 5. 4. o. és CSISZÁR 2008. 9. o.
- ⁷⁹ Veszprémi Hírlap, 1919. október 5. Nemzeti csaptok Veszprémében, 5. o. és CSISZÁR 2008. 10. o.
- ⁸⁰ Veszprémi Hírlap, 1919. október 7. Ünnepi lakoma, 2. o.
- ⁸¹ Veszprémi Hírlap, 1919. október 19. Horthy Miklós fővezér Veszprémében, 1–2. o.
- ⁸² Veszprémi Hírlap, 1919. november 13. Városi közgyűlés, 1. o.
- ⁸³ Pápai Hírlap, 1922. november 11. Polgármesterből – ügyvéd, 3. o.
- ⁸⁵ A választásokról az „1886. évi XXI. törvénycikk a törvényhatóságokról” rendelkezett. Forrás: COMPLEX
- ⁸⁵ A városok fejlesztéséről szóló 1912: LVIII. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról rendelkező 1923. évi IV. törvénycikk, mely szerint: „9. § Városokban a törvényhatósági bizottsági tagok választása – a közigazgatásnak küszöbön álló újjászervezésére való tekintettel – a törvényhozás további intézkedéséig, de legfeljebb az 1923. év végéig nem tartható meg. A választott bizottsági tagoknak időközben lejárt, vagy lejáráó megbízatása e határidőig meghosszabbíthatik.” Az élet felülírta ezt a jogszályt is. Az 1928. évi XXXVI. Törvénycikk az önkormányzati igazgatás folytonosságának biztosításáról 3. §-a adott magyarázatot az elmaradt tisztújítás

- ra: „A törvényhozás jóváhagyólag tudomásul veszi, hogy a kormány az 1923. évi december 31-ével beállott kényszerhelyzetben a törvényhatóságok önkormányzati működésének folytonosságáról 204/924. a M. E. számú rendelettel gondoskodott.” Forrás: COMPLEX
- ⁸⁶ MOL. K. 27. A Minisztertanács jegyzőkönyvei. 143. doboz. 1923. december 7. 2. pont. Lásd a m. kir. Minisztérium 1924. évi 204. M. E. számú rendeletét az önkormányzati működés folytonosságának biztosításáról. Forrás: COMPLEX
- ⁸⁷ 1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről és a 3.000/1929. BM eln. számú rendelet a közigazgatás rendezéséről szóló 1929:XXX. tc. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról Forrás: COMPLEX
- ⁸⁸ Forrás: LDM, fotótár
- ⁸⁹ Veszprémi Hírlap, 1929. december 1. Városi közgyűlés, 3. o.
- ⁹⁰ Veszprémi Hírlap, 1929. december 8. Pályázati hirdetés, 15. o.
- ⁹¹ Laczkó Dezső Múzeum, adattár 48.868/1977. Ezúton is köszönöm Rainer Pál segítségét.
- ⁹² Forrás: LDM adattár, 48.868/1977
- ⁹³ Veszprémi Hírlap, 1929. december 8. A városi képviselőválasztás, 8. o.
- ⁹⁴ Veszprémi Hírlap, 1929. december 15. A polgármester, 1. o.
- ⁹⁵ Veszprémi Hírlap, 1929. december 22. Rendkívüli városi közgyűlés, 7. o. Az új szabályozás szerint minden bizottságban 12 fő foglal majd helyet, 9 városi képviselő, három fő hivatalból: a polgármester, a főjegyző és a számvevő.
- ⁹⁶ Pápai Hírlap, 1929. december 14. A veszprémi polgármesterség, 6. o.
- ⁹⁷ VeML V.172.a 59. kötet, Veszprém város képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve, 250–255. o.
- ⁹⁸ Veszprémi Hírlap, 1929. december 29. Levél az új polgármesternek, 1. o.
- ⁹⁹ Veszprémi Hírlap, 1930. január 5. A főispán újraválasztása, 4. o.
- ¹⁰⁰ Veszprémi Hírlap, 1930. január 12. Válasz a főispán újraválasztására, melléklet.
- ¹⁰¹ Pápai Hírlap, 1930. február 15. A veszprémi polgármester-választás, 2. o.
- ¹⁰² Pápai Hírlap, 1930. április 19. A veszprémi polgármester-választás, 3. o.
- ¹⁰³ VeML V.172.a 60. kötet, Veszprém város képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve, 4–5. o.
- ¹⁰⁴ Pápai Hírlap, 1908. december 5. A magyar közművelődésért, 5. o., Pápai Hírlap, 1908. december 19. A Veszprémvármegyei magyar közművelődési egyesület, 5. o.
- ¹⁰⁵ Pápai Hírlap, 1914. július 4. Tűzoltószövetségi közgyűlés, 5. o.
- ¹⁰⁶ Pápai Lapok, 1917. november 4. A Veszprémmegeyi Élelmezési Rt. Megalakulása, 3. o. Az új gazdasági egyesületekről olvasható: Pápai Közlöny, 1918. május 26. Új részvénytársaságok a vármegyében, 4. o.
- ¹⁰⁷ Lásd a 37. és 38. jegyzetet
- ¹⁰⁸ Veszprémi Hírlap, 1922. november 12. Petőfi-ünnepély Veszprémben, 2. o. és CSISZÁR 2008, 41–42. o.
- ¹⁰⁹ Veszprémi Hírlap, 1925. augusztus 23. A Veszprémi Dalegyesület hangversenyére, 1–3. o. és CSISZÁR 2008. 72–75. o.
- ¹¹⁰ Veszprémi Hírlap, 1927. augusztus 20. 2–4. o. és CSISZÁR 2008. 79–82. o.
- ¹¹¹ A REFORMÁCIÓTÓL 2011. 910. o.
- ¹¹² PIARISTA 1927. 54. o.
- ¹¹³ PIARISTA 1929. 60. o.
- ¹¹⁴ Földmívelési értesítő, Budapest, 1925. augusztus 1. 166. o.
- ¹¹⁵ M. kir. földmívelésügyi miniszter 21457/1929. 1–2. számú rendelete, Földmívelési értesítő, Budapest, 1929. június 1. 113–114. o.
- ¹¹⁶ Veszprémi Hírlap, 1931. szeptember 20. Veszprém a deficitmentes város, 2–3. o.
- ¹¹⁷ Forrás: LDM múzeumtörténeti adattár
- ¹¹⁸ Veszprémvármegye, 1930. szeptember 7. Dr. Komjáthy László, 2. o.

¹¹⁹ VeML V.172.a 60. kötet, Veszprém város képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve, 195. o.

¹²⁰ Forrás: VeML V.173.b 5690/1930

¹²¹ Pápai Hírlap, 1930. szeptember 6. Dr. Komjáthy László halála, 2. o

¹²² Veszprémvármegye, 1930. szeptember 7. Dr. Komjáthy László, 2. o. Komjáthy László halálakor kiadott családi gyászjelentésben szerepel: gyászolja felesége, Jolán, az egyetlen testvére, gyermekei Olga, özv. Németh Mihályné, Erzsébet, Kozderka Lászlóné és unokái Németh Misi és Németh Judit. Forrás: VeML V.173.b. 5690/1930. Gyászjelentések. Dr. Komjáthy László halálakor 32 részvétárvíratot kapott a város polgármestere, gyakorlatilag az összes törvényhatósági jogú település így fejezte ki részvétét a családnak és Veszprém városának. Kozderka László ezredes, aki végigharcolta az I. világháborút, majd a II. világháborúban a szombathelyi 17. hv. gyalogezred parancsnokaként 1942-ig a Don kanyarban harcolt. Ő is a családi, Komjáthy-kriptában van eltemetve.

10323. Veszprém r. t. város polgármesterétől.
1914.

HIRDETMÉNY!

Közhirre teszem, hogy a háboruba vonultak hátramaradott gyermekei részére

a temetőhegyi és cserhádi óvodában közjótékony-ságból napközi otthonok

állítottak fel, ahol a munkába járó anyák gyermekeiket reggeli 6 órától esti 7 óráig beadhatják, s ott a gyermekek gondos felügyelet alá vétetnek és étellel is ellátnak

≡ teljesen díjtalanul. ≡

Akik gyermekeiket felvétetni kívánják, jelentkezzenek a városházán.

Veszprém, 1914. évi augusztus hó 4-én.

Dr. Komjáthy László,
polgármester.

Fedor Ferenc könyvnyomdája Veszprém.

A veszprémi „Virradás a Bakony alján” Szabadjóműves Páholy működése (1902–1905)

HUDI JÓZSEF

A VESZPRÉMI SZEMLE 2012. 4. SZÁMÁBAN BEMUTATTUK a veszprémi szabadjóműves kör tevékenységét. Az önmaguk tökéletesítését és a közjó önzetlen szolgálatát célul kitűző egyesület tagjai 1901 végén – feltételezhetően felsőbb ösztönzésre – elhatározták, hogy páhollyá alakulnak. A páholy megalakult, működése azonban rövid életűnek bizonyult. Ennek a rövid történetnek a bemutatását kíséreljük meg az alábbiakban

A páholy megalakulása

A veszprémi szabadjóműves kör tagjai 1902. április 12-én hivatalos levélben keresték fel a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy vezetését és az előírásoknak megfelelően „ideiglenes munkaengedély megadását és a szövetségbe való felvételét” kérték tőle.¹ Kérvényüket április 24-én iktatták és április 27-én már megkezdték az ügy elintézését. A Szövetségi Tanács május 5-én úgy határozott, hogy a beadvány megfelel a feltételeknek és 100 korona „alapítási díj” lefizetése ellenében megadta az ideiglenes „munkaengedélyt” (működési engedélyt). A nagypáholy május 18-án küldte meg az okmányokat, hivatalos nyomtatványokat (rituálét, alkotmányt stb.) és felszerelési tárgyakat. Ezért külön 60 koronát kellett fizetniük.²

Az iratokból kitűnik, hogy a páholyt 17 különböző „fokban” lévő személy: 7 mester, 4 legény és 6 tanonc alapította. Az alapító tagok jegyzékéből megtudjuk, kik hozták létre az egyesületet. A mesterek közé tartozott Krausz József könyvkereskedő, Óvári Kálmán földbirtokos, dr. Segesdy Ferenc balatonfüredi királyi járásbíró, dr. Pillitz Antal ügyvéd, Seefranz József takarékpénztári főkönyvvivő és cégvezető, dr. Spitzer József ügyvéd, dr. Spitzer Mór ügyvéd; legény fokban volt dr. Csomasz Béla ügyvéd, Frick Mihály királyi albiró, Nánay Sándor balatonfüredi felsőnépiskolai igazgató, Stoll János képfestőgyáros. Tanoncnak számított dr. Illés Dezső ügyvéd, Sente Arnold felsőkereskedelmi iskolai tanár, Véssey József zirci gyógyszerész, továbbá három várapotai földbirtokos: Wolf József, Wolf Sándor és Wolf Pál.³

A páholy működése

A folyamodványból megtudjuk, hogy a páholy a „Virradás” címet kívánta felvenni. Címe megegyezett dr. Pillitz Antal ügyvéd „profán” címével: Veszprém, Vár u. 1. A későbbiekben a leveleket is ezen a profán címen juttatták el a páholyhoz. Az alapítási kérelemben meghatározták, hogy a páholy minden hó első szombatján dr. Pillitz Antal lakásán este 9 órakor tartja összejöveteleit.

A szabadkőműves kör 1902. április 12-én megválasztotta az alakulandó páholy tisztikarát, amelyet a nagypáholy utóbb jóváhagyott.⁴ Eszerint az ideiglenes vezetőség a következő tagokból állt:

1. Főmester: dr. Segesdy Ferenc,
2. Helyettes főmester: dr. Pillitz Antal,
3. I. felügyelő: Krausz József,
4. II. felügyelő: Seefranz József,
5. Titkár: dr. Csomasz Béla,
6. II. titkár: Nánay Sándor,
7. Szónok: dr. Spitzer József,
8. Kincstárnok: Óvári Kálmán,
9. Templomőr: dr. Spitzer Mór.

Mivel a tisztségeket helyi és vidéki tagok töltötték be, ezért a mesterek mellett két legényt is a tisztikarba választottak. A tisztikar megválasztása után két bizottságot is alakítottak. Az *irodalmi bizottság* elnöke dr. Illés Dezső, tagja dr. Csomasz Béla, Frick Mihály és Sente Arnold lett. A *kincstári bizottság* dr. Pillitz Antal helyettes főmester elnökletével, Krausz József, Óvári Kálmán, Seefranz József, dr. Spitzer Mór tagokkal működött.⁵

A két bizottságot a következő időszakban évente újjáválasztották. Az irodalmi bizottságot 1903-ban dr. Segesdy Ferenc, 1904-ben Horváth Zoltán vezette. A kincstári bizottságnak 1903-ban dr. Pillitz Antal, 1904-ben ismét dr. Pillitz Antal volt az elnöke.⁶ 1905-ben már nem alakítottak bizottságokat.

A veszprémi Virradás Páholy megalakulását számos páholy üdvözölte: a szolnoki Alföld, a losonci Deák Ferenc, a budapesti Demokratia, Erzsébet és Galilei; a győri Philantropia, a budapesti (vagy kassai) Haladás, a kassai Resurrexit, a pancsovai Stella Orientalis, a soproni Széchenyi, az újpesti Világosság.⁷ Ezeknek csak késve, az 1902. december 6-i ülésből küldtek válaszlevelet. Ekkor döntöttek arról, hogy Mártonffy Márton 30 éves közszolgálati jubileumára üdvözlő táviratot küldenek. A páholyt bérelt házban kívánták elhelyezni. A Gyurikovics-féle ház 3 évre történő kibérlésével Spitzer Mórt és Óvári Kálmánt bízták meg.⁸

A kis létszám miatt fontos volt a tagok mielőbbi rangemelése és a tagság bővítése. 1902-ben Meller Dávid tótvázsonyi nagybérelő, Széphegyi Antal Rostás-pusztai nagybérelő és Horváth Zoltán törvényszéki bíró, 1903-ban Csalló István veszprémi hivatalosolga (utóbbi mint „kisegítő testvér”) lépett a tanoncok sorába. 1904-ben Bertalan Károly veszprémi polgári iskolai tanár és Vadász (Weisz) Izidor, a Dénes-

major bérlője nyert felvételt. Ezzel a páholy elérte a maximális létszámot: 23 regisztrált tag-ja volt.

A páholy tisztikarának összetétele az alapszabályoknak megfelelően évente változott. A tisztújítást év elején, többnyire januárban ejtették meg, de az előző tisztségviselők addig szolgáltak, amíg a nagypáholy a választást jóvá nem hagyta. A változásokat táblázatban foglaltuk össze:

A veszprémi szabadkőműves páholy tisztikara (1902–1906)

Tisztség	1902	1903	1904	1905
Főmester	dr. Segesdy Ferenc	dr. Segesdy Ferenc	dr. Csomasz Béla	Horváth Zoltán
Helyettes főmester	dr. Pillitz Antal	dr. Pillitz Antal	dr. Pillitz Antal	dr. Spitzer Mór
I. felügyelő	Krausz József	dr. Spitzer Mór	Horváth Zoltán	Óvári Kálmán
II. felügyelő	Seefranz József	dr. Csomasz Béla	Óvári Kálmán	Frick Mihály
Titkár	dr. Csomasz Béla	Frick Mihály	Frick Mihály	Szente Arnold
II. titkár	Nánay Sándor	–	Szente Arnold	–
Szónok	dr. Spitzer József	dr. Spitzer József	dr. Spitzer József	dr. Spitzer József
Kincstáros	Óvári Kálmán	Seefranz József	Seefranz József	dr. Spitzer Mór
Alamizsnás	–	Óvári Kálmán	Stoll János	Wolf József
Szertartásmester	–	Krausz József	Krausz József	Krausz József
Előkészítő mester	–	Krausz József ⁹	dr. Spitzer Mór	dr. Csomasz Béla
Gazda	–	Stoll János	Krausz József	Wolf Sándor
Könyvtáros	–	–	–	–
Irattáros	–	–	–	–
Templomőr	dr. Spitzer Mór	Nánay Sándor	Szente Arnold	Wolf Pál

A páholy első éve a szervezeti rend kialakításával, helyiség biztosításával telt. Profán társadalmat érintő munkát csak 1903-tól kezdve végeztek. Tevékenységüket megnehezítette, hogy a helyi társadalom tisztában volt azzal, hogy kik a szabadkőművesek, s nem támogatta kezdeményzéseiket. A katolikus egyházmegyei lap, a *Veszprémi Hírlap* gondoskodott arról, hogy a szabadkőműves mozgalmat folyamatosan negatív színben tüntesse fel.

1903-ban segélyegyletet kíséreltek meg létrehozni a szegénysorsú középiskolások ingyenes vagy kedvezményes étellemezésére. Az ügynek Szegelethy György polgármestert is megnyerték, aki értekezletet hívott össze, melyen „alig jelent meg 2–3 úr”; a meghívott lelkészek, tanárok és iskolaigazgatók mindegyike távol maradt. Az éves jelentésben dr. Pillitz Antal helyettes főmester szomorúan megjegyezte: „Tekintettel a folyton növekvő felekezeti gyűlölködésekre, nincs reményünk, hogy a közeljövőben valami érdemlegeset végezhesünk. [...] Arra kell tehát ily körülmények között szorítkoznunk, hogy kitartással bevárjuk azt az időt, amikor a minket körülvevő sötétség oszladozni kezd. Mert a virradásnak előbb-utóbb, de el kell jönnie.”¹⁰

1904-ben a páholy működése a belső ügyek intézésére korlátozódott. Az egyesületi élet bázisát a „régibbi hívek kis csoportja” képezte, akik rendszeresen összejöt-

tek, míg az új tagok többsége csak ritkán jelent meg az üléseken. Ebben az évben a halálbüntetés eltörlése is szóba került. Dr. Admetó Géza kriminalista ügyvéd, a nagypáholy szónoka március 10-én hivatalos ügyben járt Veszprémben, s ekkor este felolvasást kívánt tartani a témáról.¹¹

Az év legfontosabb eseményének a páholy hivatalos felavatása ígérkezett 1904. május 21-én, de azt a következő évre halasztották.¹² Az 1905. január 7-ére kitűzött időpontot a várható kevés megjelenő miatt ismét jobb időkre halasztották.¹³

A jobb idők helyett azonban rossz idők jöttek. Az 1905-ös év fordulópont volt a páholy életében. A fővárosi páholyok egy részének nyílt politikai szintérré lépése megosztotta a páholy tagságát. Az év őszén egymást érték a körlevelek, melyek politikai állásfoglalást vártak a páholytól. A budapesti Demokratia Páholy 1905. november 6-án hozott határozatot az általános titkos választójog követeléséről és a Választójogi Ligához való csatlakozásról. Körlevele november 15-én érkezett meg Veszprémbe. A László király Páholy ezzel párhuzamosan a nagypáholyhoz írt feliratot, melyben állást foglalt az ingyenes állami oktatásügy és az általános titkos választójog mellett. Feliratát a nagypáholy szétküldte a többi páholyoknak. Veszprémbe november 20-án vették a küldeményt. Másnap a verseci Aurora, 22-én a Reform általános titkos választójogról szóló körlevele érkezett meg.

A veszprémi páholy november 17-én határozatot fogadott el arról, hogy a választójogi reformot „pártpolitikai kérdésnek” tekinti, ezért ebben nem foglal állást, „az egyes testvérek azonban meggyőződésük szerint járhatnak el a profán világban.”¹⁴

Az „anyapáholyak” tekintett Demokratia radikalizálódása Veszprémben az önfelszámolás folyamatát indította el. 1905. november 12-én Óvári Kálmán, november 23-án dr. Spitzer József jelentette be: kilép a szabadkőművesi kötelékből.¹⁵ Spitzer alkotmányértőnek nevezte Demokratia, a László király és más páholyok politizálását, az általános, titkos választójog követelését, a szabadelvű párt elleni támadást, melynek ő is „híve” volt. Óvári még keményebben fogalmazott: „Nem tudok egy oly szervezetnek tagja lenni, melynek főemberei, eladva pénzért magokat, bítang hazaárulókká válnak, amint azt a legtöbb páholy főemberei teszik, sőt, nemzetközi rablókkal is a legszorosabb kötelékben vannak.”

A társadalmi tér beszűkülése miatt a páholy élete szűk körre korlátozódott. Az aktív tagok – a nyári szünetet leszámítva – havonta összejöttek, felolvasták a nagypáholytól érkező leveleket, megtárgyalták a napirendre tűzött ügyeket. Egy-egy ülésen kevesen vettek részt, a megjelentek átlagos száma évente 10 alatt volt. Mivel a jelenlévőket az ún. *látogató könyv*ben jegyezték fel, az pedig elveszett, részletesebb elemzésre nincs lehetőség.

A tagok *önművelését* szolgálta a szabadkőműves folyóirat rendszeres olvasása. A *Kelet* c. folyóiratot a tagok lac címére küldte a nagypáholy. A *Kelet* a páholy határozott kérésére nem közölte sem a tagok névsorát, sem híradásait, így létéről csak a belső levelezésből és a személyes információkból értesülhettek más páholyok. A főmester és a mellé választott tag évente részt vett a nagypáholy nagygyűlésein, így megvolt a lehetőség a személyes találkozásra és kapcsolatépítésre.

A veszprémi páholy a szabadkőművesség népszerűsítését is kötelességének tartotta. 1903. március 14-én 50 példányban rendelték meg a szabadkőművesség „profánok” részére készített ismertetését. 1905-ben a gyermekvédelem kérdése került napirendre. Május 19-én a Demokratia Páholy dr. Hajdu Viktort küldte Veszprémbe, aki a gyermekvédelemről, a tervbe vett Gyermekvédelmi Ligáról tartott előadást. A páholy elhatározta, hogy támogatja a kezdeményezést és a páholyközi szervező bizottságba 1–2 tagot fog küldeni.¹⁶

Tanulások

A veszprémi *Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy* 1906-ban megszünt. Néhány éves fennállása során tartalmas belső életet élt, társadalmi téren azonban – a pápai páholytól eltérően – nem tudott számottevő eredményt felmutatni.¹⁷ A páholy anyagilag gyenge volt ahhoz, hogy szervezeteket, intézményeket hozzon létre és tartson fenn. A helyi társadalom eleve idegenkedve, elutasítóan fogadta a szabadkőművesektől jövő kezdeményezéseket.

Azokat az intézményeket, melyeket másutt a szabadkőművesek alapítottak, Veszprémbe az állam, a katolikus egyház és a katolikus/keresztény társadalom hozta létre. A katolikus dr. Óvári Ferenc elnökletével alakult meg a tudományos ismeretterjesztést szolgáló *Szabad Lyceum* (1902), amely előadássorozatokat, munkásgimnáziumot és a munkásgimnáziumhoz kapcsolt népkönyvtárat tartott fenn. Fővédnökei báró Hornig Károly püspök, Kránitz Kálmán felszentelt püspök, dr. Békefi Remig egyetemi tanár, Hunkár Dénes, Koller Sándor, Nárai Szabó Elek és Fauszt Elek voltak.¹⁸ A *Tüdőbeteg gondozó Intézet*, a *Szinpártoló Egyesület* (1905) szintén Óvári Ferenc vezetésével működött.¹⁹ Az 1898-ban nyilvánossá vált városi kórház fenntartásáról a város gondoskodott, fejlesztését, folyamatos bővítését báró Hornig Károly püspök bőkezű adományai tették lehetővé.²⁰

A szegények segélyezését, az árvák nevelését a Zsolnay Dávid kanonok alapította fiúárvaház, a *Davidikum* (1810), a katolikus Tallián Pálné alapítványát kezelő *Jótevény Nőegylet* (1881) és a Kránitz Kálmán elnökletével működő *Szent Vince Egyesület* (1909) végezte.²¹ A „keresztény kisemberek” (iparosok, kereskedők, kishivatalnokok, háztartási alkalmazottak), a „keresztény munkásosztály” szórakozását, műveltségének emelését, az özvegyek és árvák ellátását szolgálta a *Keresztény Munkásegylet* (1905), amely Szent József égi pártfogása alá helyezte magát „a nemzet- és vallásellenes, felforgató szociáldemokráciával szemben” és „határozott keresztény alapra állva” törekedett a szociális kérdések megoldására.²² A keresztény felekezetek közti szolidaritást szolgálta a *Népkör* (1893), amelynek 1911-ben Stoll János volt az elnöke.²³

Az állam által létrehozott intézmények közé tartozott a *Gyermekmenhely* (1904), amelynek állandó jövedője volt a megyéspüspök, aki telket is adományozott az intézmény számára.²⁴

A veszprémi szabadkőművesek a „profán világban” is aktívak voltak. Magánemberként vettek részt a kor politikai, társadalmi és kulturális közéletében. Életrajzaikból kitűnik, hogy minden jelentős előremutató kezdeményezést támogattak és a jótékonykodásban is az élen jártak. A mozgalommal azért szakítottak, mert nem kívántak közösséget vállalni a nyíltan politizálni kezdő, egyre hangosabb kisebbséggel: a szabadkőműves eszméket megcsúfoló ateista-dogmatista polgári radikálisokkal.

ÉLETRAJZOK

Bertalan Károly veszprémi polgári iskolai tanár, az 1930-as években tiszteletbeli igazgató. Mencshelyen született 1874. október 14-én. A nyilvántartás szerint 1907-ben már nős volt. 1909. július 15-től az Országos Kézimunkáranvelő Egyesület megbízásából egy hónapos kézimunka-tanfolyamot szervezett a veszprémi polgári iskolában a Veszprém megyei tanítók és tanítónők számára, melyen 10 résztvevőnek 40–50 korona ösztöndíjat is biztosítottak.²⁵ Anyagokról és eszözökről az egyesület gondoskodott. 1932-ben a Veszprémi Református Egyházmege tanácsbírájává választották, mely tisztséget 1939-ben bekövetkezett haláláig töltötte be.²⁶ 1909-től a Veszprémmegyei Általános Tanítóegyesület választmányi tagja. Indítványára ugyanezen évben dr. Fenyvessy Ferenc főispánt és Papp Sándor királyi tanfelügyelőt az egyesület dísztagjául választották.²⁷ Sente Arnold kezessége mellett lett a veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy tagja. I. fok 1904. jún. 24., II. fok 1905. május 5., III. fok 1906. január 19.²⁸

Csalló István veszprémi törvényszéki hivataloszolga, a veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy tagja, kisegítő testvér. Veszprém-ben született 1858. január 15-én. Dr. Spitzer Mór kezessége mellett vették fel a páholyba. I. fok 1903. február 21., II. fok 1905. május 5., III. fok 1906. január 19.²⁹

Csomasz Béla dr. református ügyvéd, veszprémi lakos, a kör alapító tagja (1898). Mezőszentgyörgyön született 1845. október 3-án. A pápai református gimnáziumban érettségizett, ezután Budapesten jogot végzett, majd ügyvédi oklevelet szerzett. Szakmai gyakorlatát dr. Óvári Ferenc veszprémi ügyvédi irodájában töltötte.³⁰ Aktívan részt vett Veszprém város és a megye közéletében és a református egyházi életben. Virilis jogon a városi képviselőtestület és a megyebizottság tagja volt. 1883-ban a pápai gimnáziumi ifjúsági képzőtársulat könyvtári jegyzőjévé, az ugyanekkor alakult Gyorsíró Kör ifjúsági elnökévé választotta.³¹ 1886–1887 között joghallgatóként a Budapesten tanuló Veszprém megyei diákok által alapított Veszprémmegyei Társaskör az elnöke.³² 1890-től a Veszprémi Kaszinó aljegyzője.³³ Az 1891-ben alakult veszprémi Korcsolyázó Egyesület titkára.³⁴ 1893. december 2-től 1894. július 7-ig Illés Dezsővel közösen a *Veszprém* c. hetilap felelős szerkesztője, 1894. július 7.–1895. október 19. között a lap egyszemélyi felelős szerkesztője.³⁵ 1897-ben több barátjával (pl. dr. Rosenberg Lajossal, Szeredai Leoval) együtt a Veszprémi Iparos Körben szilveszterezett. Ekkor a városi tűzoltóság főparancsnoka

volt.³⁵ 1898-ban részt vett a Veszprémi Kerékpár Egylet alapításában, a június 19-én tartott verseny bíróságának tagja volt.³⁷ 1899. február 5-től a Veszprémi Polgári Kaszinó ügyésze.³⁸ Az 1899. február 23-án tartott veszprémi tisztújításon városi tiszti ügyésznek jelölték, de Csolnoky Lászlót választották meg helyette.³⁹ 1899. december 4-én a veszprémi állandó színház felállítására létrehozott végrehajtó bizottság ügyészévé választották.⁴⁰ 1900. január 24-től a Veszprémi Polgári Társaskör ügyésze.⁴¹ 1904-ben a Veszprémi Takarékpénztár közgyűlésén igazgatóválasztmányi tagjává választották.⁴² Az 1905. május 5-én a Veszprém városi kórház javára szervezett jótékonyági megyebál rendezőbizottságának tagja.⁴³ Az 1904-ben alakult Veszprémi Athletikai Klubnak dr. Óvári Ferencsel együtt kezdettől választmányi tagja volt.⁴⁴ 1912-ben már a város tiszteletbeli tiszti ügyésze, virilis városi képviselő.⁴⁵ 1905 tavaszán támogatta a nagyvázsonyi Kinizsi-szobor felállítási tervét, a május 7-i jótékonyági hangverseny utáni banketten Hock Jánost éltette.⁴⁶ Szent István napján Zircen a Veszprémvármegyei Tűzoltó Szövetség választmányi tagjává választották.⁴⁷ 1905 őszén a vármegyei alkotmányvédő bizottság tagja, az ugyanakkor megalakult Veszprémi Függetlenségi és 48-as Párt tagja elnöke.⁴⁸ Pártelnökként 1906-ban támogatta dr. Óvári Ferenc megválasztását. 1908-tól a Veszprémvármegyei Orvosszövetség ügyésze.⁴⁹ 1902–1904 között a Veszprémi Református Egyházmegye világi aljegyzője, 1904-től főjegyzője, 1915-ben már az egyházmegye ügyésze. 1922-től Veszprém vármegye tiszteletbeli ügyésze.⁵⁰ 1896. június 11-én vette feleségül özvegy Pap Gyuláné sz. Töttösy Irén lányát, Pap Irént. Násznagya dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő volt.⁵¹ A budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja, a veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító tagja. I. fok 1897. november 22., II. fok 1899. július 8., a III. fok a veszprémi páholyban 1902. június 12.

Frick Mihály királyi albíró, veszprémi lakos. 1868. szeptember 27-én született Veszprémben. 1890-ben a Veszprémvármegyei 48-as és függetlenségi kör választmányi tagja Veszprémből.⁵² Veszprémi járásbíróként az 1920. évi nemzetgyűlési választáskor az ugodi, 1922-ben a devecseri kerület kinevezett választási biztosa.⁵³ A budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja (1898. november 21.–1901. december 23.), a veszprémi szabadkőműves kör tagja, a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító tagja. I. fok 1898. november 21. II. fok 1899. július 8., a III. fok 1902. június 14.⁵⁴

Horváth Zoltán veszprémi királyi törvényszéki bíró. 1893-ban még devecseri királyi aljárásbíró, 1894 júniusában a veszprémi ügyészség alügyészévé nevezték ki.⁵⁵ 1903-ban már királyi törvényszéki bíró, e minőségében 1914-ben a veszprémi esküdtszék helyettes elnöke.⁵⁶ 1923-ban kúriai bíróként vesz részt a Veszprémi Dalegyesület színházban tartott hangversenyén.⁵⁷ Az 1906. február 25-én véglegesen megalakuló Veszprémi Színpartoló Egyesület egyik alelnökévé választották.⁵⁸ 1907. április 14-én – dr. Csenkei Géza törvényszéki bíró eltávozása után – a Veszprémi Rabsegélyző Egylet elnökévé választották.⁵⁹ 1907-től a Veszprémi Athletikai Klub egyik alelnöke volt.⁶⁰ A Veszprémi Színpartoló Egyesület aktív tagja.⁶¹ Az

egyesület által 1909. január 16-án a színház javára szervezett bál rendezőbizottságának dr. Óvári Ferencsel és Szélessy Dániellel együtt elnöke volt.⁶² A veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy tagja. I. fok 1902. június 28., II. fok 1903. december 12.

Illés Dezső dr. ügyvéd, a Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottság tagja. A Nógrád megyei Rap helységben született 1865. november 19-én. Jogot végzett, majd ügyvédi vizsgát tett. Szakmai gyakorlatot dr. Óvári Ferenc veszprémi ügyvédi irodájában szerzett.⁶³ 1892-ben már Veszprémben élt, műkedvelő ifjúsági színjátszóként is fellépett.⁶⁴ Ekkor már nős, családos emberként tartották nyilván. Közéleti ténykedése kezdettől nyomon kísérhető. 1893. december 2. és 1894. július 7. között Csomasz Bélával együtt szerkesztette a *Veszprém* c. hetilapot.⁶⁵ 1894 júliusában a veszprémi törvényszékhez jegyzőnek nevezték ki, ezért a társszerkesztésről lemondott.⁶⁶ 1899 tavaszán dr. Fenyvessy Ferenc főispán Veszprém vármegye tiszteletbeli ügyészévé nevezte ki.⁶⁷ 1899. december 4-én a veszprémi állandó színház felállítására létrehozott végrehajtó bizottság tagjává választották.⁶⁸ 1905-ben a Kinizsi-szobor felállítására szervezett hangverseny pénztárosa volt.⁶⁹ 1906-ban országgyűlési választáskor a veszprémi választókerületben választási elnök volt.⁷⁰ A Veszprémi Színpartoló Egyesület aktív tagja.⁷¹ Az 1907. április 4-én megalakult Veszprémi Athletikai Klub alapító tagja, az alapító értekezlet levezető elnöke, megalakulástól a klub elnöke.⁷² A vármegyei múzeumegyletnek is tagja.⁷³ 1912-ben Veszprém város képviselőtestületének választott tagja.⁷⁴ A Veszprémi Takarékpénztárnak már 1904-ben tagja, később ügyésze volt.⁷⁵ A *Veszprémvármegye* c. lapba is írt.⁷⁶ 1931-ben már nem élt. Veszprémben hunyt el.⁷⁷ A budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja (1898. február 28. – 1901. december 23.), a veszprémi szabadkőműves kör alapító tagja (1898), a veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító tagja (1902). I. fok 1898. február 28., a II. fok 1903. január 3., III. fokra nem emelték.⁷⁸

Krausz József id. könyvkereskedő és nyomdatulajdonos. Veszprémben született 1854. március 15-én, más adatok szerint 18-án.⁷⁹ Édesapja, Krausz Ármin (1820–1897) 1850-től könyv-, papír- és írószerkereskedést, 1861-től kölcsönkönyvtárat, 1871-től nyomdát üzemeltetett Veszprémben. Id. Krausz József 1885. júniusban vette át a könyvkereskedést, nyomdát és a könyvkötő műhelyet. Az amerikai gyorsajtóval felszerelt Krausz Ármin Fia nyomdában 1885–1919 között az állami vármegyei közigazgatási, egyházi, iskolai és egyesületi kiadványok mellett heti-, havi- és idénylapok is készültek.⁸⁰ 1891-től az izraelita község elöljáróságának tagja, kezdetben hitközségi alelnök (1891–1906), iskolaszéki elnök (1906–1915), majd alelnök (1918–1921), 1932-ben is iskolaszéki tag.⁸¹ 1894–1896 között az új izraelita elemi iskola építőbizottságának elnöke.⁸² 1895. október 19-től 1897. december 31-ig a *Veszprém* c. hetilap felelős szerkesztője, egyben a lap kiadója és előállítója.⁸³ 1898. január 9-től a Veszprémi Polgári Társaskör választmányi tagja.⁸⁴ 1899. december 4-én a veszprémi állandó színház felállítására létrehozott végrehajtó bizottság tagjává választották.⁸⁵ Közreműködött az 1905. május 5-én a Veszprém

városi kórház javára tartott jótékonyági megyebál szervezésében.⁸⁶ 1926-ban hunyt el.⁸⁷ Fia, ifj. Krausz József 1910-tól dolgozott a cégnél. A nyomda 1919-ben megszűnt, a könyv- és papírkereskedést viszont tovább működtették. Gelléri Mór kezessége mellett lett a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja (1897. november 22.–1901. december 23.). A veszprémi szabadkőműves kör alapító tagja (1898), a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító tagja (1902). I. fok 1897. november 22., II–III. fok 1898. március 21.

Meller Dávid tótvázsonyi nagybérlő. A Vas vármegyei Szentpéteren született 1860. január 4-én. 1907-ben nősként szerepel a nyilvántartásban. A legtöbb állami egyenesadót fizetők egyikeként tagja Veszprémvármegyei Törvényhatósági Bizottsága közgyűlésének.⁸⁸ A Veszprémvármegyei Gazdasági Egyesület aktív vezetőségi (igazgató-választmányi) tagja, az 1904-es veszprémi gazdasági és ipari kiállítás egyik szervezője.⁸⁹ Ugyanezen év tavaszán 100 koronát ad a felállítandó Kinizsi-szoborra.⁹⁰ Az 1905. október 29-én Pápán tartott tenyészetállat-kiállítás bíráló bizottságának tagja.⁹¹ 1906-ban a Veszprémi Színpartoló Egyesület aktív tagja volt.⁹² 1907-ben a jól tanuló és jó magaviseletű veszprémi iparostanonc ifjak jutalmazására 10 koronát adományozott.⁹³ Az 1910. június 1-i megyegyűlési választások alkalmával a nagyvázsonyi kerület helyettes elnöke volt.⁹⁴ 1911 decemberében a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége nagygyűlésén a Veszprémvármegyei Gazdasági Egyesület küldötteként vett részt.⁹⁵ Dr. Spitzer Mór kezessége mellett 1902-ben lett a veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy tagja. I. fok 1902. június 28., II. fok 1903. december 12., III. fok 1906. január 19.⁹⁶

Nánay Sándor balatonfüredi lakos, a füredi felső-népiskola igazgatója.⁹⁷ Lajoskomáromban született 1864. február 22-én, Balatonfüreden hunyt el 1944-ben. Halálát szeptember 2-án jelentették be. 1899–1906 között a balatonfüredi Szőlőműves Felső Népiskola, 1906-tól 1922 januárjáig az Állami Polgári Fiúiskola igazgatója.⁹⁸ 1903-ban és 1930-ban is a balatonfüredi római katolikus egyházközség világi elnöke.⁹⁹ Az 1907-ben alapított Balatonfüredi kaszinó tagja, Segesdy Ferenc lemondása után, 1913. január 5-től annak elnöke volt.¹⁰⁰ Az első világháború alatt a Füreden gyógyuló sebesült katonáknak diákjaival működvelő színelőadásokat szervezett.¹⁰¹ A Vöröskereszt 1914-ben alakult helyi fiókjának választmányi tagjaként is aktívan tevékenykedett.¹⁰² Ferenc fia (1898–1917) a veszprémi 31. honvéd gyalogezred őrmestere az olasz fronton halt hősi halált.¹⁰³ 1919-ben a Nemzeti Hadsereg siófoki fővezérére Luttorral együtt megszerezték a Faragó-nyomdát. 1920. január 20-án részt vett a Balatonfüredi nyomda Rt. alapításában.¹⁰⁴ 1921-ben a Balatonfüredi Járási Hitelszövetkezet, 1924-ben a Szőlősgazdák Rt. alapító, egyben igazgatósági tagja.¹⁰⁵ 1923-ban a kinevezett hitoktató, Kertész Kálmán pap-író kezdeményezésére Mária-kongregációt szerveztek a polgári iskolában.¹⁰⁶ Dr. Luttor Ferenc plébánosnak és neki, mint egyházközségi világi elnöknek köszönhető az új római katolikus templom, az ún. vörös templom (1927), a templom melletti iskola és plébánia (1928) felépíttetése.¹⁰⁷ A községi képviselőtestületnek hosszú időn át tagja volt.¹⁰⁸ A katolikus közelet egyik vezetőjeként 1931-ben az Egységes Párt szí-

neiben induló Darányi Kálmán nemzetgyűlési képviselő megválasztását segítette elő.¹⁰⁹ Dr. Segesdy Ferenc kezessége alatt lett a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja (1900. január 8. – 1901. december 23.), emellett a veszprémi szabadkőműves kör tagja, a veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító (1902) tagja. I. fok 1900. január 8., II. fok 1901. január 21., a III. fok 1903. június 14.¹¹⁰

Óvári Kálmán balatonalmádi szőlőbirtokos, gyógyszerész, dr. Óvári (eredetileg Obele) Ferenc (1858–1938) országgyűlési képviselő öccse. Veszprémben született 1868. február 12-én. Balatonalmádiban hunyt el 1918 februárjában, életének 50. évében.¹¹¹ Veszprém vármegye törvényhatósági bizottságának tagja volt. 1898-ben Veszprémben gyógyszerár-tulajdonosként tartották nyilván.¹¹² 1899. december 4-én a veszprémi állandó színház felállítására létrehozott végrehajtó bizottság tagjává választották.¹¹³ Az 1905. május 5-én a Veszprém városi kórház javára szervezett jótékonyági megyebál rendezőbizottságának tagja.¹¹⁴ Az 1907. évi vármegyei tisztújításkor a megyei törvényhatósági bizottság állandó választmányának 3 évre tagjává választották.¹¹⁵ 1910-ben a veszprémi választókerületben 1848-as programmal indult, de nem választották meg.¹¹⁶ 1912-ben Veszprém város képviselőtestületének választott tagja.¹¹⁷ 1913-ban a Balatoni Szövetség igazgató választmányának tagja volt.¹¹⁸ Bátyjával együtt sokat tett az almádi fürdő fejlesztéséért. A balatonalmádi köztemetőben nyugszik. Gelléri Mór kezessége mellett lett a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja (1897. november 22.–1901. december 23.), emellett a veszprémi szabadkőműves kör tagja, a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító tagja. I. fok 1897. november 22., II–III. fok 1898. március 21.¹¹⁹

Pillitz Antal dr. ügyvéd, veszprémi lakos. 1857. január 4-én született Veszprémben. A veszprémi piarista gimnáziumban végzett 1874-ben. Osztálytársai közül dr. Békefi Remig egyháztörténész, dr. Óvári Ferenc politikus lett.¹²⁰ Jogot feltehetőleg Budapesten tanult. 1894-ben már veszprémi ügyvédi irodájában dolgozott. 1898-ban a Polgári Kaszinó tagja, 1899. február 5-től a kaszinó választmányi tagja volt.¹²¹ 1898. január 9-től a Veszprémi Polgári Társaskör alelnöke, 1900. január 24-től választmányi tagja.¹²² 1898. június 13-án, dr. Fenyvessy Ferenc főispáni beiktatása után a Vészi József főszerkesztő vezette budapesti újságíró-küldöttséget kalauzolta Balatonalmádiban.¹²³ 1899. december 4-én a veszprémi állandó színház felállítására létrehozott végrehajtó bizottság tagjává választották.¹²⁴ Az izraelita hitközségben nem vállalt tisztséget.¹²⁵ A budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja (1897. november 22.–1901. december 23.), a veszprémi szabadkőműves kör (1898) és a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító (1908) tagja. I. fok 1897. november 22., II–III. fok 1898. március 21.¹²⁶

Rosenberg Lajos dr. veszprémi ügyvéd. Zalaegerszegen született 1864. március 9-én. Édesapja, Rosenberg Albert az 1880-as években már Veszprémben volt bérlő. A középiskola hat osztályát a veszprémi piarista gimnáziumban végezte.¹²⁷ A hatodik-hetedik osztályt Pápán járta, a református főgimnáziumban érettségizett 1883-ban, majd jogot tanult és ügyvédi vizsgát tett.¹²⁸ 1889-ben már Veszprémben ügyvédi

irodát tartott fenn.¹²⁹ 1896-ban Szabó Imre ellenjelöltje a veszprémi választókerületben függetlenségi és 48-as programmal, de nem választották meg.¹³⁰ 1897-ben több barátjával (pl. Csomasz Bélával, Szeredai Leoval) együtt a Veszprémi Iparos Körben szilveszterezett, ahol beszédet tartott a társadalmi békéről.¹³¹ 1898-ban dr. Köves Jenő ügyvéddel együtt előmunkálati engedélyt kapott a Pápa–Zirc–Mór vasútvonalra, de a tervezett 120.000 forint törzsrészszervény-jegyzést Pápa városa nem támogatta, ezért a vállalkozás kudarcba fulladt.¹³² 1898-ban vármegyei virilisként 510 forint 72 krajcár állami egyenesadót fizetett.¹³³ 1899. december 4-én a veszprémi állandó színház felállítására létrehozott végrehajtó bizottság tagjává választották.¹³⁴ 1901-ben a Veszprémi Ipartestület ügyésze.¹³⁵ 1900–1903 között az izraelita hitközség iskolaszékének tagja.¹³⁶ 1912-ben Veszprém város képviselőtestületének virilis tagja.¹³⁷ A budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy, 1898-ban a veszprémi szabadkőműves kör tagja, de árulással (a kör információinak kiszivárogtatásával) vádolták, ezért 1899–1901 között a rendezvényekre nem hívták meg s így a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholynek sem lehetett tagja.

Seefranz József takarékpénztári főkönyvelő, veszprémi lakos. Újvidéken született 1844. március 15-én. (Tesvére, Seefranz Antal gyalogsági tábornagy, az első világháború előtt a VII. hadosztály parancsnoka volt.) 1884-ben Böhm József lemondását követően választották meg a Veszprémi Takarékpénztár főkönyvvivői állására.¹³⁸ A szabadidő hasznos eltöltésére, társas összejövetelek rendezésére és tudományos ismeretterjesztésre 1878-ban megalakult Méheskerti Társbirtokosságának elnöke volt.¹³⁹ Fia, Apor (Seefranz) Sándor 1907-ben a pápai református gimnáziumban érettségizett, majd színésznek állt. 1912 szilveszterén azonban Gödöllőn öngyilkos lett.¹⁴⁰ Gelléri Mór kezességével lett a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy (1897. november 22.–1901. december 23.) és a veszprémi szabadkőműves kör alapító (1898) tagja, a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító (1902) tagja. I. fok 1897. november 22., II–III. fok 1898. március 21.¹⁴¹

Segesdy Ferenc dr. királyi járásbíró, balatonfüredi lakos, Segesdy Miklós füredi református lelkész testvére. Veszprémben született 1858. január 10-én, itt is hunyt el 1938. szeptember 21-én. A középiskolát Veszprémben és Pápán végezte, jogot a budapesti tudományegyetemen tanult. 1882-től a pápai jogakadémián tanított, 1886-tól ugyanott aljárásbíró, 1892-től balatonfüredi járásbíró, 1907-től táblabíró, 1922-ben a járásbírószék elnöke. 1926-ban a járásbírószék elnökeként ment nyugdíjba, ezt követően a Siske u. 4. szám alatt ügyvédi irodát nyitott. Az egyházi és világi közéletben egyaránt aktívan tevékenykedett. A Veszprémi Református Egyházmegyének 1900–1903 között világi főjegyzője, 1914–1932 között gondnoka, a Dunántúli Református Egyházkerületnek 1891–1921 között világi aljegyzője, 1921–1938 között főjegyzője, 1901-től tanácsbírája. 1904-ben zsinati jegyző, később is az egyházkerület konventi képviselője. Az 1890-es években a füredi Polgári Dalegyelet elnöke, 1892-től a füredi szeretetház igazgató-tanácsi tagja, 1895–1919 között elnöke. 1904-ben a Balaton Szövetség alapító tagja és ügyésze, 1907–1913 között a Balatonfüredi Kaszinó elnöke. 1903 körül vette el Johesz Annát,

házasságukból három gyermek született. 1938-ban két fia (dr. Segesdy István, dr. Segesdy Ferenc) és Erzsébet lánya (Halmágyi Sándorné) gyászolta.¹⁴² A füredi Bajcsy-Zsilinszky utcai református temetőben nyugszik. Gelléri Mór kezessége mellett lett a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja (1897. november 22.–1901. december 23.). A veszprémi szabadkőműves kör (1898) és a veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy (1902) alapító tagja. 1898-ban a veszprémi kör ülésein nem vett részt. I. fok 1897. november 22., II–III. fok 1898. március 21.¹⁴³

Spitzer József dr. izraelita vallású ügyvéd, veszprémi lakos, dr. Spitzer Mór öccse. 1868. március 28-án a Somogy megyei Ádándon született. A veszprémi piarista gimnáziumban érettségizett (1887. június 25.),¹⁴⁴ jogot a budapesti tudományegyetemen tanult. Ezután Kalocsán fél évig törvénytudományi aljegyző volt. 1895-ben ügyvédi vizsgát tett és Veszprémben nyitott irodát. Védőügyvédként számos súlyos bűncselekmény elkövetőjét védte, közülük leghíresebb az „utolsó bakonyi haramia”, Makkos Vendel rablógyilkos esete volt 1911-ben.¹⁴⁵ Az 1893-as tűzvészben leégett izraelita elemi iskola újjáépítésére a vármegyeháza nagytermében ifjúsági jótékony-sági bált rendezett, amely 2590 forint 30 krajcár tiszta bevételt eredményezett.¹⁴⁶ 1932-ben a Veszprémi Takarékpénztár ügyésze.¹⁴⁷ 1898. január 9-től a Veszprémi Polgári Társaskör főjegyzője.¹⁴⁸ 1898-ban részt vett a Veszprémi Kerékpár Egylet alapításában, a június 19-én tartott verseny zsűrijének („bírósgának”) tagja volt.¹⁴⁹ Az 1904-ben alakult Kereskedelmi Kaszinó alapító és választmányi tagja volt.¹⁵⁰ 1906-ban a Veszprémi Színpártoló Egyesület aktív tagja.¹⁵¹ Az úri körökkel jó kapcsolatot ápolt. Ezt bizonyítja, hogy részt vett a nagyvázsonyi uradalom 1905. évi őszi Kab-hegyi vadászatán.¹⁵² 1906. október 14-én házasodott Győrben: Friedmann Henrik Tini nevű lányát vette feleségül.¹⁵³ 1914-ig a felsőkereskedelmi iskolában jogot tanított. Az első világháború kitörése után népfelkelő hadnagyként a veszprémi 31. honvéd gyalogezredben harcolt, később felmentették. 1900-ban támogatta a pápai izraelita menház felállítására indított mozgalmat. 1903. augusztus 3.–szeptember 20. között a *Veszprémvármegye* c. független hetilap felelős szerkesztője, szeptember 20.–november 8. között főszerkesztője.¹⁵⁴ 1918 tavaszán a nemzetiségi mozgalmak megfékezése érdekében támogatta a kormány politikai választójog kiterjesztésére irányuló szándékát.¹⁵⁵ 1937-ben a veszprémi izraelita hitközség elnöke, a Veszprémi Takarékpénztár igazgatósági tagja, városi képviselő és megyebizottsági tag volt.¹⁵⁶ Felesége 1932-ben is a Veszprémi Izraelita Jótékony Nőegylet választmányi tagja.¹⁵⁷ 1944-ben a veszprémi gettóban élt.¹⁵⁸ Deportálták, Auschwitzból már valószínűleg nem tért haza. A soproni Széchenyi Szabadkőműves Páholy tagja, a veszprémi szabadkőműves kör (1898), majd a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy (1902) alapító tagja. I. fok 1897. február 19., II. fok 1897. november 5., III. fok 1898. május 4.

Spitzer Mór dr. nagy műveltségű veszprémi izraelita ügyvéd, hitközségi elnök. A Somogy vármegyei Ádándon született 1859. május 31-én.¹⁵⁹ Budapesten, a Markó utcai főreáliskolában érettségizett, majd beiratkozott a jogi egyetemre, ahol

1885-ben doktorátust, 1886-ban ügyvédi diplomát szerzett. Veszprémi ügyvédi irodáját 1886-ban nyitotta meg. Önkéntesi évét 1878–1879-ben az 5. tüzérezrednél töltötte.¹⁶⁰ 1892-ben a Veszprémmegyei Takarékpénztár Rt. alapító tagja.¹⁶¹ Virilistaként már 1894-ben Veszprém vármegye törvényhatósági bizottságának tagja.¹⁶² 1898-ben vármegyei virilisként 509 forint 32 krajcár állami egyenesadót fizetett.¹⁶³ 1898. január 3-tól a Veszprémi Nemzeti Kaszinó, január 9-től a Veszprémi Polgári Társaskör választmányi tagja, 1900. január 24-én is újraválasztották.¹⁶⁴ A kaszinónak 1919-ig volt választmányi tagja. A Polgári Társaskörnek, a Kereskedelmi Kaszinónak (1904) évtizedekig elnöke is volt.¹⁶⁵ 1904-ben kisebb összeget adományozott a felállítandó Kinizsi-szobor céljára.¹⁶⁶ 1905–1906-ban a megyei alkotmányvédő bizottság tagja, egyúttal pénztárosa.¹⁶⁷ Az 1905-ben megalakult Veszprémi Függetlenségi és 48-as Párt alelnöke, 1906-ban e minőségében dr. Óvári Ferenc országgyűlési követjelölt megválasztásának támogatója.¹⁶⁸ 1906-ban a Veszprémi Színpartoló Egyesület aktív tagja volt.¹⁶⁹ 1910-ben 150 ezer korona alaptőkével, elnökletével alakult a Veszprémi Faipar Rt. nevű cég.¹⁷⁰ 1912-ben a Kereskedelmi Kaszinó elnöke és virilistaként városi képviselő volt.¹⁷¹ Az első világháború kitörésekor 56 évesen reaktíváltatta magát. A honvédelmi miniszter 1914 végén a pápai 7. honvéd huszárezred hadnagyává nevezte ki. 1916 tavaszán ugyanennél az alakulatnál tartalékos főhadnagyi kinevezést kapott.¹⁷² A galíciai és az orosz fronton tanúsított szolgálatát Signum Laudis és Károly csapatkereszt kitüntetésekkel ismerték el.¹⁷³ 1928-ban még veszprémi ügyvédként tevékenykedett. 1888-tól a veszprémi izraelita hitközség képviselőtestületének és az iskolaszékének tagja, 1894–1896 között az új iskola építési költségeit előteremtő hetes bizottság tagja, 1899-ben a polgári leányiskola felállításának kezdeményezője, 1915–1931 között a hitközség elnöke.¹⁷⁴ 1899. december 4-én a veszprémi állandó színház felállítására létrehozott végrehajtó bizottság tagjává választották.¹⁷⁵ 1927-től a Veszprémi Izraelita Jótékony Nőegylet tiszteletbeli tagja, felesége 1932-ben is a nőegylet választmányának tagja.¹⁷⁶ Izraelitaként a magyarosodás, a zsidó-emancipáció, a történelmi Magyarország területi integritása megőrzésének híve, majd a területi revízió elkötelezettje. 1885 táján nősült, Roth Jolánt – Roth (Rónay) Kálmán világhíró hegedűművész testvérét – vette feleségül, aki 1906. március 27-én, 43 évesen hunyt el. Házasságukból két lány született.¹⁷⁷ Később újranősült. 1931. december 18-án, 73 éves korában Veszprémben hunyt el. Két nap múlva óriási részvét mellett, a városi és vármegyei hatóságok képviselőinek jelenlétében temették. Felesége és két lánya gyászolta.¹⁷⁸ Dr. Lessner (Leszner) Rudolf kezessége mellett lett a soproni Széchenyi Szabadkőműves Páholy tagja (1897. december 21.–1902. február 28.), emellett a veszprémi szabadkőműves kör (1898) és a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy (1902) alapító tagja. I. fok 1897. december 21., II. fok 1898. december 7., III. fok 1899. május 19.¹⁷⁹

Stoll János veszprémi kékfestőgyáros. Veszprémben született 1868. május 23-án Stoll Miklós festőmester és Veninger Anna százasságából. Ekkoriban szülei a 951. számú házban laktak.¹⁸⁰ 1902-ben a Pápai utcában lévő 952. sz. házban élt.¹⁸¹ Az

édesapja, Stoll Miklós által 1830-ban alapított kékfestőgyárat átvette, modernizálta, így az első világháború előtt 20 munkást foglalkoztatott és külföldre is szállított pamutárut és kisebb mértékben lenvásznat. Évente 80.000 méter vásznat állított elő.¹⁸² 1904-ben a Veszprémi Ipartestület megbízásából a veszprémi gazdasági kiállítás egyik szervezője.¹⁸³ Az 1905. május 5-én a Veszprém városi kórház javára szervezett jótékonyági megyebál rendezőbizottságának tagja.¹⁸⁴ Az ugyanezen évben megalakult Veszprémi Függetlenségi és 48-as Párt tagja, alelnöke.¹⁸⁵ 1906-ban a Veszprémi Színpartoló Egyesület aktív tagja volt.¹⁸⁶ 1911-től a Győri Kereskedelmi és Iparkamara tagja.¹⁸⁷ 1912-ben Veszprém város képviselő-testületének választott tagja, a Méheskerti Társbirtokosság, továbbá a keresztény felekezeteket összekötő Népkör és az ipartestület elnöke.¹⁸⁸ 1898 márciusában özvegy Schalkázné sz. Odor Kornélia „úrnőt” Győrben jegyezte el.¹⁸⁹ A budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholyak See Franz József kezessége mellett lett a tagja (1898. december 31.–1901. december 23.). A veszprémi szabadkőműves kör (1898) és a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy (1902) alapító tagja. I. fok 1898. november 21., II. fok 1898. július 8., a III. fok 1902. június 14.¹⁹⁰

Szente Arnold veszprémi lakos, a helybeli felsőkereskedelmi iskola tanára. Alsólendván született 1861. december 29-én. Az 1907. január 8-án a piarista főgimnázium és az állami felsőkereskedelmi iskola tanári karából a felnőttoktatás előmozdítására alakult Szabad Lyceum tagja, az Iparos Körben vállalt előadást.¹⁹¹ 1906-ban a Veszprémi Színpartoló Egyesület aktív tagja.¹⁹² 1907. január 27-én a magyar iparpártolás céljából Magyar Védő Egyesület létrehozásában vett részt, a helyi egyesület titkáráként.¹⁹³ Krausz József kezessége mellett lett a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy tagja (1900. április 25. – 1901. december 23.), a veszprémi szabadkőműves kör tagja, a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy alapító (1902) tagja. I. fok 1900. április 25., a II. fok 1903. január 3., III. fok 1904. január 12.¹⁹⁴

Széphegyi Antal földbirtokos, nagybérlő. A Sopron vármegyei Eszterházán született 1852. szeptember 12-én. 1888–1899 között Pátka-pusztán (Kajár, Győr vm.), majd Rostás-pusztán (Papkeszi, Veszprém vm.) nagybérlő. 1884-től részt vett a lovászpatonai bálokon, a Lovászpatonai Olvasókört és a Lovászpatonai Önkéntes Tűzoltó Egyletet anyagilag támogatta.¹⁹⁵ A legtöbb állami egyenesadót fizetők listáján (virilis jogon) tagja Veszprém Vármegye Törvényhatósági Bizottsága közgyűlésének.¹⁹⁶ Krausz József kezessége mellett lett a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy tagja. I. fok 1902. június 28., II. fok 1905. május 5., III. fokra nem emelkedett.¹⁹⁷

Szeredai-Sváb Leó budapesti hírlapíró, szerkesztő. Budapesten született 1865-ben.¹⁹⁸ Az 1890-es években még *Szeredai Leo* néven írt. 1886-ban az *Egyetértés* szerkesztője. 1891-től a *Magyar Hírlap* belső munkatársa, 1892-ben a *Magyar Genius*, 1893-ban az *Ország Világ* munkatársa, 1894-től a *Nemzeti Ujság* helyettes szerkesztője. 1897–1898-ban a *Veszprémvármegye* c. hetilap szerkesztője. Az 1897. december 25-én mutatványszámmal, majd folyamatosan megjelenő lap kiadóhivata-

la a Jeruzsálemhegy utca 583. szám alatt, fiókja a Krausz A. Fia könyvkereskedésében működött.¹⁹⁹ 1897-ben több barátjával (pl. Csomasz Bélával, dr. Rosenberg Lajossal) együtt a Veszprémi Iparos Körben szilveszterezett.²⁰⁰ 1898-ban a Népkör március 15-i díszközgyűlésén mondott beszédet.²⁰¹ 1898. január 9-től a Veszprémi Polgári Társaskör választmányi tagja.²⁰² A Veszprémi Iparos Kör 1898. február 19-én tartott báljának rendezőbizottsági elnöke.²⁰³ 1898-ban részt vett a Veszprémi Kerékpár Egylet alapításában, a június 19-én tartott verseny bíróságának tagja volt.²⁰⁴ 1901. november 17-től 1902. január 5-ig az 1848 c. veszprémi függetlenségi és 48-as párti lap főszerkesztője.²⁰⁵ 1904-ben dr. Óvári Ferenc liberális országgyűlési képviselő baráti köréhez tartozott.²⁰⁶ 1905-ben az Almádi Kör budapesti táncestélyének meghívottjai között szerepelt.²⁰⁷ 1908–1914 között a *Képes családilag lapok* c. szépirodalmi és közgazdasági folyóirat szerkesztője. 1916–1926 között a fővárosban, a IX. kerületben, a Lónyay utca 64. szám alatt könyvnyomdát üzemeltetett. 1919-ben *A harc* c. politikai lapot szerkesztette. 1925-ben Veszprémben kísérletet tett lapindításra, de vállalkozása kudarcba fulladt. Ezután ismét a fővárosban működött. 1934-ben a *Nagyvilág* c. képes szépirodalmi, társadalmi és közgazdasági folyóirat szerkesztője. Későbbi működésére nem találtunk adatot. Önálló kötete: *Mosolygó figurák*. Bp., 1894. A veszprémi szabadkőműves kör tagja (1898).

Vadász (Weisz) Izidor a Dénes-major bérlője. A veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy tagja. I. fok 1904. június 24.

Véssey József zirci gyógyszerész, Zirc képviselőtestületének és Veszprém vármegye törvényhatósági bizottságának is aktív tagja. A Somogy megyei Vése helységben született 1866. szeptember 27-én. Gyógyszerészetet tanult, majd 1898 körül Zircen telepedett le. A Reguly utcában lakott, az 1920-as években a régi számozás szerinti 115. és 117, az új számozás szerinti 78. és 80. számú ház volt az övé.²⁰⁸ Az 1905 elején a belügyminiszteri jóváhagyással hivatalosan megalakult Zirci Polgári Olvasókör elnökévé választotta.²⁰⁹ Ezen év Szent István napján a Veszprémvármegyei Tűzoltó Szövetség Zircen tartott közgyűlést, ahol az egyesület választmányi tagjává választották.²¹⁰ 1905. szeptember 4-én a zirci közgyűlésen a vízvezeték építését előkészítő bizottság tagjává választották.²¹¹ 1905 végén a várpalotai rabbikerület felhívására pénzt adományozott az üldözött orosz zsidók megsegítésére.²¹² 1906. január 6-i közgyűlésén a Zirci Kaszinó választmányának póttagjává választották.²¹³ 1906. május 4-én felvették a Zirci Gazdakörbe.²¹⁴ 1909-ben a zirci tűzoltótestület képviselőjeként részt vett a Veszprémmegyei Tűzoltó Szövetség Pápan tartott rendes évi közgyűlésén.²¹⁵ 1909. augusztus 19-én Sopronban jelen volt Véssey Sándor evangélikus egyházkerületi felügyelő beiktatásán, majd az utána tartott banketten, ahol felköszöntőt is mondott.²¹⁶ 1910-ben a zirci választókerületben Holitscher Károly munkapárti jelölttel szemben függetlenségi és 48-as párti programmal indult az országgyűlési választásokon, de alul maradt.²¹⁷ 1921-ben a veszprémi egyházmegegyében a legidősebb evangélikus egyházközségi felügyelő volt.²¹⁸ Felesége, Szíjjártó Teréz 1904 körül elvált tőle, ezután Pápan élt, ahol 1914. április 14-én, 42

évesen öngyilkos lett, veronállal megmérgezte magát. Április 16-án virradóra meghalt. Házasságukból két fiú és egy lány született; a fiúk ekkor soproni középiskolások voltak, lányuk Pápán a polgári iskolában tanult.²¹⁹ 1899-től a szegedi Árpád Szabadkőműves Páholy (1899. február 11.–1902. június 17.) és a veszprémi szabadkőműves kör tagja, a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy (1902) alapító tagja. I. fok 1899. február 11., II. fok 1903. június 6., III. fok 1904. január 12.²²⁰

Wolf József földbirtokos, várpalotai lakos. 1850. november 28-án született Padragon Wolf Lipót neológ izraelita kereskedő és pápai származású felesége házasságából. 1890–1908 között testvéreivel együtt néhai gróf Zichy Paulina (1836–1890) várpalotai alsóurasági birtokának tulajdonosa.²²¹ 1883-tól virilisként több évtizeden át Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottság tagja.²²² 1884-ben 539 forint 40 fillér, 1891-ben 1209 forint 12 krajcár, 1898-ban 595 forint 8 krajcár állami egyenesadót fizetett.²²³ 1889-ben teljes tornafelszerelést ajándékozott a várpalotai izraelita iskolának, amiért kultuszminiszteri elismerésben részesült.²²⁴ 1893-ban a megyegyűlésen a liberális kormánynak az állami anyakönyvezés és polgári házasság bevezetésére, az izraelita vallás recepciójára vonatkozó egyházpolitikai törvényjavaslatát támogatta.²²⁵ 1898. február 20-án a Várpalotai Takarékpénztár igazgatósági tagjává, augusztus 17-én ideiglenes vezérigazgatójává választották.²²⁶ Ugyanezen év november 9-én dr. Fenyvessy Ferenc főispán a vármegyei tisztikar kíséretében meglátogatta várpalotai mintagazdaságát. A vendégek tiszteletére a várkastélyban adott vacsorát.²²⁷ 1899 januárjától a Várpalotai Társaskör választmányi tagja.²²⁸ Ugyanezen év nyaratól testvéreivel együtt báró Liphay Béláné 3000 holdas inotai birtokát is bérelte.²²⁹ Felesége a Várpalotai Izraelita Nőegylet elnöke volt.²³⁰ 1901-től a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy és a veszprémi szabadkőműves kör tagja, majd a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy (1902) alapító tagja. I. fok 1901. február 11., II. fok 1903. február 3., 1904 végén már a III. fokban volt.

Wolf Pál földbirtokos, várpalotai lakos. Pápán született született 1858. április 11-én Wolf Lipót neológ izraelita kereskedő és pápai származású felesége házasságából. 1890–1908 között testvéreivel együtt néhai gróf Zichy Paulina (1836–1890) várpalotai alsóurasági birtokának tulajdonosa.²³¹ 1891-ben 1000 forintnál kevesebb, 1898-ban 591 forint 68 krajcár állami egyenesadót fizetett.²³² 1893-ban a megyegyűlésen a liberális kormánynak az állami anyakönyvezés és polgári házasság bevezetésére, az izraelita vallás recepciójára vonatkozó egyházpolitikai törvényjavaslatát támogatta.²³³ Ugyanezen év november 9-én dr. Fenyvessy Ferenc főispán a vármegyei tisztikar kíséretében meglátogatta várpalotai mintagazdaságát. A vendégek tiszteletére a várkastélyban adott díszebédet.²³⁴ 1899 januárjától a Várpalotai Társaskör választmányi tagja.²³⁵ Ugyanezen év nyaratól testvéreivel együtt báró Liphay Béláné 3000 holdas inotai birtokát is bérelte.²³⁶ 1898 januárjában az ő kezdeményezésére alakult meg a Várpalotai Korcsolya Egyesület.²³⁷ 1898. február 20-án a Várpalotai Takarékpénztár igazgatósági tagjává választották.²³⁸ 1899 januárjától a Várpalotai Társaskör alelnöke.²³⁹ 1900. július 10-én Veszprémvármegyei Gazdasági

Egyesület igazgató-választmányának tagja, 1902. február 10-én újraválasztották.²⁴⁰ 1904 elején a helyi értelmiségiekből álló Otthon Társaskör alapító tagja, egyben alelnöke.²⁴¹ 1905. május 5-én a veszprémi városi kórház javára szervezett jótékony-sági megyebál rendezőbizottságának tagja.²⁴² Ekkor már a Veszprémvármegyei Gazdasági Egyesület igazgató-választmányi tagja. A Kinizsi-szobor felállítását is támogatta.²⁴³ Az 1906. február 26-án a nagyobb birtokosok értekezletén a várható aratósztrájk elleni védekezésre alakított vármegyei bizottság tagjává választották.²⁴⁴ 1907. január 1-jén a várpalotai izraelita iskolaszék elnökévé választották.²⁴⁵ Felesége a Várpalotai Izraelita Nőegylet tagja volt.²⁴⁶ 1901-től a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy és a veszprémi szabadkőműves kör tagja, majd a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy (1902) alapító tagja. I. fok 1901. február 11., II. fok 1903. február 3., III. fok 1904. január 19.²⁴⁷

Wolf Sándor földbirtokos, várpalotai lakos. Padragon született 1852. december 16-án Wolf Lipót neológ izraelita kereskedő és pápai származású felesége házasságából. 1871-ben a pápai református gimnáziumban érettségizett.²⁴⁸ Az 1880-as években Papkeszin, később Várpalotán volt földbirtokos. 1884-ben papkeszi földbirtokosként vette feleségül Greiner Irmát, Greiner Sámuel bonyi (Győr vm.) földbirtokos lányát.²⁴⁹ 1890–1908 között testvéreivel együtt néhai gróf Zichy Paulina (1836–1890) várpalotai alsóúrasági birtokának tulajdonosa.²⁵⁰ 1883-tól virilisként több évtizeden át Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottság tagja.²⁵¹ 1891-ben 1000 forintnál kevesebb állami egyenesadót fizetett.²⁵² 1893-ban a megyegyűlésen a liberális kormánynak az állami anyakönyvezés és polgári házasság bevezetésére, az izraelita vallás recepciójára vonatkozó egyházpolitikai törvényjavaslatát támogatta.²⁵³ 1895-ben a pápai református főiskola Szilágyi József tanár tiszteletére létesített emlékalapot támogatta.²⁵⁴ 1899 januárjától a Várpalotai Társaskör választmányi tagja.²⁵⁵ Felesége a Várpalotai Izraelita Nőegylet tagja volt.²⁵⁶ Seefranz József kezessége mellett lett a budapesti Demokratia Szabadkőműves Páholy (1901. február 11.–1901. december 23.) és a veszprémi szabadkőműves kör tagja, a Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy (1902) alapító tagja. I. fok 1901. február 11., a II. fok 1903. február 3., III. fok 1904. január 12.²⁵⁷

RÖVIDÍTÉSEK

AP	= Acta Papensia
DPL	= Dunántúli Protestáns Lap
MOL	= Magyar Országos Levéltár (2012-től Magyar Nemzeti Levéltár)
PFU	= Pápai Független Ujság
PH	= Pápai Hírlap
PK	= Pápai Közlöny
PL	= Pápai Lapok
PU	= Pápai Ujság
VeML	= Veszprém Megyei Levéltár (2012-től Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára)

VeML PL	= Veszprém Megyei Levéltár Pápai Levéltára
VH	= Veszprémi Hírlap
VSz	= Veszprémi Szemle
VV	= Veszprémvármegye
ZV	= Zirc és Vidéke

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- MOL P 1083. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy iratai. 126. cs. 38. t. LVIII. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy iratai. A veszprémi Virradás Szabadkőműves Páholy iratai 1902–1907.
- MOL P 1113. A veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy iratai 1898–1907.
- VeML IV. 482. Veszprém vármegye felekezeti anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye 1828–1895.
- VeML V. 425.a. Zirc nagyközség iratai 1830–1950.
- VeML PL VIII. 54. A Dunántúli Református Egyházkerület Pápai Főgimnáziumának iratai 1877–1952.

IRODALOM

- BAÁN 2011 = Balatonfüredi életrajzi lexikon. Főszerk.: BAÁN Bea. Balatonfüred, 2011. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai 61.)
- BÁNDI 1989 = BÁNDI László: A veszprémi nyomdászat két évszázada. Veszprém, 1989.
- GYŰRŰ 1999 = GYŰRŰ Géza: A Balatonfüredi Római Katolikus Plébánia. In: LICHTNECKERT 1999. 619–636.
- HAHN–ZSADÁNYI 1929 = Veszprém megyei fejek 1919–1929. Emlékalbum a vármegye egyházi, hivatali, tudományos, társadalmi és közigazdasági reprezentánsairól. Szerk.: HAHN Ferenc–ZSADÁNYI Oszkár. Veszprém, 1929.
- HORNIG 1912 = HORNIG Károly: Veszprém multja és jelene. Veszprém, 1912.
- HUDI 2011 = HUDI József: Adatok a pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy történetéhez (1875–1892). = AP XI (2011) 1–2. sz. 25–82.
- HUDI 2012 = HUDI József: A veszprémi szabadkőműves kör működése (1898–1902). = VSz 27. 2012. 4. sz. 24–49.
- KUN 1932 = KUN Lajos: A veszprémi zsidóság multja és jelene. Szerzői kiadás. Karcag, 1932.
- LAKÓ 1983 = LAKÓ István: A Balaton Bútorgyár története (1945–1957). = Veszprém megyei honismereti tanulmányok. X. Tízéves a veszprémi üzemtörténet-írók klubja. Válogatás a megyei üzem- és intézménytörténeti, valamint helytörténeti dolgozataiból. Szerk.: Hadnagy László. Veszprém, 1983. 47–53.
- LICHTNECKERT 1999 = Balatonfüred és Balatonarács története. Szerk.: Lichtneckert András. Veszprém, 1999. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 14.)
- LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011 = LICHTNECKERT András–TÖLCSÉRY Ferenc: A veszprémi piarista gimnázium története az alapítástól az államosításig 1711–1948. Veszprém, 2011.
- MÁTHÉ 2001 = Tördék. Fejezetek a veszprémi zsidó közösség történetéből. Szerk.: MÁTHÉ Éva. Veszprém, 2001.
- NAGY 1957 = NAGY László: Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820–1956. Veszprém, 1957. (Veszprémi Könyvek 2.)
- PATAKY 1967 = A szabadkőműves szervezetek levéltára. Repertórium. Összeállította: Pataky Lajosné. Kézirat, Bp., 1967. (Magyar Országos Levéltár, Levéltári Leltárak 39.)

- SZEGHALMY 1937 = SZEGHALMY Gyula: Dunántúli vármegyék. Bp., 1937.
 SZEGLETI 1978 = SZEGLETI Ildikó: Veszprém megye nyomdászata 1860–1920. Veszprém, 1978.
 (Közművelődési kiskönyvtár 3.)
 SZÍJ 1960 = SZÍJ Rezső: Várpalota. Fejezetek a város történetéből. Bp., 1960. (Magyar Világ)
 SZIKLAY 1931 = SZIKLAY János: Veszprém város az irodalomban és művészetben. Celldömölk,
 1931.
 TÓTH-BENCZE 2011 = TÓTH-BENCZE Tamás: Balatonfüred az évszámok tükrében. Balatonfüred,
 2011. (Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai, 60.)
 VARGA 2009 = VARGA Béla: Veszprém város lexikona. Veszprém, 2009.
 ZÁKONYI 1988 = ZÁKONYI Ferenc: Balatonfüred. Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetek-
 től 1945-ig. Szerk.: Varga Béla. Veszprém, 1988.

JEGYZETEK

- ¹ MOL P 1113. 1750/1902. sz. A páholy alapítására vonatkozó iratok.
² A páholy teljes felszerelése jóval többbe került, költségeit két testvér (nyilván Spitzer József és Mór) a saját vagyonából fedezte. A tartozást a páholy 1904 végéig sem rendezte. MOL P 1083. A Virradás Páholy 1904. évi jelentése. Veszprém, 1905. február 3.
³ MOL P 1083. 126/1902. sz. A Virradás páholy alapító tagjainak névjegyzéke. D. n. [1902].
⁴ MOL P 1083. Építészeti rajz. Veszprém, 1902. április 12.
⁵ MOL P 1083. 206/1902. sz.: A Virradás Páholy névjegyzéke az 1902. évről.
⁶ Az éves jelentésekben közzölték a két bizottság névsorát, de az elnököt külön nem jelölték. Elnöknek az elsőként feltüntetett személyt tekintettük.
⁷ E néven Budapesten, Debrecenben és korábban Kassán is működött páholy, itt valószínűleg a budapestiről van szó. A felsorolt páholyok székhelyeinek azonosításához a páholyok betűsoros mutatóját használtuk. Vö. PATAKY 1967. 166–173.
⁸ MOL P 1083. Építészeti rajz. Veszprém, 1902. december 6.
⁹ Eredetileg dr. Spitzer Mór, áthúzva, Krausz József-re javítva.
¹⁰ MOL P 1083. 646/1904. sz. A Virradás Páholy 1903. évi jelentése. Veszprém, 1904. február 10. (Nincs adat arról, hogy a felavatás nem a megjelölt időpontban történt.)
¹¹ MOL P 1113. 1904. évi iratok. Szám nélkül. A nagypáholy levele a veszprémi páholyhoz. Budapest, 1904. február 14. – A nagypáholy 1903-ban indított akciót a halálbüntetés eltörlésére. Az ügyet vidéken is szorgalmasan propagálták. Nem tudjuk, hogy Admetó március 10-én, csütörtökön megtartotta-e felolvasását vagy sem.
¹² MOL P 1113. A veszprémi páholy levele a nagypáholyhoz. Veszprém, 1904. április 27.
¹³ MOL P 1113. A veszprémi páholy levele a nagypáholyhoz. Veszprém, 1904. december 16.
¹⁴ MOL P 1113. Iktatókönyv 1898–1906. 63/1906. sz. Bejegyzés a Demokratia Páholy körlevelére november 20-án elküldött válasz tartalmáról.
¹⁵ MOL P 1113. Óvári Kálmán levele. Almádi, 1905. november 12., dr. Spitzer József levele. Veszprém, 1905. november 23.
¹⁶ MOL P 1113. Építészeti rajz. Veszprém, 1905. május 19.
¹⁷ A pápai páholyról: HUDI 2011.
¹⁸ HORNIG 1912. 112–113.
¹⁹ HORNIG 1912. 111–114.
²⁰ HORNIG 1912. 89–90.
²¹ HORNIG 1912. 114–116., 128. A Szent Vince Egyesület nem pénzsegélyt nyújtott, hanem élelmi-szer- és tűzifa-utalványokat adott a rászorultaknak. A szakértők is ezt tekintették a legjobb megoldásnak a „szegényügy rendezésénél”.

- ²² HORNIG 1912. 136–137.
²³ HORNIG 1912. 133.
²⁴ HORNIG 1912. 69.
²⁵ Slőjd tanfolyam. = PL 36 (1909) 26. sz. (június 27.) 5.
²⁶ Uj egyházmegyei tanácsbírák. = DPL 43 (1932) 51. sz. (december 18.) 207., A veszprémi ref. egyházmegye... = DPL 50 (1939) 50. sz. (szeptember 17.) 193–195.
²⁷ Tanítói gyűlés. = PU 1 (1909) 23. sz. (június 4.) 4.
²⁸ MOL P 1083. 2436/1937. sz. Bertalan Károly 22. sz. anyakönyvi lapja.
²⁹ MOL P 1083. 2436/1937. sz. Csalló István 21. sz. anyakönyvi lapja.
³⁰ Az Óvári-iroda. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 4.
³¹ A helv. hitv. főiskola... = PL 10 (1883) 42. sz. (október 7.) 163., A helybeli főiskola ifjusága. = PL 10 (1883) 53. sz. (december 16.) 202.
³² Veszprémmegyei társaskör. = PL 13 (1886) 45. sz. (november 7.) 185., B—tz A—l [Billitz Antal]: Levél a fővárosból. Budapest, nov. 30. = PL 14 (1887) 49. sz. (december 4.) 216.
³³ Közgyűlés. = PH 3 (1890) 3. sz. (január 19.) 4.
³⁴ A veszprémi korcsolyázó egyesület... = PL 18 (1891) 51. sz. (december 20.) 211.
³⁵ Uj szerkesztők. = PL 20 (1893) 50. sz. (december 10.) 225., NAGY 1957. 86–87.
³⁶ Szilveszter. = VV 1 (1898) 1. sz. (január 5.) 4.
³⁷ A veszprémi kerékpár-egylet versenye. = VV 1 (1898) 25. sz. (június 22.) 3–4.
³⁸ A veszprémi Polgári Casinó... = VV 2 (1899) 6. sz. (február 11.) 5., A veszprémi polgári kaszinó... = PL 26 (1899) 7. sz. (február 12.) 4.
³⁹ Tisztujítás Veszprémben. = PL 26 (1899) 9. sz. (február 26.) 5.
⁴⁰ Felhívás Veszprémmege és Veszprém város hazafias közönségéhez! = VV 2 (1899) 47. sz. (november 26.) 4., Két gyűlés. A veszprémi színház. = Uo. 2 (1899) 50. sz. (december 17.) 2.
⁴¹ A veszprémi Polgári Társaskör... = VV 3 (1900) 4. sz. (január 28.) 1–2.
⁴² A veszprémi takarékpénztár részvény társaság... = VV 8 (1905) 18. sz. (február 3.) 3.
⁴³ Jubileumi vármegye-bál. = PL 22 (1905) 17. sz. (április 21.) 4.
⁴⁴ A veszprémi atletikai club... = VV 10 (1907) 16. sz. (április 21.) 3.
⁴⁵ HORNIG 1912. 73–74.
⁴⁶ Kinizsi hangverseny és bankett. = PH 2 (1905) 19. sz. (május 13.) 5.
⁴⁷ A vármegyei tűzoltó szövetség. = VV 8 (1905) 35. sz. (augusztus 27.) 3.
⁴⁸ Az alkotmány védelme. = PH 2 (1905) 45. sz. (november 11.) 3., Pártalakulás. = PH 2 (1905) 51. sz. (december 23.) 4.
⁴⁹ A veszprémmegyei orvosszövetség... = PK 5 (1908) 28. sz. (július 11.) 4.
⁵⁰ Főispáni beiktatás. = PH 12 (1915) 16. sz. (április 17.) 2.
⁵¹ Esküvő. = PL 23 (1896) 25. sz. (június 21.) 4.
⁵² A veszprémmegyei 48-as és függetlenségi körnek... = PH 3 (1890) 9. sz. (március 2.) 5–6.
⁵³ Választási biztosok. = PH 17 (1920) 1. sz. (január 3.) 2., A választási hírei. = PH 19 (1922) 15. sz. (április 14.) 2.
⁵⁴ MOL P 1083. 2436/1937. sz. Frick Mihály 9. sz. anyakönyvi lapja.
⁵⁵ Rablógyilkosság Lórintén. = PK 3 (1893) 3. sz. (január 15.) 3., Kinevezés. = PL 21 (1894) 23. sz. (június 10.) 98.
⁵⁶ Nyílt-tér. = PL 30 (1903) 40. sz. (október 4.) 6.
⁵⁷ N. P.: A Veszprémi Dalegyesület hangversenye. = PH 20 (1923) 23. sz. (június 9.) 1.
⁵⁸ A veszprémi szinpártoló egyesület... = VV 9 (1906) 9. sz. (március 4.) 3.
⁵⁹ A veszprémi rabsegélyző egylet... = VV 10 (1907) 16. sz. (április 21.) 3.
⁶⁰ A veszprémi atletikai club... = VV 10 (1907) 16. sz. (április 21.) 3.
⁶¹ A veszprémi szinpártoló egyesület... = VV 9 (1906) 14. sz. (április 8.) 3.

- ⁶² Veszprémi kulturbál. = PH 6 (1909) 2. sz. (január 9.) 5.
- ⁶³ Az Óvári-iroda. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 4.
- ⁶⁴ Jótékonyági előadás. = PL 19 (1892) 16. sz. (április 17.) 64.
- ⁶⁵ Új szerkesztők. = PL 20 (1893) 50. sz. (december 10.) 225., NAGY 1957. 86.
- ⁶⁶ Vidéki hírlapírók köréből. = PL 21 (1894) 28. sz. (július 25.) 119.
- ⁶⁷ Vármegyei közgyűlés. = PL 26 (1899) május 7. 3–4.
- ⁶⁸ Felhívás Veszprém megye és Veszprém város hazafias közönségéhez! = VV 2 (1899) 47. sz. (november 26.) 4., Két gyűlés. A veszprémi színház. = Uo. 2 (1899) 50. sz. (december 17.) 2.
- ⁶⁹ Hangverseny a Kínizsi szobor javára. = PL 32 (1905) 22. sz. (április 30.) 4.
- ⁷⁰ A veszprémi képviselőválasztásra... = PK 3 (1906) 27. sz. (július 7.) 5.
- ⁷¹ A veszprémi szinpartoló egyesület... = VV 9 (1906) 14. sz. (április 8.) 3. Az 1906. május 13-án tartandó hangverseny és bál szervezőbizottságának felelőségével együtt tagja volt.
- ⁷² A veszprémi atletikai klub megalakulása. = VV 10 (1907) 14. sz. (április 7.) 2., A veszprémi atletikai club... = Uo. 16. sz. (április 21.) 3. Illés Dezső 1907 áprilisában már megrendelte a sportszereket: súlyzót, diszkoszt, gerelyt, futball labdát, füles labdát.
- ⁷³ A muzeumegylet közgyűlése. = VV 10 (1907) 20. sz. (május 19.) 3.
- ⁷⁴ HORNIG 1912. 75.
- ⁷⁵ A veszprémi takarékpénztár részvény társaság... = VV 7 (1904) 18. sz. (február 3.) 3.
- ⁷⁶ Illés Dezső: Badacsony. = VV 9 (1906) 32. sz. (augusztus 12.) 2–3. Ebben az írásában egy nyári balatonfüred-badacsonyi hajókirándulás és hegymászás élményeit örököltette meg.
- ⁷⁷ SZIKLAY 1931. 244.
- ⁷⁸ MOL P 1083. 2436/1937. sz. Dr. Illés Dezső 12. sz. anyakönyvi lapja.
- ⁷⁹ A lexikon szerint 1853-ban született, de szabadkőműves nyilvántartásokban az 1854. márciusi adatok olvashatók. Vö. VARGA 2009. 472., MOL P 1083. 2436/1907. sz. Krausz József 3. sz. anyakönyvi lapja. Eszerint 1854. március 18-án született.
- ⁸⁰ SZEGLETI 1978. 212–214., BÁNDI 1989. 100.
- ⁸¹ KUN 1932. 99., 117–118., HORNIG 1912. 124.
- ⁸² KUN 1932. 78.
- ⁸³ NAGY 1957. 86.
- ⁸⁴ A veszprémi polgári társaskör. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 5.
- ⁸⁵ Felhívás Veszprém megye és Veszprém város hazafias közönségéhez! = VV 2 (1899) 47. sz. (november 26.) 4., Két gyűlés. A veszprémi színház. = Uo. 2 (1899) 50. sz. (december 17.) 2.
- ⁸⁶ Jubileumi vármegye-bál. = PL 22 (1905) 17. sz. (április 21.) 4.
- ⁸⁷ VARGA 2009. 472.
- ⁸⁸ Vármegyei virilisek. = PH 1 (1904) 47. sz. (november 19.) 3.
- ⁸⁹ A veszprémi kiállítás. = PH 1 (1904) 9. sz. (február 27.) 5.
- ⁹⁰ Száz korona és egy marék pénz. = VV 7 (1904) 23. sz. (március 20.) 1–2.
- ⁹¹ Állatkiállítás és díjazás. = PH 2 (1905) 44. sz. (november 4.) 2.
- ⁹² A veszprémi szinpartoló egyesület... = VV 9 (1906) 14. sz. (április 8.) 3.
- ⁹³ Tanfelügyelői jelentés. = PK 17 (1907) 25. sz. (június 23.) 3–4.
- ⁹⁴ A választások határideje. = PK 20 (1910) 22. sz. (május 29.) 5–6.
- ⁹⁵ Vármegyénk Gazdasági Egyesülete köréből. = PK 21 (1911) 48. sz. (november 26.) 3–4.
- ⁹⁶ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Meller Dávid 19. sz. anyakönyvi lapja.
- ⁹⁷ A balatonfüredi életrajzi lexikonban nem szerepel: BAÁN 2011. 154–155. Halálát a füredi történeti kronológia sem hozza: TÓTH-BENCZE 2011. 111.
- ⁹⁸ ZÁKONYI 1988. 289., 608–610., 735., LICHTNECKERT 1999. 453.
- ⁹⁹ Demjén Márton: Méltóságos és Főtiszteletű Antal Gábor dunántúli ev. ref. püspök egyházlátogatása a veszprémi egyházmegyében. = DPL 14 (1903) 26. sz. (június 28.) 415–428., Balatonfüred ünnepe. = DPL 41 (1930) 35. sz. (augusztus 31.) 160–161.

- ¹⁰⁰ LICHTNECKERT 1999. 462.
¹⁰¹ ZÁKONYI 1988. 247.
¹⁰² LICHTNECKERT 1999. 458.
¹⁰³ LICHTNECKERT 1999. 438.
¹⁰⁴ LICHTNECKERT 1999. 433.
¹⁰⁵ LICHTNECKERT 1999. 428., 430.
¹⁰⁶ GYŰRŰ 1999. 626.
¹⁰⁷ ZÁKONYI 1988. 267–268., GYŰRŰ 1999. 626–631., BAÁN 2011. 138–139.
¹⁰⁸ LICHTNECKERT 1999. 448., 451. A képviselőtestületről 1930 körül készült fotón (451.) Nánay is látható.
¹⁰⁹ LICHTNECKERT 1999. 443.
¹¹⁰ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Nánay Sándor 11. sz. anyakönyvi lapja.
¹¹¹ Gyász. = PH 15 (1918) 7. sz. (február 16.) 3., Halálozás. = PK 28 (1918) 7. sz. (február 17.) 3.
¹¹² Gyász az Óvári-családban. = VV 1 (1898) 49. sz. (december 7.) 3.
¹¹³ Felhívás Veszprém megye és Veszprém város hazafias közönségéhez! = VV 2 (1899) 47. sz. (november 26.) 4., Két gyűlés. A veszprémi színház. = Uo. 2 (1899) 50. sz. (december 17.) 2.
¹¹⁴ Jubileumi vármegye-bál. = PL 22 (1905) 17. sz. (április 21.) 4.
¹¹⁵ Vármegyei bizottságok megalakítása. = PK 17 (1907) 52. sz. (december 29.) 3–4.
¹¹⁶ Veszprémi jelöltek. = PH 7 (1910) 4. sz. (január 22.) 5.
¹¹⁷ HORNIG 1912. 75.
¹¹⁸ A Balatoni Szövetség igazgatósági ülése. = PL 40 (1913) 18. sz. (május 4.) 4.
¹¹⁹ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Óvári Kálmán 4. sz. anyakönyvi lapja.
¹²⁰ Találkozás 20 év múlva. = PL 21 (1894) 32. sz. (augusztus 12.) 134.
¹²¹ 2–4., A veszprémi Polgári Casinó... = VV 2 (1899) 6. sz. (február 11.) 5., A veszprémi polgári kaszinó... = PL 26 (1899) 7. sz. (február 12.) 4.
¹²² A veszprémi polgári társaskör. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 5., A veszprémi Polgári Társaskör... = Uo. 3 (1900) 4. sz. (január 28.) 1–2.
¹²³ A hirlapírók B.-Almádban. = VV 1 (1898) 24. sz. (június 15.) 6.
¹²⁴ Felhívás Veszprém megye és Veszprém város hazafias közönségéhez! = VV 2 (1899) 47. sz. (november 26.) 4., Két gyűlés. A veszprémi színház. = Uo. 2 (1899) 50. sz. (december 17.) 2.
¹²⁵ KUN 1932.
¹²⁶ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Dr. Pillitz Antal 2. sz. anyakönyvi lapja.
¹²⁷ VeML PL VIII. 54. A Pápai Református Gimnázium fölvételi könyve 1877–1895. 119/1881–1882. sz., 28/1882–1883. sz.
¹²⁸ Huszonöt éves találkozó. = PK 18 (1908) 27. sz. (július 5.) 5.
¹²⁹ Emberölés két pofon miatt. = PL 16 (1889) 35. sz. (szeptember 1.) 145.
¹³⁰ Választási mozgalmak a megyében. = PL 23 (1896) 43. sz. (október 25.) 3–4.
¹³¹ Szilveszter. = VV 1 (1898) 1. sz. (január 5.) 4.
¹³² Új vasút. = PL 25 (1898) 4. sz. (január 23.) 5., Új vasúterv. = PL 25 (1898) 7. sz. (február 13.) 5., Városi közgyűlés. = PL 25 (1898) 14. sz. (április 3.) 4., Városi közgyűlés. = PK 8 (1898) 15. sz. (április 10.) 3–4.
¹³³ Veszprém vármegye virilistái. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 3–4.
¹³⁴ Felhívás Veszprém megye és Veszprém város hazafias közönségéhez! = VV 2 (1899) 47. sz. (november 26.) 4., Két gyűlés. A veszprémi színház. = Uo. 2 (1899) 50. sz. (december 17.) 2.
¹³⁵ Ünnepi beszéd. [Ünnepi beszéde a veszprémi iparos körben dr. Fenyvessy Ferenc arcképének leleplezésekor.] = PL 28 (1898) 8. sz. (február 24.) 2–3.
¹³⁶ KUN 1932. 117.
¹³⁷ HORNIG 1912. 74.

- ¹³⁸ Változás a veszprémi takarékpénztárnál. = PL 11 (1884) 9. sz. (március 2.) 34.
- ¹³⁹ HORNIG 1912. 129.
- ¹⁴⁰ Öngyilkos színész. = PH 10 (1913) 1. sz. (január 4.) 5.
- ¹⁴¹ MOL P 1083. 2436/1907. sz. See Franz József 5. sz. anyakönyvi lapja.
- ¹⁴² BAÁN 2011. 192–193. Gyászshir. = DPL 49 (1938) 39. sz. (szeptember 25.) 190.
- ¹⁴³ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Dr. Segesdy Ferenc 1. sz. anyakönyvi lapja.
- ¹⁴⁴ LICHTNECKERT–TÖLCSÉRY 2011. 162., VeML VIII. 52. Kimutatás az érettségi vizsgálatokról I. 1886–1895. 29/1887. sz.
- ¹⁴⁵ Makkos Vendelt halálta ítélték. = PH 8 (1911) 46. sz. (november 18.) 3.
- ¹⁴⁶ KUN 1932. 78.
- ¹⁴⁷ KUN 1932. 170.
- ¹⁴⁸ A veszprémi polgári társaskör. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 5.
- ¹⁴⁹ A veszprémi kerékpár-egylet versenye. = VV 1 (1898) 25. sz. (június 22.) 3–4.
- ¹⁵⁰ Új társaskör Veszprémben. = VV 7 (1904) 41. sz. (május 22.) 4.
- ¹⁵¹ A veszprémi szinpartoló egyesület... = VV 9 (1906) 14. sz. (április 8.) 3.
- ¹⁵² Nagy vadászat Nagyvázsonyban. = VV 8 (1905) 43. sz. (október 22.) 3. A vadászat az erdőtisztek is részt vettek Brüll Leó igazgató vezetésével.
- ¹⁵³ Esküvő. = VV 9 (1906) 42. sz. (október 21.) 3.
- ¹⁵⁴ NAGY 1957. 102–103.
- ¹⁵⁵ Vármegyei közgyűlés. = PH 15 (1918) 11. sz. (március 16.) 1–2.
- ¹⁵⁶ Rövid életrajza: SZEGHALMY 1937. 827. A legnagyobb adófizetők egyikeként már az első világháború előtt is városi képviselő volt. Vö. HORNIG 1912. 74.
- ¹⁵⁷ KUN 1932. 151.
- ¹⁵⁸ MÁTHÉ 2001. 83.
- ¹⁵⁹ Az 1929-ben kiadott életrajza szerint a Somogy vármegyei Ádán [helyesen: Ádándon] született. Vö. HAHN–ZSADÁNYI 1929. [oldalszám nélkül], MOL P 1083. 2436/1907. sz. Dr. Spitzer Mór 7. sz. anyakönyvi lapja.
- ¹⁶⁰ HAHN–ZSADÁNYI 1929.
- ¹⁶¹ Aláírási felhívás. = PL 19 (1892) 5. sz. (január 31.) 20.
- ¹⁶² Vármegyénk virilistái. = PL 21 (1894) 44. sz. (november 4.) 182.
- ¹⁶³ Veszprém vármegye virilistái. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 3–4. Adóját kétszeresen számították.
- ¹⁶⁴ A nemzeti kaszinó közgyűlése. = VV 1 (1898) 1. sz. (január 5.) 5., A veszprémi polgári társaskör. = Uo. 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 5., A veszprémi Polgári Társaskör... = Uo. 3 (1900) 4. sz. (január 28.) 1–2.
- ¹⁶⁵ A Kereskedelmi Kaszinó 1904. május 15-én alakult, már ekkor elnökké választották. Új társaskör Veszprémben. = VV 7 (1904) 41. sz. (május 22.) 4.
- ¹⁶⁶ Adományok a Kinizsi szobrára. = VV 7 (1904) 2. sz. (január 7.) 3.
- ¹⁶⁷ A vármegye közgyűlése. = PL 32 (1905) 46. sz. (október 15.) 2–3.
- ¹⁶⁸ Pártalakulás. = PH 2 (1905) 51. sz. (december 23.) 4., Veszprémi mandátum. = PL 33 (1906) 26. sz. (július 1.) 4.
- ¹⁶⁹ A veszprémi szinpartoló egyesület... = VV 9 (1906) 14. sz. (április 8.) 3.
- ¹⁷⁰ HORNIG 1912. 175., LAKÓ 1983. 48.
- ¹⁷¹ HORNIG 1912. 74., 131.
- ¹⁷² Dr. Spitzer Mór pápai huszártiszt. = PL 41 (1914) 49. sz. (december 6.) 3.
- ¹⁷³ HAHN–ZSADÁNYI 1929.
- ¹⁷⁴ KUN 1932. 94–96., 98., 117–118.
- ¹⁷⁵ Felhívás Veszprém megye és Veszprém város hazafias közönségéhez! = VV 2 (1899) 47. sz. (november 26.) 4., Két gyűlés. A veszprémi színház. = Uo. 2 (1899) 50. sz. (december 17.) 2.

- ¹⁷⁶ KUN 1932. 149., 151.
- ¹⁷⁷ Gyász. = PH 3 (1906) 13. sz. (március 31.) 5. A veszprémi születésű Rónay Kálmán többször meglátogatta sógorát. Rónay Kálmán... = VV 8 (1905) 37. sz. (szeptember 10.) 3. Rónay édesanyja Auer Róza, Auer Lipót világhírű hegedűművész és zeneszerző testvére volt. Művészestély. = VV 10 (1907) 29. sz. (július 21.) 3., Rónay Kálmán. = Uo. 34. sz. (augusztus 25.) 3.
- ¹⁷⁸ Gyászrovat. = PH 28 (1931) 52. sz. (december 26.) 3., KUN 1932. 95.
- ¹⁷⁹ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Dr. Spitzer Mór 7. sz. anyakönyvi lapja.
- ¹⁸⁰ VeML IV. 482. A Veszprémi Római Katolikus Plébánia keresztelési anyakönyvének másodpéldánya, 130/1868. sz.
- ¹⁸¹ Városi képviselőválasztás. = Veszprémi Ellenőr 5 (1902) 4. sz. (január 19.) 3–4.
- ¹⁸² HORNIG 1912. 170.
- ¹⁸³ A veszprémi kiállítás érdekében. = PK 14 (1904) 21. sz. (május 22.) 5.
- ¹⁸⁴ Jubileumi vármegye-bál. = PL 22 (1905) 17. sz. (április 21.) 4.
- ¹⁸⁵ Pártalakulás. = PH 2 (1905) 51. sz. (december 23.) 4.
- ¹⁸⁶ A veszprémi szinpártoló egyesület... = VV 9 (1906) 14. sz. (április 8.) 3.
- ¹⁸⁷ Új kamarai tagok. = PH 8 (1911) 47. sz. (november 25.) 4.
- ¹⁸⁸ HORNIG 1912. 75., 129., 133., 170. Már 1905-ben a Méheskerti Társbirtokosság alelnöke volt. Társasvacsoa a Méhesben. = VV 8 (1905) 22. sz. (május 28.) 2.
- ¹⁸⁹ Eljegyzés. = VH 6 (1898) 12. sz. (március 20.) 5. A katolikus hetilap Stollt „társadalmunk egyik rokonszenves, derék tagjának” nevezte.
- ¹⁹⁰ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Stoll János 10. sz. anyakönyvi lapja.
- ¹⁹¹ Szabad Lyceum Veszprémben. = VV 10 (1907) 4. sz. (január 27.) 2. Első előadásának tervezett címe: *Iparpártolás és a magyar védőegyesület.*
- ¹⁹² A veszprémi szinpártoló egyesület... = VV 9 (1906) 14. sz. (április 8.) 3.
- ¹⁹³ Kérelem Veszprém város közönségéhez! = VV 10 (1907) 4. sz. (január 27.) 4. A felhívást 1907. január [nap nélküli] keltezéssel az ideiglenes tisztikar bocsátotta ki. Név szerint: Kránitz Kálmán elnök, dr. Óvári Ferenc alelnök, Sente Arnold titkár.
- ¹⁹⁴ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Sente Arnold 13. sz. anyakönyvi lapja.
- ¹⁹⁵ Bál. = PL 11 (1184) 8. sz. (február 19.) 33., Bál Lovász-patonán. = PL 22 (1895) 7. sz. (február 10.) 6.
- ¹⁹⁶ Vármegyei virilisek. = PH 1 (1904) 47. sz. (november 19.) 3., Vármegyénk virilisei. = PL 32 (1905) 55. sz. (december 17.) 5. 1905-ben 908 korona 29 fillér állami egyenesadót fizetett.
- ¹⁹⁷ MOL P 1083. 2436/1907. sz. Széphegyi Antal 20. sz. anyakönyvi lapja.
- ¹⁹⁸ Életének veszprémi vonatkozásairól: SZIKLAY 1931. 278–279.
- ¹⁹⁹ Veszprémvármegye 1897. december 25. Mutatványszám. Szeredai Leó szerkesztésében 1898. december 14-én jelent meg a lap utoljára, a következő számot már Erdélyi Zoltán budapesti újságíró szerkesztette. Vö. NAGY 1957. 102–103.
- ²⁰⁰ Szilveszter. = VV 1 (1898) 1. sz. (január 5.) 4.
- ²⁰¹ Ünnepek mindenfelé. = VV 1 (1898) 11. sz. (március 17.) 7.
- ²⁰² A veszprémi polgári társaskör. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 5.
- ²⁰³ Az iparos-kör bálja. = VV 1 (1898) 3. sz. (január 19.) 3.
- ²⁰⁴ A veszprémi kerékpár-egylet versenye. = VV 1 (1898) 25. sz. (június 22.) 3–4.
- ²⁰⁵ NAGY 1957. 37–38.
- ²⁰⁶ A sajtó azt híresztelte, hogy Óvári új veszprémi lapot akar indítani, amelynek szerkesztője Szeredai Leó de, de Óvári a hírt cáfolta. Új lap Veszprémben. = VV 7 (1904) 64. sz. (szeptember 18.) 3.
- ²⁰⁷ Az „Almádi-kör” budapesti táncestélye. = VV 8 (1905) 5. sz. (január 22.) 3.
- ²⁰⁸ VeML V. 425.a. Zirc nagyközség iratai. 75. cs. Zirc község házzámjegyzéke. D. n. [1926 előtti] – A házzámjegyzékre Dombi Ferenc zirci helytörténész hívta fel a figyelmemet. Segítségét ezúton is köszönöm.

- 209 A „Zirci Polgári Olvasókör”... = ZV 1 (1905) 2. sz. (február 26.) 3., Március 15. = Uo. 5. sz. (március 19.) 3.
- 210 A vármegyei tűzoltó szövetség. = VV 8 (1905) 35. sz. (augusztus 27.) 3.
- 211 Zirc képviselőtestületi gyűlés. = ZV 1 (1905) 30. sz. (szeptember 10.) 3.
- 212 Nyilvános nyugtázás. = ZV 1 (1905) 43. sz. (december 10.) 3.
- 213 Kaszinói közgyűlés. = ZV 2 (1906) 3. sz. (január 14.) 2.
- 214 Választmányi gyűlés. = ZV 2 (1906) 22. sz. (május 26.) 3.
- 215 A veszprémmegyei tűzoltó szövetség... = PL 36 (1909) 34. sz. (augusztus 22.) 4.
- 216 Egyházkerületi felügyelői beiktatás. = PH 6 (1909) 34. sz. (augusztus 21.) 1–2.
- 217 Választási mozgalmak. = PL 37 (1910) 13. sz. (március 27.) 3.
- 218 Belák Lajos beiktatása. = PH 18 (1921) 44. sz. (október 29.) 1.
- 219 Öngyilkos úri nő. = PH 11 (1914) 16. sz. (április 18.) 5., Öngyilkos urinő. = PL 41 (1914) 16. sz. (április 19.) 5.
- 220 MOL P 1083. 2436/1907. sz. Véssey József 17. sz. anyakönyvi lapja.
- 221 SZÍJ 1960. 195., 247., 547.
- 222 A Veszprém megyei legtöbb államadót fizető bizottsági tagoknak az 1883-ik évre összeállított névjegyzéke. = PL 9 (1882) 52. sz. (december 17.) 211.
- 223 Veszprém megye legtöbb államadót fizető bizottsági tagjainak véglegesen megállapított névsora 1885-ik évre. = PL 11 (1884) 51. sz. (december 21.) 213–214., Veszprémmegye legtöbb államadót fizető... = PL 18 (1891) 45. sz. (november 8.) 186., Veszprém vármegye virilistái. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 3–4.
- 224 Köszönetnyilvánítás. = PL 16 (1889) 12. sz. (március 24.) 47.
- 225 Vármegyénk közgyűlése. = PFU 1 (1893) 7. sz. (május 7.) 3–4.
- 226 A várpalotai takarékpénztárnak... = VV 1 (1898) 9. sz. (március 17.) 7., A várpalotai takarékpénztár... = VV 1 (1898) 32. sz. (augusztus 10.) 6.
- 227 Főispánunk Várpalotán. = VV 1 (1898) 46. sz. (november 16.) 4.
- 228 A várpalotai társaskör közgyűlése. = VV 2 (1899) 1. sz. (január 7.) 6.
- 229 A Wolf testvérek új bérlete. = VV 2 (1899) 28. sz. (július 16.) 4.
- 230 A várpalotai izr. nőegylet mulatsága. = VV 1 (1898) 32. sz. (augusztus 10.) 6.
- 231 SZÍJ 1960. 195., 247., 547.
- 232 Veszprémmegye legtöbb államadót fizető... = PL 18 (1891) 45. sz. (november 8.) 186., Veszprém vármegye virilistái. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 3–4.
- 233 Vármegyénk közgyűlése. = PFU 1 (1893) 7. sz. (május 7.) 3–4.
- 234 Főispánunk Várpalotán. = VV 1 (1898) 46. sz. (november 16.) 4.
- 235 A várpalotai társaskör közgyűlése. = VV 2 (1899) 1. sz. (január 7.) 6.
- 236 A Wolf testvérek új bérlete. = VV 2 (1899) 28. sz. (július 16.) 4.
- 237 Korcsolya-egyesület Várpalotán. = VV 1 (1898) 2. sz. (január 12.) 5.
- 238 A várpalotai takarékpénztárnak... = VV 1 (1898) 9. sz. (március 2.) 7.
- 239 A várpalotai társaskör közgyűlése. = VV 2 (1899) 1. sz. (január 7.) 6.
- 240 A vármegyei Gazdasági Egyesület közgyűlése. = VV 3 (1900) 28. sz. (július 15.) 4., A vármegyei gazdasági egyesület választmányi ülése. = VV 5 (1902) 8. sz. (február 23.) 4–5.
- 241 Új Kaszinó Várpalotán. = VV 7 (1904) 17. sz. (február 28.) 4.
- 242 Jubileumi vármegye-bál. = PL 22 (1905) 17. sz. (április 21.) 4.
- 243 A Veszprémvármegyei Gazdasági Egyesület... = VV 8 (1905) 20. sz. (május 14.) 3., A „Kinizsi-szobor-alap” javára rendezett hangverseny jövedelme... = Uo.
- 244 ZV 2 (1906) 10. sz. (március 4.) 3.
- 245 A várpalotai izr. hitközség... = VV 10 (1907) 2. sz. (január 6.) 3.
- 246 A várpalotai izr. nőegylet mulatsága. = VV 1 (1898) 32. sz. (augusztus 10.) 6.

- ²⁴⁷ MOL P 1083. 2436/1937. sz. Wolf Pál 16. sz. anyakönyvi lapja.
- ²⁴⁸ Sz. Á. [Szüts Ákos]: Találkozás 30 év után. = DPL 12 (1901) 27. sz. (július 7.) 437–452.
- ²⁴⁹ Hymen. = PL 11 (1884) 23. sz. (június 8.) 96.
- ²⁵⁰ SZÍJ 1960. 195., 247., 547.
- ²⁵¹ A Veszprém megyei legtöbb államadót fizető bizottsági tagoknak az 1883-ik évre összeállított névjegyzéke. = PL 9 (1882) 52. sz. (december 17.) 211.
- ²⁵² Veszprémmegye legtöbb államadót fizető... = PL 18 (1891) 45. sz. (november 8.) 186.
- ²⁵³ Vármegyénk közgyűlése. = PFU 1 (1893) 7. sz. (május 7.) 3–4.
- ²⁵⁴ A Szilágyi József emlékalapra... = DPL 6 (1895) 15. sz. (április 14.) 239.
- ²⁵⁵ A várpalotai társaskör közgyűlése. = VV 2 (1899) 1. sz. (január 7.) 6.
- ²⁵⁶ A várpalotai izr. nőegylet mulatsága. = VV 1 (1898) 32. sz. (augusztus 10.) 6.
- ²⁵⁷ MOL P 1083. Wolf Sándor 15. sz. anyakönyvi lapja.

KÖZLEMÉNYEK

A veszprémi piarista könyvtárak adományozói II. Kisovics József kanonok

PÁKOZDI ÉVA SZILVIA

Piaristák a 19. századi Magyarországon

A „hosszú” 19. század sok tekintetben, sokféle változást hozott az oktatás terén, és ez alapvetően meghatározta a tanító rendek életét. Az 1777. évi Ratio Educationis, majd az 1806-os változata az állam kezébe adta az oktatásügy politikáját. Az állam oly mértékben meghatározta az oktatás minden szegmensét, hogy a különböző tanító rendek iskolái alig-alig mutattak egymástól eltérő jellegzetességeket.

A reformkori változások során az oktatás nyelve a latin helyett a magyar lett. A piaristák voltak e változás élén, néhány iskolájukban még a törvény 1844. novemberi királyi szentesítése előtt végrehajtották a nyelvváltást.¹

Az első felelős magyar kormány br. Eötvös József vezette kulturális tárcája részéről nemcsak az iskolák államosítása, hanem 10 gimnázium szaktanári rendszerű átalakítása is felvetődött. Az új rendszer bevezetéséhez a piaristák a pesti és a budai iskolájukat önként fel is ajánlották. Az oktatási reformra azonban a szabadságharc miatt nem került sor.

1848 szeptemberében Palotai József² tartományfőnök elbocsátotta a rendi növendékeket, akik közül sokan csatlakoztak a Jellasics elleni népfelkeléshez. Az 1849. január 5-i tartományfőnöki utasításában viszont ugyanő felszólította a rendtagokat, hogy tartsák magukat távol a hadi és politikai eseményektől. Ekkor azonban már hatástalan az utasítás, a kegyesrendi szerzetesek elkötelezték magukat a magyar szabadság ügye mellett: tíz tábori lelkész, több nemzetőr és honvéd került ki közülük. A háborús állapotok több helyen megszüntették az iskolai oktatást, fellazították a szerzetesi fegyelmet.

A piaristák helyzetét tovább rontotta a megtorlás időszaka: a tartományfőnök vizsgálati fogságba került, néhány szerzetes szerepvállalásáért börtönt szenvedett, de a legsúlyosabban a novíciusok felvételének kormányzati tiltása érintette a rendet. A megszűnéstől Scitovszky János hercegprímás közbenjárása mentette meg a

kegyes-tanítórendieket, neki köszönhetően 1852-től ismét fogadhattak rendi növendékeket.³

1849. október 9-ével a birodalom osztrák és cseh területein már hatályos közoktatási rendeletet⁴ Magyarországon is bevezették. Az Entwurf tulajdonképpen megvalósította az Eötvös-féle szaktanári rendszerű oktatást, és bevezette az érettségi vizsgával záruló nyolc évfolyamos gimnáziumot. Az új rendszerű gimnázium szervezete két önálló tagozatból állt: az I–IV. osztályt magába foglaló algimnáziumból és a további négy osztállyal teljes főgimnáziumból. A rendelet megkülönböztette a magán és a nyilvános gimnáziumokat, amelyek közül csak az utóbbi volt jogosult államilag érvényes bizonyítványok kibocsátására, és a rendelet által bevezetett érettségi vizsgák megtartására. A nyilvánossági jogot az oktatási minisztérium adta ki.⁵

A rendelkezés a piaristákat igen érzékenyen érintette, hiszen összesen 7 gimnáziumuk felelt meg a követelményeknek, 14 iskolájukat visszaminősítették négy osztályos kisgimnáziummá, további 10 oktatási intézményük pedig megszűnt (habár később 7 újraindult ezek közül). 1851-ben újabb két iskolát veszítettek: a budait államosították, a kalocsait pedig átvették a jezsuiták.⁶ A szaktanári követelményeknek a piarista oktatók nem feleltek meg, mivel ők elsősorban papok voltak és csak másodsorban oktatók. A tanári diplomát a teológia elvégzése után, gyorsított eljárásban szerezték meg. Ahhoz, hogy a rend tanárai megfeleljenek az új oktatási követelményeknek, a párhuzamos tanári és teológiai képzés bevezetése jelentette a megoldást. Ezt a képzési formát végül a rend a két Kalazanciumban⁷ (Budapest, Kolozsvár) valósította meg. A század második felére szaktanári képzés eredményeként megváltozott a rendtagok életfelfogása is: a piarista szerzetes elsősorban tanárrá és tudóssá vált.

Az 1854/55. tanévtől a császári kormányzat ismét bevezette a német oktatási nyelvet, de olyan komoly ellenállásra talált, hogy végül 1859-ben maga a császár rendelkezett úgy, hogy az iskolafenntartók határozhatták meg a tanítás nyelvét. Az ellenállásban ezúttal is élenjáró kegyesrendiek azonnal visszavették a magyart, mint tanítási nyelvet. Az 1868. évi nemzetiségi törvény alapján a felvidéki piarista iskolák alsóbb osztályaiban pedig szlovákul tanítottak.

Az 1871. évi középiskolai tanterv új, kötelező tárgyként bevezette a rajz és testnevelés oktatást, valamint előírta, hogy a hittant mindenki a saját lelkészétől tanulhatja. Mivel a piarista iskolákban több más felekezeti gyermek is tanult, így a tanárok között hamarosan feltűntek a református, az evangélikus, az ortodox lelkészek és a zsidó rabbik is.

Az 1883. évi közoktatási törvény újabb változásokat hozott: maximalta az egy osztályban tanulók létszámát 50 főben, e létszám felett párhuzamos osztályt kellett indítani. Továbbá biztosította a hazánkban működő rendeknek az iskolaigazgatók és a tanárok kinevezési jogát. Bár az 1880-as évektől egyre több civil tanár kapott katedrát iskoláikban, Ausztriával és Csehországgal ellentétben a piaristák Magyarországon e törvénynek köszönhetően meg tudták tartani iskoláikat.⁸

Hazánkban a piaristákat különösen kedvelték, mert mindig azonosultak a magyar

művelődéspolitikával és a magyarosítás programjával. Ez a rokonszenv mutatkozott meg abban a folyamatban is, hogy minden város, ahol az 1849-ben kisgimnáziummá visszafokozott vagy megszüntetett piarista iskolák voltak, fontosnak tartotta az iskola újraindítását vagy fejlesztését. E folyamat eredményeként 1916-ra a rend valamennyi iskolája nyolcosztályos gimnáziummá vált.⁹

Piaristák a 19. századi Veszprémben

Tölcsey Ferenc igen bőbeszédű munkájában¹⁰ a kortárs szemével tudósít a helyi kegyes tanítórendi iskola történetéről. Munkájából tudjuk, hogy a 19. század a veszprémi iskola életében is jelentős változásokat, és a megmaradásért folytatott küzdelmet hozta.

Horváth Ignác¹¹ az 1819/20-as tanévvel került az iskola és a rendház élére. Az akkor már erőteljesen megromlott állapotú gimnáziumi épület felújítására széleskörű gyűjtést kezdeményezett, amely során a káptalan, a vármegye, a város testületei és lakói adakoztak, sőt a királyi kamarától is sikerült némi támogatáshoz jutni. Ahogy az iskola épülete elkészült, új cél került napirendre: a piaristák kápolnája helyén egy új templom építése. A templom építésére 1828-ban kapták meg Kopácsy József püspök engedélyét, és még az évben letették az alapkövet. A piaristáknak pénze nem lévén, Horváth igazgató úr ismét gyűjtést indított, és bár az adakozó kedv most is megvolt, az építkezés mégis elhúzódott s a templom felszentelésére csak 1836. június 30-án kerülhetett sor.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc az eszméi mellett kiálló veszprémi kegyesrendiek életét alaposan felkavarta. Az iskola épületét 1848 decemberében katonaság foglalta le laktanyának, és csak 1852 szeptemberében vehették ismét birtokukba a kegyesrendiek. Az időközben bevezetett birodalmi oktatási törvény a veszprémi iskolát is visszaminősítette kisgimnáziummá, ezzel új célt adva a kegyes tanítórendieknek: visszanyerni az iskola korábbi rangját. A veszprémi piaristák lelkes támogatókra találtak e cél megvalósításában az egyházmegye, a vármegye és a város képviselői, lakói körében. Az első komoly lehetőség a kiegyezés után, br. Eötvös József minisztersége alatt adódott. Létrehozták Késmárky József elnökletével a Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumügyi Bizottságot, amelynek elsődleges feladata az volt, hogy további két évfolyam elindításával nagygimnáziummá alakítsa az iskolát. A bizottság jegyzőkönyveinek¹² tanúsága szerint az 1868 februárjáig befolyt összeg nem bizonyult elegendőnek az 5–6. osztály költségeinek fedezésére. A helyzet javítására a bizottság megyei gyűjtést indítványozott, amelyhez Ranolder János püspök is csatlakozott, és az egész egyházmegye területén népszerűsítette az adakozás gondolatát. Az adakozás során a legnagyobb összeget, 10–10.000 forintot maga a püspök és a Káptalan ajánlotta fel, de komoly összegekkel támogatták a nagygimnázium megvalósulását vármegyei és városi tisztviselők, nemesek, céhek és polgárok. Az adománygyűjtés olyan sikeresnek bizonyult, hogy a bizottság már a

következő hónap végén megkezdhette a tárgyalásokat a minisztériummal és a piarista rend vezetésével. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a város nevében beadott kérvényre válaszul még az év őszétől engedélyezte a nagygymnázium megnyitását felmenő rendszerben. A befolyt összegből létrehozott gimnáziumi alap szolgált pénzügyi fedezetül a nagygymnázium működéséhez.

Itt azonban nem kívántak megállni a bizottság tagjai, hanem célul tűzték ki a főgymnázium létrehozását is. A veszprémi piarista gimnázium érettségit adó, teljes nyolc osztállyal bíró oktatási intézménnyé való fejlesztésének egyik vezéregyénisége, a valamikori diák, Kisovics József kanonok volt.

Kisovics József (1818–1885)

Kisovics József Veszprémben született 1818. szeptember 7-én iparos családban. Apja Kisovics József szűrcsapó, édesanyja Kuján Katalin.¹³ A tehetséges gyermeket szülei a helyi piarista gimnáziumba írtatták, ahol 1828 és 1833 között végezte tanulmányait.¹⁴ A gimnáziumot lezáró utolsó két évfolyamra – Veszprémben erre nem lévén lehetőség – Székesfehérváron iratkozott be, ahol 1835-ben végzett. A középiskola befejezését követően a veszprémi szemináriumba kérte felvételt, ahonnan az első év elvégzése után, a minden tekintetben jeles diákot püspöke, Kopácsy József a pesti központi papnevelő intézetbe küldte tanulmányainak folytatására. Teológiai tanulmányait 1840-ben fejezte be, de fiatal kora miatt nem szentelheték pappá, így a püspök káptalani karpapként alkalmazta.¹⁵ Kisovics Józsefet végül 1841. február 26-án szentelte fel Kopácsy József, a püspöki palota kápolnájában, de a szolgálat alól még ekkor is 10 hónapra felmentették, mivel még nem érte el a törvényes kort.¹⁶ Kápláni szolgálatát Tapolcán kezdte, majd a Somogy megyei Tapsonyba folytatta. 1846-ban ismét Veszprémbé helyezték szemináriumi aligazgatónak.¹⁷

A szabadságharc leverésének évében, 1849. október 15-ével kinevezést kapott a Somogy megyei Nagybjom plébániájára. A nagybjomiaiak a mai napig számon tartják, mint önzetlen, a szegényeket istápoló, iskolaépítő és -támogató, tudós papot.¹⁸ Működése kezdetétől rendbe tette a plébániai adminisztrációt, pótolta a korábbi hiányosságokat a templomi és egyéb számadásokban. Ő volt az, aki lelkipásztori szolgálata első éveiben bevezette a halotti anyakönyvekbe a halál oka rovatot.¹⁹ Munkája elismerésül 1857. január 25-én főpásztora, Ranolder János kinevezte a Csökölyi Esperesi Kerület²⁰ esperesévé.²¹

Már a somogyi szolgálata alatt megmutatkoztak munkásságának meghatározó vonásai, amelyek egész életén keresztül jellemezték őt: az oktatás és a szegények támogatása minden általa elérhető eszközzel, valamint a szónoki tehetsége, amelyet a hit és a haza szolgálatába állított.

A helyi oktatás fellendítése érdekében kérésére a nagybjomai közbirtokosság két holdas faiskolát alapított a mezőgazdasági ismeretek bővítése céljából (1858).²² Az

1860-as évek derekán már két tanerő szolgált a nagybajomi katolikus elemi iskolában, majd 1868-ban létrehozták a bajomi plébániához tartozó Somogyárd egy tanerős elemi iskoláját is.²³ Jó viszonyt ápolva Sárd birtokosaival, a Somssich családdal, elérte, hogy 1870-ben új két tantermes iskolát építettek, megemelték a sárdi tanító fizetését, és rendszeresítették a másodtanítói állást.²⁴

Már bajomi szolgálata alatt fontosnak tartotta a középfokú oktatás támogatását is, amelyet jól mutatnak a kaposvári gimnázium építésére tett pénzbeli adományai.²⁵ Azonban az építkezésen kívül szívén viselte a szegény sorsú diákok segítését is.²⁶

Több forrás is megerősíti, hogy korának kedvelt és jó szónokai között tartották számon. Már somogyi szolgálata alatt is kapott felkéréseket ünnepi beszédek tartására. Többek között a fent említett kaposvári gimnázium új épületének avatásán, 1864. október 5-én mondott beszédet Somssich Pál gróffal, az iskola legfőbb támogatójával együtt.²⁷ Ugyancsak őt kérték fel a szigetvári csata és Zrínyi Miklós halálának 300. évfordulója tiszteletére rendezett ünnepség szónokává. A Somogy című hetilap közölte folytatásokban beszédét, amelyet olvasva azt tapasztaljuk, hogy meglepően modern, máig érvényes gondolatokat fogalmazott meg a hit, a család és a haza összefüggésében.²⁸

Kisovics József 1874. szeptember 12-ével kanonoki kinevezést kapott Ranolder püspöktől, s egyben elnyerte a veszprémi plébánia vezetését is.²⁹ Huszonöt évi szolgálat után a nagybajomiak bankettel búcsúztatták plébánosukat, ahol az est első szónoka, a helyi református lelkész, id. Csire István³⁰ a következő Tacitus idézettel zárta beszédét: „azok, akik más működését elismerni tudják, csak derék, tiszteletre méltó emberek lehetnek”.³¹

Mire megérkezett Veszprémbe, elkészült a plébánia új épülete, ahol a karpapokkal együtt szállást kapott. Szülővárosában is energikusan látott a plébánia és a közügyeinek intézéséhez. Rendezte a karpapok szolgálati rendjét és fizetését,³² valamint szerepet vállalt a népi iskolai és a gimnáziumi bizottságokban.

Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk alapján hozta létre veszprémi római katolikus egyházközség az iskolaszéket elemi iskolái felügyeletére 1870-ben. Kisovics, mint új plébános 1874. október 22-én tartott ülésen vette át az iskolaszék vezetését, és rögtön ígéretet is tett, hogy mint veszprémi születésű, és itt tanult ember, mindent megtesz, hogy a „veszprémi iskolaügy minden irányban felvirágozzék.”³³ Veszprémi működése kezdetétől anyagilag is támogatta az elemi népiskolák és az ismétlő iskola fenntartását. Aktívan közreműködött az ismétlő iskola felállításában, amelyet végül 1875 novemberében nyitottak meg.³⁴ Ugyancsak ő kezdeményezte 1877-ben a Szent László (korábban káptalani) iskola felújítását, és a következő évben az építkezést felügyelő bizottság vezetését is elvállalta. Az iskola átépítésére Horváth Sándor helyi vállalkozó kapott engedélyt, aki a jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1878 augusztusára be is fejezte a munkát.³⁵ 1879-ben Kisovics József engedélyt nyert a püspöktől, hogy a Szent Anna-kápolna melletti területen új elemi iskolát emelhesen az egyházközség. Az iskola építését alapítványok jövedelméből és

különféle adományokból finanszírozták. Az 1880. május 1-jei iskolaszéki ülésen már arról tudósított, hogy az iskola a befejezés stádiumában van, csak a felszerelése hiányzik. Az eredeti tervek szerint ide vonták össze a város több pontján működő elemi iskolákat: a Halász-féle tanodát, az új városháza épületében és a piaristáknál elhelyezett osztályokat.³⁶

Az elemi iskolaszék vezetése mellett elvállalta a gimnáziumügyi bizottság helyettes elnöki tisztét is.³⁷ E minőségében sokat tett a gimnázium és az egyházközség elemi iskolái közötti viszony rendezésében. A korábban a piaristáknál elhelyezett elemi osztályok tantermeire a gimnázium fejlesztéséhez szükség volt. A fent említett Szent Anna iskola 1880. évi megnyitásával sikerült megoldani ezt a problémát. A gimnázium és az elemi iskola közötti jogviszony rendezésére létrejött bizottságot pedig ő maga elnökként vezette.³⁸

1881-ben nyílt esély arra, hogy a veszprémi piarista gimnázium a 7. és a 8. évfolyamát is elindíthassa. A pénzügyi keretek azonban csak a 7. osztály megindításához voltak elegendők, ezért a gimnáziumügyi bizottság Kisovics vezetésével külön bizottságot hozott létre a lehetőségek megvizsgálására. A vizsgálat eredménye alapján a pénzügyi hiányok pótlását újabb adománygyűjtésben látta megvalósíthatónak, továbbá kérte bizottságot, hogy egy évvel halasszák el a 7. osztály megnyitását is, mert a készülő középiskolai törvény előírásainak ismerete szükséges a piarista renddel kötendő szerződéshez.³⁹ A középiskolai törvény 1883. májusi⁴⁰ megjelenése után Ruttner Sándor⁴¹ bizottsági elnök vezetésével hozzáálltak a főgimnázium létrehozásához, és még ezen év novemberében megindították az újabb adománygyűjtést. A Minisztériummal és a Rendkormányal tárgyaló bizottság elnökének Kisovics Józsefet választották.⁴² Küldetésük sikeresnek bizonyult, és az 1884. március 30-án a Piarista Rendtartomány vezetésével megkötött szerződés⁴³ alapján a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kiadta a gimnázium 7. és 8. osztályának megindítására szóló engedélyt. Az engedély értelmében felmenő rendszerben indíthatta az iskola az évfolyamokat: a 7. osztályt 1884/85-ös tanévvel, a 8. osztályt pedig az azt követő tanévben.⁴⁴

Kisovics nemcsak a gimnáziumügyi bizottság munkájában vett részt aktívan, hanem a gimnázium életében is. A hittani vizsgálatokon elnökölt, mint püspöki biztos, tagja volt a Márkl Ignác-féle ösztöndíj-bizottságnak, 1877-ben saját költségén kinyomtattatta az iskolai törvényeket. További adományokat tett a deáksegélyes egyesület alaptökéjéhez, a gimnázium múzeumának és szertárainak fejlesztéséhez.⁴⁵ A főgimnáziummá fejlesztéshez 4000 osztrák értékű forint⁴⁶ adománnyal járult hozzá, amelyet a gimnáziumügyi bizottság „Kisovics-alapítvány” néven külön kezelésbe utalt.⁴⁷ 1884-ben pedig ösztöndíjat alapított, amelyet évente két (egy Veszprém megyei és egy veszprémi) diák kaphatott.⁴⁸

A közösség javának élő emberként részt vett a politikai közéletben, és a korabeli kormánypárt, a Szabadelvű párt színeiben két ízben is elnyerte a választók bizalmát. Az 1881-es és az 1884-es választásokon is Eötvös Károly volt az ellenjelöltje.⁴⁹ Az 1884-es választási kampány során a Veszprémi Független Hírlap szemére vetette,

hogy az első képviselői ciklusában nem szólalt fel a parlament ülésein,⁵⁰ ugyanakkor országos politikai kapcsolatait városa, és elsősorban a főgimnázium létrehozása ügyében sikeresen kamatoztatta.

Szeretett iskolájának első nyilvános érettségi vizsgáját azonban nem érthette meg: 1885. május 9-én elhunyt.⁵¹ A könyvtárát még életében, majd végrendeletében is megerősítve a piarista gimnáziumnak adományozta.

Kisovics könyvtára⁵²

A veszprémi iparosok körében a 19. század elején az írni-olvasni tudás nem tekinthető általánosnak,⁵³ ezért Kisovics József könyvszeretetét kevésbé a családi indíttatásának, inkább a tanultságának tulajdoníthatjuk. A könyvgyűjtését segítette, hogy olyan korban élt, amikor a könyvkiadás és könyvterjesztés rohamosan fejlődött.

A könyvpiaci viszonyok Magyarországon a reformkorban, majd a kiegyezés után látványosan változtak. A 18–19. század fordulóján a könyvkereskedelmet melléktevékenységként nyomdászok, könyvkötők üzték, de mellettük a 18. század végétől megjelentek a könyvkereskedők is. A nyomdászok már néhány esetben könyvesboltot is működtettek, ahol bizományban mások nyomdai termékeit is árulták. A reformkor pezsgő politikai és kulturális élete a korábbiakhoz képest óriási fellendülést hozott mind a kiadványok, mind a könyvkereskedők számában. Pest-Buda 11 önálló könyvkereskedéssel rendelkezett 1848-ban, és ezzel a hazai könyvkultúra fellegvára volt. A könyvvásárlás másik lehetősége az előfizetés-gyűjtőkön keresztül adódott, akik minden társas összejövetelt és politikai gyűlést kihasználtak a kiadványok terjesztésére.⁵⁴

Kisovics teológiai tanulmányait az 1830-as évek második felében e kulturális fővárosban végezte. Ha megvizsgáljuk a könyvgyűjteménye darabjainak kiadási dátumait, meggyőződhetünk róla, hogy ki is használta a könyvvásárlási lehetőségeket. A könyveinek mintegy 10%-a ebből az időszakból való.

Könyvgyűjtése a következő évtizedben vidékre kerülésével alább hagyott, majd az 1850-es évektől kezdődően újabb, ezúttal már töretlen lendületet vett. Plébániusi kinevezésével anyagi helyzete stabilizálódott, valamint a hosszabb idejű egy helyben tartózkodás is lehetővé tette a postai úton történő vásárlást.

A szabadságharc után sokáig jellemző volt még a hazai viszonyokra, hogy vidéken nehezebben lehetett könyvekhez jutni, csak a nagyobb vidéki városok rendelkeztek könyvkereskedéssel, ugyanakkor a postai szolgáltatás lassú és drága volt. A helyzeten az 1872. évi VIII. tc. vagyis az ipartörvény a céhek felszámolására vonatkozó, és az 1875. évi XXXVII. tc., más néven a kereskedelmi törvény a könyvkiadásra vonatkozó szabályozása segített, amelyek következményeként rövid időn belül ugrásszerű növekedés jelentkezett a piacra került kiadványok számában.⁵⁵

Kisovics József magánéletének és a korabeli közéletnek szerencsés együttes vál-

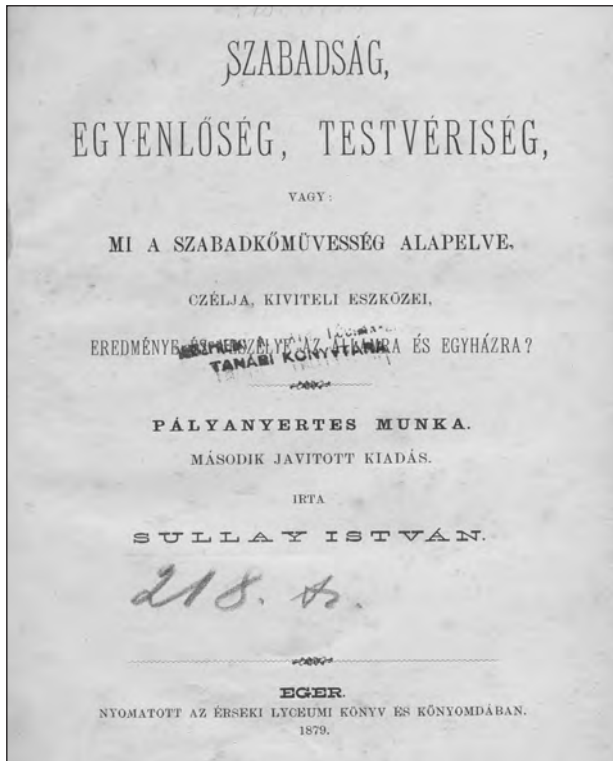
tozása tette lehetővé, hogy életének utolsó 15 évében – kizárólag a nyomtatványok kiadási dátumait figyelembe véve – vásárolta meg a gyűjteménye 37%-át. Ha mindehhez hozzáadjuk, hogy a könyvtára dokumentumainak 22%-a 1830 előtti, és ennek is közel fele 18. századi vagy korábbi, amit csak antikváriuson keresztül tudott beszerezni, élhetünk a gyanúval, hogy ez utóbbi kötetek vásárlása is élete utolsó évtizedeire tehető. Vagyis a veszprémi évei alatt a korábbi időszakhoz képest jelentősen megemelkedtek a könyvvásárlásai. Ez az összefüggés felveti annak lehetőségét, hogy Kisovics tudatosan készült könyvtára közcéllra bocsátására.

A könyveket kibocsátó helyek megmutatják egy-egy gyűjtő könyvkereskedelmi kapcsolatait. Kisovics esetében Pest-Buda (később Budapest) a könyvvásárlás központja. A gyűjtemény kiadványainak majdnem fele tünteti fel kiadási helyként a főváros egykorú megnevezését. Valószínűsíthetjük, hogy a tanulmányai alatt bejárattott könyves kapcsolatait a későbbiek folyamán is ápolta. Az országgyűlési képviselői éveiben szintén sokat tartózkodott a fővárosban, amely újabb lehetőséget nyújtott számára a könyvkinálat áttekintésére, kiadványok beszerzésére. A hazai kiadású könyvek közül még győri, egri, esztergomi és veszprémi sajtótermékeket találunk nagyobb számban gyűjteményében. A könyvjegyzéket átnézve feltűnő, hogy 11 olyan művel is találkozunk, amely a nagyszombati Egyetemi Nyomda terméke, vagyis 18. századi kiadvány. Elképzelhető, hogy a 19. században már Pesten működő nyomda árusította korábbi kiadványait is.

A fennmaradó kötetek zöme az osztrák és a német tartományok területéről származik. A kanonok külföldi könyvbeszerzései szempontjából a birodalom fővárosa, Bécs az első helyen áll. A Szent Mihály plébánia iratai között fennmaradt egy 1875-ös elismervény a bécsi Carl Sartori könyvkereskedőtől.⁵⁶ Mivel ekkor már Kisovics a veszprémi plébános, joggal feltételezhetjük, hogy a vásárlást ő kezdeményezte, és feltehetőleg nem csak ezt az egy vásárlást. A német eredetű munkák mellett a francia kiadványok is képviseltetik magukat a könyvtárban, elsősorban Párizsból. A származási helyeket a kiadási dátumokkal egybevetve megfigyelhető az is, hogy a kortárs és az antikvár külföldi munkákat egyaránt vásárolta a gyűjtemény tulajdonosa.

A kiadványok megjelenési adatai azt mutatják, hogy Kisovics József egész felnőtt életében szenvedélyesen és tudatosan gyűjtötte a könyveket. A könyvtár tematikailag színes összetétele a gyűjtője széles érdeklődési körét mutatja. A teológiai és a történeti, politikai gyűjtemény rész különösen gazdag. A teológiai könyveket áttekintve elmondható, hogy gyűjtője a téma széleskörű ismerője, az egyházatyák műveitől a kortárs teológiai irodalomig sokféle munkát vásárolt. A politikai művek között találjuk az országgyűlés jegyzőkönyveit is, amelyek a képviselői ciklusa alatt kerülhettek birtokába. Érdekességképpen megemlíthetjük, hogy két munka is található a gyűjteményben a tiszaezslári perőről.⁵⁷

A 19. század közgondolkodásában a hazáért való felelősségvállalás egyik megnyilvánulási formája volt a kisebb-nagyobb magángyűjtemények közcélokra történő felajánlása. Közvetlen példaként állhatott Kisovics József előtt Somogyi Károly esztergomi kanonok, aki 1881-ben Szeged városának ajándékozta több ezer kötetes

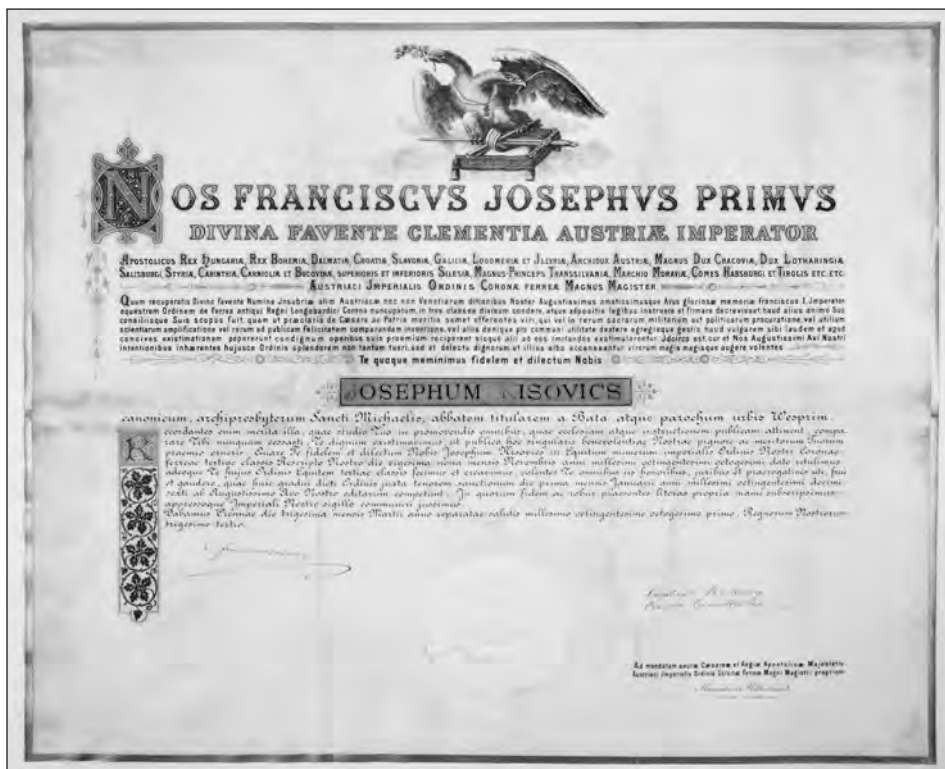

könyvgyűjteményét, hogy az árvíz pusztította város közművelődését e nyilvánossá tett gyűjteménnyel segítse.⁵⁸ Bár a Kisovics-gyűjtemény méreteiben meg sem közelítette a Somogyi-gyűjteményt, ugyanakkor a piarista iskola tanári könyvtárának hasonló horderejű ajándékozást jelentett.

Már Mária Terézia oktatási rendelete előírta az iskolai tanári könyvtárak létrehozását, de azok kialakítása igen lassan haladt. E tekintetben Veszprém is az országos átlaghoz tartozott. A veszprémi tanári könyvtárról két, kézzel írt szakkatalógus, valamint ezek egy nyomtatott változata maradt fenn. A Lovassy Gimnáziumban található szakkatalógus az 1889/90-es tanévben készült, a könyvtári állomány újbóli felvételekor. A 10 évvel később megjelent nyomtatott katalógus, a Kisovics-féle könyvjegyzék, valamint a fent említett szakkatalógus összehasonlítása alapján állíthatjuk, hogy a tanári könyvtár alapját a Kisovics-gyűjtemény adta. Az iskola értesítői az 1850-es évektől rendre tudósítanak a tanári könyvtár újabb gyarapodásairól, mégis úgy ítéljük meg, hogy az 1880-as években e gyűjtemény számában alig haladhatta meg a Kisovics-féle adományt. Ugyan az 1885. évi iskolai értesítő arról tudósít, hogy a hagyatéék külön kezelésbe kerül majd a tanári könyvtáron belül,⁵⁹ azonban már az 1889/90-es újbóli számbavételkor sem tartották fontosnak a Kisovics adományából származó könyvek jelölését. Mindenesetre Kisovics József tisztában lehetett

azzal, hogy az iskolai tanári könyvtár nem méltó egy érettségét adó iskolához, és a gyűjteménye átengedésének gesztusával is a gimnáziumot kívánta támogatni.

A történelem viszontagságai a Kisovics-könyvtárat is szétszórták a piarista tanári könyvtárral együtt. Ugyanakkor szerencsésebbnek bizonyult a Perczel-könyvtárnál, hiszen a gyűjtemény történeti munkáinak jelentős része végül a Veszprém Megyei Levéltár szakkönyvtárába került.

*Kisovics József oklevele, amely tanúsítja, hogy az uralkodó a Vaskorona rend III. osztályának lovagjává nevezte ki. (1881)
(VeML XV. 4. b. Egyéb oklevelek levéltári gyűjteménye. 162. sz.)⁶⁰*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BORIÁN–KOLTAI 2007 = Borián Tibor–Koltai András–Legeza László: Piaristák. Budapest, Mikes K., 2007. 80 [64] p. (Szerzetesrendek a Kárpát-medencében)
DÓBER 1997 = Dóber Viktor: Somogyásárd és Nagybjalom egyházi és világi története a középkortól 1920-ig. III. kötet. Somogyásárd, 1997. 763 p.

- FÜLÖP 2010 = Fülöp Géza: Olvasási kultúra és könyvkiadás Magyarországon a felvilágosodás idején és a reformkorban, 1772-1848. Budapest Hatágú Síp Alapítvány, 2010. 249 [17] p. (A könyves szakképzés füzetei, 17.)
- A Kaposvári Magyar Királyi Állami Gimnázium emlékkönyve, 1812–1912. Kaposvár Szabó Lipót könyvsajtója, 1913. 367 p.
- KISOVICS 1866 = Egyházi beszéd, melyet hős Zrínyi Miklós és társai elestének háromszázados ünnepén a szigetvári plébániatemplomban 1866-ki szeptember 7-kén mondott Kisovics József nagybajomi esperes plébános. In: Somogy. Politikai és vegyes tartalmú hetilap. 1. évf. (1866) 28. sz. (szeptember 11.) [2] p., ill. uetz év 29. sz. (szeptember 18.) [2] p.; 30. sz. (szeptember 25.) [2] p.
- MARICS 2013 = Marics József: Nagybajom katolikus papjai. 19. Emlékezés leghíresebb plébánosunkra: Kisovics József (1849–1874) In: Credo. A Nagybajomi és Pálmajori Egyházközségek lapja. 15. évf. 153. sz. (2013. október) 19. p.
- POGÁNY 2004 = Pogány György: A magyar könyvkereskedelem rövid története a XV. század végétől 1990-ig. Budapest Hatágú Síp Alapítvány, 2004. 164 p. (A könyves szakképzés füzetei, 2.)
- PUKÁNSZKY–NÉMETH 1994 = Pukánszky Béla–Németh András: Neveléstörténet. [Budapest] Nemzeti Tankvk., 1994. 584 p.

JEGYZETEK

- ¹ BORIÁN–KOLTAI 2007. 29–31. p.
- ² Palotai (eredeti néven: Purgstaller) József (1806–1867), piarista rendi kormányzó
- ³ BORIÁN–KOLTAI 2007. 32–34. p.
- ⁴ Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen (1849)
- ⁵ PUKÁNSZKY–NÉMETH 1994. 471. p.
- ⁶ BORIÁN–KOLTAI 2007. 33. p.
- ⁷ Rendi főiskola, amely nevét a kegyes-tanítórend alapítójáról, Kalazanci Szent Józsefről kapta.
- ⁸ BORIÁN–KOLTAI 2007. 36–37. p.
- ⁹ Uo. 33–34. p.
- ¹⁰ Tölcséry Ferenc (1859–1919), munkája „A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Veszprémi Róm. Kath. Főgymnasium története, 1711–1894.” címmel a millennium tiszteletére „A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Veszprémi Róm. Kath. Főgymnasium értesítője az 1894–95. tanévről. Közli Takács József. Veszprém, 1895. című iskolai értesítőben látott napvilágot. A tanulmány ezen részéhez a 39–80. oldalakat használtuk fel.
- ¹¹ Horváth Ignác (1780–1843) korábban egyetemi tanár, 1819–1843 a veszprémi piarista iskola igazgatója.
- ¹² MNL Veszprém Megyei Levéltára (továbbiakban: VeML) XII. 31. A Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumügyi Bizottság iratai. A főgimnázium ügyében kinevezett Alválasztmány üléseinek jegyzőkönyvei, 1868–1875.
- ¹³ VeML XV. 15. Mikrofilmgyűjtemény. A felekezeti anyakönyvek mikrofilm másolatai. Veszprém, római katolikus kereszteleési anyakönyvek, 1806–1843.
- ¹⁴ Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára (továbbiakban: PMKL) III. 6. Archivum Gymnasii Veszprimiensis. I Mat. Juventis Scholastica Gymnasii Veszpremiensis ab anno 1827 usque anno 1842
- ¹⁵ VÉL Hagyatékok M. Pfeiffer János I/3. Kisovics József életrajza
- ¹⁶ VÉL Veszprémi Püspöki Levéltár A/5 Acta Seminarii Sanctae Annae. Liber sacrarum ordinati-onem ab anno 1806–45, 1850–1863.

- ¹⁷ VÉL Hagyatékok M. Pfeiffer János I/3. Kisovics József életrajza
- ¹⁸ MARICS 2013. 2. p.
- ¹⁹ DÓBER 1997. 380–391. p.
- ²⁰ A somogyi esperesi kerületek ekkor még a Veszprémi püspökség részét képezik, csak 1993-tól tartoznak az önállóvá vált Kaposvári Egyházmegyéhez.
- ²¹ MARICS 2013. 2. p.
- ²² MARICS 2013. 3. p.
- ²³ DÓBER 1997. 571–573. p.
- ²⁴ VÉL Hagyatékok M. Pfeiffer János. I/14. 4. csomó
- ²⁵ Az adakozók névsorát a Zala-Somogyi Közlöny tette közzé, Kisovics nevét és összesen 250 Ft adományát az 1863. év 4. (február 1.) és 5. (február 10.) számában olvashatjuk.
- ²⁶ Az 1873-ban tett adományáról a Somogy 1874. évi 35. (szeptember 11.) száma tudósít. [3] p.
- ²⁷ Kaposvári Főgimnázium emlékkönyve, 1913. 194. p.
- ²⁸ KISOVICS 1866. [2] p.
- ²⁹ MARICS 2013. 2. p.
- ³⁰ Id. Csire István, 1869–1919 között Nagybajom református lelkésze. Dr. Hudi József (DREL) levéltáros szíves közlése.
- ³¹ Bankett N.bajomban. Somogy, 1874. [3] p.
- ³² VÉL PL Veszprémi Szent Mihály plébánia iktatott iratai. 1474/874 A kar és a városi káplánok viszonyainak rendezése.
- ³³ VÉL PL A Veszprém város r. katolikus népiskola iskolaszékének jegyzőkönyve, 1870. január 31.–1888. március. 1874. október 22-i ülés jegyzőkönyve
- ³⁴ Az ismétlő iskolák létrehozását, a mindennapi iskolát sikerrel elvégzett, 12. életévüket betöltött, de 15 év alatti fiatalok számára az 1868. évi XXXVIII. tc. 50 § tette kötelezővé. VÉL PL A Veszprém város r. katolikus népiskola iskolaszékének jegyzőkönyve, 1870. január 31.–1888. március. 1875. október 30-i ülés jegyzőkönyve
- ³⁵ Uo. 1877. május 27-i, valamint 1878. május 12-i ülések jegyzőkönyve. Az 1878. májusi ülés jegyzőkönyvében rögzítették az építkezés feltételeit, és ekkor szabták az augusztusi befejezést határidőnek. Mivel a későbbiek során az iskolaszék jegyzőkönyvei nem tesznek említést arról, hogy ez nem valósult meg, ezért a befejezés dátumának ezt tekinthetjük.
- ³⁶ Uo. 1879. július 26-i, július 31-i, november 22-i, valamint 1880. május 1-i ülések jegyzőkönyvei alapján.
- ³⁷ VeML XII. 31. A Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumügyi Bizottságának iratai. Főgimnázium ügyében kinevezett Alvásztmány ülésének jegyzőkönyvei 1868–1875. 1875. február 21-én tartott ülés jegyzőkönyve
- ³⁸ VeML XII. 31. A Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumügyi bizottságának iratai. Főgimnázium ügyében kinevezett Alvásztmány ülésének jegyzőkönyvei, 1875–1901. 1879. november 22-i ülés jegyzőkönyve
- ³⁹ VeML Uo. 1881. február 20-i, 1882. április 27-i ülések jegyzőkönyvei
- ⁴⁰ 1883. évi XXX. tc. A középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről
- ⁴¹ Ruttner Sándor (1836–1899), az iskola egykori diákja, 1881-ben váltotta Késmárky Józsefet a bizottság elnöki székben.
- ⁴² VeML XII. 31. A Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumügyi Bizottságának iratai. Főgimnázium ügyében kinevezett Alvásztmány ülésének jegyzőkönyvei, 1875–1901. 1883. május 29-i, június 9-i és november 4-i ülések jegyzőkönyvei
- ⁴³ VeML XII. 31. A Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumügyi Bizottság iratai. 9. sz. Szerződés kötött a veszprémi róm. kath. hitközség gymnasiumi bizottsága és a kegyes-tanítórend között 1884. Március 30.

- ⁴⁴ VeML Uo. 10. sz. 118/884 sz. A főgimnázium engedélyeztetik.
- ⁴⁵ Ebbéli tevékenységének részleteit lásd: A kegyes-tanítórendiek veszprémi Nagy-gymnasiumának értesítői 1874/75 tanévtől 1884/85 tanévig megjelent értesítőkből, valamint VeML XII. 31. A Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumügyi Bizottságának iratai. Főgimnázium ügyében kinevezett Alválasztmány ülésének jegyzőkönyveiben.
- ⁴⁶ Az osztrák értékű forint (rövidítve o. é. forint; németül Gulden österreichischer Währung, rövidítve Gulden ö. W.) ezüstalapú pénzegység, amely az 1857-ben kötött bécsi pénzverési egyezményben foglalt osztrák érték szerint, 1858. november 1-jétől volt az Osztrák Császárság (később Ausztria-Magyarország) kizárólagos törvényes fizetőeszköze 1892-ig. Egy osztrák értékű forint 100 krajcárral volt egyenértékű. Forrás: Wikipédia.
- ⁴⁷ VeML XII. 31. A Veszprémi Római Katolikus Gimnáziumügyi Bizottságának iratai. Főgimnázium ügyében kinevezett Alválasztmány ülésének jegyzőkönyvei, 1875–1901. 1883. szeptember 19-i ülés jegyzőkönyve
- ⁴⁸ A kegyes-tanítórendiek veszprémi kath. Nagy-gymnasiumának értesítője az 1883/84-iki tanévről. Közli Lévy Imre. Veszprém, 1884. 15. p.
- ⁴⁹ A választásokról részletesebben lásd a Veszprém 1881. május 22-i és június 26-i számait, valamint az 1884. június 8-i és június 15-i számait, továbbá a Veszprémi Független Hírlap 1884. május 10-i és június 14-i számait.
- ⁵⁰ Választási apró-cseprők = Veszprémi Független Hírlap 4. évf. (1884) 16. sz. (április 19.) 1. p. Az országgyűlés naplójában valóban nem találni egyetlen felszólalását sem, de azt viszont látni a naplókából, hogy aktív részese volt az országgyűlés munkájának. (<http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a110616.htm?v=pdf&a=spec:start>)
- ⁵¹ VeML XV. 15. Mikrofilmgyűjtemény. A felekezeti anyagok nyelvek mikrofilm másolatai. Veszprém, római katolikus halotti anyagok nyelvek, 1864–1886.
- ⁵² Az élet úgy hozta, hogy szeretve tisztelt könyvtáros kolléganőmmel, Kolozs Barnabásnéval egymástól függetlenül foglalkoztunk a Kisovics-könyvtár történetével. Mivel az ő tanulmánya már a Veszprémi Szemle korábbi számában megjelent, megállapításait itt nem kívánom megismételni.
- ⁵³ A témáról részletesebben lásd: Hudi József: A veszprémi polgárság könyvkultúrája a XVIII–XIX. században. 97–127. p. In: Hudi József: Könyv és társadalom. Könyvkultúra és művelődés a XVIII–XIX. századi Veszprém megyében. Budapest OSZK–Gondolat K., 2009. 276 p.
- ⁵⁴ FÜLÖP, 2010. 173–174. p.
- ⁵⁵ POGÁNY, 2004. 67–69. p.
- ⁵⁶ VÉL PL Veszprém Szent Mihály plébánia. Iktatott iratok, 1875.
- ⁵⁷ A tiszazslári per 1882–1883-ban folyt, a vádlottak védője Eötvös Károly volt.
- ⁵⁸ A témában lásd: Somogyi Károly esztergomi kanonok könyvtáradományára In: Magyar Könyvszemle 5. évf. (1880) 2–3. sz. 157–163. p.
- ⁵⁹ A kegyes-tanítórendiek Veszprémi Róm. Kath. Főgymnasiumának értesítője az 1884–5. tanévről. Közli Lévy Imre. Veszprém, 1885. 16. p.
- ⁶⁰ Az 1816-ban I. Ferenc osztrák császár által újjáalapított Vaskorona rend kitüntetését a mindenkor uralkodó döntése alapján három osztályban osztották ki. 1884-ig az első osztály kitüntetettjei valóságos belső titkos tanácsosi, a második osztály tagjai bárói címet, a harmadik osztály tagjai nemességet kaptak, Kisovics József e kitüntetését ez utóbbi osztályban kapta. Az oklevél bal oldalán az uralkodó, I. Ferenc József, jobb oldalán Mecséry Károly (Carolus L. B. Mecséry), a rend kancellárja, és Alexander ab Hillenbrand, a rend titkára aláírása látható.

Bronzkori temető a Cserháton

Ami előkerült és ami előkerülhetett volna

REGENYE JUDIT

A LACZKÓ DEZSŐ MÚZEUM és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára közös kiállítása 2013 májusában nyílt meg a múzeumban *Veszprém szegről szegre I. Cserhát – Szentivánszeg városrész-története* címmel. A kiállításon bemutattunk egy bronzkori sírt a Cserháton feltárt leletek közül, valamint a kiállításhoz kapcsolódó konferencián elhangzott egy régészeti előadás a városrész leleteiről, a kutatások történetéről. Az előadás szövege itt olvasható.

A feltárások története

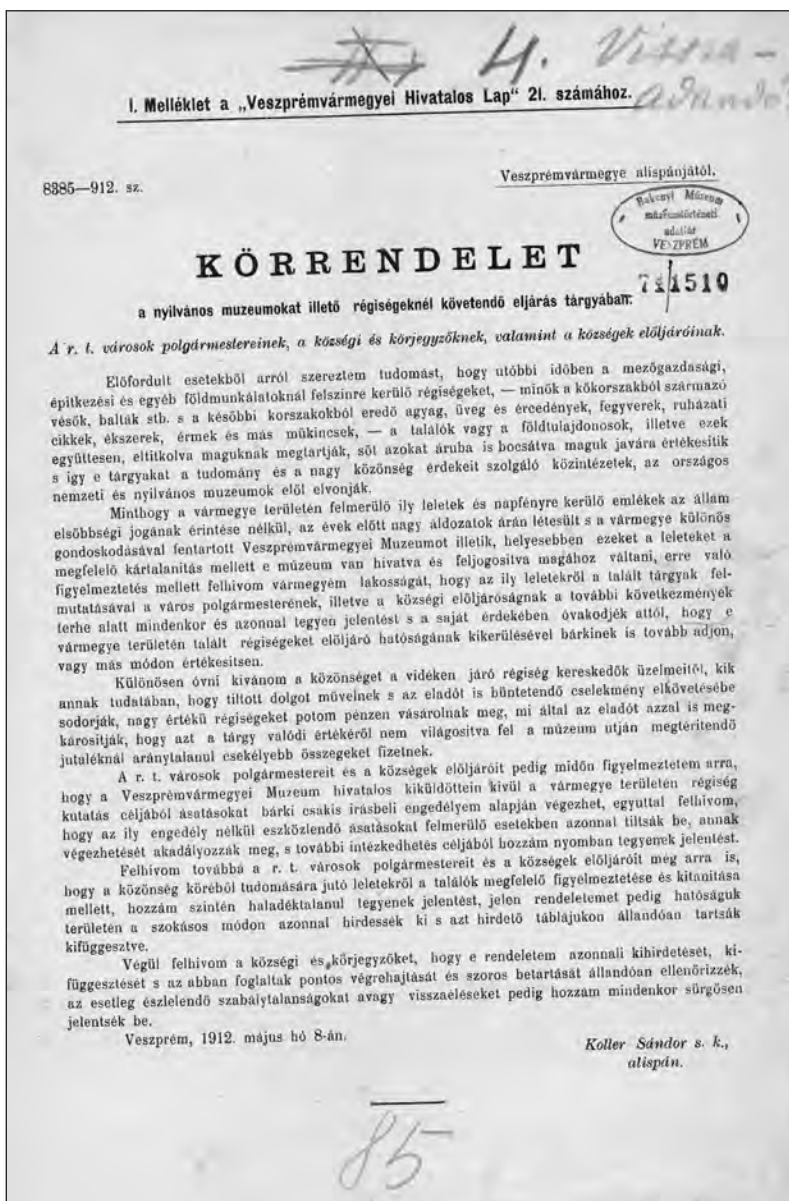
Veszprém földje még ma is régészeti leletek tömegét őrzi, hiszen 7000 év óta élnek (és halnak) itt emberek. Ez nem csak a mi városunkban van így, minden jelentősebb lakott hely évezredes történelmi múlttal rendelkezik. Ezért aztán különös gonddal kell eljárni a városi építkezéseknél, mert ami elpusztul, az nem hozható vissza. A Cserhát bronzkori és középkori régészeti lelőhelyeit a városrész bontásakor, átépítésekor szinte teljesen megsemmisítették. A 20. század első felében a múzeumba került leletek és egy 1991-ben végzett leletmentéskor talált edények sejtetik, hogy mi ment veszendőbe. Nem jelent melegséget, hogy másutt van ilyen lelet bőven, mert ami itt elveszett, az a mi történelmünk. Minden lelet fontos lehet, nem tudhatjuk mi kerül majd elő, a legjelentéktelenebb helyeken is találhatóunk valami jelentőset. Úgy kell tekinteni a régészeti lelőhelyekre, mint az élővilág sokszínűségére. Ahogy a természetvédők minden egyes faj fennmaradását fontosnak tartják, ugyanúgy fontos számunkra, hogy ne tűnjön el nyomtalanul egyetlen történelmi, kulturális tárgy, hely, tradíció sem. Nehéz átfogni hétezer évet, nehéz magunkévá tenni a távoli múltat, pedig ez a közös múlt alapozza meg a helyhez tartozás érzését, ami elengedhetetlen a közösség összekapcsolásához. Így érthető, hogy a régészeti kutatás a szó legszorosabb értelmében a közt szolgálja.

A Cserhát területéről a múzeumba került leletek bekerülési idejét és körülményeit végignézve kirajzolódik a régészeti örökség kezelésének és a régiséggyűjtésnek a magyarországi története. A régi tárgyak gyűjtése már évszázadokkal a múzeumok kialakulása előtt divatba jött, a reneszánsz főúri udvarok mindenütt rendelkeztek kuriózum-gyűjteménnyel, melyekben a régiségek mellett helyet kaptak kőzetek és

mindenféle ritkaságok. Antikváriusok folytattak ásatásokat és kereskedtek az előkerült leletekkel, főleg antik szobrokkal. A 19. század második felében, a kiegyezés körüli években a régészet tudománnyá válásával párhuzamosan ez a tevékenység az intézményesülés útjára lépett. A polgárosodás hatására múzeumalapító hullám indult el vidéken, sorra jöttek létre a múzeumegyletek és alapítottak nyilvános gyűjteményeket, így történt ez Veszprémben is 1903-ban. A közgyűjtemények szerveződése, a tudományos kutatások megindulása szükségessé tette az előkerült leletek helyzetének jogi szabályozását. Az 1870-es évektől születnek a régiségekre vonatkozó jogszabályok, 1929-es keltezésű a mai régészeti törvény őse. A háború után természetesen ezen a területen is gyökeresen új jogszabály született 1949-ben. Ebben fogalmazták meg a ma is érvényes alapelvet, miszerint minden a földből előkerülő lelet tulajdonosa az állam. A vidéki múzeumi hálózat megszerveződésével 1963-tól a jogszabály is megerősödött megismételve az állam igényét az előkerült leletekre és szabályozva a leletbejelentés kötelezettségét. Számunkra ez azért érdekes, mert a Cserhát bontásakor már élt a törvény. Új szabályozásra az uniós jogharmonizáció keretében került sor 1997-ben, majd 2001-ben. Lényeges különbség van a mai gyakorlat és a kezdeti idők felfogása között. Sokáig csak maga a tárgy számított, annak volt régiség értéke és ennek megfelelően gyakran vásárlással szerezte meg a múzeum a földmunkák során előkerült leleteket. Voltak persze ásatások is, de az a jogi előírás, hogy minden jelzett lelőhelyen megelőző feltárást kell végezni, ahol földmunkát terveznek, csak a legutóbbi ezredfordulón született meg. Ma már nem az egyedi tárgyak a fontosak a régészetben, a tudományos információ nagyobb részét a feltárás során a leletek környezetéből szerezjük meg.

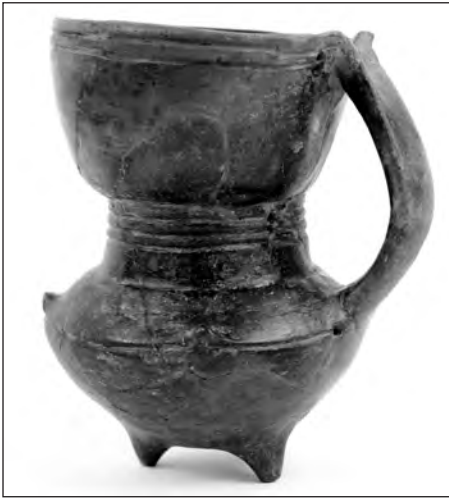
A Veszprémvármegyei Múzeum szerzeményi naplójában 1875 óta találunk bejegyzéseket, bár a múzeum alapítási éve 1903. Laczkó Dezső igazgató a korábbi gyűjtéseket vezethette be, melyeket a főgimnáziumban őrzött. Nagy súlyt helyezett Laczkó Dezső arra, hogy a törvényhatóság a talált régiségek ügyében éberem őrkdjön a törvényes eljárás felett. A törvény betartása, a régiségek múzeumba adása azonban nem volt maradéktalan, mint Veszprémmegye alispánjának 1912. évi körrendelete „a nyilvános múzeumokat illető régiségeknél követendő eljárás tárgyában” mutatja.¹ (1. ábra) A körrendeletben a következőket írta Koller Sándor: „Előfordult esetekből arról szereztem tudomást, hogy utóbbi időben a mezőgazdasági, építkezési és egyéb földmunkálatoknál felszínre kerülő régiségeket ... a találók vagy a földtulajdonosok, illetve ezek együttesen eltitkolva maguknak megtartják, sőt azokat áruba is bocsátva maguk javára értékesítik, s így e tárgyakat a tudomány és a nagy közönség érdekeit szolgáló közintézetek, az országos nemzeti és nyilvános múzeumok elől elvonják. Minthogy a vármegye területén felmerülő ily leletek ... a Veszprémvármegyei Múzeumot illetik, ... felhívom vármegyém lakosságát, hogy az ily leletekről a talált tárgyak felmutatásával a város polgármesterének, illetve a községi előljárásságnak a további következmények terhe alatt mindenkor és azonnal tegyen jelentést...” A jogkövető magatartás ugyan a rendelet szerint nem mindig érvényesült, de működött a kapcsolati háló. Laczkó Dezső köztisztvisletben álló tanár-

1. ábra: Körrendelet a nyilvános múzeumokat illető régiségeknél követendő eljárás tárgyában, 1912. május 8. (LDM adattára)

emberként igen széles ismeretségi körrel rendelkezett, az előkerült leletek gyorsan a tudomására jutottak, a leleteket a múzeum számára megszerezte. Ahol lehetősége

2. ábra: Bronzkori edény
a Kossuth Lajos utcai feltárásból
(fotó Oszkó Zsuzsa)

3. ábra: Bronzkori edény
a Kossuth Lajos utcai feltárásból
(fotó Oszkó Zsuzsa)

4. ábra: Bronzkori edény
a Kossuth Lajos utcai feltárásból
(fotó Oszkó Zsuzsa)

5. ábra: Bronzkori edény
a Kossuth Lajos utcai feltárásból
(fotó Oszkó Zsuzsa)

6. ábra: Bronzkori edény
a Kossuth Lajos utcai feltárásból
(fotó Oszkó Zsuzsa)

volt rá, munkatársával Rhé Gyulával együtt ásatást is végzett. Ezt látjuk a cserhádi leletek esetében is.

Az első múzeumi gyűjtés a Cserhát területén 1914. július 30-án egy kisebb ásatás volt a szerzeményi napló bejegyzése szerint.² A naplóban a bronzkori sírokban talált leleteket darabszám szerint sorolta fel Laczkó Dezső. Négy sír szerepel, illetve V. számmal „*többféle urnatöredék a sírvermek közeléből és mellékéből*”. A kataszteri feljegyzések között a következő leírást találjuk: „*A Kossuth L. u. és az ev. templ. előterének rendezése alkalmával a Rauschnitz-butoros előtt és a szikvízgyári ház előtt a dolomitalzatban bronzkori urnasírok edényekkel és szarvasagancsokkal. Két sír a R. ház kapubejárata alatt is. Az utcatesten (a házak előterében) egy 160x30 cm átmérőjű és 90 cm mély ovális körü sírgödörben három urnafészek feküdt (b, c és d) b-ben 9 urna és közelében (a) 3 jó erős agancsdarab, c-ben 7 darab és d-ben 5 darab edény. Ezen kívül még 3 egyes sírgödörben 8, - 10, - 10 db urna, hamu, égett csonttal keverve. S a szikvízgyár kapuja előtt a dolomit egészen murvás.*” Eszerint viszont 5 sír került elő. A II. sírről készített Laczkó Dezső vázlatrajzot is a feljegyzés mellé. A lelőhely ma Veszprém, Kossuth L. u. 7. néven, 9682 számon³ van nyilvántartva az országos régészeti nyilvántartásban, topográfiai száma 51/35,⁴ a leletanyag a Laczkó Dezső Múzeumban 53.16.1–54. leltári számon található. A hamvasztásos sírok középső bronzkoriak (Kr. e. 2. évezred közepe).⁵ (2– 6. ábra)

Ezután hosszú évekig a Cserhátról nem került be leletanyag a múzeumba, csak 14 évvel később, 1928. július 18-án találunk egy-egy sort bronzkori urnák (2 ill. 3 db) megvásárlásáról a Bruck-majorból.⁶ A lelőhely Veszprém, Thököly u. néven, 9681 számon van nyilvántartva, topográfiai száma 51/34,⁷ leltári száma 54.47.1–5. (7. ábra) A Kossuth L. utcaiakhoz hasonlóan bronzkori hamvasztásos sírokról van szó,⁸ bár a múzeumba csak az edények kerültek be, a sírokról nincs adatunk. Majd 10 évvel később, 1938-ban szintén vásárlással jutottak a múzeum birtokába a Kulcsár-háznál pinceásáskor előkerült leletek. A lelőhely Veszprém, Kossuth u. 18. néven, 9685 számon van nyilvántartva, topográfiai száma 51/38.⁹ Leltári szám: 53.19.1–23. Az előzőhöz hasonlóan feltételezhető, hogy sírlelet, kora középső bronzkor.¹⁰ Mindkét eset azt a háború előtti gyakorlatot mutatja, hogy a múzeum megvásárolta a földmunkák során felszínre került leleteket. Ezután évtizedekig nem találunk adatot cserhádi leletekről.

A század első felének leletmentő gyakorlata közelebb állt a mostanihoz, mint a háború utáni éveké. Egy 1922-ben kelt irat (8. ábra) a múzeumigazgató kérésére elrendeli a következőket: „*A városi tanács Laczkó Dezső muzeumi igazgató urat felkéri, hogy a kislakások építésénél előforduló ásatásokat geológiai és archeológiai szempontból figyelemmel kíséri és ezekre időnként felülvizelni sziveskedjék. A városi tanács erről Gyökeres János építési vállalkozó urat értesíti és felkéri, hogy az ott dolgozó munkásokat utasítsa arra, hogy Laczkó igazgató urnák mindenben szolgálatára legyenek.*”¹¹ Ezzel szemben a 60-as, 70-es, 80-as években egyes esetekben középkori sírleletek leletmentése folyt ugyan a hatalmas építkezések területén, de csak akkor, ha már előkerültek a leletek, a temető többi sírja a kitermelt földdel

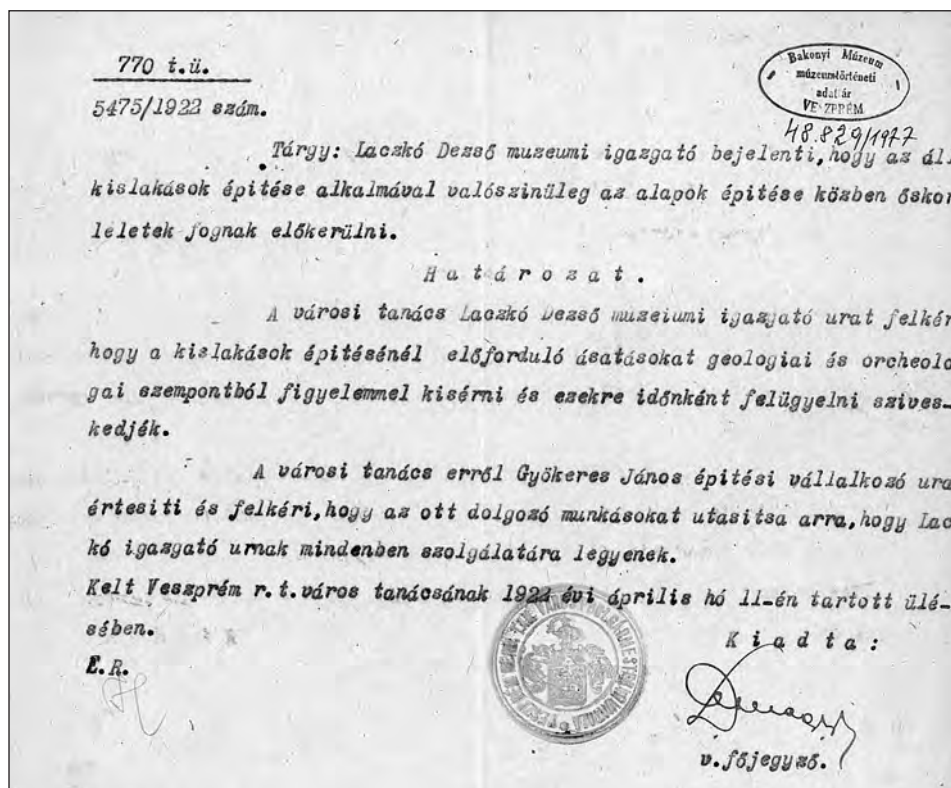

7. ábra: Bronzkori edények a Bruck-majorból (fotó Oszkó Zsuzsa)

együtt elszállítódott. A korábban látott rendszeres múzeumi jelenlétre nem volt alkalom. Jól illusztrálja a helyzetet Uzsocki András 1970. december 15-én kelt jelentése: „Jelentem, hogy Veszprém belváros területén folyó nagyarányú építkezésekkel kapcsolatos földmunkák és csatornaásások alkalmával 1970. év június-szeptember hó között több izben észak-pannon /veszprémi/ mészbetétes kultúra temetőjének hamvasztásos urnasírokat rombolták szét. ... A Kossuth Lajos utca 14. sz. háznál és környékén épületbontás közben június-szeptember között folyó munkálatok alkalmával több esetben hamvasztásos urnasírokat romboltak szét. Csupán a leletek egy részét sikerült megmenteni. Innen trianguláris kis bronz tör, tölcéses száju urnák, tálak, korsók kerültek a Bakonyi Múzeumba.”¹²

Bronzkorral 1991-ben találkozunk ismét, a Kereszt u. 9. szám alatti épület átépítésénél középkori csontvázak kerültek elő és két bronzkori – valószínűleg sírokból származó – urnát adott át az építésvezető a múzeumnak.¹³ A lelőhely azonosítója 9654, topográfiai száma 51/7.¹⁴ Ez egyben az utolsó Cserhátról származó őskori adat.

Bronzkori hamvasztásos sírokat találtak tehát a Kossuth L. utca 7., 14. és 18. számú házaknál, a Thököly utcában, valamint a Kereszt utca 9. helyén. Ezek a leletek a városrész délnyugati részén körvonalaznak egy temetőt. Azt nem tudhatjuk, hogy a temető tényleg csak erre a területre korlátozódott-e, feltételezhetően másutt is voltak (vannak még?) sírok. A temető a bronzkorban némileg eltért attól, amit ma temetőnek nevezünk. Nem sűrűn egymás mellé, sorokba rendezve ásták a sírokat, hanem egymástól nagyobb távolságban lévő laza csoportokba. A csoportok családi, rokonsági alapon jöttek létre, legalábbis ez tűnik valószínűnek. A cserhádi temető része volt a nagy belvárosi temetőegyesnek, melyhez tartozó sírokat ismerünk a Búzapiacon, a kórház, a rendőrség területén. Jellemzős vonása ennek a temetőnek,

8. ábra: Főjegyzői határozat, 1922. április 11. (LDM adattára)

hogy kizárólag hamvasztásos sírokat találunk benne. Az őskor folyamán a halottak elföldelése szigorú rítusok szerint történt. A hamvasztás az őskorban ugyan kezdetől fogva gyakorolt szokás volt, de a földbe temetéshez képest ritkábban. A bronzkorban változott a helyzet, évszázadokon keresztül kizárólag a hamvasztást választották. A Dunántúl egész területét lakó mészbetétes edények népe túlvilághitében a halottak elégetését követelte meg.

A bronzkor Veszprémben

A bronzkor a Kr. e. 3. évezred közepén vette kezdetét és a 2. évezredben végig tartott. A korai évszázadokból csak szórványos adataink vannak Veszprémből, a 2. évezred elejétől a mészbetétes edények népéről annál több. Már a régészeti kultúra kialakulásával kapcsolatos ismeretek is a városhoz kötődnek, a várban feltárt leletek alapján különítették el a legkorábbi leletípust.¹⁵ A mészbetétes edények népének

nevezett régészeti kultúrát az edények díszítettsége alapján dél- és észak-dunántúli csoportra osztjuk. Az északi csoporton belül elkülönül az esztergomi és a veszprémi csoport. Ezek talán törzseket jelentenek eltérő anyagi kultúrával, szokásokkal. A bronzkor közepén, a Kr. e. 19-14. század között törzsfői központként működött a veszprémi Vár-hegy, a sánccal körülvelt magaslati telepet kisebb települések és nagy kiterjedésű temetők vették körül. A bronzkori társadalom erősen hierarchizált, a törzsfők magaslati telepeken székelték, a lakosság nagy része kis falvakban élt. Veszprém a Balaton környékén élt csoport központja lehetett, szinte az egész város területe hozzátartozott a várbeli törzsfői szálláshoz a temetők kiterjedése alapján. A legnagyobb temető a Dózsaváros területén volt, 1905-től kezdve vannak sírokra vonatkozó adatok. A másik kiterjedt temető a belvárosban található a Kossuth L. u. – kórház – rendőrség által meghatározott sávban, 1894 óta ismert. A múlt század elejéről van adat a Kiskőrösi utcában talált sírokról. 1897-ben pedig a pályaudvar bővítésekor találtak sírokat Jutason. A hamvasztásos temetkezések jellegzetessége, hogy edényeket raktak mellékletként a sírokba. Ennek köszönhető, hogy őskori gyűjteményünk (és az összes dunántúli múzeum gyűjteményének) tekintélyes részét képezik a korszak leletei. Az edények tipológiai elemzése alapján tudjuk, hogy 500 éven keresztül folyamatosan használták a veszprémi temetőket.

Települési nyomot a Cserhát városrészben nem ismerünk, a dózsavárosi sírok között településre utaló adatok is vannak. A mészbetétes edények népe favázás, vesszőfonatos, sárral tapasztott falú házakban élt, a házak körül félig a földbe mélyített egyéb épületeket, tároló vermeket, kutakat lehet találni. Földművelő parasztok voltak, a leletek alapján meghatározóan szarvasmarha tenyésztők. Mind a településeken, mind a sírokban megtaláljuk a régészeti kultúra nevét adó jellegzetes kerámiájukat. Az edényeket kézzel formálták és még égetés előtt vonalakat, szélesebb sávokat mélyítették az agyagba, majd ezt fehér anyaggal töltötték ki. A kitöltő anyag összetételét először Wartha Vince vizsgálta és csonthamunak határozta meg.¹⁶ A mai komolyabb kémiai vizsgálatok alapján is ez a massa alapja.¹⁷

A sírokba tett nagyszámú edény a temetés előtt készülhetett, szép kivitelű, de alig kiégetett, látszik, hogy nem tartós használatra szánták. Az edények színe fekete, szürke vagy sárga, gyakran fényezett a felületük. A fényes fekete edényoldalon különösen jól mutat a fehér díszítés. A feketés törésfelület redukált égetésre utal, úgy tűnik a cél általában a fekete szín elérése volt, de az égetés hőmérséklete nem szabályozható a gödörben történő kiégetésnél. Az edények díszítése szigorú rendet követ, a mintázat szimbolikus jelentést hordoz. Az utóbbi évek vizsgálatai szerint az edények díszítő motívumai jelrendszerként működtek, határozottan különbséget lehet tenni a férfi és női sírok edényei, valamint a gyermekek és felnőttek edényei között és e szerint az urna magát a halottat jelképezte, sőt e kutatások összefüggésbe hozzák az edények díszítésének csonttartalmát az elhamvasztott egyénnel.¹⁸ Egy sírba gyakran 10-20 edényt raktak, de Balatonfüzfőn találtunk már 140 edényes sírt is. Sírfeltárásoknál a máglya általában nem kerül elő, valószínűleg távolabb lehetett a hamvasztó hely. A csontok fehér színe alapján 7–900 °C-os volt az égetés hőmér-

séklete, a máglyán történő hamvasztás nem teljes, gyakran nagyobb csontdarabok egyben maradtak. A máglya elhamvadása után összeszedték a hamvakat és edényben a sírhoz vitték. Mivel közös máglyán égették a halottakat, többes temetkezéseknél a hamvak összekeveredhetnek. A sírba vagy urnában helyezték a hamvakat vagy a sír földjére szórták és körülrakták edényekkel. Területenként változik, hogy melyik szokást gyakorolták, nálunk mindkettő előfordulhat. A hamvasztás kizárólagossága a temetkezési rítusban azt jelenti, hogy az egész népcsoportnak igen határozott túlvilágképe volt. A tűz tisztító erejét az indiai kultúrából ismerjük, talán itt is valami hasonlóra gondolhatunk.

A cserhádi bronzkori sírokból a kor szokásának megfelelően meglehetősen sok edény került a múzeumba. A Bruck-major udvaráról 5 db edényt vásárolt a múzeum két részletben. A Kossuth L. u. 7. lelőhelyről 54 tétel van beletárolva, közte hamvak és szarvasagancs is, a Kossuth L. u. 18. lelőhelyről 23 edény.

A temetőrészekből származó kerámia tipológiai elemzése azt mutatja, hogy egykorúak a sírok, valamennyi a mészbetétes kor késői szakaszára datálható.¹⁹ A belváros többi bronzkori sírja ezeknél vagy korábbi vagy későbbi, tehát a temetkezés az évszázadok alatt mindig más területre történt, így alakulhatott ki ez a kiterjedt temető.

A város folyamatosan épül, de nem szabad elfelejtenünk, hogy bronzkori őseink itt nyugszanak alatta.

IRODALOM

- ÉVIJEL = A Veszprémmegyei Múzeumi Bizottság és Múzeumegylet Évi Jelentése 1914-ről. Veszprém, 1914.
- CSÁNYI Marietta: Középső bronzkori telep a veszprémi Várhegyen. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 13. 1978. 29–50.
- KISS Viktória: Middle Bronze Age Encrusted Pottery in Western Hungary. *Varia Archaeologica Hungarica* XXVII. Archaeolingua Budapest, 2012.
- MRT = Magyarország régészeti topográfiája. 2. Veszprémi járás. szerk.: Éri István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969.
- REICH, Christine: Das Gräberfeld von Szeremle und die gruppen mit inkrustierter Keramik entlang mittlerer und unterer Donau. Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Berlin, 2006.
- SZABÓ Géza 2013: A mészbetétes edények népe kerámiájának forma- és jelrendszere a temető- és a telepanyagok viszonylatában. *Ősrégészeti Levelek* 13. 2011 (2013) 233–246.
- SZABÓ Géza–HAJDU Tamás 2011: A mészbetétes edények díszítésének szimbolikája a bonyhádi vegyes rítusú bronzkori temető embertani leleteinek feldolgozása tükrében. *Anthropológiai Közlemények* 52. 2011. 85–108.
- WOSINSKY Mór 1904: Az őskor mészbetétes díszítésű agyagművészége. Budapest.

JEGYZETEK

- ¹ Laczkó Dezső Múzeum adattára, 741510 számon.
- ² Laczkó Dezső Múzeum adattára, Szerzeményi napló I. 4385.; ÉVIJEL 1914. 9.
- ³ Lechner Lajos Tudásközpont, örökségvédelmi nyilvántartás.
- ⁴ MRT 242.
- ⁵ REICH 2006. 17.; KISS 2012. 306–307.
- ⁶ Laczkó Dezső Múzeum, Szerzeményi napló II. 6545, 6547.
- ⁷ MRT 242.
- ⁸ KISS 2012. 306.
- ⁹ MRT 243.
- ¹⁰ REICH 2006. 17.; KISS 2012. 307.
- ¹¹ Laczkó Dezső Múzeum adattára, 48.829/1977.
- ¹² Laczkó Dezső Múzeum régészeti adattára, 14.196.
- ¹³ Laczkó Dezső Múzeum régészeti adattára, 18.713.92.
- ¹⁴ MRT 235–236.
- ¹⁵ Palágyi Sylvia ásatása, 1972. CSÁNYI 1978.
- ¹⁶ WOSINSKY 1904. 20.
- ¹⁷ SZABÓ 2013. 233.
- ¹⁸ SZABÓ–HAJDU 2011.
- ¹⁹ REICH 2006. 275. 144. ábra.

Adalékok a Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetének történetéhez

IRÁNYI LÁSZLÓ

Az intézet története

Az Ipari Szakközépiskola és Gimnázium jogelődje formailag az Irgalmas Nővérek Ranolder Intézetének Római Katolikus Nőiipariskolája, majd az 1948-as államosítás után az Állami Nőiiparisiskola volt.

Mégis elődintézményként a Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetét tartja mindenki számon. Ennek oka az, hogy az Ipari működésének ötven évéből 49-et az angolkisasszonyok egykori intézetében töltött el. S mivel szervezetenként semmiféle kapcsolódás nincs a nőiparisiskola és az Ipari között, elfogadható ez, a köztudatba már átment elődintézmény-kép. Így a továbbiakban a Sancta Maria Intézet rövid történetét ismertetem.

Az angolkisasszonyok rendjét az angol származású Mary Ward alapította 1609-ben a flandriai Saint Omerben. Célja a katolikus nőnevelés elősegítése volt, és az így nevelt angol nemes lányok hittérítőként küldése Angliába. Ez mind az angol katolikus papság, mind a jezsuiták körében tiltakozást váltott ki. Sokan rosszalották a szigorú klauzúra hiányát is. Az ellenzők 1631-ben elérték, hogy VIII. Orbán pápa feloszlatta a rendet. Kárpótlásul engedélyezte nekik a közösségi életet Rómában, ami azonban az angolkisasszonyoknak kevés volt, harcot kezdtek tanítórendként való elismertetésükért. Ez apró lépésekben járt csak sikerrel. 1703-ban XI. Kelemen pápa jóváhagyta a rend szabályzatát, 1749-ben XIV. Benedek engedélyezte lánynevelő intézetek felállítását, és végül 1909-ben X. Pius elismerte Mary Wardot a rend alapítójaként.

Első magyarországi intézetüket 1628-ban, Pozsonyban maga Ward Mária segítette létrehozni, ezt azonban rövid idő után 1631-ben a pápai bulla feloszlatta. Ezután csak Mária Terézia uralkodása alatt jelentek meg újból az országban. Maga az uralkodó alapította 1770-ben a budai rendházat, amely 1787-ben áttelepült Pestre. Itt indították be 1856-ban az első magyar tanítónőképző iskolát. 1945-ig még hét új rendházat alapítottak (1852 Eger, 1860 Veszprém, 1882 Eperjes, 1917 Kecskemét, 1929 Nyíregyháza, 1937 Klotildliget, 1941 Élesd). 1948-ban a rend vagyonát államosították, s a működése is szünetelt 1990-ig, akkor újjáalakultak, a lassanként a javaikat is visszakapják.¹

Az angolkisasszonyokat Ranolder János püspök (1849–1875) hívta Veszprémbe. Ranolder rendkívül sokat tett a város oktatásáért, ő alapította 1854-ben az Irgalmas

Nővérek Intézetét is.² Az angolkisasszonyok letelepítésével tovább kívánta szélesíteni a helyi iskolaválasztékot.

Az intézet épülete 1860-ban készült el. Ez akkor a mai Szilágyi Erzsébet Általános Iskolát, és az Iparinak a főhomlokzattól északra eső részét, valamint a mai Regina Mundi templomot jelentette. Az épületet Szentirmay József tervezte a rend nevéhez méltóan angol-gót stílusban.³ (A mai épületegyüttes kialakulását a hátsó borítón közöljük.)

Az iskola négyosztályos elemiként indult. Első osztályában 1860. október 3-án harminchárom veszprémi és négy internátusi tanuló kezdte meg tanulmányait. Tanári kara 11 fős volt, négyen érkeztek a saint-pöltenianyakolostorból, és heten a pesti angolkisasszonyok tanítónőképzőjéből.⁴ Az intézet első főnöknője M. Pirmstill Teréz lett,⁵ aki kettős felügyelet alatt vezette a gondjaira bízott iskolát. A rend részéről a saint-pölteni rendtartomány fejedelménője kormányozta, az alapításkor éppen Mailáth Júlia grófnő, míg az iskolafenntartó a mindenkori veszprémi püspök volt.⁶

Az intézet felvirágoztatása M. Soóky Karolina főnöknő nevéhez fűződik, aki 36 évig vezette a rábízott intézményt 1879 és 1915 között. Soóky Karolina 1840-ben született, és a pesti angolkisasszonyoknál szerzett tanítónői oklevelet, és belépett e rendbe is. 1860-ban onnan került végzős növendékként a veszprémi iskolába, ahol 1879-ig tanárként dolgozott, majd a zárda élére került.⁷

Az ő vezetése alatt bővült az iskola. 1891-ben az elemihez kapcsolva polgári iskolát állítottak fel paralel osztályokkal, külön az internistáknak és külön az externistáknak. Majd 1894-ben br. Hornig Károly az akkori püspök megalapította az intézeten belül a tanítónőképzőt is. Ez bár felmenő rendszerben működött, azaz amíg egy osztály el nem végezte a négy évet, addig nem indítottak újabb évfolyamot, jelentősen növelte az iskola presztízsét.⁸ A tanítónőképző első igazgatója Németh János papneveldei aligazgató lett, míg a kezdő létszáma 16 fő volt. Az érdeklődés nőtt az új szak iránt, ezért az 1905/1906-os tanévtől már két évente indítottak újabb évfolyamokat.⁹ Ezzel szinte egy időben, 1906-ban az elemi iskolát is bővítették négy osztályosról hat osztályosra.¹⁰ Végül 1909-től minden évben iskoláztak be lányokat a tanítónőképzőbe, ezzel teljessé vált annak évfolyamszáma.¹¹

A létszám növekedésével bővíteni kellett az épületet is. Ez szintén Soóky Karolina nevéhez fűződik. Már az 1880-as években elkezdődtek az építkezések. Ekkor készült el a templomhoz bővítésként a Jézus szíve és a lourdes-i kápolna, három hálóterem, három tanterem, nyolc szoba, egy tanszertár és egy betegszoba.¹² Az igazi nagy munka azonban már az új évszázadra esett. 1904. február 2-án tették le az új szárnyépület alapkövét (a mai Ipari főhomlokzati és déli része).¹³ A beruházás 120 ezer koronába került, amelyből 30 ezret Kemenes Ferenc nagyprépost állt. 1905-re be is fejeződött az építkezés, és az új épületrészben 26 helyiséget alakítottak ki: tantermeket, tanári szobákat, zongoraszobát, tornatermet, rajztermet, és a dísztermet, amely akkor Veszprém legnagyobb terme volt.¹⁴ S végül 1908 nyarán a villamos hálózat is elkészült,¹⁵ ezzel egy modern és tágas épületkomplexum állt a rend rendelkezésére a zavartalan tanításhoz.

Az utcára néző épületekben (a mai Szilágyi) kapott helyet az elemi és a polgári iskola, az előbbi egyben a tanítónőképző gyakorlóiskolája is volt. A középső rész működött tanítónőképzőként, valamint itt helyezkedett el az internátus és a rendtagok klauzúrája, míg hátul gazdasági létesítmények (ólak, kocsiszínek stb.), veteményes kert – ahol a növendékek dolgoztak – és játszótér voltak. Elöl, a főépület előtt pedig díszkert fogadta a látogatókat, illetve szolgálta a tanárok és diákok pihenését. Emellett az intézet még egy darab szőlővel is rendelkezett a Balaton partján.¹⁶

Soóky Karolina 1915. szeptember 18-án hunyt el, vele az angolkisasszonyok egy nagyon tevékeny vezetőt veszítettek el. Utóda M. Ghimessy Mária lett, aki maga is az intézetben tanult, majd belépve a rendbe visszatért egykori alma materébe tanítani.¹⁷ Az ő főnöksége (1915–1920) a háború és összeomlás idejére esett. Az iskola egy részét átalakították hadikórházzá, ahol 24 sebesült katonát ápoltak.¹⁸

Mégis a háborús idők ellenére tovább gyarapodott az intézet. Rott Nándor megyéspüspök 1918-ban alapította meg a változó korban népszerűvé váló női felsőkereskedelmi iskolát, amelyet az angolkisasszonyokra bízott. A püspököt az a felismerés vezette, hogy szükség van a nők munkába állására a kereskedelmi és ipari pályákon, és úgy látta, hogy az itt felmerülő erkölcsi veszélyek ellen az egyházi nevelés szolgálhat legjobb védelmül.¹⁹ A viharos politikai események miatt azonban az első évfolyamból csupán kilencen érettségiztek le 1923-ban.²⁰

1920 és 1926 között Ghimessy Mária a budapesti rendház főnöknője volt, ez idő alatt M. Beleznay Etelka állt az intézet élén, aki elvégeztette az épület felújítását. 1926-ban visszatért Ghimessy Mária, és egészen 1936-ig vezette a zárdát, amikor is rendi kormánytanácsossá nevezték ki, és ekkor végleg megvált az intézettől.²¹ Ő volt az utolsó főnöknő, aki még megtoldotta az épületet, 1929-ben, megépíttette a hátsó szárnyat 4 tanteremmel.²²

Utóda, M. Cserny Iréne vezetése alatt az intézmény több átszervezést él meg. Az 1938/1939-es tanévtől a tanítónőképzőt felmenő rendszerben átszervezték leányliceummá, amely az 1938/XIII. törvény szerint egyszerre nyújtott általános és gyakorlati képzést.²³ A négyéves liceum elvégzése és a sikeres érettségi vizsga után még egy évet tanulva szerezhettek a növendékek tanítónői oklevelet.²⁴ 1940/1941-től szintén felmenő rendszerben a felsőkereskedelmi iskola helyét kereskedelmi szakközépiskola vette át.²⁵ Ugyanebben az évben az elemi iskola 7. osztálya is elindult, nyolc fővel, ez pedig a nyolc osztályos alsó fokú oktatásra való áttérés első lépése volt.²⁶

Az átalakulással együtt jött a háború, és az újabb megpróbáltatások. A Cserny Irénét követő főnöknőnek, M. Velty Annának kellett ezekkel megbirkóznia. 1943/1944-ben ünnepelte az intézet a tanítónőképző 50 éves fennállását, a jubileumra minden itt végzett növendéket meg akartak hívni, de a háborús körülmények lehetetlenné tették ezt. Így csak az intézmény keretein belül tartották meg a megemlékezést, és a jubileumi misét, amelyet 1944. április 30-án Mindszenty József püspök celebrált, ezen felolvasta a pápai áldást is.²⁷ Az ünnepségek után jöttek a háborús hétköznapiak, az alagsor ablakait befalazták, mert óvóhelyre volt szükség.²⁸ Az

1944/1945-ös tanévben pedig már tanítás sem volt. A Veszprémben bevonuló szovjet csapatok katonai kórházként használták az épületet, és amikor 1945 augusztusában kivonultak, természetesen teljesen kifosztották.²⁹

Velty Anna, és az őt 1946-ban felváltó M. Peller Anna, nagy energiával láttak neki a felújításnak. Az 1945/1946-os tanév kezdetére a termeket kimeszelték, az ablakokat egysoros üveggel, vagy deszkával látták el, és a víz-, valamint a villanyhálózatot is helyreállították.³⁰ Az 1946/1947-es tanévre a termek már kétsoros üveggel ellátottak voltak, a fűtést cserépkályhával oldották meg, és a bútort is sikerült pótolni.³¹

A biztató újrakezdést azonban megakasztotta a politika. 1947 szeptemberében már állami leánygimnáziumi osztályt kellett indítani, majd 1948. július 18-án zárolták az intézet vagyont.³² Hamarosan államosították az angolkisasszonyok összes iskoláját.

Az intézet szellemisége

A Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete a jómódú középrétegek iskolája volt. Az éves tandíj 1860-ban 220 Ft volt, ehhez jött még a rendkívüli tárgyak díja (rajztanár 2 Ft/hó, énektanár 3 Ft/hó, tánc tanár 10 Ft/év, és zongoratanár 6 Ft/hó), emellett kellett fizetni 5 Ft-ot évente a házi orvosnak, és évi 5 Ft zongorahasználati díjat is.³³ Ez 1900-ra némileg emelkedett, az éves tandíj 500 korona lett (1 Ft = 2 korona), a zenetanítás 120 korona + 10 korona zongorapénz, az ének 40 korona, az angol nyelv 20 korona, egyéb költségekre 20–30 korona, és a tanszerek ára 25 korona volt. Azaz a leánygyermek éves ellátása, ha a rendkívüli tárgyakat is tanulta 750–800 koronába került.³⁴ S végül a 30-as években a tandíj havi 80 pengő volt, míg az internátus teljes ellátással 100 pengő, azaz a lány taníttatása 180 pengőbe került (akkor, amikor „havi 200 pengő fixszel az ember könnyen viccelt”).³⁵

A felvételhez a fenti anyagiakon kívül kellett még a keresztlevél (a tanítónőképzőben és a felsőkereskedelmi-iskolában kis számban protestánsok és izraeliták is tanultak), a himlőoltási igazolás, a bentlakóknak ágynemű, megfelelő fehérnemű és felső öltözék.³⁶ A tanulók egyenruhát viseltek: fekete harisnyát, sötétkék térden és könyéken alul érő ruhát, sötétkék kabátot, és hosszú haját. Ékszereket nem hordhattak.³⁷

A fennmaradt statisztikák alapján megrajzolható a Sancta Maria Intézetbe járó lányok társadalmi összetétele is. Mint fent írtam, a viszonylag magas képzési költségek csak a középrétegek számára tette elérhetővé, hogy idejárassák a gyermekeiket. Ennek megfelelően a polgáriba köztisztviselő, értelmiségi (tanár, orvos, ügyvéd), kisiparos és katonatiszti családok lányai jártak.³⁸ A felsőkereskedelmi iskolát elsősorban a kisiparosok, kiskereskedők részesítették előnyben, de hozzájuk hasonló arányban fordulnak elő a köztisztviselők, értelmiségiek és közlekedési³⁹ A

tanítónőképzőben az értelmiségi és a köztisztviselői származásúak száma szinte azonos volt, és ők tették ki a túlnyomó többséget. Viszonylag magas a katonatisztek gyermekeinek aránya, a maradékot pedig kereskedők, kisiparosok és néhány östermelő (paraszt) lányai alkották.⁴⁰ Elvértve bekerülhetett az intézetbe szegény, de tehetséges gyerek is, őket a püspök támogatta, valamint meglehetett pályázni az 1904-ben erre a célra létrehozott Soóky Karolina alapítvány ösztöndíját is.⁴¹

Az iskola a bekerült növendékekből erkölcsös, magyar nőket akart nevelni, ahogy azt Szeglethy György, Veszprém város polgármestere fogalmazta meg: „... a legfontosabb, leghazafiasabb feladat a valláserkölcsei s emellett a nemzeti irányú nőnevelés”. A Sancta Maria intézet ezeket az elveket követte mindvégig. Kimondták, hogy a nevelés erkölcsös, vallásos és hazafias. Megkövetelték a tekintélytiszteletet, főleg a szülő és az egyház tekintélyét. Igyekeztek a lányokat szorgalomra, kötelességtudásra nevelni. Felhívták a figyelmet a helyes erkölcsös olvasmányokra, és amit nem találtak ilyennek, azt tiltották. Ez főleg a 20-as, 30-as években kapott nagy hangsúlyt, amikor terjedőben volt a modern nő típusa, és ezt az angolkisasszonyok „veszélyes divatnak” bélyegezték. Fontosnak tartották a szociális nevelést, a leendő tanítónőtől elvárták, hogy legyen gyerekszerető, igazságos, erkölcsös, megértő és áldozatkész.⁴²

Mindezt rendkívüli szigorral próbálták elérni. Íme a bentlakók napirendje 1905-ből: 1/2 6-kor ébresztő, 1/2 7-től ima és reggeli, 7 órakor tanulás, 1/2 8-kor mise, 8-tól 11-ig tanórák egyszeri negyed órás szünettel, 11-től francia óra, vagy kézimunkázás, délben ebéd, majd szabadidő 1/2 2-ig, akkortól ismétlés, majd 2 és 4 között ismét tanórák, 4-kor uzsonna, majd 5-ig szabadidő, utána ismét egy óra francia, vagy kézimunka, 6-tól 7-ig tanulás, 7-kor vacsora, 1/4 9-kor hálóterembe vonulás, és 9-kor takarodó.⁴³ Haza írni csak kéthetente lehetett, és kimenőt is csak a látogatni érkező szülővel kaptak (vasárnap és ünnepnap délután 4 és 6 óra között), édességet is csak ilyenkor lehetett fogyasztani.⁴⁴ Ilyen szigorú házirend mellett nem maradt idejük a növendékeknek holmi „veszélyes divatokat” követni, a szabadidőt is igyekeztek úgy kitölteni, hogy a lányok akkor is ellenőrzés alatt legyenek, és lehetőleg hasznos, önképző munkát végezzenek.

A tanítónőképzőben a helyes nevelést szolgálta az 1892-ben alakult Maria Congregatio, amelynek célja Mária kultuszának ápolása és a szüzi eszményképhez való közeljutás volt.⁴⁵ Ennek több osztálya is működött, így volt karitatív, eucharisztikus, sajtó és missziós osztálya.⁴⁶ Emellett adtak elő vallási tárgyú színdarabokat, például 1910-ben, az intézet fennállásának 50 éves jubileumán Kertész Kálmán Ötven év című darabját.⁴⁷ 1926-ban alakult meg a Vörösmarty önképző kör, amely a hazafiság, az önállóság és a szépízlés fejlesztését tűzte ki célul.⁴⁸ Ezt követte a tanítónőképzőben a boldog Gizella kör, illetve a felsőkereskedelmi iskolában a Zita kör.⁴⁹ Egyébként is jellemző volt az intézetre a legitimizmus, egészen 1937-ig misét mondtak IV. Károly halála és Ottó örökös király neve napján, csupán ezután jelent meg a Horthy Miklóserért mondott mise, és az 1942/1943-as évkönyv elején már gyászkeretes képpel számoltak be a kormányzó-helyettes haláláról. – Mindkettő iro-

dalmi önképzőkör volt, a Zita körhöz a későbbiekben csatlakozott a kis Szt. Teréz gyorsírókör, és a Szt. Cecília énekkör, és a három együtt alkotta a Ward Mária önképző kört.⁵⁰ 1932-ben alakult meg a Szt. Imre természetudományos kör, amely gyakori filmvetítésekkel is bővítette ismereteit. 1928-ban működött a sportkör, amelynek célja vallásos, hazafias nevelés, testvéri összetartás, a sportvágy kontrollált kielégítése, a jellem, az akarat erő és az engedelmség fejlesztése volt.⁵¹ Fontos teret kapott a művészeti nevelés, az esztétikai érzék kibontása, ezt segítette elő a kézimunka szakkör. Végül a jó háziasszony legfontosabb tulajdonságát, a takarékoságot segítette elő a diákkaptár, amely a 30-as évektől működött.⁵²

Mindez azonban csak adalék, amely elősegíti az iskolai nevelési célok elérését. Az első rendű feladat azonban az oktatás volt. Érdemes megnézni, mit is tanultak a növendékek a tanítónőképzőben és a felsőkereskedelmi iskolában (a polgári és az elemi iskolákban a tananyag az állami iskolákéval azonos volt). Az oktatás nyelve mindegyik iskolában magyar volt.

A tanítónőképzőben a következő tárgyakat tanulták: vallástan, magyar nyelv, német nyelv, neveléstan (oktatástan, lélektan és gyakorló tanítás, ez utóbbi heti négy órában), történelem, földrajz, természetrajz, mennyiségtan, azaz matematika, vegytan, ének és zene, rajz, természettan, azaz fizika, szépirodalom, kézimunka, testgyakorlás, háztartástan, alkotmánytan.⁵⁴ A gyakorlótanítás 3 óra tanítást és egy megbeszélő órát jelentett, ennek során a jelöltnek minden osztályban minden tárgyat kellett tanítania.⁵⁴ 1912-től új tárgyként bevezették a gazdasági gyakorlatokat, amely kerti munkát, baromfitisztítást és házi munkát foglalt magába.⁵⁵

A felsőkereskedelmi iskola tanterve különbözött ettől, azonos tárgy csupán a történelem, a hit- és erkölctan, a földrajz, a természettan, a vegytan és a testgyakorlás volt. Ezek mellett két idegen nyelvet, a németet és a franciát tanultak, amelyekhez még levelezés is tartozott. Magyarból a fogalmazás volt hangsúlyos, ehhez kapcsolódott a gyors- és gépirás, valamint a magyar kereskedelmi levelezés. Szaktárgy volt még a jogi ismeretek, a kereskedelmi számtan, a mennyiségtan és politikai számtan, az áruismeret, a könyvvitel és a gyakorló iroda.⁵⁶

A tanítónőképzőt végzetteknek több mint a fele tanítónőként helyezkedett el, körülbelül 10%-uk tanult tovább szakirányú egyetemen, vagy főiskolán, hogy tanári diplomát szerezzen, néhányan hivatali alkalmazottak lettek, míg majdnem 1/4-ük háziasszonyként élte életét.⁵⁷

A felsőkereskedelmi befutó lányok továbbtanulási és elhelyezkedési esélyei lényegesen jobbak voltak, ugyanis a polgári iskolára, vagy a gimnázium negyedik osztályára épülő négyéves képzés és az érettségi után munkába állhattak bankokban, biztosítóknál, ipari és kereskedelmi vállalatoknál, a pénzügyigazgatásban, az adó- és vámhivatalnál, a vasútnál, vagy a postánál. Ha pedig nem akarták befejezni a tanulmányaikat, akkor nyitva állt előttük a kereskedelmi főiskola, a polgári és kereskedelmi tanárképző főiskola, a gazdasági akadémia, a zeneakadémia, a közgazdasági egyetem, vagy a testnevelési főiskola.⁵⁸ A lehetőségek gazdag tárházából a többség a tisztviselői állást, vagy férjhez menve a háziasszonyi hivatást választotta.⁵⁹

A fentiekből is kitűnik, hogy az intézetben színvonalas nevelő- és oktató munka folyt, nagyon sok család szerette volna ide beírni a lányát. A tanulóknak körülbelül fele veszprémi volt, a harmada Veszprém megyei, míg a fennmaradó részt nemcsak a szomszédos megyékből érkezők, hanem egész távolról (még Erdélyből is) jöttek tették ki.⁶⁰ Az értesítők arról is beszámoltak – még ha némi elfogultság van is bennük –, hogy sok leányt nem tudtak felvenni, és ezek bizony sírva távoztak az intézetből.⁶¹

A magas színvonalú oktatásnak két feltétele volt még, amellyel az angolkisasszonyok rendelkeztek. Az egyik a jól felszerelt iskola volt. Fennmaradt az 1900-as leltár a természettani szertárból: fizikai és vegyszeti kísérleti eszközök tucatszám, mintegy 200 vegyszer, 440 ásvány, 69 kitömött állat, más állatok spirituszban, 50 darabos gombagyűjtemény, 17 db szárított növény, 80 különféle tojás.⁶² A természettudományos nevelést egyébként is igen fontosnak tartották, 1909-től az intézet tagja volt a Magyar Földrajzi Társaságnak is.⁶³ Nagyon sok úti filmet és természetfilmet vetítettek a lányoknak, és gyakran vitték őket a környékre (Bakonyba, Balatonhoz) kirándulni, hogy megismerjék az őket körülvevő természetet. A 30-as évek végén 38 féle folyóirat járt az intézetnek, és a könyvtára is több ezer kötetet tett ki.⁶⁴ Nagyon jellemző adat az is, hogy az államosításkor az intézet tulajdonában 11 zongora volt.⁶⁵ Rendelkezett az iskola gyakorlókonyhával és gyakorló kerttel is, ahol a lányok a háztartásvezetést és a házi munkát tanulhatták meg.⁶⁶

A másik feltétel a jól képzett tanári kar volt. Az intézetben ez is biztosított volt. A tanári kar felét maguk a zárdában élő angolkisasszonyok tették ki. Mivel tanítórend voltak, így teljesen természetes volt, hogy tagjainak tanári diplomát kellett szerezni, és be kellett kapcsolódni a nőnevelésbe. Sőt nem egy közülük doktorált is, mint dr. Szegedy Janka, a tanítónőképző utolsó igazgatója. A tanári kar másik részét külsősök tették ki. Egyfelől paptanárok, akiket a püspök nevezett ki, és akik szintén megfelelő végzettséggel bírtak, mint például a tanítónőképző első igazgatója Németh János, aki előtte papneveldei aligazgató volt. Másfelől világi tanárok, akik vagy kinevezettek voltak vagy csak óraadóként segítettek az iskolai munkát. Az ő megválogatásukra is nagy gondot fordított az intézet, ezt bizonyítja az is, hogy olyan Veszprém szerzte elismert tanárok is tanítottak itt, mint dr. Cholnoky Ferenc kórházigazgató, vagy Szeiberling Mátyás testnevelő tanár, aki sokat tett a város ifjúsági sportjának fellendítéséért.

Úgy vélem a felsoroltak alátámasztják, hogy a veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete alapításától fogva az egyik legszínvonalasabb nőnevelési intézmény volt nemcsak Veszprémben, de a megyében is, sőt vonzáskörzete kiterjedt annak határain túl is. Nívós oktatással és szigorú keresztény erkölcsiséggel lányok százait készítette fel az életre, akik innen kikerülve megállták helyüket mind a tanítónői, mind a különböző kereskedelmi, tisztviselői pályákon. S hogy milyen sokat jelentett számukra az alma mater, azt nemcsak a tanítónőképző 50 éves jubileumára érkezett levelek nagy száma és meleg hangvétele bizonyítja, hanem az is, hogy többen közülük belépve a rendbe visszatértek iskolájukba, és ahol eddig tanultak, ott ezután tanítottak.

A második világháború, és az hogy az épületet öt hónapig szovjet katonai kórháznak használták, ami együtt járt a teljes kifosztással, súlyos törést okozott. S mire az intézet elkezdett kilábalni, jött egy újabb és ezúttal végzetes csapás: megjelent az 1948/XXXIII. törvény az iskolák államosításáról.

Az államosítás

Az angolkisasszonyokat nem érte váratlanul a törvény. Már 1945-től lehetett érezni, hogy változik a légkör. Az 56.001/1945-ös VKM rendelet kimondta, hogy az iskolákban „*elengedhetetlen feladat: a világnézeti áthangolás demokratikus szel-
lemben*” (szerző megj. kiemelés az eredetiben). Az angolkisasszonyoknak is részt kellett venniük ilyen, egyre inkább marxista szellemű átképzéseken. Végül a tanítónőképző 1948-as tanévzáró értekezletén dr. Szegedy Janka bejelentette, hogy az iskola hamarosan állami kézbe kerül.⁶⁷

1948. július 18-án leltárba vették és zárolták az intézet vagyonát, majd augusztus 16-án megérkezett az államosítási bizottság, amelynek tagjai Kvassay Mária állami gimnáziumi tanár, a VKM V. főosztályától, dr. Sólyom Mihály tanügyi titkár a VKM IV. ügyosztályától és Galló János gazdasági szakértő voltak.⁶⁸

Felvették a helyrajzot. Az intézet eszerint négy épületből állt. Az I. épület a mai Szilágyi Erzsébet Általános Iskola tömbje (benne a földszinten rendi fogadó, 4 általános iskolai terem, előadóterem, igazgatói és tanári szoba, szertár, az emeleten pedig klauzúra helyiségek), valamint a templom volt. A II. épület a mai Ipari Szakközépiskola és Gimnázium főépülete (benne a gyakorló általános iskola, a tanítónőképző, a kereskedelmi középiskola, és az internátus, valamint hét rendi helyiség, és a konyha). A III. épület a volt Békeffy-ház. Ebben az általános iskola tantermei és igazgatói szobája voltak, és végül a IV. épület, amely a Báthory utcára nézett, s teljes mértékben rendi célokat szolgált.

A bizottság ezt a következőképpen osztotta meg: A II. és III. épület állami tulajdonba került, de a rend használhatta a konyhát, és a mellette lévő éléskamrát. Az I. és a IV. épület maradt az angolkisasszonyoké, de az állam használhatta a vegytan előadót, a fizika és természetrajzi szertárat, két internátusi hálóhelyiséget a hozzájuk kapcsolódó vizes blokkal és felügyelői szobával, valamint a Dózsa György úti kapubejárót. Az állami és rendi helyiségeket elfalazással kellett elválasztani. A díszkert, a Békeffy-iskolaudvar, és hátul a tenispálya, valamint a 800 négyzetméteres játszótér szintén állami kézbe került, ezeket drótsövénnyel választották le.⁶⁹

A rend ezzel elveszítette iskoláit, a jogutódok az Állami Leánylíceum és Tanítónőképző, az Állami Leánygimnázium, az Állami Kereskedelmi Leányközépiskola és az Állami Általános Iskola lettek. Az új iskolák igazgatása teljesen különvált. Az angolkisasszonyok visszavonultak a tanítástól, valószínűleg, nem is hagyták volna őket, csupán a világi tanárok egy része maradt meg, bár közülük sem tudta elfogadni a többség a változást, és inkább búcsút mondott az iskolának. A hivatalos körök

azonban pozitívan értékelték a történeteket, így írt erről a Veszprémi Állami Leánylíceum és Tanítónőképző utolsó – 1948/1949-es – évkönyve: „Az államosítás fontos fordulópontot jelentett. Megszűnt az egyoldalú nevelés és helyét az egyetemes, igazi demokratikus nevelés váltotta fel. Megszűnt iskolánk kivételes >>előkelő<< intézet lenni, kapui megnyíltak a nép gyermekei előtt. Megszűnt a társadalmi, vagyoni helyzet, a származás, vallás szerinti válogatás. Egyedül a becsületes, kizsákmányolás nélküli önzetlen munka lett a továbbhaladás, a boldogulás feltétele, és iskolánk egy igazságosabb, jobb életre, a szocializmus építésére készíti elő a jövő nemzedéket.” Azaz mindaz elveszett, ami színvonalassá, vonzóvá, példa értékűvé tette az angolkisasszonyok intézetét, és az utódiskolák belesüllyedtek az állami tanintézetek, szürke és sematikus tengerébe.

Maguk a rend tagjai sem élhettek nyugodtan a nekik meghagyott épületrészekben. 1948 őszén a VKM IX. főosztálya kiadta a 184.291/1948. számú rendeletet, amely felülvizsgálati bizottságot küldött az intézetbe. Ez november 5-én dr. Szilágyi Lászlónak, a tankerületi főigazgató képviselőjének vezetésével meg is érkezett. A bizottság cserére kényszerítette a rendet. Visszaadta az I. épület földszintjét, de elvette a II. épületbeli konyhát.⁷⁰

1949 januárjában felmérték a már állami kézben lévő ingatlanokat. Eszerint, az I. épület (405 m²) értéke 120 ezer Ft, a II.-é (805 m²) 460 ezer Ft, a III.-é (363 m²) 170 ezer Ft, míg a IV.-é (275 m²) 140 ezer Ft, a teniszpálya (62 négyszögöl) 2450 Ft, a díszkert (389 négyszögöl) 15 ezer Ft, és a kis udvar (65,5 négyszögöl) 2600 Ft. Az összérték ily módon 910 050 Ft.⁷¹ Sajnos a rend kezén lévő ingatlanokról nem készült kimutatás.

Az angolkisasszonyok kálváriája folytatódott 1949-ben is. Júliusban, a VKM 1200-P-1/1949. IV/2 számú rendelete újabb bizottságot küldött ki, amely a rend panaszait volt hivatott kivizsgálni. Érdemi segítséget nem jelentett a munkája, jóváhagyta az eddigi cseréket, és kötelezettséget vállalt, miszerint cserépkályhákat készített a nővérek számára.⁷²

Az egész államosítási procedúra végét a közoktatási miniszter 12115-125v-1/1951.T.2. számú véghatározata jelentette, mely szerint az 1948/XXXIII. törvény alapján a veszprémi 903. számú telekkönyvi betétben felvett ingatlanok állami tulajdonba kerültek, ez az egykori intézet minden épületére kiterjedt a templom kivételével, azt megtarthatta az egyház. Így ért véget a három évig tartó államosítás, az angolkisasszonyok elveszítették minden vagyonukat. Csupán 1990 után térhettek vissza, ekkor a Szilágyi Erzsébet Általános Iskolából leválasztottak számukra néhány helyiséget.

Amikorra a rendet teljesen kiüzték a saját maga építette épületből, már a Sancta Maria Intézet utódiskolái sem működtek ott. Kivéve az Állami Általános Iskolát, amely később Szilágyi Erzsébet nevet vette fel. A leánylíceumot és a tanítónőképzőt felszámolták, a leánykereskedelmi középiskola átköltözött a veszprémi várba, és ott összeolvadva a fiú kereskedelmi középiskolával (1957) jött létre a mai Közgazdasági Szakközépiskola elődje. Végül a leánygimnázium helyet cserélt a Szegelethy

utca 6. szám alatt már egy éve működő Vegyipari Technikummal, és ott a későbbi Kállai Éva Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola elődje lett.

Az 1950 nyarán az egykori Sancta Maria Intézetbe beköltözött Vegyipari Technikum, ezután már az angolkisasszonyok iskoláját tartotta jogelődjének.

JEGYZETEK

- ¹ Magyar Katolikus Lexikon I. kötet, Szerk.: Diós István, Szent István Társulat, Budapest, 1993. 276. l.
- ² Takács Lajos: Ranolder János veszprémi püspök élete és munkássága 1806–1875. Veszprém, 1987. 50. l.
- ³ Korompai György: Veszprém. 2. átdolg., bőv. kiadás, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1975. 247. l.
- ⁴ Veszprém Megyei Levéltár VIII. 74. Az angolkisasszonyok veszprémi római katolikus tanítónőképzőjének iratai (a továbbiakban VeML VIII. 74.), A Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetének 1899/1900. évi értesítője. (a továbbiakban értesítő) 4. l.
- ⁵ uo. 2. l.
- ⁶ uo. 2. l.
- ⁷ VeML VIII. 74. 1915/1916-os értesítő 3. l.
- ⁸ uo. 3. l.
- ⁹ VeML VIII. 74. 1904/1905-ös értesítő 27. l.
- ¹⁰ VeML VIII. 74. 1906/1907-es értesítő 25. l.
- ¹¹ VeML VIII. 74. 1909/1910-es értesítő 4. l.
- ¹² VeML VIII. 74. 1899/1900-as értesítő 4. l.
- ¹³ VeML VIII. 74. 1903/1904-es értesítő 21. l.
- ¹⁴ VeML VIII. 74. 1904/1905-ös értesítő 12. l.
- ¹⁵ VeML VIII. 74. 1908/1909-es értesítő 3. l.
- ¹⁶ VeML VIII. 74. 1925/1926-os értesítő 14. l.
- ¹⁷ VeML VIII. 74. 1915/1916-os értesítő 3. l.
- ¹⁸ VeML VIII. 74. 1940/1941-es értesítő 7. l.
- ¹⁹ VeML VIII. 62. Az angolkisasszonyok veszprémi római katolikus női felsőkereskedelmi iskolájának iratai (a továbbiakban VeML VIII. 62.), A Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete Női Felsőkereskedelmi Iskolájának 1942/1943 évi értesítője (továbbiakban felsőker. értesítő) 5. l.
- ²⁰ uo. 6. l.
- ²¹ VeML VIII. 74. A Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria Intézete Polgári Iskolájának 1925/1926. évi értesítője (továbbiakban polgári értesítő) 5. l.
- ²² VeML VIII. 74. 1928/1929-es értesítő 7. l.
- ²³ Mészáros István: Magyar iskolatípusok 996–1990. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1991. 55. l.
- ²⁴ VeML VIII. 74. 1940/1941-es értesítő 33. l.
- ²⁵ VeML VIII. 62. 1940/1941-es felsőker. értesítő 3. l.
- ²⁶ VeML VIII. 74. 1940/1941-es értesítő 47. l.
- ²⁷ VeML VIII. 74. 1943/1944-es értesítő 10. l.
- ²⁸ uo. 33. l.
- ²⁹ VeML VIII. 74. 1945/1946-os értesítő 10. l.
- ³⁰ uo. 25. l.

- ³¹ VeML VIII. 74. 1946/1947-es értesítő 39. l.
³² VeML VIII. 62. 1947/1948-as felsőker. értesítő 12. l.
³³ VeML VIII. 74. 1899/1900-as értesítő 4. l.
³⁴ VeML VIII. 74. 1900/1901-es értesítő 48. l.
³⁵ VeML VIII. 74. 1928/1929-es értesítő 16. l.
³⁶ VeML VIII. 74. 1899/1900-as értesítő 3. l.
³⁷ VeML VIII. 74. 1930/1931-es polgári értesítő 21. l.
³⁸ VeML VIII. 74. 1931/1932-es polgári értesítő 22. l.
³⁹ VeML VIII. 62. 1935/1936-os felsőker. értesítő 16. l.
⁴⁰ VeML VIII. 74. 1928/1929-es értesítő 14. l.
⁴¹ VeML VIII. 74. 1903/1904-es értesítő 20. l.
⁴² VeML VIII. 74. 1926/1927-es értesítő 3. l., 1927/1928-as értesítő 3. l., 1933/1934-es értesítő 3. l.
⁴³ VeML VIII. 74. 1905/1906-os értesítő 3. l.
⁴⁴ VeML VIII. 74. 1900/1900-as értesítő 48. l.
⁴⁵ VeML VIII. 74. 1899/1900-as értesítő 27. l.
⁴⁶ VeML VIII. 74. 1925/1926-os értesítő 15. l.
⁴⁷ VeML VIII. 74. 1910/1911-es értesítő 6. l.
⁴⁸ VeML VIII. 74. 1925/1926-os értesítő 16. l.
⁴⁹ VeML VIII. 62. 1926/1927-es felsőker. értesítő 11. l.
⁵⁰ VeML VIII. 62. 1934/1935-ös felsőker. értesítő 8. l.
⁵¹ VeML VIII. 74. 1927/1928-as értesítő 19. l.
⁵² VeML VIII. 74. 1942/1943-as értesítő 42. és 45. l.
⁵³ VeML VIII. 74. 1899/1900-as értesítő 33. l., 1900/1901-es értesítő 41. l., 1901/1902-es értesítő 39. l., és 1902/1903-as értesítő 27. l.
⁵⁴ VeML VIII. 74. 1909/1910-es értesítő 38. l.
⁵⁵ VeML VIII. 74. 1912/1913-as értesítő 36. l.
⁵⁶ VeML VIII. 62. 1933/1934-es felsőker. értesítő 14. l.
⁵⁷ VeML VIII. 74. 1942/1943-as értesítő 39. l.
⁵⁸ VeML VIII. 62. 1933/1934-es felsőker. értesítő 14. l.
⁵⁹ VeML VIII. 62. 1939/1940-es felsőker. értesítő 45. l.
⁶⁰ VeML VIII. 74. 1928/1929-es értesítő 15. l.
⁶¹ VeML VIII. 74. 1909/1910-es értesítő 17. l.
⁶² VeML VIII. 74. 1900/1901-es értesítő 14. l.
⁶³ VeML VIII. 74. 1908/1909-es értesítő 23. l.
⁶⁴ VeML VIII. 74. 1937/1938-as értesítő 36. l.
⁶⁵ VeML XXVI. 65. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetének államosítási iratai (továbbiakban VeML XXVI. 65.) 1948. augusztus 16-i államosítási jegyzőkönyv
⁶⁶ VeML VIII. 74. 1938/1939-es értesítő 37. l.
⁶⁷ VeML VIII. 74. A tanítónőképző 1947/1948-as tanéve záróértekezletének jegyzőkönyve
⁶⁸ VeML XXVI. 65. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetének 1948. augusztus 16-i államosítási jegyzőkönyve.
⁶⁹ VeML XXVI. 65. A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetének 1948. augusztus 16-i államosítási jegyzőkönyve.
⁷⁰ VeML XXVI. 65. Az 1948. november 5-i felülvizsgálati bizottság jegyzőkönyve
⁷¹ VeML XXVI. 65. 1-A-5/1949. számú hatósági bizonyítvány.
⁷² VeML XXVI. 65. Az 1949. július 26-i felülvizsgáló bizottság jegyzőkönyve.

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek IV. rész

Hivatásos tisztek

RAINER PÁL

„Már teljesen elharctériedtem oly régen voltam magyar földön.”
(Csekme Károly százados tábori lapjáról, 1916. április 30.)

A KORSZAK HIVATÁSOS TISZTJEI JÓVAL MEREVEBB, zárt kasztot alkottak, mint a tartalékostiszti-kar. Ezért a civil részről velük való érintkezés, kapcsolattartás is nehezkesebb lehetett. Ismeretségi körük bár nem kizárólag, de többnyire hivatásos tisztársaik köréből került ki. Talán részben ez is oka lehet, hogy tőlük viszonylag kevesebb emléket őriz a Laczkó Dezső Múzeum. Bár a m. kir. honvédezek tisztjei szinte kizárólag magyarok, vagy magyarországiak voltak, így a helyi lakossággal való érintkezést esetükben nem nehezítették, nyelvi, vagy nemzetiségi akadályok, mint esetleg a közös hadsereg tisztjeinél.

Csekme Károly (Páva, Háromszék vm. 1885. június 12. – ?) Hivatásos katonatiszt, százados.

Székely származású. Járási írnok fia. Kézdivásárhelyen a polgári iskola 4 osztályát, majd 1900–1904 között a nagyváradi honvéd hadapródiskolát végezte. 1904. augusztus 18-tól hadapród-tiszthelyettes a m. kir. 13. (pozsonyi) honvéd gyalogezrednél Tatán, később Pozsonyban. 1905. november 1-től hadnagy. Utóbb a 17. (székesfehérvári) honvéd gyalogezrednél (tatatóvárosi zászlóalj). 1913-tól szolgált a 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred tatatóvárosi zászlóaljánál, ekkor már főhadnagyként. Az 1913–1914-es tanévben a veszprémi piarista főgimnázium diákjainak katonai kiképzését vezette. A hadba vonuláskor, 1914 augusztusától a 31./II. zászlóalj géppuskás osztagának parancsnoka. Augusztus 28-án Uhnownál esett át a tűzkeresztségen. 1914. szeptember 11-én, Senkowice mellett, amikor egyik géppuskáját gránát telitalálat érte, és 3 honvédje elesett, légnyomástól könnyebben sebesült. 1914. október 23-án betegen távozott a harcterről. 1915. január 11-től újra a fronton volt. Kezdetben a Dunajec menti harcokban a II. zászlóalj, 1915. február 2-től a 7. század, 1915. március 8-tól ismét a II. zászlóalj parancsnoka a Kárpátok előterében

lefolyt harcokban. 1915. március 8-án megint betegen távozott. 1915. október 1-jén a XV. menetzászlóalj parancsnokaként, 380 főlegénységgel érkezett vissza a harctérre, Wladimir-Wolinszkijba, ekkor már századosként. Itt zászlóaljával október 16-ig harcszerű kiképzésben részesült. 1915. október 23-tól ismét a II. zászlóalj, majd 1915 decemberétől a III. zászlóalj parancsnoka egészen 1916. július 5-ig, amikor a Stochod mentén gránát légnyomástól megsebesült. A jägerdorfi kórházban gyógykezelték.

Felgyógyulása után, saját kérelmére, az erdélyi fronton szűkebb hazája védelmében vett részt, a 34. honvéd gyalogezrednél¹ (1917). 1917 nyaratól a Piave-fronton a m. kir. 6. (szabadkai) népfőlkelő gyalogezred zászlóalj-, utóbb ezredparancsnoka a háború végéig.

Betegségei (vérhas) és sebesülése után szolgált Veszprémben a pótzászlóaljnál és három hónapig gyalogsági kiképzőként a m. kir. (pápai) 7. honvéd huszárezred póttesténél is. Harctéri szolgálata összesen 28 hónap. 1921 szeptemberében saját kérésére nyugdíjazták. 1936-ban nyugállományú századosként Bakonyszentlászlón (Veszprém m.) élt.

Kitüntetései: Katonai Érdemkereszt 3. osztálya hadidíszítménnyel és kardokkal (1916. dec.), Bronz Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján kardokkal (1916. júl.), Károly Csapatkereszt, Sebesülési Érem, Magyar Háborús Emlékérem rohamsisakkal és kardokkal, 1908-as Jubileumi Emlékkereszt, Osztrák Háborús Emlékérem.²

1914-ben a magyar és a lengyel barátkozás jelvényét ajándékozta a Veszprém-vármegyei Múzeumnak.³

A Laczkó Dezső Múzeum két tábori levelezőlapját őrzi.

• Tábori levelezőlap, 1914. december 28.

Kartonpapír, rózsaszínű, 14.1x9 cm. Grafitceruzával írva.

Feldpostkorrespondenzkarte.

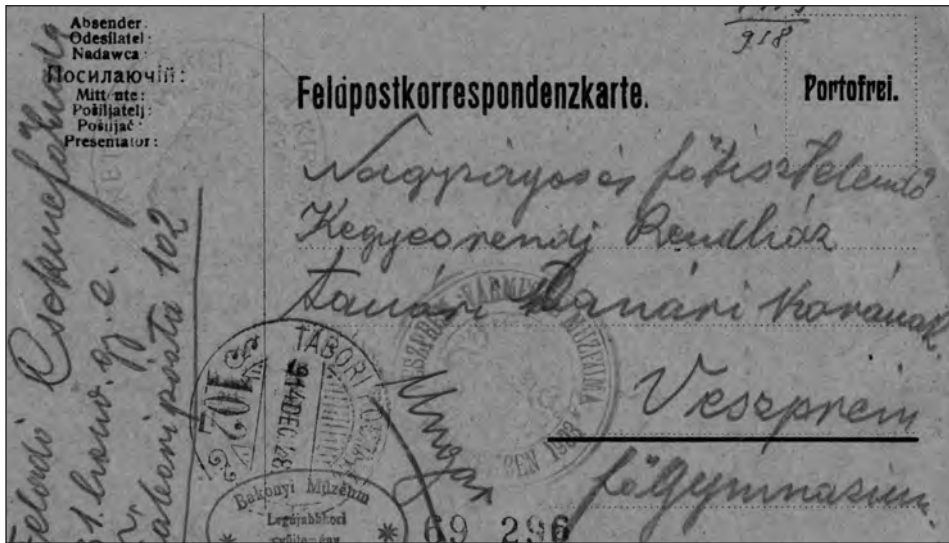
(magyarul: tábori postai levelezőlap) fejléccel. Portofrei. (magyarul: portómentes) jelzéssel.

„Nagyságos és főtisztelendő Kegyesrendi Rendház tanári tanári [vagy szójátékkal tanári kanári? – R. P.] karának [sic!]

Veszprém főgymnázium

Kedves Kollégák, főtisztelendő Uraim!

Sajnálom, hogy személyesen nem mondhattam köszönetet a szíves látásért és fogadtatásért és hogy nem tudtam elbucszni, azonban sürgőnyi parancsra 4 órai időn belül vasutra szálltam. Jelenleg már újból itt vagyok a lövészárookban, 200 lépésre a muszkáktól és harctéri zene szórakoztat minket, az ágyu a nagybőgő szerepét játssza⁴.

Csekme Károly főhadnagy tábori levelezőlapja Laczkó Dezsőhöz, 1914. dec. 28.
(LDM Legújabbkori gyűjtemény 69.296.)

Kedves keddig, főtisztelendő Uram!
Sajnálom, hogy nemolyesen nem mondhat-
tam köszönetet a nívó látásért és fogadá-
sáért és hogy nem tudtam elbúcsúzni, azon-
ban sürgősi parancsra 4 órai időn
kerül vasútra máltam. Sehol máshol
hát utazok a lövés árokhon, 200 lépés
a muszkaiktól és karakteri szem sönaport-
tat mindket, arágya nagy hőgő szerepét ját-
Különben ha folytonossági hiányt nem szenved bőröm és újból kedves körükbe
zuhanok egykor, „népies előadásban” megtartom tapasztalatom alapján beszámó-
lomat, melyhez hasonló jókat stb. Szives és hazafias üdvözet Csekme főhdn”.

Feladó: „Csekme főhndg. 31. honv. gy.e. Tábori posta 102.”

Elmosódott alakulat körbélyegző koronás magyar közép címerrel, „* M. KIR. 79...MENETZÁSZLÓALJ/ GAZDASÁGI HIVATALA” felirattal. Átmérő: 3.4 cm, lila színű.

Tábori posta körbélyegző „TÁBORI POSTAHIVATAL 102/ 914 DEC. 28.” felirattal. Átmérő: 2.9 cm, fekete színű.

Múzeumi körbélyegző.

Laczkó Dezső ceruzás jelzésével: V. [válasz?] 915. I. 11.

LDM Legújabbkori gyűjtemény 69.296. (Szerzeményi napló 1903-1923. 5113/1918. december, múzeumi gyűjtés)

• Levelezőlap, 1916. április 30.

Kartonpapír, 14x9 cm. Tintaceruzával írva.

Jelmezés színésznőt ábrázoló, színezett fényképes levelezőlap, a művész nő cirilbetűs nevével és a szerep megnevezésével: КАТЕРИНА РУБЧАКОВА „МАРУСЯ БОГУСЛАВКА” (magyarul: Katerina Rubcsakova „Maruszja Boguszlavka”). Hátlapján szintén cirilbetűs jelzés: Накладом С. М. П. в Кракові. Репродукція застережена. 1914. (Nakladom SZ. M. P. v Krakovi. Reprodukciya zashterezsena. 1914.) Ser. 115.–6.

Csekme Károly százados tábori levelezőlapja Laczkó Dezsőhöz, 1916. ápr. 30.
(LDM Legújabbkori gyűjtemény 69.330.)

„Nagyságos Laczkó Dezső kegyesrendi főtisztelendő urnak, főgymn. igazgató stb.
Veszprém Ungarn

Még azt gondolják az én kedves „Kollégáim” hogy már nem sorolok az élők közé, hosszabb hallgatás után ezennel életjelt adok magamról és egyuttal tiszteletteljesen és szívesen üdvözölöm az urakat. Már teljesen elharctériesedtem oly régen voltam magyar földön. Ismételt üdvözlöt. Csekme százados”⁵

Feladó: „Csekme százados 31. honv. gy.e. 3. zlj. parancsnoka. – Tábori pósta 102.”

Alakulat körbélyegző koronás magyar középcímerrel, „* M. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred */III. zászlóalj/ parancsnoksága” felirattal. Átmérő: 3.6 cm, lila színű.

Tábori posta körbélyegző „TÁBORI POSTAHIVATAL 102./ 916 ÁPR. 30.” felirattal.

Átmérő: 2.9 cm, fekete színű.

Múzeumi körbélyegző.

LDM Legújabbkori gyűjtemény 69.330. (Szerzeményi napló 1903–1923. 5113/1918. december, múzeumi gyűjtés)

Csicseri Orosz Árpád (Mezőcsát, Borsod vm. 1869. március 11. – ?)

Hivatásos, katonatiszt, cs. és kir. kamarás. 1887. hadapród címzetes őrmester, 1887. szeptember 18. hadapród-őrmester, 1887. december 1. hadapród-tiszthelyettes, 1888. november 1. hadnagy, 1892. november 1. főhadnagy, 1914-ben már százados, 1915 szeptemberében már őrnagy, 1915. november alezredes, 1936-ban már ezredes.

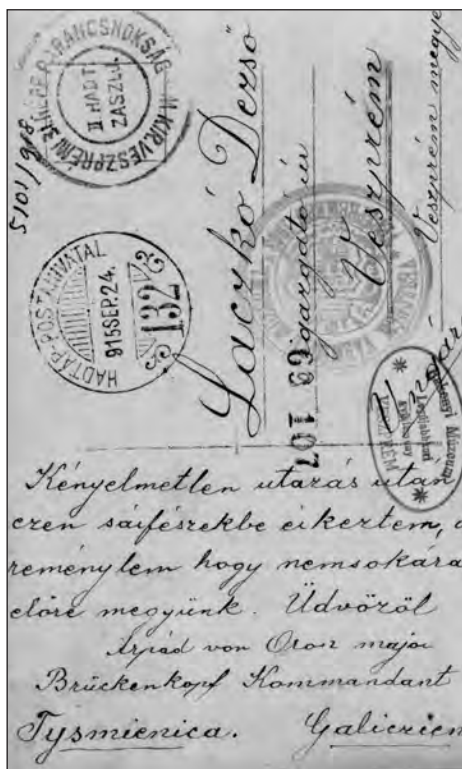
Eredetét a 13. századig visszavezető, Ung vármegyei nemesi család tagja. Földbirtokos fia. Kassán gimnáziumot, majd 1887-ben a Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamát végezte. 1889–1892 Központi Lovastishti Tanfolyamot végzett Budapesten.

1887-től a cs. és kir. 32. (budapesti) gyalogezrednél, majd a 3. (debreceni) honvéd feldandárnál szolgált. 1888. március 1-től a 11. (munkácsi) honvéd feldandárnál Ungváron, Kassán, Munkácson. 1889. augusztus 17-től az 5. (kassai) honvéd huszárezred 2. osztályánál Nyíregyházán. 1890. január 1-től a 3. (szegedi) honvéd huszárezrednél Aradon. 1890. november 29-től a 9. (marosvásárhelyi) honvéd huszárezrednél Segesváron. 1892. augusztus 1-től a (váci) 6. honvéd huszárezrednél Budapesten és Ógyallán, Érsekújváron, Pozsonyban, Kőszegen. 1895. június 11-től a 4. (kecskeméti) honvéd huszárezrednél. 1896. március 1-től a 3. (szegedi) honvéd huszárezrednél, majd június 1-től a 7. (pápai) honvéd huszárezrednél népfelkelő nyilvántartó tiszt.

1909–1913 között a veszprémi Méhes Társbirtokosság tagja (feltehetőleg innét ismerhette Laczkó Dezsőt, aki itt 1888-óta alapító tag volt). 1914 augusztusában a hadba vonuláskor a m. kir. 31/II. népfelkelő hadtápszászlóalj parancsnoka Szerbiában,⁶ 1915 szeptemberében Galíciában, őrnagyi rangban. 1915 novemberében lépett elő alezredessé. 1936-ban nyugállományú ezredes.

Kitüntetései: Ferenc József Rend lovagkeresztje (1918. jan.), legfelsőbb dicsérfelismerés az ellenség előtt teljesített kitűnő szolgálatai elismeréséül (1916. márc.).⁷

Csicseri Orosz Árpád őrnagy fényképes levelezőlapja Laczkó Dezsőhöz,
1915. szept. 24.

(LDM Legújabbkori gyűjtemény 69.107.)

A Laczkó Dezső Múzeum egy levelezőlapként felhasznált fényképét őrzi.

- Fénykép levelezőlapként használva
Papír, 13.9x8.8 cm. Fekete tintával írva.

Műtermi felvétel. Térdkép Orosz Árpád őrnagyról, aki kárpitozott széken ül, baljával asztalra támaszkodik. Bal keze kisujján két gyűrű. Öltözete 1908 M csukaszürke egyenruha, tábori sapka, állógalléros tábori zubbony őrnagyi parolival, mellén kitüntetés szalagsávokkal, pantalló. Keresztbe vetett lábai alatt kardjának csatlék részlete látható.

„Laczkó Dezső igazgató úr
Veszprém Veszprém megye Ungárn

Kényelmetlen utazás után ezen sárfészekbe érkeztem, de reményem hogy nemso-
kára előre megyünk. Üdvözöl

Árpád von Orosz major
Brückenkopf Kommandant
[magyarul: nemes Orosz Árpád őrnagy
hídfő parancsnok]

Tysmienica. Galiczien.

Alakulat körbélyegző „* M. KIR. VESZPRÉMI 31. NÉPF. PARANCSNOKSÁG/ II. HADT./ ZÁSZLJ.” felirattal. Átmérő: 3.2 cm, fekete színű.

Tábori postabélyegző „HADTÁP-POSTAHIVATAL 132/ 915 SEP. 24.” felirattal. Átmérő: 2.9 cm, fekete színű.

Múzeumi körbélyegző.

LDM Legújabbkori gyűjtemény 69.107. (Szerzeményi napló 1903–1923. 101/1918. november, múzeumi gyűjtés)

FORRÁSOK, IRODALOM

BERKÓ 1928 = BERKÓ István (szerk.): A Magyar Királyi Honvédség története 1868–1918. Budapest, 1928.

Hadtörténelmi Levéltár, Budapest: Tiszti anyakönyvi lapok (Csekme Károly, Csicseri Orosz Árpád)

HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31., 46. és 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/I. népfőlkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936.

Kegyestanítórendiek értesítője 1913–1922 = A kegyestanítórendiek vezetése alatt álló Veszprémi Róm. Kath. Főgimnázium értesítője az 1913–1922. tanév(ek)ről. Veszprém 1914–1922.

KEMPELEN 1911–1932 = KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. I–XI. kötet. Budapest, 1911–1932

LDM = Laczkó Dezső (korábban Veszprémvármegyei, majd Bakonyi) Múzeum, Veszprém

NAGY 1857–1865 = NAGY Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. I–XII kötet. Pest, 1857–1865

VH = Veszprémi Hírlap (megjelent 1893–1944 között)

JEGYZETEK

¹ A m. kir. 34. honvéd gyalogezred 1917. jan.-tól 1918. máj. végéig állt fenn. (BERKÓ 1928. 521.)

² Kegyestanítórendiek értesítője 1913–1914: 78.; Kitételések. VH XXIV. évf. 29. szám [1916. júl. 16.] 3.; Katonai kitételések. VH XXIV. évf. 50. szám [1916. dec. 10.] 4.; HERCZEGH 1936. 12., 32., 51., 71., 78., 100., 125., 130–131., 142–143., 188., 190., 195., 199., 202–204., 206–210., 213–214., 218., 224., 361. arcképpel. Hadtörténelmi Levéltár, Bp.: Tiszti anyakönyvi lap (utóbbi lemásolását és rendelkezésemre bocsátását Földesi Ferenc ezredesnek ismételten megköszönöm.)

³ Veszprémvármegyei Múzeum szerzeményi naplója 1903–1923. 277. old. 4432/1914. dec. 20. a magyar és lengyel barátkozás jelvénye. (Ajándékozó hozta az oroszlengyelorsz. harctérről) Csekme Károly h. főhadn.

- ⁴ Csekme főhadnagy valahol a Dunajec mentén írhatta ezt a lapját. Vö. HERCZEGH 1936. 128.
- ⁵ Csekme százados ezen lapját a Berestiany körüli állásokban írhatta. Vö. HERCZEGH 1936. 204.
- ⁶ A világháború elején a 31/I–III. hadtápszázlójak a 20/I–III. hadtápszázlójakkal együtt a déli harctéren küzdő 6. hadsereg 9. hadtápdandárához tartoztak. Utóbbi dandárból alakult meg 1915. szept. 28-án a 209. népfelkelő gyalogdandár. BERKÓ 1928. 560–561.
- ⁷ NAGY 1861. VIII. 264–272. [a családról]; KEMPELEN 1914. VIII. 88–90. [a családról]; Kinevezések. VH XXIII. évf. 46. szám [1915. nov. 14.] 4.; Kiténtetések. VH XXIV. évf. 10. szám [1916. márc. 5.] 4.; Katonai kiténtetések. VH XXVI. évf. 1. szám [1918. jan. 6.] 3.; HERCZEGH 1936. 21., 441.; LDM legújabbkori gyűjtemény 4 –1975. a Méhes Társbirtokosság tagsági nyilvántartási könyve; Hadtörténelmi Levéltár, Bp.: Tiszti anyakönyvi lap 13 086. (utóbbi lemásolását és rendelkezésemre bocsátását Földesi Ferenc ezredesnek ismételtlen megköszönöm.)

150 esztendeje született Szomaházy István veszprémi író

POÓR FERENC

1864. FEBRUÁR 28-ÁN A VESZPRÉMI CSERHÁT UTCÁBAN SZÜLETETT Steiner Fülöp és Bojnitzer Fanny fia, aki a Náthán Arnold nevet kapta. Boldog szülei még csak nem is sejtették, hogy a bölcsőben egy leendő híresség ringatózik; a későbbi népszerű újságíró, író, színházi szerző, költő és humorista, akit Szomaházy István néven ismert meg a századforduló könnyű műfajt kedvelő magyar közönsége.

Steiner Náthán Arnold a közel háromszáz tanulókat oktató veszprémi Izraelita iskola növendéke volt, majd gimnáziumba a piaristákhoz járt, s már korán megmutatkozott az irodalom, a költészet, majd az újságírás iránti élénk érdeklődése. Hetedik osztálytól már a fővárosban tanult, a városközpontban álló piarista „minta-gimnáziumban”. Feltűnt neki az oktatási intézmények közötti különbség. *„Pesten, ahova a hetedikbe felhoztak, a tanáraim úgy bántak velem, mint az intim barátjuddal”* – emlékezik. *„A régi minta-gimnáziumba írtattak be, mely akkor még a kerepesi-úton volt, az öreg Bartal Antal igazgatása alatt. A tanárok ... úgy viselkedtek, mintha a legjobb pajtásaink lettek volna...”*

Első újságírói kísérleteiről *Marquis d’Or* című írásában számol be. A veszprémi gimnázium tanulója még ekkor, visszaemlékezése szerint, tizenöt éves sincs, s a helyi lapban leköszölt, álnéven írt versei, novellái nagy feltűnést keltettek. A Lévy Imre által szerkesztett *Veszprém* című, megyei hivatalos heti közlöny hasábjai időrendben nem mindenben támasztják alá ezeket a visszaemlékezéseket, de a tények ismeretében az üstökösszerű felbukkanást megerősíthetjük.

Nem volt még tizennyolc éves, amikor 1881 végén a jól hangzó Szomaházy István néven egy verset küldött be a lapnak. A *Régi jó diófa* meg is jelent a lap tárcarovatában, majd több elbeszélés követte. A szerkesztő szívesen fogadta az új arcot, s tárcarovatában gyakran helyet adott az írásoknak. Nem fedte fel kiletét, Lévyval csupán a szerkesztői üzenetek közvetítésével érintkezett.

A veszprémi sikereken felbuzdulva fővárosi lapok felé kacsingatott. Szárnypróbálgatásait olyan országosan ismert és kedvelt lapoknál folytatta, mint a Fővárosi Lapok és a Vasárnapi Újság. Erről az időszakról írja: *„Nem igen voltam még katonasorban, de volt már bizonyos irodalmi múltam: Veszprémből, mint gimnazista, történeti novellákat küldtem a Vasárnapi Újságba, s a kísérő levélben olyasmit sejtettem Nagy Miklóssal, a lap szerkesztőjével, hogy öreg, református nemesember*

vagyok. Nagy Miklós nagyon ragaszkodott a református költőkhöz, ... szívesen kiadta a novelláimat.” Nagy Miklós, mivel a jól csengő nevű Szomaházyt gazdag embernek hitte, akit nem lehet fillérekkel kifizetni, jobban honorálta, mint a pesti írókat.

Elhatározta, hogy felköltözik a fővárosba. 1882 nyarának végén ez meg is valósult: szilárd elszántsággal bírót, tette kész, aktív fiatalemberként érkezett a fővárosba, ahol végül, saját erejére és tehetségére támaszkodva talált kenyéradó lapot, amely hajlandó volt írásait rendszeresen publikálni. Ez a lap pedig a magyar hírlap-irodalomnak két, a „Hon” és az „Ellenőr” című, nagy lapja 1882. szeptember 1-jén történt egyesüléséből született „Nemzet”, melynek főszerkesztője ekkor éppen Jókai Mór volt.

A kezdeti újságírói évek bizony nehezen teltek. *Az eltűnt márványsztal* című novellájában Szomaházy így vall: „Istenem, mit szégyenkezzünk: hát bizony szegények voltunk, mint a templom egere. A novelláinkban hercegnők szerepeltek, de mi aggódva nézegettük a vacsora előtt az étlap jobb oldalát, azt a részt, ahol az úgynevezett arabs számok voltak.” *Találkozásom Charlyval* című írásában így emlékezik meg ezekről az időkről: „Hazudnám, ha azt állítanám, hogy akkoriban fölvetett a pénz, – bizony sokszor igénybe kellett vennem a jószívű Schmittely József erszényét, aki a magáéból előlegezte a tárca árát, mert a Pesti Hírlapnál a honoráriumot utólagosan fizették. Tíz forintot fizettek egy tárcáért, s én mindig azzal az érzéssel távoztam az öreg Légrády nádorutcai irodájából, hogy csúnyán rászedtem ezt a jószívű embert, mikor ily horribilis összeget elfogadtam tőle. A tárcáirókra akkor különben nem járt valami jó világ, sokszor öt-hat hétig is várni kellett, míg egy elbeszélés a Pesti Hírlapban megjelent, s alighanem igen szomorúnak találtam volna az életet, ha az Istenben boldogult főpincérek mellében nem vajszív dobogott volna a maiak köszíve helyett. Pedig én még a jobban szituált újságírók közé tartoztam; napal a *Hírcsarnok*¹ című nyomatosnál írtam a riportokat, éjjel *Pol. Korr.-okat* fordítottam a *néhai Nemzetnél*, a szelíd *Relle Iván* vezetése alatt.” Mindemellett még egy bankban is vállalt munkát, ahonnan azonban hamarosan kitétek. „... én a sors legdrágább ajándékának tekintem, hogy a bankból kidobtak” – emlékezik.

Ezután teljesen az újságírásnak szentelte életét, s örvendezett, hogy jól választott. „Az én pályám minden pálya közt a leggyönyörűbb.” – írja *Líra* című önvallo-másában.

Rendszeres részvevője volt a fővárosi kávéházi életnek, az újságírók egyik kedvenc időtöltésének. Gyakran volt vendég a Fiume kávéházban Tóth Béla² asztalánál, akit dadogása ellenére a legnagyobb, legszínesebb és legszeretetre méltóbb mesélőnek tartott, akit életében hallott. „Szép, züllött, jókedvű éjjelek a pesti Fiume kávéházban, hányszor gondolok rátok meghatottan és könnyes szemekkel ...” nosztalgizik ötvenes éveinek derekán. Sűrűn megfordult az Orientben is, ahol vendége lehetett a híres Pósa-asztalnak,³ mely körül „válogatott cigánytrupp” gyűlt össze esténként: Feszty Árpád, Gárdonyi Géza, Sebők Zsigmond, Rákosi Viktor, Dankó Pista, írók, szobrászok, festők, muzikusok, újságírók, „néha Blaháné is leszállt közénk az

Olimpusról ... Gyönyörű estek voltak ezek, fiatalok és gondtalanok voltunk, és soha se feküdtünk le anélkül, hogy egy-egy új szenzációt ne vártunk volna a születendő holnaptól.”

Szomaházy István arcképe az Érdekes Újság Dekameronjában, 1913.

A pálya szeretete, a hűség nagy érték volt számára. Az újságírásban Kaas Ivor, a dán származású, „rideg kinézetű, de csupaszív” báró volt a példaképe; „a múlt generáció leg-híresebb vezércikkírója, aki hallatlan szorgalommal viszonozza szerény díjazását, ...még hajlott férfi-korában is két-három vezércikket diktált naponta.” De meleg szavakkal emlékezik meg Eötvös Károlyról is: „A vezércikkírás régi művelője Eötvös Károly, a legutolsó táblabíró, a Corpus juris utolsó kiadása, aki fejében hordja az egész Kelemt, s öltözés és hajnyírás közben kényelmesen tollba mond az íródeákjának egy hosszú cikket vagy föllebbezést. Az ő apró, gömbölyű betűi csak úgy lehellik ki magukból a régi magyar autorok levendulaízű zamatját ... Beszédei, írásművei sokszor olyan hangulatot árasztanak ki magukból, mintha egy régi, megfeketült subládót nyitnánk ki egy antik ebédőterem zugában.”

Az újságíró, aki pár éve nem volt más, „mint egy borzas, kirojtolt gallérú fiatal ember; aki néha este ebédelt egy csésze meleg kávé”, s áldozatot hozott, mert az újságírói pályát választotta élethivatásul, meglepéssel nyugtázza, hogy a századvégen „egy jóra való tárcaíró könnyű szerrel fölviszi annyi jövedelemre, mint egy miniszteri osztálytanácsos”. Eltűntek a bohémek a zsurnalisztikából, helyükre komoly adófizetők léptek. Az újságírás a legelőkelőbb pályák közé lépett, mert hiszen az újságírás hatalom; „a legelső a föld minden nagyhatalma közt”.

Az aktív, termékeny, jó tollú újságírót a század végén már számtalan napi- és hetilap, folyóirat foglalkoztatta. Az *Uj Idők*-nek 1894 óta főmunkatársa, az *Est* lapoknál a *Magyarország* című folyóirat tárcaírója. Érdeklődési köre a legváltozatosabb; talán nem is volt korábban olyan élethelyzet, probléma, a mindennapi embert foglalkoztató dolog, melyet nem érintett volna írásaiiban. Írói tevékenységének termése ezért minden irodalmi műfajt felölel: apróbb laptudósításoktól a regényig, humorreszektől az egész estét betöltő színművekig. A színházi élet kialakításában, nagyvárosi kínálatának megteremtésében is fontos részt vállalt a századforduló táján a zsidóság, és Szomaházy is termékenyen kivette részét ebből a munkából.

Az újságírói tevékenység mellett már az első időkben is komolyan foglalkozott könyvek írásának a gondolatával is. Első próbálkozása az Athenaeumnál az 1880-as

évek elején azonban csaknem kudarcot vallott: „*Emich Gusztáv, a nagy könyvkiadó társaság igazgatója egyszerű, de barátságatlan nem-mel válaszolt, amikor egy szenzációnak készülő új könyvről beszélni kezdtem neki*”. Végül – elmondása szerint – mégis csak sikerült honoráriumot kiügyeskednie egy, a kártyázásról szóló könyvhöz, tudván, hogy Emich úr szenvedélyes kártyás.⁴

A vidám vagy könnyed stílusú, de érdekes és tanulságos elbeszélések azonban papír után kiáltottak. Különböző könyvkiadó társaságoknál próbálkozott, hogy elnyerje támogatásukat könyvei megjelentetéséhez. 1887-ben sikerül az áttörés: *Szökés a zárdából és egyéb elbeszélések* címmel a Révai kiadónál megjelent első novelláskötete. Ezt követte 1889-ben *A nyíri pajkosok* az Érdekes könyvtár támogatásával és kiadásában. 1893-ban kenyéradó gazdája, a Pesti Hírlap kiadta *Az újság – A hírlapírás műhelyéből* című írásait. Ezekkel a művekkel már feltűnést keltett a termékeny hírlapíró, és elnyerte a Singer és Wolfner könyvkiadó pártfogását. A cég jól számított: az általa kiadott Szomaházy-könyvek hosszú időszakra nagy bevételt hoztak, mivel népszerűségük miatt többszörös kiadást értek meg. Singer és Wolfner kiadásában a 19. század végén, a 20. század elején már sorra jelentek meg könyvei, így 1894-ben a *Huszonnégy óra* című elbeszéléskötete, 1895-ben a *Clairette kerिंगő és egyéb elbeszélések*, melyet két évvel később *Valcik Clairettin* címmel cseh nyelven Prágában is kiadtak, majd 1896-ban az *Ella kisasszony ötlete és más elbeszélések*, valamint a *Nyári felhők*.

Munkásságának sajtóvisszhangja kitűnő volt. Prém József, a tekintélyes író, tanár, a *Fővárosi Lapok* belső munkatársa – ki úgy ismerte Szomaházyt, mint aki „*választékos öltözékű, gondosan ápolt szakállú és jó ízlésű, elegáns társalgó*”, szóval „*tetszetős mivoltú*” ember, elismerően nyilatkozott 1894-ben megjelent novelláskötete kapcsán: „*... nincs tárcanovellistáink közt, aki oly sokoldalú tudna lenni, mint ő, aki a fővárosi életet, a kisvárost, a falut, a fürdőhelyek társadalmát egyaránt jól ismeri ... Példás gond az elbeszélés kompozíciójában, végtelen simaság az előadásban, aggodalmas rendszeret az alakok bemutatásában ... tiszta, hibátlan, jól kimért mondatszerkezetek. A stíl szabatosága valóban példás ebben a könyvben.*”⁵

Ekkor már más kiadók is keresték a kegyét a sikeres írónak: novellái a Singer és Wolfner mellett az Athenaeum, Lampel Róbert, az Érdekes könyvtár és a Légrády Testvérek kiadásában jelentek meg.

A huszadik század első évtizede írói tevékenységének hallatlan fellendüléséről tanúskodik. Ebben a különösen termékeny időszakban harminc könyve látott napvilágot a legkülönbözőbb kiadóknál. Így hát a sikeres, népszerű írók élvonalába tartozott. Minden munkája, ami tolla alól kikerült, „nagy”-nak számított, mert olvasói nagyra értékelték. *Mesék az írógépről* című háromrészes sorozata (1905–1909 között) meghozta számára az igazi írói sikert.

Elégedett sorsának alakulásával. A gyermekes álmok elvesztéséért megtalálta azt, ami cserében kellőképpen kárpótolta. A boldog házasság is hozzájárult a sikerekhez. 1895-ben vette feleségül Szigeti Jolánt, dr. Szigeti Márton ügyvéd leányát a Sas utcából. Megszülettek a gyerekek is: György és Ella Gabriella. 1910 táján irodalmi

körökben nemhiába mondták róla, hogy Magyarország egyik legnépszerűbb írója. Komoly írói munkássággal elérni a népszerűséget pedig nem utolsó dolog, mert eredmény és siker a fokmérője. Ez persze az irigyeket is véleményformálásra készíti. Az íróvilágban ezért különböző vélemények formálódtak vele kapcsolatban. A kritikusok között akadtak olyanok is, akik nem találták eléggé mélynek és eléggé művészinak az írásait. Ezek ellen cáfolatul nemcsak sikereit, hanem azt a tényt is felhozhatjuk, hogy pályatársa, Balla Ignác író, újságíró, műfordító szerint elbeszéléseinek olyan művészi a megfogalmazása, „amelyeknél magasabb fokú, disztináltabb írásművészetre egész magyar irodalmunkban alig-alig akadunk. Valóságos finomművű ötvösmunkák, ezüstveretű bijou-k”. Szerinte Szomaházy István mint romantikus írásművész, a legelsőik közül való. Írásai egy varázslatos csodatükörre vetített képet mutatnak, hogy mi is, amint ő, szépnek lássuk az életet, nemesnek, fennköltnek és tisztának.⁶

Újságírói pályafutásának fénykorát a Miklós Andor által indított *Az Est* lapoknál érte el. Az *Est* Lapkiadó Rt. három napilapot (*Az Est*, *Pesti Napló*, *Magyarország*) foglalt magában, emellett a legkorszerűbb hazai nyomdaüzemet. Szomaházy, mint a kiadó munkatársa, mindhárom lap hasábjain rendszeresen jelen volt különböző írásaival: tárcákkal, riportokkal, elbeszélésekkel. A tárcáiról elsősorban itt érvényesült, de nem volt lebecsülendő a különböző zsidó kézen levő könyvkiadók által megjelentetett novellásköteteinek, kisregényeinek népszerűsége sem.

Az 1910-es évek vége a legválságosabb időszak volt nemcsak az író-újságíró, de *Az Est* lapok létében is. A munkásságának csúcspontján lévő író nagy megrázkódtatás érte: 1918. október 2-án elveszítette harmadéves orvostan-hallgató fiát, Györgyöt. A tragédia kapcsán szembekerült a halál, az elmúlás gondolatával. Fájdalmas lelkiállapotát csak súlyosbította, hogy a Tanácsköztársaság sötét korszakában megkísérelték a mélybe taszítani. El kívánták tiltani az írástól, megvádolva, hogy több évtizedes írói-újságírói munkásságával egy bűnös rendszer ideológiájának kiszolgálója volt. A mellőzés időszakában köpönyegforgató egykori írotársai, újságíró kollégái is ellene fordultak, komoly lelki megpróbáltatásokat, „lidérces álmokat” okozva.

Az 1920-as évek elejének termései viszont már újbóli tettekrekeszségről, soha nem tapasztalt optimizmusról tanúskodnak. Szinte második fénykorát éli meg ebben az időszakban, ontva a cikkeket, novellákat, színműveket, humoreszkek tömegét. Úgy tűnik, a sikerességnek nincs határa. Kortársai visszaemlékezései szerint mint társalgó, a legkedvesebb egyéniségek közé tartozott. Kedvenc tartózkodóhelye ezekben az időkben az Otthon írók és hírlapírók köre, melynek egyik alelnöke is volt, s ahol mindig nagy baráti kör vette körül. A fiataloknak ő volt a kedves, barátságos és derűs Szoma bá' – a húszas évek derekán már csaknem mindenki így szólította.

Viharos gyorsasággal felfelé ívelő pályája a húszas évek közepére már páratlan népszerűséget biztosított. Kitűnő újságíró, a legtevékenyebb tárcáiról. A legkedveltebb könnyed hangvételű novelláskötetek, regények szerzője, ünnepezt színpadi szerző. 1925-ben azonban újabb tragédia érte az író: január 18-án elveszítette feleségét, Szigeti Jolánt. Kettesben maradtak leányával, Ellával, s nehéz lelki gyötrel-

mek között vergődtek. Újra a versírás felé fordult, hogy fájdalmát lírai költeményekben fojtsa. *Az Est* közölte le bánattól átítatott verseit. Amikor a gyászév letelt, a *Pesti Napló* hasábjain tett bensőséges vallomást szeretteinek elvesztése feletti bánatáról.

*

Számos elbeszélésének színtere Veszprém, a Bakony és Balaton vidéke. Írásaiban, habár a nevek és a környezet egyenesen nem utal rá, gyakran a Balaton-felvidéki, balatoni tájra, helységekre ismerünk, s a megformált jelleme is létező személyekre utalnak. (A hűtelen anyaföld, Az audiencia, Az elődök, Az utolsó gárdista, Bocsáss meg!, Haller Ida, Topolyi diadala stb.).

Szülővárosára, Veszprémre – vagy ahogyan írásaiban említi – Bakonyvárra mindig nagy szeretettel, kedves-megértő hangon, néha nosztalgikus hangnemben emlékezik vissza. Az emlékidézések szeretetteljes megfogalmazásában megérinti az olvasót a vidéki kisváros századvégi hangulata, a vissza nem térő események iránti olthatatlan vágy (Kanonok kosztosai). *Meseváros* című regényében (1915) az Újvilágba kivándorolt s ott meggazdagodott egykori iskolatárs személye kapcsán varázsolja elő a 19. század hetvenes-nyolcvanas éveinek városképét a gyermekkorban koptatott utcákkal, az öregedő, de szívéhez szorosan kötődő épületekkel, a benne lakó emberekkel. Bakonyvárra helyezi a *Muzsikáló óra* című regényének (1916) történetét is. A *Kék elefánt* néven szereplő fűszer- és gyarmatarú üzlet, ahol a regény hősei élnek, amelyben „régí módí üvegszekrények, antik sublád, oszlopos muzsikáló óra, aranyszélű bécsi kávécsészék” idézik az évszázados hangulatot „a porladó, jámboréletű ősök idejéből, akik az emeletes, sárga házat megépítették valaha.”

Szomaházy Istvánt a magyar színháztörténet, színműíróként is nyilvántartja. Színdarab-írónak is elsőrangú volt. A dialógusépítés, a hatásos színpadi helyzetek felépítésének mestere, megcsúfolva a századelőn uralkodó, „jól megcsinált”, francia mintájú színdarabok műfaját. Vígjátékai nemcsak szórakoztatóak, de hiteles lélektaniséggel, első tartalommal, remek szerkezettel bírnak. Gördülékeny stílus, jól megválasztott szereplők, elragadó humor jellemzi a történeteit, melyek tanulságát, üzenetét a cselekménybe kitűnően elrejtve tárja a figyelmes néző elé. Szereplői általában a korabeli polgári társadalom jellegzetes alakjai, sikerre vágyó, rangkóróságban szenvedő, karakírozott, bájosan gyarló figurák. Pedig eleinte nem színházak számára írt. Az egyes jelenetek, komédiák, rövid vígjátékok novellásköteteiben vagy külön kötetbe gyűjtve láttak napvilágot. Első önálló, egész estét betöltő színművével 1900-ban jelentkezett, akkor még csak könyv formájában. A *Hőfűvás* című vígjáték a Singer és Wolfner kiadásában 1897-ben jelent meg, s még ebben az évben is mutatta a Nemzeti Színház. Ezt követte *A pólyásbaba* című színmű, amelyet a Vígszínház mutatott be 1900. május 1-én. Később színre került *A sellő* és *Az égerfogó* című vígjátéka, majd Faragó Jenővel közösen írt, Komjáthy Károly zenéjével készült *Három a tánc* című bájos operettet hozták színre 1922-ben a Király Színházban. A *Mesék az írógépről* című könyvsorozat operettváltozatát nagy közön-

VÁROSI SZÍNHÁZ

MÉSEK AZ ÍRÓGÉPRŐL
 HONTHY HANNA és KIRÁLY ERNŐ VÉNDGÉPÉLÉVEL

Szíjelen, október 8-án 7 óra
 október 9-én 8 óra
 október 10-én 8 óra
 október 11-én 8 óra
 október 12-én 8 óra
 október 13-án 8 óra
 október 14-én 8 óra
 október 15-én 8 óra
 október 16-án 8 óra
 október 17-én 8 óra
 október 18-án 8 óra
 október 19-én 8 óra
 október 20-án 8 óra
 október 21-én 8 óra
 október 22-én 8 óra
 október 23-án 8 óra
 október 24-én 8 óra
 október 25-én 8 óra
 október 26-án 8 óra
 október 27-én 8 óra
 október 28-án 8 óra
 október 29-én 8 óra
 október 30-án 8 óra
 október 31-én 8 óra

FEDÁK SÁRI AMERIKÁBAN
BATTISTINI
BORCSA AMERIKÁBAN

LUĐAS MATYI
ŐVÉRTÉKELŐDÁS

A Mesék az írógépről operett-változatának színpapja.

*Városi Színház, 1927. október
 (OSZK Színháztörténeti tár állományában)*

nak, nyelvének, előadásmódjának könnyedsége, üdésége, szellemisége, dialektikájának közvetlensége, tiszta magyarsága és frissessége is.”

*

Szomaházy István súlya, rangja, irodalmi értéke körül a szocialista érában valóban sok vita volt. Ha nem is tartjuk shakespeare-i rangú írónak, azokkal sem lehet egyetérteni, akik azt állítják, hogy sekélyes novellagyártó, íróiparos volt. Sajátos hangú író volt Szomaházy István, akinek írói érzékenysége, humora, mély emberismerete, látszólagos felszínességbe ágyazott kritikája szinte páratlan. Bizony, nem volt „felszínes elbeszélő”, mint ahogyan azt néhány mai kritikusa, vagy a lexikon-szerkesztők elhitetni akarják. Korának életformáját sajátos ízekkel ábrázolta írásai-

ségsikerrel mutatta be a Városi Színház 1927. október 8-án Honthy Hanna és Király Ernő főszereplésével (a darabot a veszprémi Petőfi Színház felújítva és átdolgozva tűzte műsorára 1967-ben, olyan neves színművészek tolmácsolásában, mint Kenderesi Tibor, Ruttkay Mária, Farkas Anny, Csomós Mari. A kor uralkodó kultúrpolitikájának megfelelően a kritika ellenségesen fogadta a darabot⁷⁾.

Ám az ünnepezt szerző ekkor már nagybeteg; a premieren sem tudott megjelenni. 1927. november 10-én visszaadta lelkét Teremtőjének. „Írótolla, mely annyi eleven képet rajzolt, csak betegségének utolsó heteiben pihent el” – méltatja életútját földije, Sziklay János az 1928/29-es Zsidó évkönyv lapjain. Halála után tíz évvel egykori kollégája és jó barátja, Halmi Bódog író, kritikus, jogász az alábbi szavakkal méltatta életművét *Fejek* című könyvében: „Szomaházy István az élő értékek közé tartozik, amelyet nemcsak meséinek, regény és novella tárgyainak korszerűsége, sőt izzó aktualitása indokol, hanem stílusá-

ban. Alakjai, helyzetei szinte életre kelnek az olvasó szeme előtt, akár a színpadi gyakorlatban. Egyaránt élvezhetőek kellemes, szórakoztató novellái és komolyabb, értékesebb, maradandó művei. A ma emberének is írt, a ma emberéhez is szól. Mélységes empátiával átitatott írásaiban arra készíti fel szívünket, hogy viseljük el embertársaink tökéletlenségét s szeretettel közeledjünk egymáshoz, és a legnehezebb helyzetekben is tartsuk szem előtt a morális értékeket.

JEGYZETEK

¹ A Hírcsarnok című lapot Hamvay Gyula alapította 1879 végén.

² Tóth Béla (1857–1907) hírlapíró, aki 1877-től mintegy ezer tárcát (tárcacikket) írt különböző lapokba, és 50 kötetnyi szépirodalmat fordított. Munkatársa volt a Magyar Nyelvőr c. folyóiratnak, és a Pallas Nagylexikonának.

³ Pósa Lajosnak törzsasztala volt az Orient kávéházban a 19. század végén.

⁴ A Kártya-kódex meg is jelent Szomaházy szerkesztésében, de csak 1898-ban.

⁵ Fővárosi Lapok, 1895. február 6., p. 415.

⁶ Balla Ignác (*Gereblye*): Szomaházy István = Uj Idők, 1908 december 6., p. 504–505.

⁷ Új mesék az írógépről = Napló, 1967. márc. 12., p. 4.

Szemelvények a Veszprémi „Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjai Baráti Körének” 25 éves történetéből

III. rész

VARGA MIKLÓS

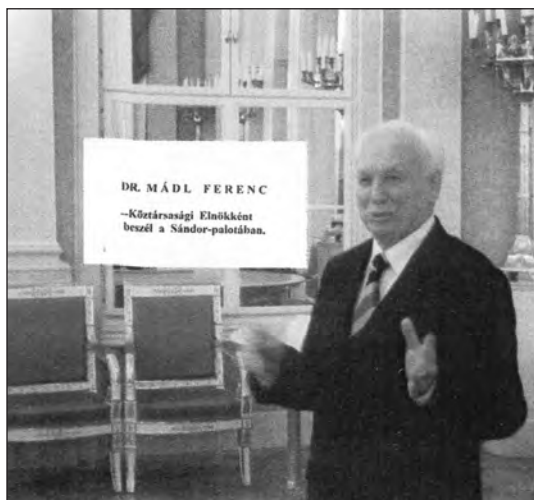
Folytatásként, 2000-ben az akkor 90 éve született és 10 éve meghalt Mihályi Károly, volt tanárunknak avattunk emléktáblát, „*aki az európai nyelvek kiváló oktatója és önmagával, környezetével, tanártársaival és diákjaival szemben is szigorú pedagógus volt*” – mondta róla pályatársa, a nyugalmazott gimnáziumi igazgató Knoll János. – Az ünnepségen résztvevő piarista tanár Kincs Lajos úgy emlékezett a modern nyelvek tanárára és művelőjére, mint aki maximumot várt és követelt diákjaitól. – Akkori újságcikk szerint az öregdiákok nevében még Kollár Ferenc (akinek 1948–49-ben osztályfőnöke volt) is szólt az ünnepeltről a résztvevőkhöz, mondván, hogy: „*Diákjainak azt tanította: csak a pontos, precíz munkának lesz gyümölcse!*”

Hosszabb szünet után történt további emléktábla felavatás, mégpedig az 1997-ben elhunyt Horváth Géza lovassys tanár születése 85. évfordulóján 2006. október 27-én. Egyébként róla részletesebben a 2002. évi „Tájékoztató”-ban írtunk, életművéről és budapesti temetéséről.

Ebben röviden így jellemeztük: „*Hatalmas lexikális tudása és klasszikus műveltsége miatt mind szűkebb, mind tágabb környezete tudós tanárnak tekintette. Magyarságvállalása tanítványaira is átsugárzott, többek között ezért nem részesült hivatalos elismerésekben.*”

Visszatérve Öregdiák Baráti Körünknek az előzőleg 1987–2000 közötti éveket illetően tárgyalt tevékenysége ismertetésére, vagy annak folytatására, 2001. évben kiemelten foglalkoztunk az akkor már 10 éve halott dr. Előd István piarista hittudós, valamint cserkészparancsnok életútjával. (Öregdiákjaink összegyűjtötték a reá vonatkozó visszaemlékezéseket és egy „In memoriam Előd István” c. kiadványban megjelentették azt!)

Ugyanezen évben Bognár Zoltán lovassys művésztanár¹⁷ életpályája előtti tisztelgésért a Lovassy tetőtéri tanári társalgóját 2001-ben – ünnepség keretében – róla nevezte el a gimnázium vezetése és ott alkotásaiból képsorokat helyeztek el, egye-

sületünk képviselőinek részvétele mellett. Ebben az évben az akkor 70 évesen köztársasági elnökké választott prof. Dr. Mádl Ferenc¹⁸ akadémikus diáktársunk életútját is méltattuk és 90 éves születésnapján köszöntöttük Pulay Kálmán diáktársunkat.

2002. évben Horváth Géza lovassys tanár¹⁹ és dr. Sebestyén Gyula néprajztudós²⁰ diáktársunk életpályájára emlékeztünk, továbbá Kováts Péter hegedűművész zenekar vezetőjét és Kuti Csaba megyei önkormányzati elnököt mutattuk be éves kiadványunkban. Ez évben

tartott előadást Budapesten egyesületünk tagjainak dr. Pesovár Ernő néprajztudós diáktársunk és vettünk búcsút egykori neves piarista tanárunktól, dr. Medvics Mihálytól, akinek tartalmas életpályáját a következő évi tájékoztatónkban méltattuk.

2003. évi kiadványunkba két néhai híres diáktársra emlékeztünk: így dr. Wallner Ernő földrajztudósra²¹ és dr. Simonyi Zsigmond nyelvész-akadémikusra.²² Ekkor két neves közéleti személy: Vándorfi László színházigazgató és dr. Kerényi László balatonalmádi polgármester, volt lovassys diákok nyilatkoztak a középiskolai osztálytalálkozók fontosságáról, valamint Markovszkyné Sindler Ágnes iskolaigazgató sikeres tevékenységét és Németh Zsigmond műfordító néprajzi előadását, illetve dr. Körmendy József főprépost frontharcos tábori lelkésznek a doni katasztrófa 60. évfordulóján elhangzott visszaemlékezését ismertettük (ekkor hangzott el a Bujdosó Ágnes: „Donkanyar” című verse is).

2004. évi megemlékezéseink részint néhai Békefi Remig²³ és Szilasi Móric²⁴ egyetemi tanárok (MTA-tag, illetve nyelvész diáktársaink) életpályájára vonatkoztak, de ekkor tiszteltük meg születésének 120., halálának 90. évfordulóján Csikász Imre szobrászművész emlékét is. Portrét közöltünk az évi kiadványunkban három lovassys diákról, Dr. Freund Tamás akadémikus újabb előadásáról, Kiss Balázs olimpiai bajnokról és Németh Béla rendőrkapitányról. Szomorúan búcsúztunk el Kincs Lajos piarista tanártól²⁵ és dr. Lontai Endre professzortól temetésükön, akik megalakulásunk óta leginkább álltak egyesületünk ügyei mellé.

2005. évben méltattuk egyrészt Knoll János nyugalmazott gimnáziumigazgató²⁶ iskolai teljesítményeit, öregdiák baráti körünk létrejötte és fenntartása körüli érdekeit, 80. születésnapjára gratulálva. Másrészt ekkor foglalkoztunk az előzőleg már tárgyalt Kutasi Kovács Lajos íróval,²⁷ néhai Sziklay Jánossal,²⁸ a Balaton írójával, továbbá bemutattuk dr. Friedler Ferencet, a Veszprémi Egyetem professzorát és egyik alapító néhai diáktársunk lányával, Scher Ágota önkormányzati pénzügyi

vezető főtanácsossal készült interjút ismertettük. Valamint ezen évben került sor Budapesten a Szerzetesi Hittudományi Főiskolán Dr. Freund Tamás akadémikus újabb előadására: „Önzés és az elmagányosodott ember, valamint a társadalmi fejlődés zátkutcai” – címmel, amelyen a piaristákon kívül, fővárosi diáktársaink és a MPDSZ tagjai is részt vettek szép számmal.

Újabb kiadványt is jelentettünk meg: „Piarista Mozaikok: – Tanárok–Tanítványok” c. alatt ez évben. (Címlapját a Függelékben mutatjuk be.)

2006. évben emlékeztünk az 1956-os magyar forradalom 50. évfordulójára, elsősorban annak veszprémi eseményeire és öregdiákjaink által megélt történésekre. – Ebben a kiadványunkban „dr. Bruszniai Árpád élt 33 évet...” címmel a néhai tanár úr életének olyan momentumainak ismertetésére tértünk ki, amelyről előzőleg még nem írtunk, így a családja, és egyik újságíró diáktársunk (Borenich Péter révén 1989 után a Kossuth rádióban elhangzott) dokumentumaiból kiemelve!

Mint „utazó piarista tanárt” ekkor a veszprémi polgárok által egykor szeretett Zsigmond Jánost²⁹ mutattuk be, továbbá a Franciaországban élő Száz Kálmán Ferenc fizikus³⁰ diáktársunkat, de ugyanezen számban írtunk még egyszer dr. Lontai Endre professzor diáktársunkról is részletesebben. Újjonnan bemutatott tudós Lovassys diáktársként ekkor még dr. Vonderviszt Ferenc veszprémi egyetemi tanár előadásáról számoltunk be.

2007. évi kiadványunk néhai Pápay Viktor festőművész rajztanárra emlékezett és pótoltuk, akik az előző szám – 1956-os megemlékezéseiből kimaradtak –, vagyis dr. Kampós Klára és Vidi József diáktársainkkal akkor történeteket. „Jubileumi évkönyvünk neves diákjai” rovatunkban ezen évben prof. Dr. Mádl Antalnak, az ELTE nyugalmazott tanszékvezető egyetemi tanárának³¹ életpályájáról írtunk. Lovassys tanárok közül ekkor Isztl Jánost, az öregdiákok közül pedig Gubicza Ferencet³² mutatuk be, valamint „Aki a harangért szól” címmel dr. Bözsöny Ferenc diáktársunk könyvét ismertettük.

„Halottainktól búcsúztunk” rovatban először az élete teljében elhunyt Arnhoffer Mihály volt lovassys igazgató-tanártól³³ köszöntünk el, de szomorúsággal töltött el bennünket dr. Sági Ferenc biológus és dr. Szilágyi Gábor főiskolai tanár diáktársunk elhalálózása is.

2008. évben a szokásos tájékoztató kiadványban foglalkoztunk két lovassys tanár: Asztalos István³⁴ és Homonnai János³⁵ életpályájával, majd pedig „Pokoljáró Cholnokyak” címmel az addig elhallgatott két másik fiútestvér: Cholnoky Viktor és Cholnoky László szomorú életútját ismertettük.³⁶ Ebben az évben szereztünk anyagot a „százszívű veszprémi polgárról”, vagyis a XIX. század második felében kisközségi gimnáziummá lefokozott középiskolánkba is járt (de Székesfehérvárott érettségizett) dr. Óvári Ferencről, akinek akkor születése 150. és halálának 70. évfordulóját méltattuk!³⁷ Veszprém városunk pedig éppen 2013. évben tartott „dr. Óvári Ferenc Emléknapot, amelyen egyesületünk is koszorúzással részt vett. 2008-ban búcsúztunk Veszprém Város Vegyeskarának Liszt-díjas karnagyától, az akkor elhunyt Zámbo István³⁸ diáktársunktól. Kiadványunk ezen számában köszöntöttük még

Schultz Zoltán tanárt, a Lovassy Gimnázium új igazgatóját, valamint Balogh Elemér tanár-író és Györgydeák György képzőművészt, mint volt lovassys diákokat. (Ekkor jelent meg a Lovassy Gimnázium vezetésének szervezésével, de mintegy 10 évi régi piarista tablót is felkutatva a „Tablók Könyve” 1938–2008.)

2009. évi „Tájékoztatónk” dr. Szilassy Ferenc piarista tanárra³⁹ emlékezett és ekkor mutattuk be az USA-ban élő prof. dr. Balogh Sándor⁴⁰ öregdiáktársunkat, valamint két másik, volt jeles piarista tudós diáktársunkra: dr. Almássy György⁴¹ Kossuth- és Állami-díjas mérnök kutatóra, továbbá dr. Pesovár Ernő⁴² Erkel- és Kossuth-díjas néprajzkutatóra is emlékeztünk. Ebben a számban ismertettük Merencsics Tibor lovassys művésztanár, Pál Béla politikus és Zachar István festőművész, valamint Szélesi Sándor Európa-hírű sci-fi író, volt lovassys diákok munkásságát. Szomorúan vettünk búcsút ekkor Mustos István USA-beli főlelkész, Szabó Imre andocsi neves esperes-plébános diáktársainktól, valamint Takáts Ervin piaristától.

2010. évi kiadványunk – „Tanári arcélek” rovata a lovassys dr. Kovács Gábor Zoltán⁴³ irodalomtörténészt, – „Neves diákjaink” közül pedig Dr. Solymosi László történész professzort⁴⁴ és néhai dr. Kompolthy Tivadar Kossuth-díjas vegyészkutatót⁴⁵ mutatta be.

„A hitelesség példája” címmel Imréné Pálinkás Vera nyugalmazott lovassys tanárnak, a Bruszniai Alapítvány elnökének, egyesületi titkárunknak munkásságát méltattuk és bemutattunk egy sikeres lovassys diákot: Szalkai Balázs matematikust. Szomorúan búcsúztunk az utolsó, egykor Veszprémben tanító piarista tanártól: Benkő Andortól,⁴⁶ valamint az egyesületünk életében meghatározó szerepet játszott Domján Gábor és dr. Kungl József diáktársaktól. Ekkor emlékeztünk meg Zách János Ferenc Európa-hírű csillagász néhai diáktársunkról.⁴⁷ Saját önéletrajzi írása felhasználásával ekkor méltattuk prof. dr. Angeli István atomfizikus diáktársunk életútját is.

Már a 2010. év őszétől kezdetét vették a – „Piaristák veszprémi letelepedése 300. évfordulójára” történő megemlékező rendezvények, kiállítások, előadás-sorozatok!

Ezekkel összefüggésben az alábbi részletet mutatjuk be a Lovassy Gimnázium ún. „300. tanév rendezvényei” c. füzetéből:

Mind ezekre, mind a kifejezetten egyesületi előadásainkra sokan voltak kíváncsiak, tehát elmondhatjuk, hogy csaknem „teltházas” rendezvények voltak! – Ezen eseményeket akkor történelmileg is megalapozó eszmefuttatásként, a 2011. évi „Tájékoztató”-ból alábbiakban leközzöljük elnökünk, Borián Tibor piarista 2010. november 8-i beszédének bevezetőjét:

A mintegy 13 hónapra kiterjedő jubileumi kiállítások, rendezvények, előadások csúcspontja a 2011. október 22-én rendezett ünnepségek voltak, amelyeket részleteiben az alábbi meghívóból ismerhet meg az olvasó.

A jubileumi események meghatározó része volt a Lovassy Gimnázium tornacsarnokában tartott központi ünnepség, amelyen a megnyitó beszéd után, mind a Magyar Piarista Rend, a Magyar Kormány, mind Veszprém Város Önkormányzata és Öreg-

<p>LOVASSYS MINDENTUDÁS EGYETEME</p> <p>2010. október 14. PÁLFFY GEZA: <i>Szétarabolódva a közép-európai kultúrkörben: a három részre szakadt Magyarország a 16-17. században</i></p> <p>2010. november 11. GEISZT MIKLÓS: <i>Reaktív oxigén származékok képződése és hatásai: Nox enzimek akcióiban</i></p> <p>2010. december 9. VONDERVISZT FERENC: <i>Mit remélhetünk a nanotechnológiától?</i></p> <p>2011. január 13. RUTTKAY-MIKLIÁN ESZTER: <i>Kutatási tervek és a terepmunka: Reguly Antal kutatásai az Urál-vidéken</i></p> <p>2011. február 10. CSERMELY AGNES: <i>Utítások: hasonlóságok és különbségek a régiós országok gazdasági fejlődésében</i></p> <p>2011. március 17. GOPCSA KATALIN: <i>Veszprém-ábrázolások</i></p> <p>2011. április 14. GALAJDA PÉTER: <i>Mikrokozmosz: a nanotechnológia, a társadalomtudományok és a biológia találkozása a mikrobák világában</i></p> <p>2011. május 19. FREUND TAMÁS: <i>Agyhullámok és Kreativitás</i></p> <p><small>Az előadások csütörtöki napokon 17 órakor kezdődnek a Lovassy László Gimnázium épületében. Az előadások nyitványsók és ingyenesek! További információkért látogasson el a honlapunkra: www.veszpremi-szemle.hu</small></p>	<p>TOVÁBBI RENDEZVÉNYEINK:</p> <p>Négy évszak – négy koncert</p> <p>2010. október 8. – A Lovassytól a Mendelssohn Kamarazenekrigig 2010. december 3. – Népzene - néptánc 2011. március 25. – Kórusok találkozója 2011. június 3. – Lovassyból indultak - minden, ami zene A koncertek helyszíne: az iskola tornacsarnoka. A koncertek kezdési időpontja: <i>pénteken 17 óra.</i></p> <p>Időszaki kiállítások</p> <p>2010. szeptember Iskolai „ereklyék” 2010. október Györgydeák György művei 2010. november Német nemzetiségi hagyományok 2010. december Ladányi Tamás fotói 2011. január Hantli-világ a XXI. század küszöbén 2011. február Szotyori László kiállítása 2011. március Piaristák Magyarországon 2011. április Bognár Zoltán művei 2011. május Kiss Tamás gyűjteménye A kiállítások helyszíne: az iskola kiállítóterme.</p> <p>300 év – 300 km</p> <p>A 2010. szeptember – 2011. októberi időszakban a vállalkozó kedvű diákok/tanárok/érdeklődők tehetnek meg a jubileum jegyében 300 kilométernyi tárat.</p> <p>A mi utcánk</p> <p>2011. június 10-én több évtizede vagy éve, netán hónapja együtt játszó lovassy zenekarok koncertjeit, szereplését hallhatjuk, láthatjuk az iskola tövében és környékén.</p>
---	---

KÖSZÖNTŐ A PIARISTÁK VESZPRÉMI TELEPEDESE 300. ÉVFORDULÓJÁRA!

(Írta: BORIÁN TIBOR Sch. P. tanár, öregdiák egyesületi elnökünk)

Hogyan is köszönthetnénk méltón 300 éves Alma Materünk? Három évszázad tekintélyével és sugárzásával itt élsz közöttünk, egykori diákjaid körében. Meghatározta ifjúságunkat, megőrizte felnőttégünket, oltalmazod idős korunkat.

Veszprém vára, az ősi város, a Bakony-Balaton tája 3 évszázada összeforrt neveddel: az általad képviselt pietással, emberséggel, kultúrával. Úgy jöttél hozzánk a távoli Felvidékről 1711 októberében, mint gyermekeit felnevelni kész, hűségesen szolgáló édesanya. Egy műveltséget szorgalmazó püspök és három nyitott piarista paptanár (ú.n.: Zajkányi Lénárd, Herchl József, Szolcsányi Imre) volt a kísérőd!

A háborúk dúlta, romos tájon a legnagyobb szegénységben és egyszerűségben, épültre épültre vándorolva kezdted nemes nevelő munkádat, a szegény, elhagyott fiatalok javára. Valóban megfeleltél küldetésednek, hisz mindent elkövetél, hogy „Bakony erdeimkőből a jámbor és jó nevelésben részesült ifjúságnak virága kerüljön ki és az erdei vad cserjékbe a jámborsággal és ismeretekkel beoltott új hajtásai gyümölcsöző fákká erősödjenek.” (Volkra Ottó püspök, 1716.)

2011. OKTÓBER 22.	
RENDEZVÉNYEK A VESZPRÉMI VÁROSBAN	
8.30	Gyülekezés a Szent Mihály Székesegyház előtt
9.00	Ünnepi Szentmise a székesegyházban – celebrálja <i>Dr. Márfi Gyula</i> érsek, koncelebrálnak a Piarista Rend képviselői
10.00	Emléktábla avatás a várbán – beszédet mond <i>Dr. Oberfrank Ferenc</i> , a Magyar Piarista Diákszövetség elnöke
KÖZPONTI ÜNNEPSÉG A LOVASSY GIMNÁZIUMBAN TORNACSARNOK, 11 ÓRA	
	Himnusz
	Megnyitó – <i>Schultz Zoltán</i> igazgató
	Beszéd a Magyar Piarista Rend nevében – <i>Urbán József</i> rendfőnök helyettes
	Köszöntő a Magyar Kormány nevében – <i>Dr. Navracscs Tibor</i> miniszterelnök-helyettes, volt lovassys diák
	Köszöntő Veszprém Megyei Jogú Város önkormányzata nevében – <i>Porga Gyula</i> polgármester
	A 275 éves jubileumra és a baráti kör megalakulására emlékezik <i>Dr. Varga Miklós</i> p. confrater, ügyvezető-elnök Szózat
ÜNNEPI KÖNYVBEMUTATÓ KÖNYVTÁR ELŐTTI ZSIBONGÓ	
12.30	Lichtneckert András–Tölcsey Ferenc: A Veszprémi Piarista Gimnázium története az alapítástól az államostásig, 1711–1948 c. könyvet bemutatja <i>Borián Tibor</i> Sch.-P. piarista egyesületi elnök és <i>dr. Reisz T. Csaba</i> , a Magyar Országos Levéltár munkatársa
13.00	A Lovassy László Gimnázium Jubileumi Évkönyvét ajánlja a résztvevők figyelmébe <i>Asztalos István</i> tanár úr a Beszélgető könyv írója, szerkesztője
FELÚJÍTOTT ISKOLAFORTÉNYEK KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJA I. EMELET	
	A megújított, kibővített iskolatörténeti kiállítást bemutatja <i>Dr. Szalainé Tóth Tünde</i> tanárnő
FOGADÁS TORNATEREM	

diák Baráti Körünk nevében köszöntők hangzottak el. – (A központi ünnepség elnökségéről alábbi képet közöljük, amelyen balról jobbra láthatók: Schultz Zoltán gimnáziumi igazgató, dr. Navracscs Tibor miniszterelnök-helyettes, Porga Gyula polgármester, Urbán József a Magyar Piarista Rend tartományfőnök-helyettese, Borián Tibor Sch.P. tanár, egyesületi elnök, valamint dr. Varga Miklós öregdiák, ügyvezető elnök.)

A rendezvénysorozat ünnepi könyvbemutatókkal és a felújított iskolatörténeti kiállítás megnyitásával, valamint fogadással folytatódott, illetve fejeződött be. A

bemutatott könyvek közül legkiemelkedőbb a Tölcséry Ferenc piarista 1895. évi kiadványát is magában foglaló, Lichtneckert András által szerkesztett: „A Veszprémi Piarista Gimnázium története az alapítástól az államosításig, 1711–1948.” c. több mint négyszáz oldalas szép munka. – A Lovassy Gimnázium által kiadásra került: Asztalos István tanár úr által írt, illetve szerkesztett „Jubileumi Évkönyv”. (Ez utóbbi könyvben tanárok és öregdiákok, vagy mai diákok portréja, sorsa, a „kétszintű iskola” történetéhez tartozó személyekkel való beszélgetések elevenednek meg.)

A 2011-es évnek szomorú eseménye volt prof. Dr. Mádl Ferenc akadémikus, volt köztársasági elnök diáktársunk halála, amelyről ugyancsak a 2011/2012. évi „Kronika” című egyesületi kiadványban emlékeztünk meg.⁴⁸ Ezen kiadványunkkal összefüggésben meg kell említenünk, hogy abban a „Tanári arcélek” rovatban Békefi Zsuzsanna tanárnőről, „Híres lovassys öregdiákok” közül pedig itt foglalkoztunk összefoglalóan Dr. Freund Tamás akadémikussal a dán, ún. Agy-díj elnyerése kapcsán, valamint dr. Havas László⁴⁹ debreceni professzor diáktársunkkal. Végül még szóltunk Szotyori László festőművész lovassys öregdiák társunkról is, továbbá Endrődi Sándor költő emlékééről és Bokrossy Viktor hősi halott egykori tornatanárunkról.

Freund Tamás 1977-ben érettségizett iskolánk német nyelvi tagozatán. Az ELTE TTK-n szerzett biológus diplomát és védte meg doktori disszertációját. 1990 óta dolgozik az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetében (KOKI), melynek 2002 óta az igazgatója. 2003-ban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Neurobiológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanárává nevezték ki. A Magyar Tudományos Akadémia tagja, aki elsősorban az agykéreg működését kutatja. 2000-ben a Bolyai-díj első kitüntetettje volt. 2005-ben Széchenyi-díjas, 2007-ben az Év Ismeretterjesztő Tudósa, 2008-ban Prima díjas lett.

Befejezésül, több mint 25 éves egyesületi történetünk végére érve, a 2013. évi „Kronika” című kiadványunkból kiemeljük, hogy abban egyrészt Király László lovassys tanár életútját méltattuk. – „Híres lovassys öregdiákok” rovatunkban írtunk részint dr. Csapó Benő⁵⁰ szegedi professzorról, részint pedig a világ jelentősebb országaiban is elismert, az USA-ban élő dr. Galambos János⁵¹ philadelphiai diáktársunkat köszöntöttük 70. születésnapján!

Jeles halottjaink közül most köszöntünk el első elnökünketől: prof. dr. Bakos Miklóstól, aki különösen megalakulásunk idején kockáztatva egzisztenciáját, állt mellénk, de funkciójában is kiemelkedőt produkált.⁵² Ugyancsak szomorúan vetünk búcsút dr. Borián Árpád elnökségi tagunktól és más elhunyt tagtársainktól.

2. 23. Prof. DR. GALAMBOS JÁNOS
matematikus, akadémikus

Nevezett tudós diáktársunkkal már előző ilyen kiadványainkban többször foglalkoztunk. Legutóbb 1995-ben, amely évet megelőzően tartotta meg Budapesten akadémiai székfoglaló előadását és ekkor Győri Kálmán akadémikus meleg szavakkal méltatta Galambos János prof. érdemeit. A világ egyik vezető szakértőjének nevezte őt, a gyakorolt tudományágában.

Születésnapjára megemlékezésül említést érdemel még, hogy Galambos János diáktársunknak erre az alkalomra az ELTE-TTK is adott ki egy emlékkönyvet, amit a „Függelék” rovatban mutatunk be.

* * *

Végezetül elmondhatjuk, hogy egyesületünk hagyományörző tevékenysége révén nem merült feledésbe a veszprémi piarista múlt. Azonban figyelmeztető számunkra elsősorban ehhez a kifejezetten piarista vonatkozásokhoz tartozó öregdiákok nagymértékű elhalálása! (Nem teljes adatok szerint, ha a nem ismert lovassys halottakat is ideszámítjuk, az elhunyt diáktársak száma alakulásunk óta meghaladja a 300 főt.)

Számos felhívásban ezért fordultunk a jogutód iskola tanáraihoz és diákjaihoz, hogy vegyék át tőlünk ehhez a hagyományhoz, iskolavárosukhoz kötődő jelképes fáklyát és világítsák meg a jövőben is ezt az értékes múltat, kapcsolják hozzá a lovassys eredményeket!

Adományozzanak a még élő piarista öregdiákoknak „Rubin vagy Vas” Matúra-émléklapokat, illetve a lovassys öregdiákoknak: „Gyémánt vagy Arany” Matúralapokat, az ifjabb lovassys öregdiák mezőnynek pedig „Ezüst Matúra” vagy más időközi emléklapokat, diákéveikre emlékeztetve!! Az időközi egyesületi kiadványaik (legyenek azok „tájékoztatók, vagy krónikák, vagy hírlevelek”!) szóljanak a jelen sikeres tanárainról, diákjairól és segítsék öregdiák baráti körünk gyarapodását, megmaradását a következő évtizedekre!!

Felhasznált források:

Forrásként szolgáltak a Budapesti Kegyesrendi Központi Könyvtár és Múzeum vonatkozó anyagai, az egykori veszprémi piarista tanárok és öregdiákok archív relikviái, visszaemlékezései. Ezekre nézve konkrét hivatkozások különösen a Baráti Kör időszaki kiadványaiban megjelent anyagok végén találhatóak. Továbbá a Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon, valamint a Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikonban leírtak.

Kiegészítés

Dr. Varga Miklós: Szemelvények a Veszprémi „Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjai Baráti Körének” 25 éves történetéből. I. részhez. (Veszprémi Szemle, 25. 14. évf. 2012. 2. sz. 101–118. p.)

101. p. Az „Előzmények”-ben írtakat alátámasztja részint dr. Horváth vármegyei alidispán által a Piarista Diákszövetség 1928. évi kiadványában közölt 25766/1927. sz. állásfoglalása, miszerint „a m. kir. Belügyminiszter úr /a VDF. a lapszabályát/ akként módosította, hogy az alapszabályok címében ... az egyesület helyett a szövetség használható.” Részint a Veszprémi Piarista Diákszövetség találkozóiáról, valamint az 1929. évben felavatott I. világháborús emléktábla előtti tisztelgésről a Kegyesitanítórendi Gimnázium 1930/31. iskolai év „Értesítője” adott hírt.

104–112. p. A közölt ünnepi beszéd részleteket (összegyűjtötte Asztalos István

lovassys tanár) az Öregdiák Baráti Kör 1991. évi rendkívüli kiadványából idéztük (nyomtatta a Pannonprint Kft., Veszprém).

Az 1986. szeptember 12–14. közötti jubileumi ünnepségeinket a Népszabadság c. politikai napilapban, a „275. év” c. írásában akkor külön köszöntötte Tamás István újságíró.

Az Öregdiák Baráti Kör alakuló ülésén elhangzott megnyitó beszéd (most is meg-lévő) külön szórólapon jelent meg és az 1986-os ünnepségekről készített fényképek is bizonyító erővel bírnak, valamint az akkori történeésekről feljegyzéseket készített dr. Varga Miklós szervezőbizottsági tag, későbbi ügyvezető elnök, valamint dr. Ortutay Gábor jogtanácsos.

JEGYZETEK

- ¹⁷ Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon 84–85. p.
- ¹⁸ NAPLÓ cikke: Bándtól a Becsületrendig, továbbá a Magyar Nemzet: A tanár úr c. cikke és a Magyar Millennium 2000. augusztus 20-iki különkiadása.
- ¹⁹ 80. születésnapjával és temetésével kapcsolatos momentumok idézése a tanártársak és tanítványok visszaemlékezése alapján.
- ²⁰ Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon 451–452. p., valamint Laczkovits Emőke: Tanulmányok a 125 éve született Sebestyén Gyula emlékére (1991).
- ²¹ Dr. Tatai Zoltán tanulmánya Wallner Ernőről az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiadásában.
- ²² Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon 458. p., Simonyi Zsigmondról a veszprémi NAPLÓ, 1992. márc. 28-i számában.
- ²³ Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon 66. p.,
- ²⁴ Magyar Életrajzi Lexikon II. kötet 1969.
- ²⁵ Léh István: Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum, 191. p., valamint „Alma Mater a veszprémi várban” c. kötetben.
- ²⁶ A 275. évi jubileumi ünnepségeinken elmondott beszéde, önvallomása, pályatársi vélemények és a Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon 470–471. oldalai alapján.
- ²⁷ Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon és Osztályöntudatom c. írás Új Horizont, 1992. 4. számában.
- ²⁸ Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon 494. p., megemlékezés a veszprémi NAPLÓban 1990. november 26.
- ²⁹ Léh István: Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 431. p., valamint útleírásai és jegyzetei alapján.
- ³⁰ Veszprémben élő testvérének információi és Filep Tibor: Debrecen 1956. című könyve alapján.
- ³¹ Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon 584–585. p.
- ³² Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon 289–290. p.
- ³³ Tanártársai visszaemlékezési alapján.
- ³⁴ Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon 35–36. p.
- ³⁵ Önéletrajza, illetve a tanártársak közlései alapján.
- ³⁶ Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon 101–102. p.
- ³⁷ Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon 378–379. p.
- ³⁸ Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon 1060–1061. p. és a Piarista mozaikok, tanárok, tanítványok 2005-ben megjelent kiadvány 43–46. oldalai.

- ³⁹ Benkő Andor piarista írása Léh István: *Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum* 372. p.
- ⁴⁰ Munkássága és a Szent korona misztériumával kapcsolatos kutatásairól a *Magyar Arcképcsarnok* 2007. évi és a *veszprémi NAPLÓ*, 2004. augusztus 19-én közölt cikkek alapján.
- ⁴¹ *Magyar Életrajzi Lexikonban* közöltek alapján.
- ⁴² Ki Kicsoda 2000 és a *Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon* 734–735. p.
- ⁴³ *Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon* 128–129. p.
- ⁴⁴ *Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon* 837. p.
- ⁴⁵ *Kossuth- és Állami díjasok Almanachja* Bp. 1988., továbbá a *Magyar Kémikusok Lapja* 1993. 48. évf. 4. száma és a *Balatonfüzdi Hírlap* 2008. szeptemberi számában közöltek szerint.
- ⁴⁶ Léh István: *Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum* 54. p., *Veszprémi 7 Nap* 1995. nov. 24. és a *Piarista mozaikok, tanárok-tanítványok c. emlékkönyvünkben* szereplő írások alapján.
- ⁴⁷ Peter Brosche a *Frankfurt am Maini Deusch Verlag* kiadónál megjelent cikkét lefordító Patkós László, illetve Varga Domokosné „Zách Ferenc csillagász 1754–1832” c. írása alapján.
- ⁴⁸ *Magyar Piarista Diákszövetség Hírlevele* 2011. június 26-iki különszámában megjelent emlékezés felhasználásával.
- ⁴⁹ *Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon* 252–253. p., *Heti Válasz* 2011. márciusi száma és dr. Havas László: *Pályám emlékezete* c. írások alapján.
- ⁵⁰ *Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon* 154. p. és saját önéletrajzi kiegészítése alapján.
- ⁵¹ A tőle kapott életrajzi adatok felhasználásával.
- ⁵² *Veszprém Megyei Kortárs Életrajzi Lexikon* 44–45. p. és a *Piarista mozaikok, tanárok-tanítványok* c. könyvünkben szereplő írások alapján.

VESZPRÉMI KUTATÓK ÉS MŰHELYEK III.

**Dákától Veszprémig
Beszélgetés Tóth Dezsővel**

SOMFAI BALÁZS

AMINT BECSÖNGETEK A TAKAROS DÓZSAVÁROSI CSALÁDI HÁZBA, hamarosan feltűnik a ház gazdája, hogy bebocsásson a kényelmes, meleg hajlékba. A dolgozószobába invitál, helyet kínál. Egymással szemben foglalunk helyet: ő, dr. Tóth Dezső könyvtáros, helytörténeti kutató, a honismereti mozgalomnak ma is aktív tagja, és mint régi ismerős én, a több mint két évtizeddel ifjabb levéltáros, már magam is nyugdíjas.

Tóth Dezső a tavalyi évben töltötte be 85. életévét, ez lenne beszélgetésünk apropója. Az alacsony termetű, barátságos tekintetű férfiú kíváncsian várja kérdéseimet.

*

– Dezső Bácsi! Életpályádról, személyiségedről – közismert szerénységed ellenére – sok mindent megtudhat az olvasó, aki kézbe veszi köteteidet. Témaválasztásod, szöveged megformálása, aztán az ajánlások, utószavak, a munkásságodat illető méltatások részletesen megmutatják, szinte letapogatják a csaknem hét évtizedes pályádat. Nekem külön szerencsém még, hogy kezed írását is ismerhetem a számomra dedikált műveid címlapjáról. A grafológus bizonyára szakszerűbben fogalmazná, de én is látom: egy kifejezetten szerény viselkedésű, erősen fegyelmezett és nagy tudású ember keze nyomát rögzítik a sorjázó betűk, akit azonban valamely eltökélt önállóság, mondhatni: magány is jellemez. Ezért most inkább olyan témákról beszéljünk, amelyeket eddig kevésbé érintettek vagy inkább áttételeiben festettek le az említett írásművek!

Az egyik téma lehetne a magaddal hozott otthoni muníció, a falusi lét meghatározó ereje, a szebb jövőbe vetett remény és az általa folytonos megújulást termő indítatás.

– Dáka, ez a Pápa-közeli kisközség, ahol 1928-ban születtem, gyermekkoromban már túl volt a trianoni traumán, mert hiszen az első háború tragédiája nemcsak a frontokon történt, hanem igen érzékenyen érintette az ország mélyén lévő városokat, falvakat is. Mint minden község, Dáka is élni és fejlődni akart. Nem hanyagol-

ható el ebben az uradalom szerepe sem: Batthyány Ilona telket és földet juttatott a falusiaknak. Sőt, egy időben, a '30-as évek végén Dáka baromfityényszítő mintaközséggé szerveződött. A református tanítónak a pápai földművesiskolával kiépített jó viszonya révén rendszeresített újfajta tyúktenyésztéssel a dákaiak így jó áron értékesíthették a tojást a piacon. A jövő zálogának, az új nemzedékeknek a nevelésében is biztató fejlemények mutatkoztak. Úgyszólván emberfeletti volt Páhány János református tanító szerepe, aki, mint a legjobb néptanítók akkoriban, a falu mindenese volt szellemiekben és a közösségi érdekű szervezőmunkában. A mi falunk jellemzően református falu volt, lakói nagyrészt ehhez a felekezethez tartoztak. Az egyházak és különösen a polgárok példásan együttműködtek, hiszen közös

volt az egymás támogatásának érdeke és így igénye is.

Az én ifjúkorom javarészt a második háború utáni korszakra esett. A háború utáni koalíciós időszak akkor még látszólag széles lehetőséget adott a kis- és középparaszti lét megerősödéséhez, az öntudatos parasztság életének megszervezéséhez. Hiába dőlt el addigra már minden a nagypolitikában, ahogyan azt ma már tudjuk, akkor még nem láthattuk és közvetlenül nem érzékelhettük ezt. Fiatal, ambiciózus parasztleányként magam is aktív hallgatója voltam a különféle mezőgazdasági tanfolyamoknak, aztán a honismereti mozgalom egyfajta elődjeként is tekinthető szabadművelődési tanfolyami képzéseknek. Részt vettem a Nemzeti Parasztpárt ifjúsági szerve, a Népi Ifjúsági Szövetség dáka-i szervezetének a tevékenységében, aztán az Egységes Parasztfjúság Országos Szövetsége, az EPOSZ helybeli szervezetének munkájában, később a Dolgozó Ifjúság Szövetsége, a DISZ ilyen irányú tevékenységében. Sőt, az 1950-ben életre hívott tanácsrendszerben tanácsstaggá is megválasztottak az ősszel megalakított községi tanácsban. Fiatal voltam, telve életerővel, és mint sokan mások, úgy láttam magam is, hogy az új viszonyok közt, ebben a formában kell megtalálnunk a vidék gazdagodásának, a falu fejlesztésének, a falusiak boldogításának lehetőségét. Minden lelkesedésem mellett azonban tapasztaltam azt is, hogy ez a kezdetben sokszínű, erőteljes és reményteljes paraszti élet hogyan terelődik be lassacskán az egyetlen párt egyetlen igazságának kalodájába.

Nem állítom, hogy nem voltak illúzióim, de a politikai realitás egyre ridegebben megmutatkozott az én számomra is. Így szinte megkönnyebbülést hozott az, hogy

látva buzgóságomat és a közjó szolgálata iránti vonzalmamat, „kiemeltek”, és hosszabb-rövidebb tanfolyamokra iskoláztak be központilag. 1953-ban aztán öthónapos, bentlakásos képzésre irányítottak Budapestre. Ennek végén elhelyeztek volna a Népművelési Minisztériumban, de ezt már nem vállaltam. Egyedüli gyermekként nem akartam magukra hagyni a szüleimet Dákán, annak a pár hold földnek a megművelése, majd öröklése is rám várt volna, ha nem következik be az, ami ebben az országban bekövetkezett. Közben 1952. októbere óta én már Veszprémben, a Megyeházban dolgoztam, mint a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága Népművelési Osztályának előadója. Ezzel párhuzamosan még a hiányzó iskolai végzettséget is meg kellett szereznem, egyébként 1957-ben tettem le az érettségi vizsgát a Lovassy Gimnáziumban. Szóval, nem voltak ezek könnyű évek, és időnként nagyon nehéz volt megoldást találni a hivatalos kívánalmak és a lelkiismeret parancsszava közt.

– *A kezekben láttam az imént egy apró, viharvert füzetkét, egy korabeli jegyzet-füzetet. Ahogyan belenéztem, megállapíthattam, hogy még egészen ifjú levonteként kezdte a jegyzetelést benne, aztán a későbbi tanfolyamok is nyomot hagytak a füzetben. Rendkívül jellemzőnek tűnik mind a történelmi korra, mind Terád, az akkor tizenvalahány éves ifjúra, hogy lényegesnek tartottad bejegyezni azt, ami az egyik lapon olvasható: a levonték tíz pontja, bár akár tizenkettőnek is vehetnénk. Íme, így szólnak a tételek:*

1. A haza és a nemzet ismerete.
2. Bajtársiasság.
3. Hűség és áhítatosság.
4. Kötelességek, fegyelem.
5. Engedelmisség.
6. Kitartás, bátorság.
7. Becsületesség.
8. Őszinteség.
9. Általános műveltség, a szaktudás fokozása, testi és szellemi frissesség.
10. Udvariasság.

Azt hiszem, minden társadalom, ha építeni akarja a jövőjét, így vagy ehhez nagyon hasonlóan sorolja pontokba látványosan a nevelési elveit.

– Igen, így van, jól látod. Minden valamire való társadalom valahogy így összegzi az ifjúságától elvárható személyes erkölcsi és egyben közösségi elveit, ha nem rombolni, hanem építeni akar. Márpedig mi akkor a szebb és boldogabb jövő építésére készültünk. Tudatosan törekedtünk a haza felvirágoztatására, és amint tudjuk, ez az erkölcsök rendben tartásával kezdődik. A levontesors váratlanul mégis egészen mást tartogatott nekem: 1945. januárja első napjaiban bevonultattak bennünket mint katonákat. Március végéig szabályos kiképzést kaptunk. Szerencsére, sosem vetették be a kis levontecsapatunkat, de azért „sikerült” Grazig eljutnunk... Végül is a Muraközben ért bennünket el a front, nagy szerencsénkre, a háborúnak véget vető fegyverszünet kihirdetésével majdnem egy időben.

– *Életrajzod szerint 1956 augusztusától két évig a zirci kultúrotthon igazgatójaként szolgáltál. Nem hagyhatom ki a kérdést: mit jelentett számodra az '56-os forradalom?*

– Lehet, hogy csalódást kelt, amit mondok, de lényegében „kimaradtam” a forradalomból. A változások közeledtét, a forradalom szelét érezni lehetett, amint a nagyfokú bizonytalanságot is. Nem lévén helybeli, zirci, sok más emberhez hasonlóan én is minél előbb haza akartam menni. Egy alkalmi motorkerékpáros fuvarral ez nekem éppen akkor sikerült, amikor Zirc felé közelített a dudari bányászok gyalogmenete. Így aztán részese vagy tanúja nem lehettem az ötvenhatos zirci eseményeknek, amelyeket olyan kifejezően megírt Pintér László tanácsi osztályvezető, később sümegi iskolaigazgató. Otthon, Dákán sem történtek különösebb dolgok. Népgyűlés, persze, ott is volt, zúgott az elégedetlen emberek tömege, de a tanító, Varga Ferenc – megjegyzem, a korábban említett nagyszerű pedagógusnak, Páhány Jánosnak a veje és egyben utóda – bölcsen lecsendesítette a népet.

– *Családodról, életkörülményeidről mit tudhatunk meg?*

– Feleségem, Ili – Treszkai Ilona – a Szabolcs megyei Gávavencsellő község gávai részéből származott. Édesapja kőműves volt. Budapesten ismerkedtünk meg, ahol ő egy cipőgyárban dolgozott. Később postai dolgozó lett, majd különböző helyeken végzett pénzügyi-gazdasági munkát, végül a postától ment nyugdíjba. 1965-ben házasodtunk össze, és 1971-ig Pápán laktunk. Amikor módszertani könyvtáros lettem a megyei könyvtárban, akkor költözködtünk Veszprémbe, tehát 1971 óta élek itt. Ili 2010-ben betegségben sajnos elhunyt, itthagytott – azóta egyedül vagyok. Ilivel jól éltünk. Sokat segített nekem, biztos támaszom volt, nyugodtan dolgozhattam mellette. Megemlítem, hogy míg én református vagyok, ő a görögkatolikus vallást gyakorolta, de ebből semmiféle egyenetlenség sosem származott közöttünk. Még időközben vettünk egy szőlőt, kis házzal, veteményeskerttel Lovason, amíg bírtuk, műveltük. De hát el kellett adni. Azóta leginkább itt, a Dózsavárosban forogódom, bár a régi ismerősök lassan kihálnak, újakkal nincs módomban barátkozni. A régi dákaik is egyre fogyatkoznak, de a kapcsolatunk azért fennáll. Szerencse, hogy a könyvtárosok szakmai összetartása megmaradt. A nyugdíjas könyvtárosok csapata évente egyszer találkozik, arra mindig el szoktam menni, hogy megtárgyaljuk a mai világ dolgait.

Ilyen magas korban természetes, hogy az ember egyre többet foglalkozik a jövőjével. Mivel a gyűjteményeimet a család és az ismerősök körében nincs kire hagyynom, úgy gondoltam, hogy a leghelyesebb közgyűjteménybe adni őket. Így kerültek az általam alapított és 15 évig vezetett dáka Szülőföld Baráti Kör iratai a megyei levéltárba, legutóbb pedig a pápai református könyvtárnak adományoztam kétezer kötetnyi könyvemet.

– *Öt évvel ezelőtt remek életrajzi köteted jelent meg Dákától Dákáig címmel, egyébként, de egyáltalán nem mellékesen: saját anyagi ráfordításod révén. A színes összetételű és rendkívül tartalmas kötet szemléletesen festi le életutadat, amely, ugye, Dákától Dákáig ível. Nade azért van ennek a nagy életútnak Dákától Veszprémig vezető szakasza is, nem?*

– Lakhelye akármennyi, szülőhelye csak egyetlenegy lehet az embernek. Természetes, hogy eltéphetetlen szálakkal kötődöm Dákához ma is, hiszen igen megbecsült és számontartott polgára vagyok a szülőfalumnak. Ili sírja is Dákán van, hammai ott pihennek. A díszpolgári cím, amelyet 2006-ban adományoztak nekem Dákán, nagy tisztesség számomra. Emellett azonban megfér a szívemben a lakóhelyemhez fűződő kapcsolat is, hiszen 1952-től '56-ig, majd 1971 óta egyfolytában Veszprém-ben élek és dolgozom. Az öt évtized az életemnek a nagyobbik felét jelenti, és munkám révén is ezer szállal kötődöm a városhoz. A munkahelyek, ahol dolgoztam, ugyan többnyire megyei szintűek voltak – sőt, az Országos Oktatástechnikai Központ még magasabb régióba tartozott –, egyúttal azonban a város valamely elemét képezték, az ott dolgozók a veszprémi értelmiség körébe számítottak. A Vetési Gimnáziumban könyvtárosként eltöltött évtized, a könyvtár felfejlesztése, a közös értesítők szerkesztése is kifejezetten erősítette veszprémi kötődésemet. Aztán a történeti kutatásaim fókuszában sem csak Veszprém megyei vagy éppen dákai témák állottak, hanem veszprémi dolgok is. Folyamatosan kutatom a helyi iparosok történetét, közelebbről: a Veszprémi Keresztény Építőmunkások Egyesületének történetét. Kőművesek, ácsok, lakatosok, asztalosok alkották ezt az egyesületet, amelynek még színjátszócsoportha is működött. Témámhoz a levéltárban találtam iratokat, ezenkívül még néhány idős veszprémi volt segítségemre. Nagy kár, hogy az ilyen helytörténeti kutatómunkában is a huszonnegyedik órában járunk, ha ugyan nem utána. Honismereti munkám pedig – a megyei honismereti egyesületnek alapító tagja vagyok, 1992 és 2002 között elnöke is voltam, azóta meg tiszteletbeli elnöke, közben az egyesület által kiadott Honismereti kiskönyvtár sorozatszerkesztője és a Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok című rangos periodika több kötetének is szerkesztője, valamint bibliográfiák összeállítója – segít nekem egyensúlyban tartani a megyéhez, a megyeszékhelyhez és az egyes településekhez fűződő vonzalmat. A szülőhelyhez, a lakóhelyemhez, a magyar földhöz való kötődésem ad erőt az élethez minden nap.

*

Ebben a percben új szereplő lép be a történetbe: Lajos, a szürkésfekete kandúr. Lajos vacsorázni akar, megjelenése visszahoz bennünket a hétköznapi valóságába. A derék négy lábú feltűnése engem is figyelmeztet: ideje van az elmerengésnek, az emlékezésnek, és megvan a szerepe életünkben a hétköznapi ütemes teendőink is. Épp ideje tehát távoznom.

Dezső bácsinak is akad még feladata, mert bőven van, ami foglalkoztatja. A dózsavárosi, szebben mondva: temetőhegyi egykori iparoslét kutatásával párhuzamosan most éppen az I. világháborús dákai katonák életsorsáról megtudhatókat próbálja összeállítani. Nem véletlen ez a buzgalom, az idén emlékezünk a XX. század tragikus nagy háborúja kitörésének centenáriumára.

Jó alkotómunkát, Dezső Bácsi, adjon Isten hozzá elegendő erőt, egészséget!

NEKROLÓGOK

Búcsú Molnár Jánosnétól

Gyász hír jelent meg a megyei napilap 2014. január 16-i, majd 17-i számában: életének 75. évében elhunyt Molnár Jánosné Solymosi Erzsébet tanár, helytörténeti kutató. Sokan tudunk róla, hogy betegeskedik, a tömörséggel közölt tragikus hír mégis váratlanul érte az Őt szerető és tisztelő tanítványait, pályatársait, ismerőseit.

*Az utolsó ismert felvétel Molnár Jánosnéről (a Veszprémi Szemle bemutatóján 2013 őszén,
fotó: Zachár Zsolt)*

Életéről, munkásságáról bőséggel tájékozódhat az, aki fellapozza a kétkötetes *Veszprém megyei kortárs életrajzi lexikont* (főszerkesztő: Varga Béla, megjelent 2001-ben), a *Veszprém város kitüntetettjeiről* szóló remek kötetet (összeállította: Honya György, szerkesztette: Praznovszky Mihály, megjelent 2002-ben), vagy akár a *Veszprémi Szemle* 26. számaként napvilágot látott *repertóriumot*. Megtudhatja, hogy ismert és elismert veszprémi családban született és nevelkedett; hogy a veszprémi tanítónőképző intézetben, majd a pécsi tanárképzőben diplomázott; hogy melyek voltak a munkahelyei: 1957-től hat tanéven át Rátóton tanított, majd a veszprémi Dózsa György Általános Iskolában eltöltött egy tanév után, 1964-től 30 éven keresztül a Kiss Lajosnak, majd Simonyi Zsigmondnak a nevét viselő általános iskolában működött tanárként és iskolai könyvtárosként, sőt, 1980 és 1991 közt Veszprém megye általános iskolái könyvtárainak szakfelügyelőjeként is tevékenykedett. Ő azonban több volt mint pedagógus,

bizonyos értelemben minden olvasó nevelője volt. A sors kegyelme folytán még időben, élete alkonyán kézbe vehette maga is a *Veszprémi Szemle* tavalyi 3. számát, benne egy utolsó, nagyszerű beszélgetést Ővele, Varga Domokos Péter tollából. Ez az írás is segít jobban megismernünk személyiségét.

Érdeklődésének középpontjában szeretett szülővárosa állt. Találkozhatnak nevével mindazok, akik jeles történelmi korokat, patinás ünnepeket, tekintélyes intézmé-

nyeket és jelentős személyiségek arcélét kívánják megismerni Veszprém város múltjából, akik a nevezetes veszprémi polgárházak, paloták és egyéb épületek históriája vagy éppen a korszakos emlékjelállítások iránt érdeklődnek – hosszan sorolhatnánk. Részt vett minden előrevívő urbánus kezdeményezésben, a város polgári tudatát erősítő célzatú mozgalomban. Tagja volt a honismereti egyesületnek, a múzeumbaráti körnek, az irodalomtörténeti társaságnak. Ő az, aki Simonyi Zsigmond veszprémi kultuszának ápolásával, aztán könyvtárosi szolgálatával és patrióta áldozatkészségével is sokunknak követendő példát mutatott. Nemcsak szellemiekkel, hanem anyagiilag is támogatta például a *Veszprémi Szemlét*. Munkájához a családi háttér adta a biztonságot. Gondos és kitartó tevékenységgel építette fel életművét, amelyről csak most, az út végén látjuk igazán, hogy milyen gazdagon járult hozzá egy nagy múltú magyar város polgári öntudatának felélesztéséhez. Vörösmarty sorai: *Emlékek nélkül Nemzetnek híre csak árnyék, számára felszólítássá váltak*, mely szerint a történelmi múlt felemelő ünneplését vagy akár a kevésbé dicső dolgoknak a tanulságai-
val hasznos felidézését bizony, tartozunk felhasználni a köz javára. Nem véletlen, hogy ezeket a sorokat választotta két gyűjteményes kötete címének, amelyekben a többnyire helyi hírlapokban lehozott cikkei, tanulmányait tette közzé. Az utóbbi másfél évtizedben megjelent hasonló cikkeiből bizony egy újabb kötet is kitelne.

Pályáját, személyiségét nem kell bemutatni a városát szerető veszprémieknek. Magam csak néhány gondolattal egészíteném ki mindezt. Szeretteinkről, társainkról, ismerőseinkről alighanem mindannyiunkban élnek pillanatfelvételszerű emlékképek, mint valamely klip, képernyőre illő pergőképek. Erzsikét levéltárunk hú kutatójaként ismertem meg sok évvel ezelőtt. Szinte most is látom, ahogyan csendes, apró léptekkel a kutatóterembe lép, és néhány barátságos mondat után, kis mosollyal az arcán előadja aktuális kutatói kérdését. Szelíd alakja, visszafogott viselkedése került a feltűnést, mégis rögzült a szememben néhány momentum. A dolgozó kéz, amely egy percre sem pihent, hiszen fáradhatatlanul jegyzetelt. Aztán az összeszorított ajkak, amelyek erős akaratot és nagy önfegyelmet fejeztek ki. Ezeket a jellemzőket alighanem szorgos őseitől örökölte. És a sugárzó, fényes szempár, amely egyszerre mutatott eltökélt tudatosságot és az önként vállalt kötelezettségnek, az alkotómunkának a szeretetét. És talán még valami: az egyenes és átvitt értelemben is értett halk hangvétel, amely a történelmi források iránti feltétlen tiszteletét, ha szabad még így mondani, alázatát mutatta. Ez ritka kincs, ma már hiánycikk a történetkutatásnak és a tudomány népszerűsítésének a harsány piacán.

Elment hát Ő is... Az idő majd mindent megold, az élet megy tovább – hallják gyakran a túlélő hozzátartozók ilyenkor az efféle vigasztaló szavakat. Valóban, a könnyek felszáradnak egyszer, a nagy fájdalmat enyhülés követi, az átélt gyötrelmeket felváltja majd a szép emlékezés. Az emberek, akik legalább ilyenkor mégiscsak képesek jók lenni, segítenek, támogatnak, még tanácsokat is adnak a továbblépésre biztatva. Hogy így lehet, magam is tanúsíthatom, életem párjának végleges búcsúzását fájdalmasan megérve. És mégis... A leginkább megkérgesedett szívű ember is tudja, legfőljebb hallgat róla, nehogy érzelgősnek tűnjön, hogy valahol a lélek

mélyén némán rejtezik az emberi lét teljességének titka: a szeretet. Ez az ősvilágból magunkkal hozott természetes életkellékek egyike, ennek ellenére az emberiségnek mintha újra és újra fel kéne fedeznie. Pedig ahogy Pál apostol üzeni mindannyiunknak évezredek távolából: „A prófétálás megszűnik, a nyelvek elhallgatnak, a tudomány elenyészik”, ámde „a szeretet soha el nem múlik.” Bizonyára nem véletlenül került ez az örökké érvényes mottó a gyász hír élére.

Drága Tanárnő, kedves Erzsike! Tudnod kell: szeretteid szívükbe zárva őrzik emlékedet. Tanítványaid sokasága mint gyermekeid hálával gondolnak Rád. Kollégáid, pályatársaid, olvasóid, Veszprém város polgárai megbecsülnek Téged ezen túl is. Maradandót alkottál, köteteid, cikkeid, írásaid örök időkhig ott lesznek a veszprémi könyvespolcon. Nem éltél hiába. Isten Veled, nyugodj békében!

SOMFAI BALÁZS

VÁLOGATÁS KÖZZÉTETT ÍRÁSMŰVEIBŐL

- „Emlékek nélkül Nemzetnek híre csak árnyék.” [I. kötet.] Cikkek és tanulmányok Veszprém megye múltjából. Kiad.: Veszprém Megye Önkormányzata, Veszprém, 1997: 172 oldal. 25 összegyűjtött és jegyzetekkel ellátott tanulmánya, melyek többnyire a helyi hírlapokban jelentek meg.
- „Emlékek nélkül Nemzetnek híre csak árnyék.” II. kötet. Írások Veszprém megye múltjából. Kiad.: Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 2001: 222 oldal. 37 összegyűjtött, jegyzetekkel ellátott tanulmánya, amelyek többnyire a helyi hírlapokban jelentek meg.
- Képek a múlt századforduló veszprémi hetipiacáról. Megjelent: Tér-mozaik. Fejezetek az Óváros tér történetéből. Szerk.: Praznovszky Mihály. Veszprém, 2002: 43–48.
- Kis tértörténet. Megjelent ugyanott: 72–77.
- A régi Veszprém képeslapokon. [I. kötet.] Válogatás Balogh Gyula gyűjteményéből. A helytörténeti magyarázószövegeket írta: Molnár Jánosné. Kiad.: Faa Produkt Kft., Veszprém, 2002: 151 oldal.
- A régi Veszprém képeslapokon. II. kötet. Válogatás Balogh Gyula gyűjteményéből. Szerk.: Balogh Gyula, társszerk.: Molnár Jánosné. Kiad.: Agenda Natura, Veszprém, 2008: 163 oldal.
- Hetven percben a hetven éve történekről... (1938–'39) = Veszprémi Szemle, XI/2 (16; 2009): 5–16.
- „E városnak önzetlen és mindenkor áldozatkész, bőkezű polgára dr. Óvári Ferenc.” = Veszprémi Szemle, XV/2 (29; 2013): 82–90.
- Fél évszázada hunyt el a tudós pap. Dr. Gutheil Jenő (1887–1963). = Veszprémi Szemle, XV/4 (31; 2013): 106–112.
- A Tanácsköztársaság közoktatáspolitikájának megyei emlékei. Megjelent: A Tanácsköztársaság közoktatáspolitikájának megyei emlékei. Szerk.: Vajna József. Kiad.: MTVB Művelődésügyi Oszt., Magyar Pedagógiai Társaság Veszprém megyei Tagozata, Veszprém, 1979: 27–102.
- A veszprémi Kiss Lajos Általános Iskola. 25 év adatokban, emlékekben, 1962–1987. (Iskolai évkönyv.) Főszerk.: Molnár Jánosné. Veszprém, 1987: 63 oldal.
- A veszprémi Kiss Lajos Általános Iskola jubileumi évkönyve, 1962–1992. Szerk.: Molnár Jánosné. Veszprém, 1992: 103 oldal.

- Simonyi Zsigmond, a nyelvtudós. Megjelent: Bakony–Balatoni Kalendárium, 2003. Szerk.: Varga Béla, Madarászné Szakmáry Katalin. Kiad.: Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém, 2002: 118–123.
- Adalék az iskolai könyvtár hasznosításához. = Megyei Pedagógiai Híradó, VI/4 (Veszprém, 1976): 10–12.
- Történelemóra a múzeumban. = Történelemtanítás, XXIII/4 (Bp., 1978): 7–10.
- Forráselemzés történelemórán. = Megyei Pedagógiai Híradó, X/2 (Veszprém, 1980): 11–15.
- Madarak és fák napja. Összeállítás vegyes korosztályú csoportoknak. Készült Molnár Jánosné és Fekete Antal munkája nyomán. Megjelent: Ünnepigéző. Játékok, versek, szerkesztett műsorok általános iskolásoknak. Szerk.: Gabnai Katalin. Kiad.: Népművelési Propaganda Iroda, Bp., 1981: 76–84.
- Barátunk, a könyv. Közművelődési úttörőközösségi játék. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok, VIII. köt. Szerk.: Hadnagy László. Veszprém, 1981: 95–102.
- Az iskola és a közművelődési könyvtár kapcsolata. = Megyei Pedagógiai Híradó, XI/2 (Veszprém, 1981): 22–24.
- Történelemtanítás és a könyvtár. (Vitaindító.) = Történelemtanítás, XXVIII/5 (Bp., 1983): 4–6.
- A Veszprém megyei általános iskolák könyvtárai – a könyvellátás szempontjából. = Könyvellátó Híradója, (Bp.), 1983/2: 5–6.
- Történelemlékönyveink a könyvtáros szemével. = Megyei Pedagógiai Híradó, XIII/5 (Veszprém, 1983): 14–16.
- Történelemtanítás az önálló ismeretszerzésre nevelés szolgálatában. = Módszertani Közlemények (az általános iskolai tanítók és tanárok számára), XXVI/3 (Bp., 1986): 170–175.
- Az enciklopédia tanítása. = Módszertani Közlemények, XVII/3 (Bp., 1987): 179–182.
- „Itt van az ősz, itt van újra...” Komplex irodalmi foglalkozás másodikosoknak. Megjelent: Munkaeszközünk a könyv. Segédkönyv a könyv- és könyvtárhasználati órákhoz. Szerk.: Mészárosné Stenger Katalin. Kiad.: Megyei Pedagógiai Intézet, Veszprém, 1987: 23–30.
- Molnár Jánosné Solymosi Erzsébet tollából több mint 50 hírlapi cikk jelent meg Veszprém város nevezetes épületeinek történetéről, különféle palotákról, székházakról, iskolai, kórházi, vendéglátóipari és hasonló funkciójú épületek történetéről, neves családok, személyek lakóházáról, köztéri műalkotásokról és hasonló témákról a Napló, a Veszprémi 7 Nap, sőt, a Veszprémi 7 Nap Plusz című helyi hírlapok 2002–2006. évi számaiban.

Összeállította: Somfai Balázs

Vándor András

(Veszprém, 1945 – Veszprém, 2014)

Január végén távozott körünkből, váratlanul, előzmények nélkül.

Vándor András friss szerzője volt a Veszprémi Szemlének, és jöttek volna a folytatások is, de a sors közbeszólt. Karácsony táján összefutva a Balaton utcában arról beszélgettünk, milyen jó lenne megírni szülővárosunk jeles épületeinek építéstörténetét, és akkor Alma Materünk, a várban üresen árválkodó egykori gimnázium épületének történetét ígérte András, amihez jelentős anyagot gyűjtött az évtizedek során.

*A Veszprémi Szemle 2012. április 12-i bemutatóján tartott előadást.
(fotó: Zachár Zsolt)*

Vándor András sokgyermekes családban született Veszprémben, 1945-ben. Édesanyja, édesapja megbecsült tagja volt a város közösségének. A Lovassy László gimnáziumban érettségizett 1964-ben, majd építőmérnöki oklevelet szerzett a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Karán 1971-ben, édesapjához, Vándor Ferenchez hasonlóan, aki köztisztviselőként álló építész volt.

Első munkahelye a Veszprémi Állami Építőipari Vállalat, a VÁÉV volt, ahol 1971 júliusától több mint tíz esztendőn keresztül dolgozott üzemvezetőként a cég előregyártó, betongyári és panel részlegénél. 1982 novemberében került a Veszprém Megyei Tanácsi Építőipari Vállalat, a későbbi VEMÉV főmérnöki székébe, majd később ugyanitt a vállalat műszaki igazgatójává nevezték ki. 1991 februárjától 1992. novemberig az igazgatói feladatkört töltötte be, egészen a vállalat felszámolásáig.

A rendszerváltás során, a város közéletében jelen lévő mérnökember kapcsolatba kerülve a politikai élettel, 1992 és 1994 között Veszprém város képviselő-testületében először lakóterülete közössége által megválasztott városrészi képviselőként, majd a város egyik alpolgármestereként dolgozott. Az újonnan alakult városi utca-név bizottság tagjaként is jelentős munkát végzett élete végéig.

A rövid politikai tevékenység után ismét visszatért tanult szakterületéhez, és a veszprémi Tánacsics Mihály Építőipari Szakközépiskola, Szakiskola tanára lett 1995-től. Tanított, és eközben 2000-ben a Budapesti Műszaki Egyetem Építőmérnöki Karán megszerezte a műemlékvédelmi szakmérnök diplomát, amivel végleg elkötelezte magát ezzel a szakmával.

Vándor András okleveles építőmérnök és műemlékvédelmi szakmérnök másokkal együtt alapítója lett a veszprémi Tánacsics Mihály Szakközépiskolában 1998-ban elindított műemlékfenntartó technikus képzésnek, ahol több évfolyamnak osztályfőnöke is volt.

Diákjai sikeresen szerepeltek különböző szakmai megmérettetésekben, elég ha csak a 2005-ös „Kökedvencem” pályázatot említjük. Ezt a pályázatot a történeti építészeti örökség szakszerű fenntartásában és gondozásában érdekelt szakembereket tömörítő Porta Speciosa Egyesület írta ki 2005-ben, ahol András műemlékfelújító szakos diákjai szép eredményeket értek el beadott dolgozataikkal (Déri László: Haiszler-kápolna lépcső; Lenner Renáta: veszprémi Szent Mihály-bazilika nyugati kapuja; Kónya Balázs: Vass Gyűjtemény kapuja stb.), melyek egy részét a műemlék felújítási munkák során fel is használták.

Kollégáival együtt tervezte-szervezte a diákok és oktatóik számára azokat a külföldi tanulmányutakat (Németország, Spanyolország, a görögországi Kréta szigete stb.), ahol folyamatosan bővíthették ismereteiket, új és még újabb megoldásokat sajátíthattak el a műemlék-felújítás bonyolult feladatainak megoldására. Egészen 2007-ig tanította diákok sorát, amikor nyugdíjba ment.

Több nagyobb lélegzetű munkát is végeztek irányításával a Tánacsics iskola műemlékfenntartó szakos diákjai. Ezek közé tartozott a mai Vass László Gyűjteménynek otthont adó Vár utcai, zömmel műemléképületek (Vár u. 3–5–7. számú házak) magas szintű felújítása. A lokálpatrióta építőmérnök így írt erről, a felújítási munkákat összegző cikke bevezetőjében (Veszprémi Szemle 24. száma 90. oldalán): *„A veszprémi vár mindig jelentős szerepet töltött be életemben, úgy érzem talán többet, mint kortársaimnak. Kis gyerekként sokszor jártam szüleimmel, rokonokkal, ismerősökkel a vár ódon falai között...”* A Vándor András szakmai irányításával elkészült épületegyüttes ma díszbe a várnak, otthona egy európai hírű modern képzőművészeti gyűjteménynek. A felújítás eseményeiről, a munka egyes fázisairól, az ott szerzett élményekről a Veszprémi Szemle 2012. április 11-én megtartott bemutatóján számolt be a jelenlévő, szépszámu hallgatóságnak.

Hasonlóan az ő nevéhez köthető az Alsóvárosi temetőben álló Haiszler-kápolna külső felújítási munkáinak szervezése, irányítása és a teljes feladat lebonyolítása. A Tánacsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola diákjai itt is kiemelkedő munkát végeztek irányításával. Erről a jelentős tevékenységről ugyancsak a Veszprémi Szemle oldalain (Veszprémi Szemle 14. évf. 27. sz. 2012. 4. sz. 95–104. p.) kaptunk tőle részletes és szakszerű beszámolót a kápolna építéstörténetével együtt.

Ugyancsak kiemelt munkái közé tartozik a barnagi kálvária stációinak helyreállítási munkája és a Szent Ilona-kolostor állagvédelmének a megvalósítása.

A szakmai közéletben is jelen volt. Amikor 1989-ben, már sor kerülhetett civil szervezetek megalakítására, a veszprémi Mérnök Kamara Egylet alapítói között, az elnökségben Vándor András is ott szerepel Perédy Lajos elnök, Dióssy László, Ferencz Béla és Zalavári István mellett.

Nemcsak írásaiban, de előadásaiban is mindent elkövet a műemlékvédelem népszerűsítése érdekében. Ilyen esemény volt, amikor a 2011. évi utcazene fesztiválon, július 14-én a Veszprémi Építész Klub és Alkotóműhely tagjaként tartott előadást kedvenc témájáról „Műemlékvédelem: múlt, jelen, jövő...” címmel.

Szülővárosa múltjának egy szegmensét elevenítette fel 2012 novemberében, amikor a VÁÉV jogelődje történetét (melynek egyik alapító tagja volt édesapja is) tárgyaló Történelmi Szalon 8. összejövételén ismereteinek közreadásával járult hozzá a téma alaposabb feldolgozásához. A Veszprémi Történelmi Szalon 2013. február 21-i előadásán készült hangfelvételen a Kossuth utcai húszemeletes ház építésének technikai részletei hallhatók tőle. Abban az időben a kivitelezés területén dolgozott a VÁÉV-nél.

Váratlan távozása fájdalmas űrt hagyott családjában, felesége, három gyermeke és a hét unoka érzi a be nem tölthető hiányt. Hiányzik a nagyobb közösség számára, hiányzik a veszprémi lokálpatrióták nagy családjából.

András, megőrizzük emlékedet.

CSISZÁR MIKLÓS

KÖNYVSZEMLE

Tízéves a VeszprémFest

„2002 nyarának egy kellemes délutánján, a város lugasos kerthelyiségében fröccsözgetve egy zenész barátom mesélte, hogy látta Pavarottit Ausztriában egy nagyjából ezerfős székesegyházban énekelni. Még meg is lepődött, hogy a Mester ilyen kis helyeken is fellép. Nem túlzás, ez volt az utolsó csepp a pohárban.

Ekkor már érett, és egyre határozottabban körvonalazódott a gondolat, hogy a Szentháromság tér, a veszprémi vár főtere valójában egy barokk amfiteátrum, ami szinte kiált a nemzetközi színvonalú zenei és színpadi produkciókért.

Így hát magunk között <Pavarotti Veszprémben> lett a munkacíme az ötletünket megfogalmazó pár oldalas dolgozatnak. Nem feltétlenül azért, hogy a modenai maestrót invitáljuk meg egy veszprémi koncertre – bár az osztrák példa okán ez sem tűnt eretnek gondolatnak –, hanem azért, hogy jól érzékeltesse ötletünk távolba mutató dimenzióit.

Mindez tehát már csírázó állapotában is messze túlnyúlott a város határain. Egy olyan zenei fesztivál szárba szökkenésének pillanatai ezek, amely nem kötelezi el magát egyetlen zenei műfaj mellett, hanem a legmagasabb nemzetközi színvonalat és minőséget megcélozva az opera, a dzsessz, a klasszikus zene, a világzene és a popzene területéről hozza Veszprémbe évről-évre a műfajok legjobbjait. Vonzza mindezzel a városba ezen műfajok rajongóit a környékről, a régióból, az egész országból, sőt, a környező országokból is.” – így emlékszik a VeszprémFest (korábbi nevén Veszprémi Ünnepi Játékok) kezdeteire az ötletgazda, a főszervező, Mészáros Zoltán, a VeszprémFest igazgatója.

*

Úgy érezte, a VeszprémFest elmúlt tíz évét meg kell ünnepelni, a legszebb pillanatokot könyvben megörökíteni, hogy ne csak emlékeinkben éljen tovább. A színes, elegáns, szép kiállítású, sok képpel illusztrált (fotó: Melczer Zsolt, Végh Attila, Tamás Ervin) kiadvány sorra vesz minden évet, annak műsorát, sztárjait, előadóit.

Fellapozva a könyvet, visszaidézhetjük a 2004 óta eltelt időszakot, újra élhetjük a koncertek varázslatos hangulatát. 2004. Kezds fesztiválként, folytatás hagyományként. 2005. Hangulatok Afrikától a Metropolitanig. 2006. Éjkirálynő, flamenco és Hammond-orgona. 2007. Csendesen is nagy hangok. 2008. Bajnokok, nemcsak az Arénában. 2009. A Herceg szaxofonosa és Mali királya. 2010. Nessun Dorma, Corea randevúja Bartókkal és a rai. 2011. Miniszter, funky, acid jazz, kora és balafon. 2012. Gitárlegenda és karibi hangulat, 2013. Tíz.

Az írások olvasmányosak, hangvételük közvetlen (szöveg: Nagy Imre). Az egy-egy évet bemutató oldalak *Ez történt még* rovatában azonban a szerkesztők bennfentes, bizalmas információkat is megosztanak az olvasókkal – honnan és mivel érkeznek a zenészek Magyarországra, kinek biztosítanak külön apartmant, mit esznek, mit isznak, milyen speciális kívánságaik vannak a koncertet és az ellátást illetően, szívesen fogadják a magyaros vendégszeretetet, mit kapnak ajándékba, a zenész hajkoronába tüzi a karmesterpalcát.

Az *Így írnak ők – rólok* rovatban újságírók, kritikusok, koncertet hallgatók és elemzők véleményeit idézik a kötet készítői, de találunk gondolatokat ismert emberekől, zenészektől.

A *Hangulatok galériától kolostorig* című fejezetben a fesztiválhoz kapcsolódó kísérő rendezvényekről, kiállításokról (Salvador Dalí, Picasso, KogArt Remekművek, Munkácsy), a jezsuita kolostorban rendezett különleges estekről, az Óváros téri Rozé Rizling és Jazz napokról is olvashatunk. Néhány pillanatfotó a színpalak, kulisszák mögé is kalauzol bennünket.

Elmúlt egy évtized, a fesztivál Veszprémet ismertté tette, nemcsak hazánkban, de a környező országokban, Európában is. A VeszprémFest szinte fogalom, sokan várják a következőt, készülnek, tervezik szabadságukat. A közönség fele Budapestről, illetve Veszprémből és vonzáskörzetéből érkezik, de a Dunántúlról is sok vendéget fogadnak, a koncertek látogatói magas státuszú, vezető beosztású értelmiségiek. Vannak visszatérők; a látogatók 12 százaléka több mint ötször járt a veszprémi fesztiválon, évek múlva várhatóan nő a törzsközönség.

VeszprémFest idén is lesz, immár tizenegyedik alkalommal. Tizenkét-tizenháromezer látogatót várnak a VeszprémFest nagyszínpadi produkcióira, tizenöt-húszezer embert az Óváros téri Rozé Rizling és Jazz napokra. A nagyszínpadi programokat július 15. és 20. között rendezik. A zenei fesztivált július 15-én a mali énekes, Fatoumata Diawara és a kubai zongorista, Roberto Fonseca transzatlanti találkozója nyitja, július 16-án a grúz származású brit énekes, dalszerző, zenész Katie Melua köszönheti a közönség, először Magyarországon. A belga származású zenekar, a Vaya Con Dios közel harminc éves pályafutása alatt több mint negyven országban koncertek százait adta, az együttes Veszprémbe is a legnagyobb slágereit hozza július 17-én. A The Brand New Heavies a londoni acid dzsessz képviselője, tavaly ünnepelte huszonöt éves fennállását, Veszprémbe július 18-án hallhatja a közönség, július 19-én pedig a szenegáli Youssou N'dour koncertezik a fesztiválon, aki politikai szerepvállalása miatt három év kihagyás után most tér vissza a zenéhez. A VeszprémFest zárónapja, július 20-a, a Magyar jazz napja; szeretnék hagyománnyá tenni, hogy a Sziget után a veszprémi fesztivál része legyen a program. A hat órától éjfélig tartó koncerten fellép a Pátkai Rozina Sextett, Kőszegi Imre, Borlai Gergő, Kaltenecker Zsolt, a Modern Art Orchestra és Horváth Charlie. A Rozé, Rizling és Jazz Napokat július 14. és 22. között rendezik az Óváros téren, naponta három koncerttel, a kolostorban a „nagy generáció” képviselői, Sebestyén Márta, Somló Tamás, Dés László és Karácsony János várják az érdeklődőket.

A VeszprémFest idei költségvetése több mint 200 millió forint, Veszprém városa 20 millió forintot biztosít, a Nemzeti Kulturális Alaptól 45–50 millió forintot, a jegybevételből 75 millió forintot várnak, a többi szponzori támogatás.

A VeszprémFest tíz év alatt legendává vált. Mészáros Zoltán, a VeszprémFest igazgatója a legutóbbi, programot ismertető sajtótájékoztatón azt kérte: ne dicsérjék őt. Pedig megérdemli, fantasztikus fesztivált hozott létre és tart életben a mai napig, az őt segítő csapatával, közösségével együtt.

Veszprémfest – Premium Music festival / szerk. Szily Krisztina, Mészáros Zoltán, írta Nagy Imre, fotók Melczér Zsolt, Végh Attila, Tamás Ervin. – Veszprém: Veszprémi Ünnepi Játékok Nonprofit Közhasznú Kft. 2013. (Veszprém: OOK Press). 126 p.

BALLA EMŐKE

* * *

Cserhát / szerk. Márkusné Vörös Hajnalka. – [Veszprém] : Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2013. (Veszprém: OOK Press). – 269 p. : ill., részben térk. ; 21. cm. – (Veszprémi kaleidoszkóp; 1.) Egy tavaly ősszel megjelent unikális kiadványt lapozgatok a kezemben, amit több okból is szeretnék figyelmükbe ajánlani.

2011-ben a veszprémi Hét Domb Kulturális és Hagyományőrző Egyesület, a Veszprém Megyei Levéltárral karöltve, gyűjtőmunkába fogott azzal a céllal, hogy a családoknál rejtőzködő, jellegzetes veszprémi házakat, közterületeket megőrkítő fényképeket összegyűjtse. A kezdeményezés tömegeket mozgatott meg: egyének, egyesületek, intézmények tették értékeiket, emlékeiket, lehetőségeiket és tudásukat a közösbé. Lassanként „mozgalommá” nőtte ki magát ez a különleges egyedi vállalkozás. Két és fél év gyűjtőmunkájának eredménye több mint 5000 digitalizált kép lett, ami alapját adta e kiadványnak, még pedig egy nagyreményű sorozat indító kötetének.

A Veszprémi Kaleidoszkóp folyamatosan bővülő képanyaga többször került nyilvános bemutatásra. Ezek az eseményeken a lokálpatrióta érzelmű veszprémiek mindig megfogalmazták igényüket, hogy könyv formájában is hozzáférhetőek legyenek az eddig soha nem látott kordokumentumok. A kötet közvetlen indítottsát a 2012–2013. évi belvárosi rekonstrukció adta: egy ismét átalakuló városközpont eddig még feldolgozatlan múltját célozta meg bemutatni úgy, ahogy azt az itt élő hétköznapi emberek látták és megélték, utolsó pillanatban megszólítva a kor szemtanúit.

A könyv *Történeti Áttekintés* fejezetében röviden bemutatja a városrészt: mint a középkori Szent Iván-szeget, a török hódoltság összefüggő csererdejét, majd a 19. századra iparos és kereskedő városrészé fejlődött Cserhátot. Megismerkedünk

Veszprém legsűrűbben lakott területének pusztító tűzvészeivel, majd a 2. világháború harci cselekményeinek következményeivel. Bőséges információt kapunk a 20. század közepének városközpontot érintő rekonstrukciós terveiről, az 1960-as évektől induló és közel két évtizedig tartó szanalási-modernizálási elképzeléseiről valamint a közelmúlt integrált településfejlesztéséről, a belváros funkcióbővítő rehabilitációjáról is.

A dokumentum gondosan behatárolja a Cserhát városrész domborzati viszonyait, ennek megfelelően a történetileg kialakult, majd a 60-as évektől egy csapásra megváltoztatott hagyományos telekszerkezetét és áttekinti az utcanévadási szokások változásait is.

„A fényképek, rajzok, írások egy másik Cserhátot bontanak ki előttünk” – írja dr. Navracsys Tibor, miniszterelnök-helyettes, közigazgatási és igazságügyi miniszter a köszöntőjében. Valóban így van, hiszen a rendhagyó útikönyv emléket állít egy letűnt városrésznek. Égtájak szerint szinte lépésről lépésre araszolva járja be a belváros egykori utcáit izgalmas képekkel, valamint személyes memoárokkal felidézve az itt lakó iparosok, kereskedők mindennapjait. Megelevenedik az olvasó előtt az egykori Bolgár Mihály utcai szikvizese, a Pacsirta utcában lakó kötélgyártó, a Kőkép utcai szappanos üzlet vagy épp a csizmadiaműhely. Családi sorsok bontakoznak ki egy-egy visszaemlékezésben a régi szép időktől a kiköltöztetésig és megtudhatjuk azt is, hogy a városrész különféle társadalmi csoportjai mivel töltötték idejüket. Érdekfeszítően írja le a kötet a terület vízellátásának történetét a kerekeskúttól a vízvezeték-hálózat kiépítéséig, valamint olvashatunk többek között még a Veszprémi Cserhádi Társaskörről, a Csomay strandról és a Szent Imre Római Katolikus Elemi Iskoláról.

A fiatal vagy tájékozatlan olvasó olyan helyekkel találkozik a könyvben, amelyek ma már nem léteznek. Gondolt erre a szerkesztő is, mert az eligazodáshoz hasznos segítséget ad a kötet hátlapjának belső oldalán a Cserhát utcaserkezetének 1945 és 2013 közötti változásait egybevető térkép. Könnyen beazonosíthatóvá válik ez által az egykori Pacsirta és Kőkép utca, de a Gráner udvar és a Kapitány köz mai elhelyezkedésére is fény derül. Az egyes fejezetek előtt Veszprém Rendezett Tanácsú Város 1927. évi átnézeti térképe ad támpontot egy keresett utca elhelyezkedéséről.

Példaértékű, hogy mekkora összefogás áll e könyv létrejöttének hátterében! Képekkel, információkkal ötvenheten segítettek, az archív fotókat tizennyolc fő készítette. A kiadvány szövegét Balogh Elemér, Bontó Józsefné Horváth Elvira, dr. Csiszár Miklós, Jakab Réka, Kákonyi Anna, Márkusné Vörös Hajnalka, Molnár Jenő, Rainer Pál, Regenye Judit, Schleicher Veronika és Somfai Balázs írta. Együttműködő partnerként az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, a Laczkó Dezső Múzeum, a Torony Társasház, a vahir.hu internetes portál, Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, a Veszprém-Cserhádi Társaskör Kulturális Egyesület, a Veszprémi Helytörténeti Album és a Veszprémi Ipartestület támogatta a dokumentum megjelenését.

Külön érdeme a kötetnek, hogy minden fejezet végén vagy egy-egy utca részle-

tes bemutatása után piktogramokkal hangsúlyozva ajánl olvasni-, kutatni-, hallgatnivalót, mellyel az adott terület árnyaltabb megismeréséhez juthat el az érdeklődő. Újdonság a legújabb technika szerinti QR-kód megjelenése, amelynek használatával mobil alkalmazásokon azonnal hallható egy, a témához kapcsolódó beszélgetés vagy megnézhetővé válik az ajánlott kisfilm. 259 db jó minőségű fekete-fehér fénykép emeli tovább a könyv jelentőségét, ami jórészt ismeretlen, eddig családi albumokban megbújt fotókból áll. A Nemzeti Kulturális Alap és a VÁROS-TÉR Kulturális Alapítvány Veszprém támogatásában megjelent 269 oldalas lektorált kötet az OOK-PRESS Nyomdában készült nagy gondossággal.

Mindezekért a szerkesztőnek, Márkusné Vörös Hajnalkának szól a dicséret, aki munkatársával, Bontó Lászlóval és a nyomdai előkészítő tervezővel, Gáty Istvánnal magasra tette a mércét. Nagy figyelmet és alapos városismeretet igénylő tevékenységükkel mozaikdarabonként rakták össze és tették feledhetetlenné az utóbbi 60–80 év, egy letűnt kor emlékét. Munkájuk gyümölcseként nagyon sok még élő veszprémi ember idézheti fel gyermek- és ifjúkorát. A szakmai elismerés is méltó: 2014. januárban a Magyar Levéltárosok Egyesülete által alapított „Az év legjobb levéltári

kiadványa” első díját monográfiák, tanulmánykötetek kategóriában a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára Cserhát könyve kapta. Megérdemelten.

SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI

* * *

Lovassy László Gimnázium Évkönyv 2012–2013. / Írta és szerk. Asztalos István – Veszprém: Lovassy László Gimnázium, 2013. – 125 p. – Történeti vonatkozású analógia az, hogy az iskolai évkönyvek (többnyire) akkor rendszeres kiadásúak, ha évről évre ugyanaz a személy (vagy szerkesztőbizottság) gondozza a megjelentetésüket. A Lovassyban Asztalos István tanár, aki számos szépírói munkát is jegyez, a gimnázium, a tradicionális évkönyv és a saját személyisége ötvözeteként alakította ki az évköny(ek) új struktúráját. (A korábbi is ő írta-szerkesztette.) E háromnak megfelelés koherenciája tapasztalható az új évkönyvben is, amely az olvasó számára szerkezetében először eklektikusnak tűnik, ám rendszerszemlélete meggyőző abból a szempontból, hogy mégis megtapasztalható benne egy olyan analóg logikai klisé, amely konzekvensen egységességet tükröz.

Az *Előszó*ban Schultz Zoltán igazgató lényegre törően fogalmazta meg az iskola nevelő-oktató (és más tevékenysége) kapcsán a változás és az állandóság dichotómiáját: a fenntartó változását, új pedagógiai programot készítettek, módosították a házirendet, a 2016-ban érettségizők megkezdték a közösségi szolgálat teljesítését stb. E kettősséget röviden így fogalmazta meg: „Azért volt, ami állandó.” Ezek: az iskola szellemiségének folytatása a sikeres érettségik és a felsőoktatásba felvettek aránya, a helyi, regionális és országos tanulmányi, művészeti és sporteredmények, a tehetséggondozás sikeressége, a tanárok és a diákok kitüntetései stb.

A kötet *Krónika* részében a tanév időrendben közölt eseményei olvashatók, amely mintegy alapvetésként, tényszerű közléssel sorolja fel a legfontosabb történéseket. (Az oldottabb szövegek közlés intellektualitással telített, jól tükrözi az író-szerkesztő szellemi habitusát.)

A *Motívumok*ban interjúk (párbeszédés életmotívum-történetek) olvashatók, amelyek már hagyományosan asztalosistváni stílusban oldódnak fel: a sorstörténetek és a párbeszéd-riposztok kettőssége adják azt az élményt, amely szinte lenyűgözi az olvasót. Ami – természetes módon – közös bennük: egykori és mai lovasysokkal készültek. Mindegyik interjú előtt néhány ráhangoló sor található, amelyek a beszélgetést megelőzően az olvasó számára mintegy előmotivációt nyújtanak. Mindegyiknél a cím olyan egymondatos kiemelés, amely jellemző az interjú-alanyra.

Ami nem tör meg, az megerősít. Ez a jellemző mondat a volt lovasys diák és ma lovasys tanárnő, Csizmaziáné Fazekas Beáta életére. Mindenki számára tartogat a sors életút-esélyt. Számára az élet mindkét pólusán ott voltak azok a kisebb-nagyobb

történesek, amelyek meghatározták az ő életútját, amit anyaként, pedagógusként olyan lelki és szellemi tartással vállalt, amely példaértékű családja, tanítványai és az iskola számára is.

Hosszú távra csak csapatban lehet jól felkészülni – vallja a másik interjúalany, Isztl János tanár úr. Rendkívüli volt a beszélgetés színhelye: szülőfaluja, annak is a szülőhegyi része. Az ő története is rendhagyó, ami azzal kezdődött, gyermekkorában családja hogyan menekült meg a kitelepítéstől. S aztán ott sorjáznak az életútja állomásai: iskolái, a kanadai évek, a szakmailag is értékes „kitérő”, aztán egy budapesti múzeumi munkahely, s végül a Lovassy. A beszélgetés fonala is érdekes: a gazdaságpolitika átszüremlik a történelmen, s folytatódik a borászatról, a vallásról, a Lovassyról. És a saját jövője? „Maradnék, aki vagyok” – mondja Isztl János igazi görög lakonikussággal, mintegy annak zálogául, hogy az addig felépített, megélt életút már nem forgatható ki.

A törvényt képviselem. Ez a mondat, amely vállalt feladat Németh Éva mostani beosztásában, egy akaraterős, fegyelmezett, öntudatos, vezetői habitussal, tanári végzettséggel rendelkező egykori lovassys diák, – ma büntetés-végrehajtási intézet igazgatója, rendfokozata szerint bv. ezredes – ars poetikája. Kivételes életút az övé: a tanári pálya kezdeti évei bár nem a legsikeresebbek voltak (mert csak szerződéssel taníthatott), ám a fordulat meglepő lett: a büntetés-végrehajtási intézetben a könyvtárosi munkától jutott el a parancsnoki beosztásig. A hosszú interjú nem csak érdekes, hanem érdekfeszítő is: az olvasó egy kicsit belelát abba a világba, amelyet, szerencsére, sokan csak „kívülről” ismernek.

A negyedik interjú Pósfai Istvánnal, az iskola többszörös tanulmányversenyhelyezettjével, kitüntetettjével, sokoldalú művészeti kvalitású diákjával készült Életem legjobb döntése címmel. S mi volt ez a döntés? Az, hogy a Lovassyba jelentkezett és itt érettségizett kitűnő eredménnyel. Tervei: egy önmagát és a világot ismerő ifjú elképzelései jövőjéről, munkájáról, aki meglátja a lehetőségeket, s tudatosan készül majdani hivatására.

Az évkönyv *Diákirodalom* részében prózai művek és versek szerepelnek, amelyek ígéretes alkotókat mintáznak. A *Diáktudományt* Gelencsér Orsolya tanulmányának (jelentős terjedelmű) részlete képviseli. (Magyarország és Ausztria demográfiai és népességföldrajzi összehasonlítása.) A Nevelési értekezletről szóló rész jegyzőkönyv-szerű, amelyben az alkohollal kapcsolatos, tanulságos eszerekonstrukciók, probléma-megközelítések olvashatók.

A tanévi statisztikai információk (névsorok, táblázatok, jutalmazások, versenyeredmények, felsőoktatás-felvételi eredmények stb.) A tények nyelvén című összeállításban kaptak helyet.

Mindezek ellenére az évkönyvvel kapcsolatban hiányérzetet is meg kell fogalmazni: nincs szó a könyvtárról, a tanárok iskolán kívüli szakmai, közéleti, művészeti, szak- és szépirodalmi tevékenységéről, amelyek mindig jellemzően hozzá tartoztak (és szerencsére: tartoznak ma is) az iskola tanári kara teljesítményéhez, az intézmény szakmai és tudományos, szülői, társadalmi, civil kapcsolati hálójáról, nem

szemlézhetünk az iskolával, tanáiraival, diákjaival kapcsolatban megjelent sajtóközlemények bibliográfiai adatai között, s nem lenne haszontalan az alkalmi olvasók számára, ha mindegyik tanév évkönyve elején rövid összefoglaló ismertetné az iskola 1711 és az aktuális tanév közötti időszak legfontosabb történéseit, és ha csak említés szintjén is az ezekhez kapcsolódó személyiségek nevét.

Végül Schultz Zoltán igazgató Előszavának utolsó mondatát idézem fel az évkönyvet lapozgatók számára: „Jó szívvel ajánlom ezt a könyvet mindenkinek, aki részese a Lovassy László Gimnázium múltjának, jelenének, jövőjének, vagy egyszerűen csak érdekli az, hol és hogyan él ma a Lovassy szelleme.”

TÖLGYESI JÓZSEF

* * *

Dicshalom. Egy közhelyeket oszlató könyv egy kétszáz éves gúnyirat kapcsán

Viszonylag ritka a magyar művelődéstörténetben, hogy nem a szerző, hanem a nevéhez köthető mű kiadásának jubileuma válik jeles eseménnyé, ad okot, lehetőséget a megemlékezésre. És természetesen a megemlékezést megelőző kiterjedt, sokszálú kutatásra, feldolgozásra, az eredmények önálló kötetben való megjelentetésére, szerencsés esetben konferencián történő megismertetésére, esetlegesen a helyi iskolai oktatásba való beépítésére.

Veszprémben a múlt év novemberének végén egy különös sorsú és megítélésű könyvecske került ismét, hosszú idő, két évszázad elteltével a figyelem középpontjába. Ritka példányait kutatók emelték le a közkönyvtárak polcairól s a dicsérendő hasonmás kiadás révén végre sokak ismerhették meg. A köré szerveződött tudományos emlékülés pedig érdeklődők valóban széles körét vonzotta. A zsebkönyv iránti érdeklődés reméljük nem átmeneti, nem gyors felejtésre ítélt más értékeket hirdető világunkban. S ami még fontosabb: módosíthatja, sőt módosítania kell a róla korábban, méltatlanul kialakult és mintegy kétszáz évre rögzült közvélekedést.

Városunk a Szammer Nyomda működésével 1793-tól nevet szerzett magának a honi könyvkiadásban. Országos híre azonban mégsem valamely neves literátor alkotásának megjelentetésével tett szert. 1813-ban, a nyelvújítási harc közepette egy nagy vihart kavart, „gúnyirattá lealacsonyított” mű révén lett ismertté a nyomda s vele Veszprém neve. Ugyan a kiadás helyeként a Dicshalom név szerepelt a címlapon, viszont az olvasók gyorsan azonosították Veszprém vármegye székhelyével. Szerzőjét meg sem jelölték, ellenben egy szűkebb megyei értelmiségi kör számára ismert volt személye. A Mondolat című pasquillus szerkesztője, részint szerzője, mint aztán a kortársak, így Kazinczy is nyomoztak utána és értesültek róla, Somogyi

Gedeon veszprémi esküdt, vármegyei levéltáros volt. A 102 oldalas mű, amely – mint tanulmányainkból tudjuk – Szentgyörgyi József debreceni orvos, nyelvész, Kazinczy Ferenc barátja 1808–1809 táján összeállított s kéziratban terjedő szógyűjtésének átvétele és kiegészítése, tagadhatatlan Kazinczy-ellenességgel. Kiadására előfizetéssel gyűjtöttek s a zsebkönyvet „buzgón” terjesztették, „kapós” lett az a fővárosban, Szatmárban, Debrecenben és Erdélyben is olvasták. Mi lehetett e szokatlan népszerűség titka és a körülötte országszerte kialakult ádáz viták oka? Miként válhatott ez a könyvecske a Kazinczy elleni támadások szimbólumává? Milyen szerepet vállalt ebben Veszprém s tágabb értelemben a Dunántúl nemzeti nyelvünk fejlődéséért felelősséget érző értelmisége? Veszprém, mint irodalmi központ lehetett-e s hogyan lett Széphalom ellenpólusa?

Ezeket és más fontos kérdéseket taglal a tavaly év végén megjelent művében Sebő József, aki már korábban felhívta a figyelmet a Mondolat jubileumára s tevékenyen vett részt az ünnepi megemlékezések előkészítésében, megvalósításában. Köszönet neki mindezért és természetesen a Dicsalomb avagy Veszprém mint Széphalom ellenpólusa című könyvéért. Hangzatos, kitűnően megválasztott a cím, igazán figyelemfelkeltő. És, mint illik, témát előrevetítő. Mert valóban ezt az állítást igazolja a mű. Ha bárki kételkedne a cím jogosságában, mire az utolsó oldalhoz jut, kételye jobbára eloszlik.

E témakörben, Veszprém nyelvújításban betöltött szerepéről, jelentőségéről eddig csak kevesek által ismert résztanulmányok születtek helyi és országos szerzők tollából. Ezekről az olvasó tájékozódhat Sebő József nagy gonddal összeállított irodalomjegyzékéből, ami további kutatások fontos forrásául szolgálhat. A szerző hosszas előkészítés után összefoglaló munkára vállalkozott, elsőként összegezve az e témabeli ismereteket, kiegészítve azokat saját levéltári és egyéb kutatásai eredményeivel. Könyvével megtisztelte a Mondolat jubileumát, bemutatta a nyelvújítás időszakának problémafelvetését és megoldási módjait, annak máig ható, életünk részévé lett értékeit, kiemelt figyelemmel, feldolgozásbeli hangsúllyal Veszprémre.

A szerzőt, Sebő Józsefet nem kell bemutatni a veszprémi és régióbeli olvasóközönség előtt. Tanár, irodalmár, miként magát meghatározza: azaz művelődéstörténész, író, aki egyszerre több műfajban otthonos (próza, dráma, esszé), olykor átjárva a műfaji határokat. Sebő Józsefről joggal állíthatjuk, hogy választott városa iránt elkötelezett férfiú, erre bizonyosság új könyve is.

A Mondolat és tágabban a nyelvújítási mozgalom értelmezésére többféle lehetőség adódott s adódik ma is. A késő római stilisza, grammatikus Terentianus Maurus Carmen óta tudjuk, minden könyv sorsa főleg az olvasó felfogóképességétől (műveltségétől) függ. A Mondolatot – jelentőségét erősen csökkentve - ezért értelmezhetnék, minősíthetnék az ortológusi, azaz nyelvújítás ellenes, maradi szemlélet művének, csupán gúnyiratnak. Az ortológusi viták szava többnyire elszállt, főbb gondolataik levelekben maradtak ránk (ezekből, örömkre bőven idéz a szerző) és a vékonyka könyvben, a Mondolatban öltöttek testet Somogyi Gedeon „ajánlat-levelével”, „vezérszavával” és „sok bővtményével”. Ma már egyértelmű, Sebő József is

azt vallja, hogy a Mondolat önmagában nem képvisel különösebb nyelvészeti értéket. Ám tudománytörténeti jelentősége annál nagyobb, mint Sebő József megfogalmazta: „a veszprémiek nézetei beépültek Kazinczy és kortársai gondolatrendszerébe: a nyelvi norma mérlege kicsit Dunántúl javára billent”.

Szerzőnk (a recenzens számára kissé túlzónak tűnően) így fogalmaz: „Ha úgy tetszik, a Mondolat a nemzet kollektív, abban az időben legfontosabb alkotása volt, melyben a végső szót Somogyi Gedeon mondta ki Veszprémből, abból a városból, mely akkor, Széphalom mellett, a nyelvújítási harcnak, a nemzet létéért folytatott küzdelemnek egyik fontos központja volt.”

Előzetes ismeretek nélkül azt hihetnénk, Sebő József merőben új színben tünteti fel városunk szerepét a 19. század eleji nyelvújítási törekvésekben, harcokban. Kétségtelenül új és megerősített régi ismereteket kapunk tőle kutatásai és összegzései alapján. Sebő Józsefre a szemléleti nyitottság jellemző, a kíváncsiság a kutatásban, ami elmélyültséggel, alapossággal párosul. Bizonyára sok év előkészítő levéltári, szakirodalmi gyűjtő és feldolgozó munkáját tükrözi ez a könyv, nagy összefoglaló munkaként következőes gondolatmenettel, éles logikával, jól alátámasztott érveléssel, precíz szerkezettel. Elemzést kapunk a korról, a nemzeti ébredés „kihívásairól”, a nyelvújítás európai modelljeiről, a hazai előzményekről és helyzetről, Kazinczy és más jelesek szerepéről, a Túladunaiakról, mint ellenzékéről, természetesen részletezően a Mondolatról és hatásáról. Sebő József az egyes résztémák kapcsán közhelyeket dönt, tévedéseket oszlat, megváltoztatja a rögzült szemléletet, kérdéseket tesz fel. Csak néhányat ezek közül: igaza van abban, hogy helytelen az ortológus-neológus szembeállítás, Kazinczy egyéniségének, tevékenységének árnyaltabb megítélése szükséges, a dunántúli literátorok nem a nyelvújítás ellen emeltek szót, a protestáns és a katolikus etika különbözőségei valóban erősítették az ellentéteket, a Somogyi Gedeon műveltségére vonatkozó korrekciói is helytállóak. Alkalmanként szubjektív hangot üt meg, ez különösen éretny. Mindig indokoltan teszi, érvekkel igazoltan. De érezhető, hogy véleményét nem erőlteti rá az olvasóra, hanem továbbgondolkodásra késztetően, közlendője hitelességét erősítően fogalmaz.

Múltunk, a hazai és azon belül a veszprémi múlt izgalmas tablót adta könyvében Sebő József. Tagolása azért is szerencsés, ám főként gondos, mert ha éppen úgy tartja kedve az olvasónak, nem kell a könyvet az elejétől végéig egyszerre elolvasni. Persze ez (lenne) az optimális. Az egyes fejezetekben válogathat, pillanatnyi érdeklődése szerint olvashat, mert azok önmagukban kisebb tanulmányok, mint a Veszprém – anno 1800 című fejezet, a Kazinczy és Kisfaludy Sándor kapcsolatát bemutató rész vagy a nyelvújítás korának veszprémi jeleseiről (Pápay Sámuel, Péteri Takáts József, Sággy Ferenc, Horváth János és mások) írt életrajzai.

A szerző olyan tiszta, néhol témához illő emelkedett stílussal, nyelvezettel képes írni, ami egyszerre kellően tudományos, ugyanakkor igazán olvasmányos, így szélesebb olvasói réteget megérintő.

Hiszem, Sebő József finoman boncolgató nyelvtörténeti, művelődéstörténeti könyve visszhangra lel az olvasókban. Nem csupán a veszprémi lokálpatrióták köré-

ben, mert országos ismertségre, elismertségre érdemes. Sebő József könyvét olvasva megvilágosodnak előttünk nem csupán az izgalmas kor országos és helyi történései, a nyelvújítás „pennacsatái”, hanem azok sokszor rejtett összefüggései is. A szerző meggyőzően tud szólni az olvasóhoz, különösen a veszprémiekhez, mert városunk gazdag intellektuális-kulturális örökségének kevésbé ismert korszakát tárja fel számunkra szemléletesen, érvelően.

Hiszem, Sebő József könyve helyet fog kapni, illő helyet a veszprémi helytörténeti oktatásban is, hogy szemléletet változtathasson, erősítse a gyermekkorban kialakuló, formálódó lokálpatriotizmust.

A könyv a 2013. november végi jubileumi emlékülésre a Vár Ucca Műhely Könyvek sorozat 30. köteteként jelent meg a Művészetek Háza Veszprém kiadásában, az OOK-Press Kft. Nyomdai munkáját dicsérve.

Sebő József: Dicshalom avagy Veszprém mint Széphalom ellenpólusa. – Veszprém : Művészetek Háza, 2013. (Vár Ucca Műhely Könyvek 30.) – 223 p.

ÁCS ANNA

* * *

A Veszprémi Közgazdasági és Közigazgatási Szakközépiskola 2012/2013. tanévi értesítője / szerk. ifj. Szathmáry Árpád. – Veszprém: VKKSZKI. 2013 – 154 p.

– Az értesítő az 1895-ben alapított iskola 118. tanévéről ad áttekintést. A tanév az iskolavezetés számára az új képzési stratégia kidolgozásáról szólt, hiszen újra kellett írni az iskola alapdokumentumait, a Helyi Pedagógiai Programot, a Szervezeti és Működési Szabályzatot és a Házirendet. Eszerint az iskola három párhuzamos osztályában egy matematika, egy általános és egy nyelvi tagozat működik, mindhárom a közgazdasági szakcsoport keretében. Ugyanakkor a következő tanévtől egy új OKJ-s képzés is indult: a vállalkozási és bérügyintéző.

Az iskola fenntartója 2013-tól a városi önkormányzat helyett most már a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ lett. A tanév során az intézmény nevében is megváltozott: *Veszprémi Közgazdasági és Közigazgatási Szakközépiskola*. A névváltozást elsősorban az indokolta, hogy a tanítványok jelentős hányada a közigazgatásban helyezkedett el. Az intézménybe az elmúlt tanévben 441 tanuló járt, 333 leánytanuló és 108 fiú. A nem veszprémi diákok aránya 60%.

Az iskola hírnevét igazolja, hogy 2012-ben hatvan fölvel több nyolcadikos jelentkezett az intézménybe, mint korábban. Az intézmény joggal büszke eredményeire. Az aktuális kompetenciamérés szerint a város legeredményesebb szakközépiskolája. Az ország szakközépiskolái között pedig az első húszban foglal helyet.

Az iskola elmúlt tanévét számos program színesítette: gólyatábor, elsős bemutatkozó, nonstop sportversenyek, közgazdász hét és gála, sítábor, természetbarát tábor, szalag-és jelvényavató bál, ifjú vállalkozók projektje... Noha szigorú takarékosá-

got kellett bevezetni, még azt is meg kellett gondolni, hányszor nyírják le a fűvet. Az anyagi gondokat tetézi, hogy megszűnt az ún. szakképzési hozzájárulás, ezért az igazgató joggal idézhette megnyitójában Churchillt (vért és könnyeket ígért), ő pedig csak munkát és munkát, s akkor biztosak lehetnek a sikerben.

Az iskola legjobb hagyományai közé tartozik az Ifjú Közgazdász Napok rendezvényt sorozat. A Nyakas János Szavalóversenyt pedig az 1953-ban érettségizett öregdiákok kezdeményezték.

Az előző tanév Ifjú Közgazdász Hetének pályázati témája a *helyi pénz mint a régió gazdaságának élénkítő eszköze* volt. Erre húsz pályázat érkezett. A legjobbnak ítélt dolgozat – Torkos Erzsébet 12. c osztályos tanulóé – az évkönyv értékes írása.

A színjászok egy, a Halmi Gergely tanár úr által írt darabbal képviselték az intézményt a Petőfi Színház által hirdett városi bemutatón. Címe: *Levelet hoz a tábori posta*.

Az évkönyv az egyes szakmai munkaközösségek versenybeszámolóit is tartalmazza. Eszerint az iskola tanulói számos megmérettetésen jeleskedtek. Az *Édes anyanyelvünk* országos nyelvhasználati verseny különdíját *Fraller Laura* nyertre, az

„Örök pódium” VI. országos vers-és prózamondó verseny 2. helyezette pedig *Ticz András* volt. A *Zrínyi Ilona matematikaverseny* közép-dunántúli fordulójában a „Legeredményesebb szakközépiskola” címét nyerték el.

A diákönkormányzat munkájáról *Tóth Olívia* DÖK-elnök adott számot. A színes programok közül néhány: gólyatábor, éjszakai túra (melyen az iskola nagy része megjelent és sikeresen ki is talált a sötét erdőből), huszonnégy órás non stop-vetélkedő (négy sportágban: foci, kosár, röplabda, floorball), karácsonyi kézművesház, krampusz-verseny, közgazdász gála, papírgyűjtés, osztályvideó-verseny...

Az iskola Aranykoszorús jelvényét a 2012/2013. tanévben *Balogh Krisztián és Hornyák Edina* (mindketten 13. c osztályos tanulók) nyerték. A legjobb közérdekű munkát teljesítő tanulók névsora úgyszintén olvasható az évkönyvben. Az *Emlékezetes osztály* címet tavaly a 13. c osztály kapta.

A tantestület örökös tagja címet kapta: *Szathmáry Árpád* (az iskolában folytatott hatvanéves tevékenységéért), *Garamvölgyi Miklósné és Virág Istvánné* (az iskolában folytatott negyvenéves tevékenységükért). Az ő és az aranykoszorús diákok laudációja úgyszintén olvasható az évkönyvben.

Jeles és kitűnő eredményt 36 tanuló ért el. Színjeles bizonyítványt *Gombos Viktória, Torkos Erzsébet, Mórocz Adrián, Seliga Bernadett és Kiss Daniella* ért el.

Az iskola nyugdíjas tanárnője, *Kanyár Erika* megkapta a város Ranolder-díját, akit aktív éveiben a világ legjobb nyolc gyorsírója között tartottak számon; tanítványát, *Rodenbücher Katalint* úgyszintén. (A tanárnő azóta is számos szakmai és civil szervezet aktív tagja.)

Diáksere német szemmel címmel a német szervezők, *Ernst Zaeh* és *Miriam Proplesch* beszámolója olvasható.

Az országjáró diákok Téry Ödön köre havonta egy-két alkalommal szervezett túrákat a bakony-balatoni táj legszebb részeire. Még az Öreg Térysek találkozóját is megszervezték Szentantalfán.

A tavaszi tantestületi értekezlet témáját Konrad Lorenz *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne* című műve ihlette. Erről is részletes beszámoló olvasható az évkönyvben.

Az intézmény gazdálkodásáról, a tanév személyi feltételeiről, a tárgyi feltételekről, a tanulói adatokról, a mulasztások mértékéről, a nevelő-oktató munka eredményességéről, a felsőfokú intézménybe jelentkezettek számáról, a tanórán kívüli tevékenység eredményeiről íj. Szathmáry Árpád készített alapos beszámólót.

A rendkívül adatgazdag kötetet a tanulói névsorok és az osztályfotók zárják. A kiadványban szereplő fotókat *Barák Róbert, Kolláthné Botkó Judit* és *Szántói Tímea* készítették. A nyomdai előkészítő munkákat *Virág Balázs* végezte.

SEBŐ JÓZSEF

Veszprémi Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság

F E L H Í V Á S A

Nagy biztonsággal még ma is kijelenthetjük, hogy Magyarországon nincs olyan család, amelyet ne érintett volna valamilyen formában a XX. század egyik legnagyobb traumája, az Első Világháború. A háború, melyet a gyarló és cinikus ember látott el sorszámmal a második világegés után. A háború, amely nem válogatott kreált, az egyén által létrehozott szempontok alapján. Katonáink, ki meggyőződésből, ki kötelességtudatból, ki félelemből a frontokon, polgáraink – főleg a nők és a gyermekek – a hátszágban megszenvedték a háború minden eddiginél nagyobb brutalitását, a felfoghatatlan mértékű pusztítását.

Hogy újra ne következessen be hasonló méretű pusztítás, hogy az emlékezet friss maradjon, és méltó módon megemlékezzünk a háború áldozatairól, 2014-ben a háború kitörésének 100. évfordulójához kapcsolódva Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata megemlékezés-sorozatot tervez. A szervezésről a jövő év elejétől folyamatosan tájékoztatni fogjuk a lakosságot, de egy program-elemre, amelyben kérjük a polgárok segítségét, aktív közreműködését, máris felhívjuk a figyelmet. Terveink között szerepel a Nagy Háborúhoz kapcsolódó emlékek gyűjtése, archiválása, majd azok közkinccsé tétele.

Ezúton kérjük a város lakosságát, hogy akinek tulajdonában van bármilyen, a háborúhoz, valamint a város háborús éveire, eseményeire kapcsolódó emlék, tárgy, fotó, visszaemlékezés, háborús napló, levél, stb. továbbá hozzájárul annak közkinccsé tételéhez, bemutatásához, szíveskedjen azt archiválásra leadni a következő intézmények bármelyikében: Laczkó Dezső Múzeum, NL Veszprém Megyei Levéltár, Eötvös Károly Megyei Könyvtár. A leadott tárgyakat az archiválást követően visszaszolgáltatjuk tulajdonosának, de lehetőség lesz a tárgyak, emlékek időleges, vagy végleges megőrzésre/letétbe helyezésére is a felsorolt intézmények gyűjteményeiben. Segítségüket, együttműködésüket köszönjük!

Veszprém, 2013. november

Porga Gyula polgármester,
az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság elnöke